18⊃ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ

ΕΚΛΟΓΑΙ

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΕΚΛΟΓΑΙ

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ,,
Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ
1914

Ἐξαίρετον ἀναντιρρήτως θέσιν μεταξὺ τῶν μνημείων τοῦ λόγου τοῦ ἡμετέρου λαοῦ κατέχουν τὰ τραγούδια· ὄχι μόνον ὡς ἰσχυρῶς κινοῦντα τὴν ψυχὴν διὰ τὸ ἀπέριττον κάλλος, τὴν ἀδίαστον ἁπλότητα, τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν φραστικὴν δύναμιν καὶ ἐνάργειαν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκριβέστερον παντὸς ἄλλου πνευματικοῦ δημιουργήματος τοῦ λαοῦ ἐμφαίνοντα τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τοῦ ἔθνους. Εἰς τἆλλα εἴδη τοῦ λόγου, τὰς παροιμίας καὶ τοὺς μύθους, τὰ παραμύθια καὶ τὰ αἰνίγματα, ὧν ἡ μετάδοσις ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν εἶναι εὐχερὴς καὶ συνήθης, τὰ παρεισδύσαντα πολυπληθῆ ξένα στοιχεῖα καθιστοῦν δύσκολον τὴν διάκρισιν τοῦ ὀθνείου ἀπὸ τοῦ ἰθαγενοῦς. Ἀλλ' εἰς τὰ τραγούδια καὶ τὰς παραδόσεις ὁ ἐθνικὸς χαρακτὴρ ἀποτυπώνεται ἀκραιφνὴς καὶ ἀκίβδηλος. Αἱ μὲν παραδόσεις, συναπτόμεναι στενῶς πρὸς πατρίους τόπους καὶ πρὸς οἰκείας μορφάς, ἐμφανίζουν πλαστικῶς τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη, καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἀρχῆθεν μυθοπλαστικὴ δύναμις τοῦ λαοῦ διατηρεῖται ἀμείωτος· τὰ δὲ τραγούδια ἐγκατοπτρίζουν πιστῶς καὶ τελείως τὸν βίον καὶ τὰ ἤθη, τὰ συναισθήματα καὶ τὴν διανόησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐξωραΐζοντα διὰ τοῦ ποιητικοῦ διακόσμου ἀναζωπυροῦν τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἐθνικῶν περιπετειῶν.

Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἕνεκα τούτου εἶναι ἡ ἀσφαλεστάτη ἀφετηρία καὶ τὸ στερεώτατον θεμέλιον πάσης δημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ καλλιτέχνου εἶναι τελειότερον καὶ μονιμώτερον, ὅταν τὰς ῥίζας του ἔχῃ εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος. «Ὁ θεμελιώδης ρυθμός, ἔλεγεν ὁ Σολωμός, ἂς στυλωθῇ εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐθνικότητος καὶ ἂς ὑψώνεται κάθετα, ἐνῷ τὸ νόημα ἀπὸ τὸ ὁποῖον πηγάζει ἡ ποίησις, καὶ τὸ ὁποῖον αὐτὴ ὑπηρετεῖ, ἁπλώνει βαθμηδὸν τοὺς κύκλους του.» Καθόλου δὲ ἡ δημοτικὴ ποίησις εἶναι τελεσφορώτατον ὄργανον τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ἐκτρέφουσα καὶ συντηροῦσα τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, πᾶς δ' Ἕλλην πρέπει νὰ γινώσκῃ καὶ μελετᾷ τοὐλάχιστον τὰ κράτιστα καὶ κυριώτατα τῶν δημωδῶν λογοτεχνημάτων, μὴ ἀρκούμενος εἰς ὅσα τυχὸν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ ἔχει ἀποκομίσῃ ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως.

Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀναγκαία εἶναι ἡ ἔκδοσις ἀπανθισμάτων ἐκλεκτῶν μνημείων τῆς δημώδους λογοτεχνίας, τὰ

ὁποῖα νὰ καταστῶσι κοινὸν ἀνάγνωσμα, συντελοῦντα οὕτως εἰς τὴν συντήρησιν τῶν καλλίστων κληροδοτημάτων τῆς πατρίου κληρονομίας, ἀποκαλύπτοντα τρόπον τινὰ εἰς τὸν λαὸν τοὺς παρ' αὐτῷ ἐγκρυπτομένους θησαυροὺς καὶ μεταδίδοντα αὐτοὺς εἰς ὅλον τὸ ἔθνος.

Ἓν τοιοῦτο ἀπάνθισμα εἶναι τὸ προκείμενον. Ἐκ τῶν εἰκοσακισχιλίων ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων δημοτικῶν ᾀσμάτων (συνυπολογιζομένων καὶ τῶν παραλλαγῶν ἑκάστου ᾄσματος), ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται ἡ συλλογή μου, ἀποτελοῦσα τμῆμα τῶν *Μελετῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ*, παρέλαβον περὶ τὰ 250, τὰ ὁποῖα ἔκρινα ὡς τὰ ἐκλεκτότερα. Εἶναι δὲ ταῦτα, ὡς νομίζω, πρόσφορα νὰ παράσχουν ἔννοιαν ὁπωσοῦν ἐπαρκῆ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ νὰ καταστήσουν αὐτὴν οἰκείαν καὶ ἀγαπητὴν εἰς τοὺς πολλούς, ὅσοι ἀδυνατοῦν νὰ μελετήσουν τὰ πολυάριθμα δημοσιεύματα, ὅπου εὑρίσκονται ἐγκατεσπαρμένα τὰ τραγούδια ἢ ἐνδεχόμενον νὰ ἐσχημάτισαν ἀτελῆ ἢ καὶ πεπλανημένην γνώμην περὶ αὐτῶν ἐκ τυχαίων ἀκουσμάτων. Πρὸς πληρεστέραν δὲ ὑπὸ τῶν πολλῶν κατανόησιν τῶν δημοσιευομένων, ἔκρινα χρήσιμον νὰ προσθέσω ἑρμηνείαν τῶν λέξεων, ὅσαι ὡς ἰδιωματικαὶ ἢ δύσχρηστοι ἢ ἀπηρχαιωμέναι δὲν εἶναι ἴσως εἰς πάντας καταληπταί, καὶ νὰ προτάξω εἴς τινα τραγούδια σύντομους ὑπομνηματισμούς, παρέχοντας ἀναγκαῖα στοιχεῖα πρὸς ἐξήγησιν αὐτῶν.

Διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἔκδοσις τῶν κειμένων ὅσον ἔνεστι συμφωνοτάτη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὑπῆρχον σπουδαῖαί τινες δυσκολίαι, τὰς ὁποίας προσεπάθησα νὰ ὑπερνικήσω. Τὰ δημώδη ᾄσματα σπανιώτατα περιέρχονται εἰς τὸν ἐκδότην ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν. Ὁ τραγουδιστὴς ἄλλοτε μὲν δὲν τελειώνει ὅλον τὸ ᾆσμα ἢ παραλείπει στίχους αὐτοῦ, ἄλλοτε δὲ αὐτοσχεδιάζων ἀντικαθιστᾷ λησμονηθεῖσαν λέξιν ἢ φράσιν καὶ ἄλλοτε πάλιν παραπλανώμενος ἐξ ὁμοίων ἐννοιῶν ἢ λέξεων συμφύρει στίχους διαφόρων ᾀσμάτων. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἔχωμεν εἰμὴ ἓν μόνον κείμενον τοῦ ᾄσματος, ὀφείλομεν κατ' ἀνάγκην νὰ παραλάβωμεν αὐτὸ κολοβὸν καὶ παρεφθαρμένον. Ἂν δ' ὅμως ὑπάρχουν πλείονες παραλλαγαὶ τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ἐλλείψεων εἶναι δυνατή, διότι αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ συμπληρώνουν ἢ διορθώνουν ἀλλήλας.

Τοιαύτην ἀκολουθῶν μέθοδον κατήρτισα ἐκ πασῶν τῶν παραλλαγῶν ἑκάστου τῶν ἐκδιδομένων ᾀσμάτων τὸ κείμενον αὐτῶν. Ἡ ἐκλογὴ μιᾶς παραλλαγῆς ἑκάστου δὲν ἤρκει, διότι καὶ ἡ τελειοτάτη παραλλαγὴ παρουσιάζει ἐλλείψεις, αἵτινες ὅμως εὐκόλως ἐπανορθοῦνται διὰ τῆς βοηθείας ἄλλων παραλλαγῶν. Ὅθεν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας τὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος, παραβάλλων στίχον πρὸς στίχον αὐτάς, ἀποκαθίστων τὸ ᾆσμα, οὐδὲν τὸ ἴδιον, οὐδὲ λέξιν, οὐδὲ γράμμα κἂν παρεμβάλλων. Ἡ ἐργασία μου εἶναι ὡς ἡ τοῦ ἐκδότου φιλολογικοῦ κειμένου, ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφῶν τὸ ἐπεξεργάζεται, περιοριζόμενος εἰς μόνην τὴν ἀποκατάστασιν (recensio) καὶ μὴ ἀποτολμῶν διόρθωσιν (emendatio). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων δὲν εἶχον πολλὰς παραλλαγάς, παρέμειναν ἀτέλειαι, ὡς λ. χ. χασμῳδίαι ἢ μετρικὰ σφάλματα· ἡ ἐπανόρθωσις τούτων ἦτο βεβαίως εὐκολωτάτη, ἀλλ' ὄχι, ὡς νομίζω, καὶ ἐπιτετραμμένη.

Ἐργασία τοιαύτη ἦτο ἐπιπονωτάτη — ὑπάρχουν τραγούδια, ὧν φέρονται πολλαὶ δεκάδες παραλλαγῶν — ἀλλ' ἀμείβουσα τοὺς ἐπ' αὐτῇ κόπους. Πολλὰ γνωστότατα τραγούδια φαίνονται μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὡς νὰ προσέλαβον νέαν μορφὴν καὶ ἀκμήν, ἄλλα δ' ἐλλιπῆ, κατ' ἀποσπάσματα φερόμενα εἰς διαφόρους παραλλαγάς, διὰ τῆς προσαρμογῆς τούτων ἀνέκτησαν τὴν ἀρτιότητα καὶ τὸ κάλλος αὐτῶν.

Ἐκδίδων νῦν τὸ ἀνὰ χεῖρας ἀπάνθισμα, ὡς ἀπαρχὴν συναγωγῆς πάντων τῶν ἐκδεδομένων καὶ πλείστων ἀνεκδότων ἑλληνικῶν ᾀσμάτων, πρώτιστον καθῆκόν μου θεωρῶ νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς παρασχόντας μοι πολύτιμον συνδρομὴν διὰ τῆς ἀποστολῆς κατὰ καιροὺς ἀνεκδότων συλλογῶν ἐκ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἰδιαιτέρως δ' ὁμολογῶ μεγίστας χάριτας εἰς τὸν κ. Ἀλέξανδρον Πάλλην, τὸν παροτρύναντά με νὰ προτάξω τῆς συναγωγῆς, τῆς προωρισμένης εἰς εἰδικωτέρας μελέτας, τὴν ἔκδοσιν χάριν τῶν πολλῶν ἐκλογῆς τῶν ᾀσμάτων, καὶ καταστήσαντα δυνατὴν τὴν ἔκδοσιν ταύτην.

Ν. Γ. Π.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Ἱστορικὰ τραγούδια	1
Κλέφτικα τραγούδια	29
Ἀκριτικὰ τραγούδια	79
Παραλογαῖς	107
Τραγούδια τῆς ἀγάπης	141
Νυφιάτικα τραγούδια	175
Ναναρίσματα	183
Κάλανδα. Βαΐτικα	189
Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς	195
Μοιρολόγια	203
Μοιρολόγια τοῦ Κάτω κόσμου καὶ τοῦ Χάρου	217
Γνωμικὰ τραγούδια	229
Ἐργατικὰ καὶ βλάχικα	237
Περιγελαστικὰ	241
Ἐπίμετρον: Α΄. Δημώδη ᾄσματα τῶν μέσων χρόνων	245
Β΄. Τραγούδια εἰς ἑλληνικὰς διαλέκτους	254
Πίναξ τῶν συντετμημένων λέξεων	272
Πηγαὶ ὁπόθεν παρελήφθησαν τ' ᾄσματα	273
Πίναξ τῶν ὀνομάτων Α΄.	305
Β΄. (Γεωγραφικὰ ὀνόματα)	307

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

«Λέγοντες δημώδη ἱστορικὰ τραγούδια, ἐννοοῦμεν ᾄσματα ἐκπηγάσαντα ἀμέσως ἐξ ἱστορικῶν γεγονότων ἢ περιστάσεων καὶ προωρισμένα νὰ τραγουδοῦνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ».

(Uhland)

1

(ΤΟ ΚΡΟΥΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΠΟΛΗΣ)

(1361)

[Τὸ ᾆσμα περὶ τῆς δηώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Pashley τῷ 1837, ὅστις ἤκουσεν αὐτὸ ἐν Κρήτῃ, δὲν ἀναφέρεται πάντως εἰς τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως κατ' Αὔγουστον τοῦ 1829 ὑπὸ τῶν Ῥώσων, ἥτις ἄλλως ἔγινεν ἀμαχητὶ καὶ ἐθεωρήθη ὡς λύτρωσις ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἴσως διεκτραγῳδεῖ τὴν ἅλωσιν ὑπὸ τοῦ Ἀμουρὰτ κατὰ τὸ 1361, ἧς προηγήθη κατὰ τὸ 1353 ἡ δήωσις ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ Τούρκων. Τότε θὰ διετηρεῖτο ἀκόμη νωπὴ ἡ μνήμη τῶν ἀλλεπαλλήλων ἁλώσεων καὶ καταστροφῶν τῆς πρώτης μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πόλεως τῆς Θρᾴκης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπὸ Φράγκων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων, ἀφοῦ μάλιστα τρεῖς τούτων ἔγιναν ἐντὸς δύο ἐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως τὰ ἱστορικὰ ᾄσματα εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων, τὸ ᾆσμα τοῦτο δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὸ παλαιότατον τῶν ἱστορικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων μας].

Τἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης
κλαίγουν ἀργά, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι,
κλαίγουν τὴν Ἀντριανόπολη τὴν πολυκρουσεμένη,
ὁποῦ τήνε κρουσέψανε τοῖς τρεῖς γιορταῖς τοῦ χρόνου·
τοῦ Χριστουγέννου γιὰ κηρί, καὶ τοῦ Βαγιοῦ γιὰ βάγια,
καὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν Κυριακὴ γιὰ τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

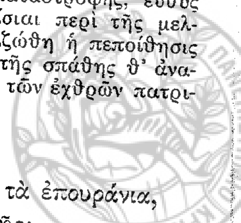
Στ. 5. 6. Ἡ ἅλωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῷ 1205 ἔγινε τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα. Τῶν ἄλλων ἁλώσεων ἡ ἡμέρα δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστή. Ἐνδέχεται ὅμως οἱ δύο οὗτοι στίχοι νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὴν σύμπτωσιν τῆς καταστροφῆς εἰς ἡμέρας ἑορτῶν.

2

ΤΗΣ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑΣ

(1453)

[Μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων θρήνων ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες συνετάχθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν καταστροφήν, διακρίνονται τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, διότι μόνα ταῦτα ἐκφράζουν μὲ βαθεῖαν ἁπλότητα συναίσθημα ἐγκαρτερήσεως πρὸς τὰ μεγάλα ἐθνικὰ δεινὰ καὶ βεβαίαν τὴν ἐλπίδα τοῦ δουλωθέντος γένους περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως. Εἶναι δ' ἀληθῶς ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι ταῦτα ἐγεννήθησαν καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔθνος ἐφαίνετο ἀπολέσαν τὰ πάντα, πεσούσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οὐδαμόθεν ὑπέφωσκέ τις ἀκτὶς ἐλπίδος. Ἀλλ' ἡ μεγάλη συμφορὰ τοῦ ἔθνους εὑρίσκεται ἀκριβῶς εἰς τὸ μεταίχμιον τοῦ φόβου καὶ τῶν ἐλπίδων, τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς ἀναθαρρήσεως. Διότι πρὸ ταύτης μὲν τὰ περὶ τοῦ μέλλοντος μαντεύματα ἦσαν ἀπαίσια, καὶ προανήγγελλον ὄλεθρον καὶ καταστροφάς, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ἀντίθετα ὅλως διεδίδοντο, μαρτυροῦντα μεταβολὴν τοῦ φρονήματος τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ πολλοῦ μὲν χρόνου πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους ἐφέροντο χρησμοὶ περὶ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς, εὐθὺς δ' ὅμως μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐγεννήθησαν αἴσιαι περὶ τῆς μελλούσης τύχης τοῦ ἔθνους ἐλπίδες, καὶ ἐρριζώθη ἡ πεποίθησις παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ὅτι ἀφεύκτως διὰ τῆς σπάθης θ' ἀνακτήσῃ τὴν διὰ τῆς σπάθης ἁρπασθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πατρικὴν κληρονομίαν.]

Σημαίνει ὁ Θιός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κ' ἡ ἁγιὰ Σοφιά, τὸ μέγα μοναστῆρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ' ἑξηνταδυὸ καμπάναις,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διᾶκος.
Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιᾶς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
κι' ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνναις.
Νὰ μποῦνε 'ς τὸ χερουβικὸ καὶ νά βγῇ ὁ βασιλέας,
φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ κι' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα.
«Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι' ἂς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
παπᾶδες πᾶρτε τὰ γιερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστῆτε,
γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ.
Μὸν στεῖλτε λόγο 'ς τὴ Φραγκιά, νά ᾽ρτουνε τριὰ καράβια·
τό να νὰ πάρῃ τὸ σταυρὸ καὶ τἄλλο τὸ βαγγέλιο,
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τὴν ἅγια τράπεζά μας,

μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν».
Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε, κ' ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζῃς·
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλι δικά σας εἶναι.

Στ. 4. Ὁ ἀριθμὸς τῶν 62 παπάδων δὲν φαίνεται ὑπερβολικός· ἀληθῶς ἡ ἁγία Σοφία εἶχε περὶ τοὺς ἑξήκοντα πρεσβυτέρους, τὸ ὁλικὸν πλῆθος τῶν κληρικῶν καὶ ὑπηρετῶν τῆς ἐκκλησίας ἦτο ὑπερδεκαπλάσιον· ὁ ἀριθμὸς δ' ὅμως τῶν διακόνων ἦτο ἀνώτερος τοῦ τῶν πρεσβυτέρων. Στ. 7. Ἡ παράδοσις λέγει, ὅτι ἡ τελευταία λειτουργία τῆς ἁγίας Σοφίας δὲν ἐπερατώθη. Ἡ διακοπὴ κατὰ τὸ ᾆσμα τοῦτο ἔγινεν ὅτε ἐψάλλετο ὁ χερουβικὸς ὕμνος καὶ ἔμελλον νὰ ἐξαχθοῦν τὰ ἅγια, «νὰ βγῇ ὁ βασιλέας», ψαλλομένης τῆς φράσεως τοῦ ὕμνου «ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεχόμενοι».

3

ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΣΩ

Ἥλιε, ποῦ βγαίνεις τὸ ταχύ, ᾽ς οὖλον τὸν κόσμο δούδεις,
᾽ς οὖλον τὸν κόσμ᾽ ἀνάτειλε, ᾽ς οὔλην τὴν οἰκουμένη,
᾽ς τῶ Μπαρμπαρέσσω τοῖς αὐλαῖς, ἥλιε, μὴν ἀνατείλῃς,
κι᾽ ἂν ἀνατείλῃς, ἥλιε μου, νὰ γοργοβασιλέψῃς,
γιατ᾽ ἔχουν σκλάβους ἔμορφους, πολλὰ παραπονιάρους,
καὶ θὰ γραθοῦ οἱ γι ἀχτῖδες σου ποὺ τῶ σκλαβῶ τὰ δάκρυα.

Στ. 1. ***δούδεις*** *= δίδεις (χύνεις τὸ φῶς σου).* *Στ. 3.* ***Μπαρμπαρέσσω*** *πειρατῶν τῆς Μπαρμπαριᾶς.* *Στ. 6.* ***γραθοῦ*** *= ὑγρανθοῦν.*

4

[Τὸ ᾆσμα διεκτραγῳδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων ἀλβανικῶν στιφῶν.]

Τὰ παλληκάρια τοῦ Μοριᾶ κ᾽ οἱ ἔμορφαις τῆς Πάτρας,
ποτὲς δὲν καταδέχονταν πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι ᾽ς τοὺς ᾽Αρβανίταις!
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει!
᾽Αφήνει ἡ μάννα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάννα,
χωρίζει κ᾽ ἕν᾽ ἀντρόγυνο, μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

5

ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΟ

[Κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου (τὸν Ἰούλιον τοῦ 1792) ὁ ᾽Αλῆ πασᾶς ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ καθυποτάξῃ τοὺς Σουλιώτας, καταλαμβάνων αὐτοὺς ἀνυπόπτους καὶ ἀπαρασκεύους. Διότι προσποιηθεὶς ὅτι ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ ᾽Αργυροκάστρου ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες παρεπλανήθησαν μὲν ἐκ τῶν λόγων του, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλαν εἰμὴ 70 ἐπιλέκτους ὑπὸ τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν. Τούτους ἀφοπλίσας καὶ φυλακίσας ὁ ἄπιστος ᾽Αλῆς, ἐστράφη κατὰ τοῦ Σουλίου, μετὰ δυνάμεως δωδεκακισχιλίων περίπου πεζῶν καὶ ἱππέων. ᾽Αλλ᾽ εἷς τῶν Σουλιωτῶν κατορθώσας νὰ διαφύγῃ, ἐμήνυσε τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς συμπολίτας του, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γεώργη Μπότσαρη (τοῦ πατρὸς τοῦ Μάρκου) ὠργάνωσαν κρατερὰν ἄμυναν. Ὁ στρατὸς τοῦ ᾽Αλῆ συνετρίβη εἰς τὰς κλεισωρείας τοῦ Σουλίου τὴν 20 ᾽Ιουλίου 1792, ὁ δὲ ᾽Αλῆς διεσώθη φυγὼν εἰς ᾽Ιωάννινα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσαν μεγάλως αἱ Σουλιώτισσαι, διότι τετρακόσιαι περίπου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Μόσκως Τζαβέλαινας (τῆς γυναικὸς τοῦ Λάμπρου) ὁπλισθεῖσαι μετέσχον τῆς μάχης. Μετὰ τὴν ἧτταν ὁ ᾽Αλῆς ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τοὺς Σουλιώτας.]

Τρία μπαϊράκια φαίνονται ποκάτω ἀπὸ τὸ Σοῦλι.
Τό να ναι τοῦ Μουχτὰρ πασᾶ, τἄλλο τοῦ Σελιχτάρη,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.
Μιὰ παπαδιὰ τ᾽ ἀγνάντεψε νἀπὸ ψηλὴ ῥαχοῦλα.
«Ποῦ στε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιά, ποῦ στε νοὶ Μποτσαραῖοι;
᾽Αρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσῃ».
—᾽Ας ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν.
᾽Ας ἔρτουν πόλεμο νὰ ἰδοῦν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
τ᾽ ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χάιδως».
Κι᾽ ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι·
«Παιδιά, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρεϊωμένα,
γιατ᾽ ἔρχεται ὁ Μουχτὰρ πασᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες».

Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε κι᾽ ἀνάψαν τὰ τουφέκια.
Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας.
«Παιδιά μ᾽, ἦρθ᾽ ὥρα τοῦ σπαθιοῦ κι᾽ ἂς πάψῃ τὸ τουφέκι».
Κι᾽ ὅλοι ἔπιασαν καὶ σπάσανε τοῖς θήκαις τῶ σπαθιῶ τους,
τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.
Ἄλλοι ἔφευγαν κι᾽ ἄλλοι ἔλεγαν «Πασᾶ μου, ἀνάθεμά σε!

Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαῖρι,
ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαΐδες κι' Ἀρβανίταις.
Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβο, δὲν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,
ἐδῶ εἶν' τὸ Σοῦλι τὸ κακό, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοσοῦλι,
ποῦ πολεμοῦν μικρὰ παιδιά, γυναῖκες σὰν τοὺς ἄντρες,
ποῦ πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλληκάρι».

Κι' ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι.
«Ἔλα, πασᾶ, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μενζίλι;
Γύρισ' ἐδῶ 'ς τὸν τόπο μας, 'ς τὴν ἔρημη τὴν Κιάφα,
ἐδῶ νὰ στήσῃς τὸ θρονί, νὰ γένῃς καὶ σουλτᾶνος».

Στ. 1. ***μπαϊράκια*** *= σημαῖαι (λ. τουρκ.).* *Στ. 2.* ***Μουχτὰρ πασᾶς*** *ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ,* ***Σιλιχτὰρ*** *ὁ Σιλιχτὰρ Πόττας, Ἀλβανὸς ὁπλαρχηγὸς αὐτοῦ καθὼς καὶ ὁ Μπιτσομπόνος.* *Στ. 10.* ***Χάιδω Σουλιωτοποῦλα,*** *ἥτις παρηκολούθει τοὺς πολεμιστὰς εἰς τὴν μάχην, κομίζουσα εἰς αὐτοὺς νερὸν καὶ διὰ λόγων παραθαρρύνουσα αὐτοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα.* *Στ. 14.* ***ἀνάψαν τὰ τουφέκια.*** *Ἐκ τοῦ ἀδιαλείπτου πυρὸς ἐπὶ τετράωρον τὰ ὅπλα τῶν εἰς τὰς κλεισωρείας ἐνεδρευόντων Σουλιωτῶν κατέστησαν ἄχρηστα καὶ πρὸς ὥραν ἔπαυσαν οἱ τουφεκισμοί, ἔπαυσαν δὲ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πυροβολοῦντες καὶ οἱ Ἀλβανοί. Ἀλλ' αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν, αἱ καταφυγοῦσαι εἰς τὴν Κιάφαν, ἰδοῦσαι μὲν ἐκ τῶν βράχων προχωροῦντας τοὺς ἐχθρούς, μετ' οὐ πολὺ δὲ μὴ ἀκούουσαι τὸν κρότον τῆς μάχης, ὑπέλαβον ὅτι κατετροπώθησαν οἱ ἄνδρες των. Τότε ἡ σύζυγος τοῦ Λάμπρου Τζαβέλα Μόσκω παρώρμησε τὰς ἄλλας γυναῖκας νὰ λάβουν ὅπλα καὶ νὰ τρέξουν κατὰ τῶν Ἀλβανῶν, ὅπως συναποθάνουν μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ἀφήνουσαι τὰς γραίας καὶ τὰ παιδία ν' ἀποθάνουν κρημνιζόμεναι ἐκ τῶν βράχων, ὅταν καταλάβουν τὴν Κιάφαν οἱ ἐχθροί. Φθάσασαι εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης εἶδον ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν εἶχον νικηθῇ, καὶ μετὰ μείζονος θάρρους ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἀλβανῶν πυροβολοῦσαι καὶ κυλίουσαι ὀγκώδεις λίθους. Ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἐπιθέσεως τῶν γυναικῶν πτοηθέντες οἱ Ἀλβανοὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν, οἱ δὲ Σουλιῶται ὁρμήσαντες ξιφήρεις κατέκοπτον αὐτούς. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ταύτην ἐπῆλθεν ἡ μεγίστη φθορὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλῆ.* *Στ. 21.* ***Σπαχίδες*** *ἢ σπαΐδες (λ. περσικὴ) = ἱππεῖς. Ἰδιαιτέρως δὲ σπαχίδες ἐκαλοῦντο οἱ τιμαριοῦχοι, οἱ ὁποῖοι διὰ τὰ χορηγηθέντα εἰς αὐτοὺς προνόμια εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ στρατεύωνται ἰδίαις δαπάναις, ὁσάκις εἶχε χρείαν ἡ τουρκικὴ διοίκησις.* *Στ. 22. Ἡ κώμη Χόρμοβον κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ τῷ 1788, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ ἡ σύμμαχος τοῦ Χορμόβου κώμη Λάμποβον.* *Στ. 27.* ***μενζίλι*** *= ταχυδρομικὸν ἀπόσπασμα.*

6

ΤΗΣ ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗΣ

(Ἰανουάριος 1801)

[Ἡ Φροσύνη, σύζυγος τοῦ ἐμπόρου Δημητρίου Βασιλείου, φημιζομένη διὰ τὸ κάλλος, τὸ γένος καὶ τὴν μόρφωσιν αὐτῆς, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ Μουχτάρ, ἐπωφεληθέντος τὴν ἀποδημίαν τοῦ συζύγου της εἰς Βενετίαν. Ὅτε δὲ ὁ Μουχτὰρ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου Τζορτζῆ εἰς Ἀδριανούπολιν, ἡ σύζυγός του μαθοῦσα τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Φροσύνην, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὴν τιμωρίαν τῆς ἀντιζήλου. Ὁ Ἀλῆς ὡρκίσθη ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ τὴν αἴτησίν της, ὅπως δὲ μὴ ἐκθέσῃ ἄλλον τινὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Μουχτὰρ κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του, μετέβη αὐτοπροσώπως νύκτωρ μετὰ δορυφόρων του εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Φροσύνης, καὶ ἀπαγαγὼν ἐφυλάκισεν αὐτήν. Συνεφυλάκισε δὲ καὶ ἄλλας 17 γυναῖκας ἐξ Ἰωαννίνων, περὶ ὧν ὑπῆρχον ὑπόνοιαι ὅτι ἦσαν ἐπιλήψιμου διαγωγῆς, καὶ κατεδίκασε πάσας εἰς θάνατον διὰ πνιγμοῦ εἰς τὴν λίμνην. Ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν νύκτα τῆς 11 Ἰανουαρίου 1801, ὁ οἶκος τῆς Φροσύνης ἐκλείσθη καὶ τὰ ὑπάρχοντά της ἐδημεύθησαν, τὰ δὲ δύο μικρὰ τέκνα της ἐγκατελείφθησαν εἰς τοὺς δρόμους, οὐδενὸς τολμῶντος διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἀλῆ νὰ περισυλλέξῃ αὐτά, μέχρις ὅτου ἐπετράπη ἀντὶ πλουσίων δώρων εἰς τὸν θεῖον τῆς μητρός των ἐπίσκοπον Γαβριὴλ νὰ τὰ παραλάβῃ.

Τὰ πτώματα τῆς Φροσύνης καὶ τινων τῶν ἄλλων γυναικῶν, ἐκβρασθέντα ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς τὴν ἀκτήν, ἐκηδεύθησαν, ἡ δὲ Φροσύνη ἐτάφη εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἡ ἐκκλησία σπεύσασα νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰ λείψανα αὐτῶν τὰς ἐπικηδείους τιμάς, τὰς ἀνηγόρευσε *καλλιμάρτυρας*. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τοῦ θανάτου αὐτῶν ὁ λαὸς ἐθεώρει τὰς πνιγείσας γυναῖκας καὶ προπάντων τὴν Φροσύνην μᾶλλον ὡς θύματα τοῦ τυράννου καὶ ὄχι ὡς καταδίκους, καὶ συνῃσθάνετο συμπάθειαν πρὸς αὐτάς.]

Τ' ἀκούσατε τί γίνηκε 'ς τὰ Γιάννενα, τὴ λίμνη,
ποῦ πνίξανε τοῖς δεκαφτὰ μὲ τὴν κυρὰ Φροσύνη;
Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
τί κακό παθες, καϋμένη!
Ἄλλη καμιὰ δὲν τό βαλε τὸ λιαχουρὶ φουστάνι,
πρώτ' ἡ Φροσύνη τό βαλε καὶ βγῆκε 'ς τὸ σιργιάνι.
Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
καὶ 'ς τὸν κόσμο ξακουσμένη!
Δὲ σ' τό λεγα, Φροσύνη μου, κρύψε τὸ δαχτυλίδι,
γιατί ἂν τὸ μάθῃ ὁ Ἀλήπασας θὲ νὰ σὲ φάῃ τὸ φίδι.

Ἄχ, Φροσύνη μου καϋμένη,
τί πολὺ κακὸ θὰ γένῃ!
«Ἂν εἶστε Τοῦρκοι ἀφῆστε με, χίλια φλωριὰ σᾶς δίνω,
σύρτε με 'ς τὸ Μουχτάρπασα, δυὸ λόγια νὰ τοῦ κρίνω».
Ἄχ, Φροσύνη μου καϋμένη,
τί κακὸ πολὺ θὰ γένῃ!
«Πασᾶ μου, ποῦ εἶσαι, πρόβαλε, τρέξε νὰ μὲ γλυτώσῃς,
μέρωσε τὸν Ἀλῆ πασᾶ, καὶ δῶσε ὅ τι νὰ δώσῃς».
Ἄχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
τί κακό παθες, κυρά μου!
Εἰς τὸ Βεζίρη τὰ φλωριά, τὰ δάκρυα δὲν περνᾶνε,
καὶ σένα μ' ἄλλαις δεκαφτὰ τὰ ψάρια θὰ σᾶς φάνε.
Ἄχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
μὄκαψες τὰ σωθικά μου!
Νά ταν οἱ πέτραις ζάχαρη, νὰ ῥήχνανε 'ς τὴ λίμνη,
γιὰ νὰ γλυκάνῃ τὸ νερὸ γιὰ τὴν κυρὰ Φροσύνη.
Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
μέσ' 'ς τὴ λίμνη ξαπλωμένη!
Φύσα, βοριᾶ, φύσα θρᾳκιᾶ, γιὰ ν' ἀγριέψῃ ἡ λίμνη,
νὰ βγάλῃ ταῖς ἀρχόντισσαις καὶ τὴν κυρὰ Φροσύνη.
Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
μέσ' 'ς τὴ λίμνη ξαπλωμένη!
Φροσύν', σὲ κλαίει τὸ σπίτι σου, σὲ κλαῖνε τὰ παιδιά σου,
σὲ κλαῖν ὅλα τὰ Γιάννενα, κλαῖνε τὴν ὀμορφιά σου.
Ἄχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
μὄκαψες τὰ σωθικά μου!

Στ. 5. ***Λιαχουρὶ ἢ λαχοῦρι,*** *ὕφασμα τῆς Λαχώρης (τῶν Ἰνδιῶν).* *Στ. 9. 10. Οἱ στίχοι οὗτοι ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν, ἐξ ἧς ἔμαθεν ἡ σύζυγος τοῦ Μουχτὰρ τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις τούτου καὶ τῆς Φροσύνης. Ὁ Μουχτὰρ εἶχε δωρήσῃ εἰς τὴν ἐρωμένην του πολύτιμον δακτυλίδιον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶχε λάβῃ δῶρον παρὰ τῆς συζύγου του. Περιελθοῦσα δὲ ἡ Φροσύνη εἰς οἰκονομικὴν στενοχωρίαν, ἕνεκα τῆς ἀποδημίας καὶ τοῦ συζύγου της καὶ τοῦ Μουχτάρ, ἔδωκε τὸ δακτυλίδιον εἰς χρυσοχόον, ὅπως διαπραγματευθῇ τὴν πώλησιν αὐτοῦ. Οὗτος δὲ τὸ προσέφερε πρὸς ἀγορὰν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Μουχτάρ.* *Στ. 17.* ***Πασᾶ*** *ἐννοεῖ τὸν Μουχτάρ.* *Στ. 29.* ***Θρᾳκιᾶς*** *(θρακίας) ὁ ἐκ τῆς Θρᾴκης πνέων ἄνεμος, βορειοανατολικός.*

7

ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

(1804)

[Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου διὰ τῆς συνθήκης τῆς 12 Δεκεμβρίου 1803, δι' ἧς ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ μεταβῶσιν ἔνοπλοι ὅπου ἤθελον, ὁ Ἀλῆ πασᾶς παρασπονδήσας ἐπεχείρησε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐπιζήσαντας. Τούτων ὁ Κίτσος Βότσαρης φεύγων τὴν δίωξιν ἦλθεν εἰς Βουλγαρέλι τῶν Τσουμέρκων, ἀλλὰ βλέπων ὅτι καὶ ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον νὰ κυκλωθῇ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, παρέλαβε πάντας τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας, ἀνερχομένους εἰς 1148, καὶ κατέφυγε τὴν 22 Δεκεμβρίου εἰς τὰ Ἄγραφα εἰς μονήν τινα ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου. Πολιορκηθεὶς ἐν αὐτῇ ὑπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ Ἀλῆ, ἀντέστη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου 1804 οἱ Ἀλβανοὶ κατέλαβον διὰ προδοσίας τὴν μονὴν καὶ κατέσφαξαν τοὺς ἐν αὐτῇ, πλὴν 80 περίπου ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν, διαφυγόντων μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἡ Λένω, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ἑπόμενον τραγοῦδι, δεκαπενταέτις θυγάτηρ τοῦ Κίτσου Βότσαρη ἐκ πρώτου γάμου, ἐπολέμει εἰς τὴν μονὴν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀδελφοῦ της Γιαννάκη· φονευθέντος δὲ τούτου, μετέβη πλησίον τοῦ θείου της Νίκζα, πολεμοῦντος παρὰ τὸν Ἀχελῷον, καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ περικυκλωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως μὴ συλληφθῇ, ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη.]

Ὅλαις οἱ καπετάνισσαις ἀπὸ τὸ Κακοσοῦλι
ὅλαις τὴν Ἄρτα πέρασαν, τὰ Γιάννινα τοῖς πάνε,
σκλαβώθηκαν οἱ ἀρφαναῖς, σκλαβώθηκαν οἱ μαύραις.
κ' ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
Μὸν πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανὲ κ' ἐγγλέζικα κουμπούρια,
ἔχει καὶ 'ς τὴ μεσοῦλα της σπαθὶ μαλαματένιο.
Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
«Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια 'ς τὴν ποδιὰ καὶ βόλια 'ς τοῖς μπαλάσκαις.
—Κόρη, γιὰ ῥῆξε τἄρματα, γλύτωσε τὴ ζωή σου.
—Τί λέτε, μωρ' παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;
Ἐγώ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφὴ τοῦ Γιάννη,
καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια».

Στ. 6. ***σισανὲς*** *ῥαβδωτὸν τουφέκι μὲ ἑξάγωνον κάνναν (λ. περσική).* *Στ. 8.* ***Τζοχανταραῖοι*** *= ἀκόλουθοι μεγιστᾶνος (λ. τουρκ.).*

8

ΤΗΣ ΔΕΣΠΩΣ

(25 Δεκεβρίου 1803)

[Κατὰ τὴν δίωξιν τῶν Σουλιωτῶν, περὶ ἧς ἔγινε λόγος ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει, μικρὸν ἀπόσπασμα ἐξ 78 ψυχῶν κατέφυγεν εἰς τὸ χωρίον Ῥινιάσαν (μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Ἄρτης), ὅπου παρέμενον καὶ ἄλλαι τινες σουλιώτικαι οἰκογένειαι. Ἀλλὰ στίφος Ἀλβανῶν, καταφθάσαν εἰς τὸ χωρίον τὴν 23 Δεκεμβρίου 1803, κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς κατοίκους, καὶ ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ᾐχμαλώτισε. Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργάκη Μπότση, τοῦ ὁποίου ἀπόντος ἡ ἡρωϊκὴ σύζυγος Δέσπω, ἀντέταξε σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν σφαγέων. Κλεισθεῖσα εἰς πύργον, τὴν λεγομένην Κοῦλαν τοῦ Δημουλᾶ, μετὰ δέκα ἄλλων, θυγατέρων, νυμφῶν, ἐγγονῶν καὶ ἐγγόνων της, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, ὅτε εἶδεν ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἠρώτησε τὰ τέκνα της ἂν δὲν προτιμοῦν ἀπὸ τὴν σκλαβιὰν τὸν θάνατον. Πάντες ἐζήτησαν τὸν θάνατον, τότε δὲ συσωρεύσασα εἰς τὸ μέσον ὅσην πυρίτιδα εἶχεν, ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτὴν καὶ ἐκάησαν.]

Ἀχὸς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
Μήνα σὲ γάμο ῥήχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι;
Οὐδὲ σὲ γάμο ῥήχνονται οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφαις καὶ μ' ἀγγόνια.
Ἀρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε 'ς τοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο.
«Γιώργαινα, ῥῆξε τἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σοῦλι.
Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανίτων.
—Τὸ Σοῦλι κι' ἂν προσκύνησε, κι' ἂν τούρκεψε νὴ Κιάφα,
Ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει».
Δαυλὶ 'ς τὸ χέρι νἄρπαξε, κόραις καὶ νύφαις κράζει.
«Σκλάβαις Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ', μαζί μου ἐλᾶτε».
Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε, κι' ὅλοι φωτιὰ γενῆκαν.

Στ. 1. ***Ἀχὸς*** *(ἦχος) κρότος.* *Στ. 2.* ***χαροκόπι*** *= διασκέδασις.*

9

ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

(1819)

[Ἡ Πάργα τελευταία τῶν πόλεων τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ταχθεῖσα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἐνετῶν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἐνετικῆς πολιτείας περιῆλθε μετὰ τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ τῷ 1814 παρεδόθη εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες βραχὺν μόνον χρόνον τὴν ἐκράτησαν, ἀπεμπολήσαντες αὐτὴν εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1817. Πρὸ τῆς παραδόσεως αὐτῆς, συντελεσθείσης τὴν 28 Ἀπριλίου 1819, οἱ Παργινοί, εἰς τετρακισχιλίους ἀνερχόμενοι, κατέλιπον τὴν πατρίδα των, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνασκάψαντες τοὺς πατρῴους τάφους συνήθροισαν τὰ ὀστᾶ καὶ τὰ ἔκαψαν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς διὰ νὰ μὴ βεβηλωθοῦν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν.]

Α΄

Μαῦρο πουλάκι, πὄρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρυ μέρη,
πές μου τί κλάψαις θλιβεραῖς, τί μαῦρα μοιρολόγια
ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποῦ τὰ βουνὰ ῥαγίζουν;
Μήνα τὴν πλάκωσε Τουρκιὰ καὶ πόλεμος τὴν καίει;
— Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δὲν τὴν καίει.
Τοὺς Παργινοὺς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
κι' ὅλοι 'ς τὴν ξενιτειὰ θὰ πὰν νὰ ζήσουν οἱ καϋμένοι.

Τραυοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν τἄσπρα τους στήθια,
μοιριολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
παπᾶδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν ταῖς ἐκκλησιαῖς τους.
Βλέπεις ἐκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ ποῦ βγάνει;
Ἐκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρειωμένων,
ποῦ τὴν Τουρκιὰ τρομάξανε καὶ τὸ βεζίρη κάψαν.
Ἐκεῖ ναι κόκκαλα γονιοῦ, ποῦ τὸ παιδὶ τὰ καίει,
νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
Ἀκοῦς τὸ θρῆνο τὸν πολύν, ὁποῦ βογγοῦν τὰ δάση,
καὶ τὸ δαρμὸ ποῦ γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια;
Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴ δόλια τὴν πατρίδα,
φιλοῦν τοῖς πέτραις καὶ τὴ γῆ κι' ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

Β΄

Τρία πουλιὰ ἀπ᾽ τὴν Πρέβεζα διαβήκανε ᾽ς τὴν Πάργα,
τό να κυττάει τὴν ξενιτειά, τἄλλο τὸν Ἄη Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιριολογάει καὶ λέει.
Πάργα, Τουρκιὰ σὲ πλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει.
Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
Βεζίρης δὲ σ᾽ ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τἀσκέρια.
Ἔφευγαν Τοῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
κ᾽ οἱ Λιάπηδες δὲν ἤθελαν νά ρτουν νὰ πολεμήσουν.
Εἶχες λεβένταις σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμέναις,
πὄτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαροῦτι γιὰ προσφάγι.
Τἄσπρα πουλῆσαν τὸ Χριστό, τἄσπρα πουλοῦν καὶ σένα.

Πᾶρτε, μαννάδες, τὰ παιδιά, παπᾶδες τοὺς ἁγίους.
Ἄστε, λεβένταις, τἄρματα κι᾽ ἀφῆστε τὸ τουφέκι,
σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τὰ κιβούρια,
καὶ τἀντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.

10

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 21

Α΄

Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὸ λὲν τἀηδόνια,
κρυφὰ τὸ λέει ὁ γούμενος ἀπὸ τὴν ἅγια Λαύρα.
«Παιδιά, γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε·
δὲν εἶν᾽ ὁ περσινὸς καιρὸς κι᾽ ὁ φετεινὸς χειμῶνας.
Μᾶς ἦρθε γῆ ἄνοιξη πικρή, τὸ καλοκαῖρι μαῦρο,
γιατὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολεμᾶν τοὺς Τούρκους.
Νὰ διώξουμ᾽ ὅλη τὴν Τουρκιὰ ἢ νὰ χαθοῦμε οὖλοι».

Β΄

Ἕνα μικρὸ καράβι μαζώνει τὰ παννιά,
ἀνοίγει τὴν παντιέρα καὶ πόλεμο ζητᾷ.
Ζητᾷ τὸν ἅγιον Τάφο καὶ τὴν Ἅγια Σοφιά.
Κι᾽ ἀκόμα θὰ ζητήσῃ τὸν Πατριάρχη μας,
ὁποῦ τὸν ἐκρεμάσαν γιὰ τὸ ἰνάτι μας.

Καμπάναις θὰ χτυπήσουν πάν᾽ ᾽ς τὰ καμπαναρειά,
νὰ σκάσουν οἱ χοτζᾶδες ἀπάνου ᾽ς τὰ τζαμιά.
Κι᾽ ὅσοι Χριστὸν πιστεύουν καὶ τὸν δοξάζουνε,
τὸν Τοῦρκο λογαριάζουν νὰ τὸν μοιράζουνε.

11

ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

(24 Ἀπριλίου 1821)

Τρία πουλάκια κάθουνταν ψηλὰ ᾽ς τὴ Χαλκουμάτα,
τό να τηράει τὴ Λιβαδιὰ καὶ τἄλλο τὸ Ζιτοῦνι,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιριολογάει καὶ λέει.
«Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακοῦδα.
Μὴν ὁ Καλύβας ἔρχεται, μὴν ὁ Λεβεντογιάννης;
—Νοῦδ᾽ ὁ Καλύβας ἔρχεται, νοῦδ᾽ ὁ Λεβεντογιάννης,
Ὀμὲρ Βρυόνης πλάκωσε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.»

Ὁ Διᾶκος σὰν τ᾽ ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Ψιλὴ φωνὴ νέσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει.
«Τὸν ταϊφά μου σύναξε, μάσε τὰ παλληκάρια,
δῶσ᾽ τους μπαρούτη περισσὴ καὶ βόλια μὲ τοῖς χούφταις,
γλήγορα καὶ νὰ πιάσουμε κάτω ᾽ς τὴν Ἀλαμάνα,
ποὺ ναι ταμπούρια δυνατὰ κι᾽ ὄμορφα μετερίζια».

Παίρνουνε τἄλαφρὰ σπαθιὰ καὶ τὰ βαριὰ τουφέκια,
᾽ς τὴν Ἀλαμάνα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
«Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε,
σταθῆτε ἀντρειὰ σὰν Ἕλληνες καὶ σὰ Γραικοὶ σταθῆτε».

Ψιλὴ βροχοῦλα νέπιασε κ᾽ ἕνα κομμάτι ἀντάρα,
τρία γιουρούσια νέκαμαν τὰ τρία ἀράδα ἀράδα.
Ἔμεινε ὁ Διᾶκος ᾽ς τὴ φωτιὰ μὲ δεκοχτὼ λεβένταις.
Τρεῖς ὥραις ἐπολέμαε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.
Βουλῶσαν τὰ κουμπούρια του κι᾽ ἀνάψαν τὰ τουφέκια,
κι᾽ ὁ Διᾶκος ἐξεσπάθωσε καὶ ᾽ς τὴ φωτιὰ χουμάει,
ξῆντα ταμπούρια χάλασε κ᾽ ἑφτὰ μπουλουκμπασίδες.
Καὶ τὸ σπαθί του κόπηκε ἀνάμεσα ἀπ᾽ τὴ χοῦφτα
καὶ ζωντανὸ τὸν ἔπιασαν καὶ ᾽ς τὸν πασᾶ τὸν πάνουν,
χίλιοι τὸν πὰν ἀπὸ μπροστὰ καὶ χίλιοι ἀπὸ κατόπι.

Κι᾽ ὁ Ὀμὲρ Βρυόνης μυστικὰ ᾽ς τὸ δρόμο τὸν ἐρώτα.
«Γίνεσαι Τοῦρκος, Διᾶκο μου, τὴν πίστη σου ν᾽ ἀλλάξῃς,
νὰ προσκυνήσῃς ᾽ς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιὰ ν᾽ ἀφήσῃς;»

Κι᾽ ἐκεῖνος τ᾽ ἀποκρίθηκε καὶ στρίφτει τὸ μουστάκι.
«Πᾶτε καὶ σεῖς κι᾽ ἡ πίστη σας, μουρτάταις, νὰ χαθῆτε!
Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θὲ ν᾽ ἀποθάνω.
Ἂ θέλετε χίλια φλωριὰ καὶ χίλιους μαχμουτιέδες,
μόνον ἑφτὰ μερῶν ζωὴ θέλω νὰ μοῦ χαρίστε,
ὅσο νὰ φτάσῃ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Θανάσης Βάγιας».
Σὰν τ᾽ ἄκουσε ὁ Χαλὶλ μπέης, ἀφρίζει καὶ φωνάζει.
«Χίλια πουγγιὰ σᾶς δίνω γὼ κι᾽ ἀκόμα πεντακόσια,
τὸ Διᾶκο νὰ χαλάσετε, τὸ φοβερὸ τὸν κλέφτη,
γιατὶ θὰ σβήσῃ τὴν Τουρκιὰ κι᾽ ὅλο μας τὸ ντοβλέτι».

Τὸ Διᾶκο τότε παίρνουνε καὶ ᾽ς τὸ σουβλὶ τὸν βάζουν,
ὁλόρτο τὸν ἐστήσανε κι᾽ αὐτὸς χαμογελοῦσε.
τὴν πίστη τους τοὺς ὕβριζε, τοὺς ἔλεγε μουρτάταις.
«Σκυλιὰ κι᾽ ἂ μὲ σουβλίσετε, ἕνας Γραικὸς ἐχάθη.
Ἂς εἶν᾽ ὁ Ὀδυσσεὺς καλὰ κι᾽ ὁ καπετὰν Νικήτας,
ποῦ θὰ σᾶς σβήσουν τὴν Τουρκιὰ κι᾽ ὅλο σας τὸ ντοβλέτι».

Στ. 1. ***Χαλκωμάτα.*** *Χωρίον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀμφίσσης, τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὴν 23 Ἀπριλίου τὸ σῶμα τοῦ Πανουργιᾶ· κατὰ τούτου τὸ πρῶτον ἐπετέθησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τρέψαντες αὐτὸ ἐστράφησαν εἶτα κατὰ τοῦ Διάκου, ἐνισχύσαντες τοὺς κατ᾽ αὐτοῦ μαχομένους.* *Στ. 2.* ***Ζιτοῦνι*** *ἡ Λαμία.* *Στ. 5.* *Ὁ Δημήτριος Καλύβας ἦτο ὁπλαρχηγὸς τοῦ Διάκου, ὁ δὲ Λεβεντογιάννης εἶναι βεβαίως ὁ Μπακογιάννης, ἕτερος ὁπλαρχηγὸς αὐτοῦ· ἀμφότεροι ἐτάχθησαν ὑπὸ τοῦ Διάκου εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας καὶ ἔπεσαν ἡρωϊκῶς.* *Στ. 10.* ***τὸν ταϊφᾶ του*** *= τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν ἄνδρας, τὸ σῶμά του (λ. ἀραβική).* *Στ. 22.* ***ἀνάψαν τὰ τουφέκια*** *ἐπυρακτώθησαν.* *Στ. 34.* ***μαχμουτιὲς*** *χρυσοῦν νόμισμα, ὀνομασθὲν οὕτως ἀπὸ τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ τοῦ Α΄ (1730-1754).* *Στ. 36.* *Ἀπὸ τὸν Θανάση Βάγιαν ἂν καὶ στενῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρίτσου, δὲν ἠδύνατο νὰ περιμένῃ ἐπικουρίαν ὁ Διᾶκος. Ὁ διαβόητος ἔμπιστος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔμενεν εἰς τὰ Ἰωάννινα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλῆ, ὁπότε ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ. Ἀλλ᾽ ὁ στίχος καὶ διὰ τὰς χασμῳδίας καὶ διὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τύπον τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνδρέα Ἀνδρίτσου φαίνεται ἐφθαρμένος. Ἄλλως δὲ ἐν μιᾷ μόνον παραλλαγῇ φέρεται.* *Στ. 37.* ***Χαλὶλ μπέης.*** *Ἐντόπιος Λαμιεὺς ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων Τούρκων, ὅστις φοβηθεὶς μήπως σωθῇ ὁ Διᾶκος ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ Βρυόνη, προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας τούτου καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶ, ἱκετεύων νὰ θανατωθῇ διὰ σκληροῦ θανάτου πρὸς παραδειγματισμὸν ὁ ἐπίφοβος ἄπιστος καπετάνιος.* *Στ. 40.* ***ντοβλέτι*** *= τὸ κράτος, ἡ κυβέρνησις (λ. ἀραβική).* *Στ. 45.* ***Καπετὰν Νικήτας.*** *Εἶναι ὁ Νικηταρᾶς, ὅστις δύο μῆνας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀλαμάνας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἡγούμενος σώματος Πελοποννησίων. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ στίχος οὗτος ἂν μὴ ὅλον τὸ ᾆσμα ἐποιήθη μῆνάς τινας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου.*

12

ΟΙ ΛΑΛΙΩΤΙΣΣΑΙΣ

(1821)

[Οἱ ὑπερήφανοι, γενναῖοι καὶ σκληροὶ Ἀλβανοὶ τοῦ Λάλα, τερπνῆς πολίχνης ἐπὶ τοῦ ὄρους Φολόης (ἐν τῷ νῦν δήμῳ Ὀλυμπίων τῆς Ἠλείας), οἱ ἀπηνῶς καταδυναστεύοντες τοὺς περιοικοῦντας Ἕλληνας, πολιορκηθέντες ὑπὸ τρισχιλίων περίπου Πελοποννησίων καὶ Ἑπτανησίων, κατώρθωσαν τὴν 22 Ἰουνίου 1821, προσελθόντος εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν τοῦ Ἰουσοὺφ πασᾶ τῶν Πατρῶν μετὰ 700 ἱππέων, νὰ διασωθῶσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς Πάτρας. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἐνέπρησαν τὴν πολίχνην καὶ τὰ πλεῖστα τῶν δυσμετακομίστων πραγμάτων αὐτῶν, ὥστε ἐλάχιστα ἀπέμειναν πρὸς λαφυραγωγίαν εἰς τοὺς εἰσελθόντας ὕστερον εἰς τοῦ Λάλα Ἕλληνας, πάντως δὲ πολὺ ὀλίγαι θὰ ᾐχμαλωτίσθησαν Λαλιώτισσαι, ὧν τὰ παθήματα διατραγῳδεῖ τὸ κάτωθι ᾆσμα.]

Τοῦ Λάλα μὲ τὰ κρυὰ νερά, μὲ τοῖς βαρειαῖς κυράδες,
μὲ τοῖς τραναῖς ἀρχόντισσαις, τοῖς καλομαθημέναις,
ποῦ δὲν καταδεχόντανε τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν,
πὄφόρηγαν χρυσὰ σκουτιὰ καὶ κόκκινα σαλβάρια,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν κοπέλλαις 'ς τοὺς ῥαγιᾶδες!
Φέρνουν βαρέλια μὲ νερὸ καὶ ξύλα ζαλωμέναις,
νά χουν οἱ Ἕλληνες νερό, φωτιὰ νὰ πυρωθοῦνε.
Καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐλέγανε καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη λένε.
«Τί νά 'ν' κεῖνα ποῦ φαίνονται, τί νά 'ν' κεῖνα π' ἔρχωνται;
Μηνά εἶν' μπαϊράκια τούρκικα, μὴν τά στειλε ὁ πασᾶς μας;
Δὲν εἶν' μπαϊράκια τούρκικα, δὲν τά στειλε ὁ πασᾶς μας,
παρά εἶν' μπαϊράκια κλέφτικα, κ' εἶναι τῶν Πλαπουταίων».

Κλαῖνε μανούλαις γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες,
κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα γιὰ τὸ μοναχογιό της.

Στ. 4. ***σκουτιὰ*** *= ἐνδύματα.* ***σαλβάρια*** *= πλατιὰ βρακιά.* *Στ. 6.* ***ζαλωμέναις*** *= φορτωμέναις.*

13

ΤΟΥ ΚΙΑΜΙΛ ΜΠΕΗ

[Ὁ Κιαμὶλ μπεης τῆς Κορίνθου ἦτο κατὰ τὸ 1821 ὁ ἰσχυρότατος καὶ πλουσιώτατος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων. Φοβηθεὶς ἐκ τῆς προόδου τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων κατέφυγεν εἰς τὴν Τρίπολιν, καταλιπὼν τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, ὅπου ἐνέκρυψε καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐφαντάζετο ὡς ἀνερχομένους εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια. Κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ καθείρχθη εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον. Ὅτε δ' ἐπιδρομῆς τοῦ Δράμαλη κατὰ τὸ 1822 ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης ἐγκατέλιπε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ θανατώσῃ τὸν Κιαμίλ, ὅστις ἠρνεῖτο ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς κρύπτας τῶν χρημάτων του. Μέρος τούτων λέγεται ὅτι εὗρεν ὁ Δράμαλης, ὅστις καὶ ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ Κιαμὶλ μπεη.]

Πῆραν τὰ κάστρα, πῆραν τα, πῆραν καὶ τὰ ντερβένια,
πῆραν καὶ τὴν Τριπολιτσά, τὴν ξακουσμένη χώρα.
Κλαίουν τἀχούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γι' ἀγᾶδες,
κλαίουν 'ς τοὺς δρόμους Τούρκισσαις, κλαίουν ἐμιροπούλαις,
κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα τὸ δόλιο τὸν Κιαμίλη.
«Ἄχ! ποῦ σαι καὶ δὲν φαίνεσαι, καμαρωμένε ἀφέντη;
Ἤσουν κολόνα 'ς τὸ Μοριὰ καὶ φλάμπουρο 'ς τὴν Κόρθο,
ἤσουν καὶ 'ς τὴν Τριπολιτσὰ πύργος θεμελιωμένος.
'Στὴν Κόρθο πλιὰ δὲ φαίνεσαι, οὐδὲ μέσ' 'ς τὰ σαράγια.
Ἕνας παπᾶς σοῦ τά καψε τὰ γέρμα τὰ παλάτια.
Σκλάβος ῥαγιάδων ἔπεσες καὶ ζῇς ῥαγιᾶς ῥαγιάδων».

Στ. 1. ***ντερβένια*** *= τὰ στενά.* *Στ. 4.* ***ἐμιροπούλαις*** *= ἀρχοντοπούλαις, κυρίως κόραι ἐμίρη (ἡγεμόνος).* *Στ. 5.* ***σαράγια*** *= μέγαρα.* *Στ. 10.* ***ἕνας παπᾶς,*** *ὁ Παπαφλέσας.*

14

ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

[Ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη καὶ νικητὴς τοῦ Βαλτέτση, ἡγούμενος 400 περίπου, τῶν πλείστων Μανιατῶν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅπως βοηθήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν τῷ τόπῳ των Σουλιώτας. Ἀλλ' ἐν μάχῃ παρὰ τὸ Φανάρι πρὸς πολυαρίθμους Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Ὀμὲρ πασᾶν, ἔπεσε τὴν 4 Ἰουλίου 1822, ὀλίγοι δὲ τῶν διασωθέντων πολεμιστῶν αὐτοῦ ἐκόμισαν διὰ πλοίου τὸν νεκρὸν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐτάφη. Τὸ δημοτικὸν ᾆσμα μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν, ἀντὶ περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Κυριακούλη, ἐκθέτει πῶς ἀνεκοίνωσεν ἐν Μάνῃ τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα εἰς τὴν σύζυγον τοῦ φονευθέντος ὁ Πετρόμπεης.]

Πετρόμπεης καθότανε ψηλὰ 'ς τὸ Πετροβοῦνι,
κ' ἐσφούγγιζε τὰ μάτια του μ' ἕνα χρυσὸ μαντῆλι.
«Τί ἔχεις, Μπέη, ποῦ χλίβεσαι καὶ χύνεις μαῦρα δάκρυα;
—Σὰ μ' ἐρωτᾷς, Κυριάκαινα, καὶ θέλεις γιὰ νὰ μάθῃς,
ἀπόψε μοῦ ρθαν γράμματα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι,
τὸν Κυριακούλη σκότωσαν, τὸν πρῶτο καπετάνιο,
καὶ στάζουνε τὰ μάτια μου καὶ τρέχουν μαῦρα δάκρυα».

Στ. 1. **Πετροβοῦνι** *παρὰ τὴν Τσίμοβαν, ἡ ἕδρα τοῦ Πετρόμπεη.* Στ. 4. **Κυριάκαινα** *ἡ τοῦ Κυριακούλη σύζυγος.*

15

ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

(Ἰούλιος 1822)

[Ὁ Μαχμοὺδ πασᾶς, ὁ ἐπιλεγόμενος Δράμαλης διὰ τὴν ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίας καταγωγήν του, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου σερασκέρης στρατιᾶς τριακονταχιλίων περίπου πεζῶν καὶ ἱππέων, κατῆλθεν ἐκ τῆς Λαρίσης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὅπως εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπικουροῦντος καὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ τῷ Ἀργολικῷ. Οὐδεμίαν συναντήσας ἀντίστασιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Μεγαρίδος, κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ διὰ τῶν ἀφυλάκτων στενῶν τῶν Δερβενακίων προήλασεν εἰς τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα, ὅπου συνεκράτησε τὴν ἑτοίμην πρὸς παράδοσιν τουρκικὴν φρουρὰν τοῦ Ναυπλίου, ἀκυρώσας τὴν συναφθεῖσαν συνθήκην τῆς παραδόσεως. Οἱ Ἕλληνες συγκεντρωθέντες εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου, στρατηγοῦντος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπησχόλησαν μὲν αὐτὸν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους Λαρίσης, καταστρέψαντες δὲ ὅσα τρόφιμα ἠδυνήθησαν, περιήγαγον αὐτὸν εἰς πολλὴν στενοχωρίαν διὰ τὴν στέρησιν τῶν ἐφοδίων. Προβλέπων δ' ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι θ' ἀναγκασθῇ ὁ Δράμαλης νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον, κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων διὰ 2500 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν. Καὶ ὅτε τὴν 26 Ἰουλίου 1822 ἐπεχείρησεν ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη νὰ διέλθῃ διὰ τῶν στενῶν ὑπέστη μεγάλην φθοράν, ἔκτοτε δ' ὁ Νικηταρᾶς ἐπωνομάσθη Τουρκοφάγος. Οἱ διαφυγόντες εἰς Κόρινθον τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὰς ἑπομένας, ἀπεδεκατίσθησαν ὑπὸ τῶν στερήσεων καὶ τῶν νόσων, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ.]

Φύσα μαΐστρο δροσερὲ κι' ἀέρα τοῦ πελάγου,
νὰ πᾷς τὰ χαιρετίσματα 'ς τοῦ Δράμαλη τὴ μάννα.
Τῆς Ῥούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη οἱ ἀγάδες
'ς τὸ Δερβενάκι κείτονται, 'ς τὸ χῶμα ξαπλωμένοι.
Στρῶμά χουνε τὴ μαύρη γῆς, προσκέφαλο λιθάρια
καὶ γι' ἀπανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.

Κ' ἕνα πουλάκι πέρασε καὶ τὸ συχνορωτᾶνε.
«Πουλί, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο ντουφέκι;
—Μπροστὰ πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης,
καὶ παραπίσω οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιὰ 'ς τὰ χέρια».

Γράμματα πάνε κ' ἔρχονται 'ς τῶν μπέηδων τὰ σπίτια.
Κλαῖνε τάχούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γιὰ Τούρκους,
κλαῖνε μαννούλαις γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

16

ΤΟΥ ΜΠΡΑΪΜΗ

Ὁ κοῦκος φέτο δὲ λαλεῖ, οὔτε καὶ θὰ λαλήσῃ,
παρὰ ἡ τρυγόνα ἡ χλιβερή, τὸ λέει τὸ μοιρολόγι.
Φέτο μᾶς ἦρθαν Ἀραπιὰ καὶ κόβει καὶ σκλαβώνει.
Ἐσκλάβωσαν μικρὰ παιδιά, γυναῖκες μὲ τοὺς ἄντρες,
κ' ἐσκότωσε λεβεντουριὰ καὶ καπεταναραίους.

17

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ ΔΗΡΟΥ

[Κατ' Ἰούνιον τοῦ 1826 ὁ Ἰμπραῒμ ἐξέπεμψε πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Μάνης στρατιὰν ἑπτακισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων, ἥτις τὴν 22 τοῦ μηνὸς εὑρίσκετο πρὸ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἁρμυροῦ, εἰς τὰ ὅρια τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Μάνης. Τὴν προέλασιν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέκοψαν χίλιοι περίπου Μανιᾶται, οἵτινες προφυλασσόμενοι ὑπὸ ἀσθενοῦς ὀχυρώματος, τῆς λεγομένης Βέργας, ἤτοι λιθοκτίστου μάνδρας μήκους δισχιλίων μέτρων περίπου, κλειούσης τὴν μεταξὺ τῆς ὑπωρείας τοῦ βουνοῦ τῆς Σέλιτσας καὶ τῆς θαλάσσης δίοδον, ἔφεραν πολὺν φθορὰν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἀποκρουσθέντες ἐπανειλημμένως, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ἐπέστρεψαν τὴν 25 Ἰουνίου εἰς τὴν Καλαμάταν τῆς Μεσσηνίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὅμως καὶ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς μάχης τῆς Βέργας, ὁ Ἰμπραῒμ ἀποσπάσας 1500 ἄνδρας ἔπεμψε διὰ πλοίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης διὰ νὰ ἐνεργήσουν ἀντιπερισπασμόν. Αὐθημερὸν οὗτοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Δηροῦ, καταλαβόντες δὲ τὰ πρὸς δεξιὰ χωρία Πύργον καὶ Χαριάν, ἐστράφησαν πρὸς τἀριστερά, ἵνα προσβάλωσι τὴν Τσίμοβαν (τὴν μετονομασθεῖσαν ὕστερον Ἀρεόπολιν). Ὀλίγιστοι μόνον Μανιᾶται, διότι οἱ λοιποὶ ἐμάχοντο εἰς τὸν Ἁρμυρόν, εὑρισκόμενοι εἰς τοὺς πύργους των, ἀνθίσταντο κατὰ τῶν ἐπιδρομέων· ἀλλὰ γνωσθείσης τῆς ἀποβάσεως τῶν Ἀράβων, ἔγινε διὰ κωδωνοκρουσιῶν συναγερμὸς τῶν ὑπολειφθέντων κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων, καὶ προσέτρεξαν πάντες, καὶ γέροντες καὶ ἱερεῖς, καὶ αἱ θερίζουσαι εἰς τοὺς ἀγροὺς γυναῖκες μὲ τὰ δρέπανά των, ἑνωθέντες δὲ μετ' ὀλίγων ὁπλοφόρων, οἵτινες ἔτυχε νὰ διαβαίνωσιν ἐκεῖθεν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην, ἠμύνοντο κατὰ τῶν Ἀράβων, εὐάριθμοι μὲν δι' ὅπλων, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ πετρῶν καὶ τῶν δρεπάνων. Τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀσυντάκτου λαοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπομείνουν οἱ ἐπιδρομεῖς καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπιβῶσι πάλιν τῶν πλοίων κακῶς ἔχοντες, ἀπῆλθον δὲ τὴν 25 Ἰουνίου, πολλοὺς καταλιπόντες νεκρούς.]

Στὸ ρημοκλῆσι τοῦ Δηροῦ
λειτούργα ὁ πρωτοσύγκελος,
καὶ τἄχραντα μυστήρια
ἔφερνε 'ς τὸ κεφάλι του,

ψάλλοντας τὰ χερουβικά.
Μὰ ξάφνα κι' ἀνέλπιστα
Τοῦρκοι τὸν περιλάβανε,
κ' ἔλαβε μόνον τὸν καιρὸ
καὶ σήκωσε τὰ χέρια του,
κ' εἶπεκε· «Παντοδύναμε,
δυνάμωσε τοὺς Χριστιανούς,
τύφλωσε τοὺς Ἀγαρηνοὺς
τὴ μέρα τὴ σημερινή».

Μὰ οἱ ἄνδρες ὅλοι ἐλείπασι,
ἦταν 'ς τὴ Βέργα τ' Ἁρμυροῦ,
ὅπου Τρῳάδα ὁ πόλεμος
ἐπάηνε δυὸ μερόνυχτα.
Μόνα τὰ γυναικόπαιδα
καὶ γέροντες ἀνώφελοι,
(γιατ' ἦτο θέρος) βρέθεσαν
μὲ τὰ δρεπάνια 'ς τὰ λουριά.
Καθόλου δὲ δειλιάσασι,
καθόλου δὲν τρομάξασι,
μόν' ἔδωκαν τὴν εἴδηση
'ς τὸν Κωσταντῖνο μὲ πεζόν.
Κ' ἐκεῖνος ὡς πολέμαρχος
ἐσύναξ' ὅλα τὰ χωριά·
γράφει καὶ στέλνει 'ς τ' Ἁρμυρό,
κ' ἔδραμε κατὰ τὸ Δηρό.
Βλέπει γυναῖκες νὰ χεροῦν
καὶ τὰ δρεπάνια νὰ κρατοῦν,
τοὺς Ἀραπᾶδες νὰ χτυποῦν.
«Εὖγε σας, μεταεῦγε σας,
γυναῖκες, ἄνδρες γίνετε,
σὰν ἀνδρειωμέναις μάχεσθε,
σὰν Ἀμαζόνες κρούετε».

Εἶπε κ' ἐβρυχουμάνισε
σὰν τὸ λιοντάρι 'ς τὰ βουνά.
Τοὺς Τούρκους κόφτει ἀψήφιστα.
Τότε τὰ παλληκάρια του
πετάχτησαν σὰν τοὺς ἀητούς
κ' ἐπιάστηκαν μὲ τοὺς ἐχτρούς
χέρια μὲ χέρια ἀνάκατα.
Τοὺς ἐκατακοντίσασι
καὶ τοὺς ἐβάλασι μπροστά,
σὰν νά 'ησαν γιδοπρόβατα.
Σφάζοντας καὶ σκοτώνοντας
φτάσασι 'ς τὴν ἀκρογιαλιά,
ποῦ μέλισσά ἦτον ἡ Τουρκιά.
Τότε 'ς ἐκείνη τὴ στιγμή,
ἀγνάντιαζαν κ' ἐπρόφτασαν
τὰ παλληκάρια τ' Ἁρμυροῦ,
ὁποῦ τὴ νίκη φέρνασι.
Πρῶτος ἦτο κ' ἐμπροστινὰ
ὁ γιὸς τοῦ γέρου βασιλιᾶ·
εἶχε 'ς τὰ πόδια του φτερά,
ποῦ τον ὁ πρῶτος ἄγωρος.
Ξεγυμνωμένο τὸ σπαθὶ
ἐκράτει, καὶ τὰ μάτια του
σπίκιαις καὶ φλόγες βγάζασι.
«Ἔχετε θάρρος, εἶπεκε
μὲ μιὰ φωνὴ σὰν τὴ βροντή,
μὴ τὰ φοβῆστε τὰ σκυλιά,
ἂς εἶν' πολλοὶ κι' ἀμέτρητοι.
Ἦταν πολλοὶ καὶ 'ς τ' Ἁρμυρό,
κ' ἐμεῖς τοὺς ἐνικήσαμεν,
κι' ὅλους τοὺς ἐξωφλήσαμεν».
Πρόφτασε τότε κι' ὁ ἀρχηγός,
πρόφτασε κι' ὁ ἀρχιστράτηγος,
ὁποῦ ναι πενταγνώστικος
'ς τοῖς μάχαις, 'ς τὰ πολιτικά,
κ' εἶπε 'ς τὰ παλληκάρια του,
κ' εἶπε 'ς ὅλο τὸ στράτευμα.
«Ὅσοι πιστοὶ ἐμπρός, παιδιά,
σήμερον γεννηθήκαμε,
καὶ θὰ σωθοῦμε σήμερον».
Ἤνοιξ' ἡ μάχη τρομερά,
κ' ἦτανε ξεσυνέριστη

'ς ὅλα τὰ Σπαρτιατόγονα
ποῖοι νὰ πᾶσι μπροστινοί.
Οἱ Τοῦρκοι ἀντισταθήκασι,
τί ἦσαν 'ς τὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ.
Μέσ' 'ς τὸ στερνὸ δειλιάσασι
κ' ἐπέφτασι 'ς τὴ θάλασσα,
σὰν τὰ τυφλὰ τετράποδα,
γιατ' ἦτο θέλημα θεοῦ
νὰ σακουστῇ ἡ παράκλησι
τ' ἁγίου πρωτοσύγκελου.

Στ. 16. ***Τρωάδα πόλεμος*** *= πόλεμος δεινὸς καὶ μέγας, ὡς ὁ παλαιὸς τῆς Τρωάδος.* *Στ. 21.* ***λουριὰ*** *(λωρία) οἱ δερμάτινοι ἱμάντες δι' ὧν συγκρατοῦν τὰ δρέπανα κατὰ τὸν θερισμόν. Αἱ γυναῖκες καὶ οἱ γέροντες ἀντελήφθησαν τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐνῷ ἐθέριζον.* *Στ. 25.* ***'Στὸν Κωσταντῖνο·*** *τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην.* *Στ. 28.* ***γράφει 'ς τ' Ἁρμυρὸ*** *= ἀνεκοίνωσε τὴν εἴδησιν εἰς τοὺς πολεμοῦντας εἰς τὸν Ἁρμυρόν.* *Στ. 30.* ***Νὰ χεροῦν*** *= θεροῦν, θερίζουν (;)* *Στ. 33. εὗγε καὶ πάλιν εὗγε.* *Στ. 37.* ***ἐβρυχουμάνισε*** *= ἐβρυχήθη.* *Στ. 49. Πολυπληθὴς ὡς σμήνη μελισσῶν.* *Στ. 55.* ***τοῦ γέρου βασιλιᾶ*** *= τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης, τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.* *Στ. 60.* ***σπίκιαις*** *= σπίθαις, σπινθῆρας.* *Στ. 68.* ***ὁ ἀρχηγὸς*** *= ὁ Πετρόμπεης.* *Στ. 70.* ***πενταγνώστικος*** *= συνετώτατος.* *Στ. 78.* ***ξεσυνέριση*** *= ἅμιλλα.* *Στ. 79.* ***Σπαρτιατόγονα*** *= τοὺς ἀπογόνους τῶν Σπαρτιατῶν.* *Στ. 83.* ***'ς τὸ στερνὸ*** *= 'ς τὸ ὕστερο, τελευταῖον.*

18

Ο ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΟΣ ΤΣΗ ΚΡΗΤΗΣ

(1830)

[Τὰ πρωτόκολλα, δι' ὧν συνιστᾶτο τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν συμπεριελαμβάνετο ἡ Κρήτη, ἀνεκοινώθησαν κατὰ τὸ 1830 εἰς τοὺς Κρῆτας ἐν Καλύβαις τῶν Ἀποκορώνου ὑπὸ πληρεξουσίου τῶν τριῶν ναυάρχων κυβερνήτου γαλλικοῦ πλοίου. Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφέρονται τὰ ἑπόμενα ᾄσματα.]

Α΄

'Σ τὰ χίλια ὀχτακόσια εἰκοσιοχτώ, μιὰν Τρίτη,
ἀφουγκρασθῆτε νὰ σᾶς πῶ ὀγιὰ τὴ μαύρη Κρήτη,
σύναξη κάνου οἱ βασιλεῖς καὶ πάνε 'ς τὸ Παρίσι,
νὰ κάμουνε συνέλεψη τί νὰ γενῇ ἡ Κρήτη.
Μ' ἀπῆς ἐσυναχτήκανε κι' ἀρχῆξαν τὸ κουσοῦλτο,
οὗλοι ἐδιχονήσανε καὶ παίρνει τὴν ὁ Τοῦρκος.
'Αθρώπους τότ' ἐπέψανε κ' εἰς τσοῖ Καλύβαις βγαίνει,
νὰ συναχτοῦν οἱ Χρισθιανοί, νὰ δώσῃ τὸ χαμπέρι.
Καὶ σὰν ἐσυναχτήκασι, διαβάζει τὴ συθήκη,
κ' ἔγραφε πῶς ἐδώκανε τοῦ Μισιριοῦ τὴν Κρήτη.
Φωνιάζουν, κλαῖν οἱ Χρισθιανοί· «Ἀφέντες κουμαντάτες,
ἐβγάστ' ἀπάνω 'ς τὰ βουνά, νὰ κάτσετε 'ς τσοῖ στράταις,
νὰ ἰδῆτε οὗλα τὰ πουλιά, ἀποῦ ψηλὰ πετοῦσι,
τὰ κόκκαλα τῶ Χρισθιανῶ 'ς τ' ἀντόδια νὰ βαστοῦσι.
Ὅσοι καταλυθήκανε 'ς τὰ ὄρη κ' εἰς τὰ δάση,
ποιὸς εἶν' ἀποῦ θὰ σᾶς τσοῖ πῇ καὶ θὰ τσοῖ λογαριάσῃ;
Ἀκούσετε νὰ σᾶσε πῶ τὰ πάθη τὰ δικά μας:
'Σ τὴν 'Αραπιὰ πουλήσανε οἱ Τοῦρκοι τὰ παιδιά μας,
καὶ ὅσοι ἀπομείναμε εἰς τὰ βουνὰ γλακοῦμε,
ξυπόλυτοι κι' ὁλόγδυμνοι γιὰ νὰ λευτερωθοῦμε.
Κ' εἴχαμε θάρρος εἰς ἐσᾶς, τσοῖ βασιλεῖς τσοῖ Φράγκους,
κ' ἐδὰ μᾶς ἀδικήσετε κι' ἀφήκετέ μας σκλάβους.
Ὄντε θὰ βγοῦν τὰ νέφαλα καὶ νὰ φανοῦν οἱ κρίνοι,
καὶ νά ρθ' ὁ φοβερὸς κριτὴς οὕλους νὰ μᾶσε κρίνῃ,

τὰ τάγματ᾽ οὗλα τ᾽ οὐρανοῦ τριγύρου ν᾽ ἀκλουθοῦσι,
τὰ πάθη τῶ Χρισθϊανῶ τἄδικα νὰ γροικοῦσι,
νά ῥθουνε μὲ παράπονο κ᾽ οἱ Κρῆτες νὰ σταθοῦνε
μπροστὰ ᾽ς τὸ φοβερὸ κριτὴ τ᾽ ἄδικά των νὰ ποῦνε,
τότες ν᾽ ἀποκριθῆτ᾽ ἐσεῖς, Ἀγγλία καὶ Γαλλία,
μπροστὰ ᾽ς τὸ φοβερὸ κριτή, δευτέρα παρουσία!»

«Τώρα ἀποφασίσανε κ᾽ ἐκάμανε συθήκη,
πῶς νά ναι πάλι ἀραγιᾶς τοῦ Μισιριοῦ ἡ Κρήτη.»

«Φύγετε! Φύγετ᾽, ἄστε μας! μὰ μεῖς θὲ νὰ σκεφτοῦμε.
γῆ οὗλοι θ᾽ ἀποθάνωμε, γῆ θὰ λευτερωθοῦμε.
Θέ μου καὶ σύ, πῶς τὸ βαστᾷς; εἰς τὴ σκλαβιὰ ἀκόμη,
οὗλοι λευτερωθήκανε, κ᾽ ἡ Κρήτη νά ναι μόνη.»

Ἔρχουνται πλοῖα φράγκικα καὶ πάνε ᾽ς τὴ Γραμποῦσα
καὶ βγάνουνε τσοῖ Χρισθιανούς, ἀποῦ τὴν ἐβαστοῦσα.
Καὶ Μισιριῶταις φέρνουνε κ᾽ εἰς τὰ χωριὰ χτυποῦσι·
φοροῦνε ροῦχα κόκκινα καὶ τούμπανα βαστοῦσι.
Καθίζουν σὲ μερκὰ χωριὰ καὶ κάνουνε κρισάδες,
καὶ τυραννοῦν τσοῖ Χρισθιανούς, σκεντσεύγουν τς᾽ ἀραγιᾶδες.

Στ. 5. ***κουσοῦλτο*** *= (consulto ἰταλ.) συμβούλιον, σύσκεψις.* *Στ. 6.* ***ἐδιχονήσανε*** *= ἐδιχονόησαν, δὲν συνεφώνησαν.* *Στ. 14.* ***ἀντόδια*** *= δόντια.* *Στ. 19.* ***γλακοῦμε*** *= τρέχομεν.* *Στ. 37.* ***Γραμποῦσα*** *νησὶς παρὰ τὰ ΒΔ. παράλια τῆς Κρήτης· τοῦ ἐν αὐτῇ φρουρίου, κατεχομένου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, εἶχε διαταχθῇ ἡ ἐκκένωσις.* *Στ. 42.* ***σκεντσεύγουν*** *= βασανίζουν.*

Β΄

᾽Σ τὰ χίλια ὀχτακόσια ᾽ς τὰ τριάντα,
᾽ς τς ὀχτὼ τοῦ Σεντεμπριοῦ ἦρθ᾽ ἡ γι ἀρμάδα.
Καὶ βγαίνει ᾽ς τ᾽ Ἀκρωτῆρι, σιργιανίζει,
τὸν κόσμο βιζιτάρει καὶ ξανοίγει·
τσοῖ Χρισθιανοὺς γυρεύγουνε νὰ ἰδοῦσι
καὶ θλιβερὸ χαμπέρι γιὰ νὰ ποῦσι.
«Οἱ Χρισθιανοὶ νὰ μείνουν ἀραγιᾶδες.»
Κ᾽ οἱ Τοῦρκοι χαραῖς κάνουνε μεγάλαις.
Γλήγορα εἰς τὴν φράγκικην ἀρμάδα
ἐγράψανε παράπονα μεγάλα.

Ὄρη, βουνὰ καὶ τρῦπαις καὶ λαγκάδια,
γεμάτα νιαι φτωχοὺς καὶ παλληκάρια,
τσὴ πείνας καὶ τσὴ δίψας ξεραμμένοι,
γιὰ νὰ λευτερωθοῦνε οἱ καϋμένοι.
Κ᾽ οἱ καπετάνι᾽ ἀρχίζουν καὶ γελοῦσι,
κ᾽ εἰς τὰ καράδια μπαίνουν καὶ κινοῦσι.

Τὸ κρῖμα τῶ φτωχῶ καὶ τῶ χηράδω
εἰς τὸ λαιμό σας νά ᾽ν᾽ οὕλων τῶ Φράγκω.

19

(1881)

[Κατὰ τὴν ὁροθεσίαν τὴν γενομένην ὑπὸ διεθνοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς βερολινείου συνθήκης τῷ 1881, ἀπεκλείσθη τῶν ἑλληνικῶν συνόρων τὸ μέγιστον τμῆμα τῆς Ἠπείρου, καίτοι ἐπιδικασθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Τὰς ματαιωθείσας προσδοκίας τῶν πέραν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀράχθου Ἠπειρωτῶν θρηνῳδεῖ τὸ ἑπόμενον ᾆσμα.]

᾽Σ ὅλον τὸν κόσμο ξαστεριά, ᾽ς ὅλον τὸν κόσμον ἥλιος,
καὶ ᾽ς τὰ καϋμένα Γιάννενα μαῦρο, παχὺ σκοτάδι·
τί φέτο ἐκάμαν τὴ βουλὴ ὀχτὼ βασίλεια ἀνθρῶποι,
κ᾽ ἐβάλανε τὰ σύνορα ᾽ς τῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι·
κι᾽ ἀφήκανε τὰ Γιάννενα καὶ πῆρανε τὴν Ποῦντα,
κι᾽ ἀφήκανε τὰ Γιάννενα καὶ πῆρανε τὴν Ἄρτα,
κι᾽ ἀφήκανε τὸ Μέτσοβο μὲ τὰ χωριά του γύρα.

Στ. 3. ***ὀχτὼ βασίλεια*** *τῶν ἓξ μεγάλων δυνάμεων, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας.*

ΚΛΕΦΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

«Πλὴν τῆς ἀρχαίας ἁπλότητος καὶ λιτότητος παρατηροῦμεν καὶ ἀκραιφνὲς πατριωτικὸν πάθος καὶ σθένος ἀκαταδάμαστον εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὅπου ἡ γλῶσσα εἶναι ἔμπνεος ὁρμῆς πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ ἀδιαλλάκτου μίσους πρὸς τοὺς ἀπίστους μουσουλμάνους. Τὰ κλέφτικα τραγούδια νομίζεις πῶς εἶναι χείμαρροι ἀφρισμένοι, ἐκρέοντες ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπινα χείλη, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Ὀλύμπου.

(K. Mendelsohn Bartholdy)

20

Ὁ πλούσιος ἔχει τὰ φλωριά, ἔχει ὁ φτωχὸς τὰ γλέντια.
Ἄλλοι παινᾶνε τὸν πασὰ καὶ ἄλλοι τὸ βεζίρη,
μὰ γὼ παινάω τὸ σπαθὶ τὸ τουρκοματωμένο,
τό χει καμάρι ἡ λεβεντιά, κι᾿ ὁ κλέφτης περηφάνεια.

21

Νά μουν τὸ Μάη πιστικός, τὸν Αὔγουστο δραγάτης,
καὶ ᾿ς τὴν καρδιὰ τοῦ χειμωνιοῦ νά μουνα κρασοποῦλος.
Μὰ πλιὸ καλά ταν νά μουνα ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης.
Ἀρματωλὸς μέσ᾿ ᾿ς τὰ βουνά, καὶ κλέφτης μέσ᾿ ᾿ς τοὺς κάμπους·
νά χα τὰ βράχια ἀδέρφια μου, τὰ δέντρα συγγενάδια,
νὰ μὲ κοιμᾶν οἱ πέρδικες, νὰ μ᾿ ἐξυπνᾶν τ᾿ ἀηδόνια,
καὶ ᾿ς τὴν κορφὴ τῆς Λιάκουρας νὰ κάνω τὸ σταυρό μου,
νὰ τρώγω τούρκικα κορμιά, σκλάβο νὰ μὴ μὲ λένε.

Στ. 1. Εὐχάριστον εἶναι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ***πιστικοῦ*** *(=ποιμένος) τὸν Μάιον, καὶ τοῦ* ***δραγάτη*** *(=ἀμπελοφύλακος) τὸν Αὔγουστον, διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν σταφυλῶν.*

22

[Αἱ πολεμικαὶ γνώσεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ κλέφτης καὶ οἱ κανόνες τοῦ βίου, τοὺς ὁποίους ἀπαραιτήτως ὀφείλει νὰ τηρῇ, ἐκτίθενται εὐσυνόπτως εἰς τὸ προκείμενον ᾆσμα, ὑπὸ τὸν τύπον ὁδηγιῶν γέροντος κλέφτη πρὸς πρωτοπείρους πολεμιστάς. Ὁ κλέφτης πρέπει νὰ ἔχῃ ἀσφαλεῖς τόπους καταυλισμοῦ, νὰ ἠξεύρῃ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἀτραποὺς τῶν ὀρέων, νὰ γινώσκῃ πόθεν δύναται νὰ πορίζεται τὰ ἐφόδια αὐτοῦ, πρωτίστως δὲ νὰ διάγῃ βίον σώφρονα καὶ νηφάλιον, ἀποφεύγων τοὺς πότους καὶ τὴν πρὸς τὰς γυναῖκας κοινωνίαν, διότι ἡ παρέκκλισις ἀπὸ τῶν ὅρων τούτων τοῦ βίου φέρει εἰς ὄλεθρον. Παραλλαγαί τινες τοῦ ᾄσματος ἔχουσι διηγηματικὸν σχῆμα. Οἱ νέοι παρήκουσαν τὰς νουθεσίας τοῦ γέροντος καὶ διέτρεξαν κίνδυνον μέγαν ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοὺς διέσωσεν αὐτός, ἀποδείξας ὅτι ἦτο ὑπέρτερος αὐτῶν ὄχι μόνον κατὰ τὴν γνώμην, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀνδρείαν. Ὁ δὲ τύπος οὗτος τοῦ ᾄσματος ὑποδεικνύει συνάφειαν πρὸς ἀκριτικὰ πρότυπα. Εἰς ἀκριτικὰ ᾄσματα ὁ Ἀνδρόνικος, σώζει τοὺς παραβάντας τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ υἱούς του ἀπὸ τοῦ Συροπούλου, καὶ εἰς παραλλαγὰς σημερινὰς τοῦ ᾄσματος τοῦ Ἀρμούρη ὁ Ἀνδρόνικος ἐλευθερώνει τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Σαρακηνῶν φυλακισθέντα Κωσταντήν, ἢ ὁ πατέρας τοῦ Κωσταντῆ τρέξας εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀποφυλακίζει τὸν λεοντοκτόνον υἱόν του.]

Σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τὴ Λεβαδειά,
καλὰ κι' ἁρματωμένα πάνε γιὰ κλεψιά,
πάνε γιὰ νὰ πατήσουν τὸ Καλὸ Χωριό,
πάνε καὶ γιὰ νὰ κάψουν χώραις καὶ νησιά.
Κάνα δὲν ἔχουν πρῶτο καὶ τρανύτερο,
γυρεύουν ἕνα γέρο γιὰ τὴν ὁρμηνειά,
ἐπῆγαν καὶ τὸν βρῆκαν σὲ βαθειὰ σπηλιά,
ὁπὄλειωνε τάσῆμι κ' ἔφτειανε κουμπιά.
«Γειά σου, χαρά σου, γέρο.—Καλὸ 'ς τὰ παιδιά,
καλὸ 'ς τὰ παλληκάρια, τὰ κλεφτόπουλα.
—Σήκου νὰ βγοῦμε, γέρο, κλέφταις 'ς τὰ βουνά.
—Δὲν ἠμπορῶ, παιδιά μου, γιατ' ἐγέρασα.
Περάστε ἀπὸ τὴ στάνη καὶ τὰ πρόβατα
καὶ πάρτε τὸν ὑγιό μου τὸ μικρότερο,
πὄχει λαγοῦ ποδάρι, δράκου δύναμη·
ξέρει τὰ μονοπάτια καὶ τὰ σύρματα,
ξέρει καὶ τὰ λημέρια, ποῦ λημέριαζα,
ξέρει τοῖς κρύαις βρύσαις, πὄπινα νερό,
ξέρει τὰ μοναστήρια, πὄπαιρνα ψωμί,
καὶ ξέρει καὶ τοῖς τρύπαις, ὅπου κρύβομουν.

Αὐτοῦ μπροστὰ ποῦ πᾶτε, 'ς τὸ Καλὸ Χωριό,
ἔχει ὄμορφα κορίτσια καὶ γλυκὰ κρασιά.
τήρα μὴ σᾶς μεθύσουν καὶ σᾶς πιάσουνε,
καὶ 'ς τὸν κατὴ σᾶς πάνε, σᾶς κρεμάσουνε.

Τοῦ γέρου τὴν ὁρμήνεια τὴν ξεχάσανε.
ἐπῆγαν καὶ μεθύσαν καὶ τοὺς πιάσανε.
Σὰν τ' ἄκουσε κι' ὁ γέρος χαμογέλασε,
κουμπούρια ξεκρεμάει κι' ἁρματώνεται.
'Σ τὸ δρόμο ποῦ πηγαίνει βρίσκει τὸν πασᾶ.
«Ὥρα καλή, πασᾶ μου καὶ Τοῦρκο κριτή,
νὰ βγάλῃς τὰ παιδιά μου ἀπ' τὴ φυλακή.»

Στ. 3. **Καλὸ χωριὸ** *ἄγνωστον χωρίον, μᾶλλον πεπλασμένον ὄνομα χωρίου. Ἄλλαι παραλλαγαὶ ἀναφέρουν* **Χίλια χωριά,** *ἢ* **Σιαμπάνικα** *ἢ ἀορίστως ἕνα χωριό.* Στ. 5 **Κάνα** = *κανένα.* Στ. 16 **σύρματα** *(ἀρχ. συρμοί) ἀτραποί ὅπου διασύρονται ἄγρια ζῶα.*

23

ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΣΑΒΟΥ

[Ἡ μεγαλοπρεπὴς εἰκὼν τῆς ἔριδος τῶν βουνῶν εἰς τινα ᾄσματα σκοπὸν ἔχει νὰ παραστήσῃ τὴν ὑπεροχὴν ἑνὸς βουνοῦ τόπου τινὸς ὑπὲρ ἄλλα. Εἰς κρητικὰ ἀναγνωρίζεται τὸ μέγεθος τοῦ Σφακιανοῦ. εἰς καρπαθιακὰ ἡ προτίμησις δίδεται εἰς τὸ Καλόλιμνον, τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς νήσου, ποῦ ἔχει νερὰ κρυσταλλωτὰ καὶ διατηρεῖ τὰ χιόνια μέχρι τοῦ Ἰουνίου, ποῦ ἔχει ἀγρίμια διὰ κυνῆγι, καὶ βοσκὰς διὰ τὰ ποίμνια καὶ βότανα ἰαματικά. Εἰς τὸ ᾆσμα δ' ὅμως τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄσσης μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν τὸ πλάσμα τῆς ἔριδος χρησιμεύει πρὸς ποιητικὴν ἐξύμνησιν τῆς κλεφτουριᾶς.

Εἴς τινας παραλλαγὰς ἡ δύναμις τοῦ ᾄσματος ἐξησθένισε διὰ τοῦ συμφυρμοῦ πρὸς ἄλλο ᾆσμα, τὸ τοῦ ὀρνέου, τοῦ φέροντος εἰς τοὺς ὄνυχάς του κεφαλὴν ἁμαρτωλοῦ. Τὸ ᾆσμα τοῦ Ὀλύμπου τὸν βασανιζόμενον ἁμαρτωλὸν λέγει κλέφτην τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἁρματωλὸν τῆς Ἠπείρου, καὶ ἴσως ἕνεκα τούτου παρεπλανήθησαν πολλοί, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἐπιφανεῖς κριτικοί, (ὡς ὁ Fauriel, ὁ Γάλλος ἱστοριογράφος J. Michelet, ὁ Tommaseo καὶ αὐτὸς πιθανῶς ὁ δαιμόνιος Göthe, ὁ μεταφράσας γερμανιστὶ τὴν παραλλαγὴν ταύτην), ὥστε νὰ διαγνώσωσι βαθείας ἰδέας, ὡς ἐγκρυπτομένας ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τοῦ ᾄσματος, καὶ νὰ λάβωσι στρεβλὴν ἀντίληψιν τῆς καθόλου ἐννοίας αὐτοῦ. «Ἀπὸ ὅλα τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς συλλογῆς μου, λέγει ὁ Φωριέλ, προέχει τοῦτο προπάντων εἰς ἀγρίαν εὐτολμίαν τῆς ἐπινοήσεως, ῥαγδαίαν φορὰν τῆς φαντασίας καὶ ἰσχυρὰν ἁπλότητα τῆς ἐκφράσεως, τὰς χαρακτηριστικὰς δηλαδὴ ἀρετὰς πάντων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τῶν τοιούτων ᾀσμάτων. Ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τοῦ ᾄσματος εἶναι ὁ ἔπαινος ἀγνώστου τινὸς θεσσαλοῦ κλέφτου, θανόντος ἐν πολέμῳ. Ἡ δ' ἔρις τῶν βουνῶν, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄσσης, καίπερ καθ' ἑαυτὴν ἔξοχος, οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν εἶναι εἰμὴ πάρεργον πρόσθεμα, πλαίσιον τρόπον τινά, κατάλληλον, ὅπως λαμπρότερον καὶ περιφανέστερον ἐξάρῃ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ἐγκώμιον τοῦ πεσόντος πολεμιστοῦ».

Ἀλλ' ἐν καρπαθιακῇ παραλλαγῇ ἡ κεφαλή, τὴν ὁποίαν ἐν κορυφῇ τοῦ ὄρους σπαράσσει διὰ τῶν ὀνύχων μέγας γύψ, εἶναι ἡ τοῦ ἀδίκου προεστοῦ τῆς χώρας, τοῦ καταδυναστεύοντος τοὺς πτωχούς, τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ καὶ ἀποκεφαλισθέντος ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τοῦ βασιλέως. Συνάπτεται δ' ἐπίσης χαλαρῶς τὸ δεύτερον τοῦτο ᾆσμα πρὸς τὸ τῆς ἔριδος τῶν βουνῶν, ὡς καὶ πρὸς τὸ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτη, τοῦ ὁποίου παραλλαγή τις περιλαμβάνει ὁμοίως τὸ αὐτὸ ἐπεισόδιον τοῦ ὀρνέου μὲ τὴν κεφαλήν.]

Ὁ Ὄλυμπος κι' ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν,
τὸ ποιὸ νὰ ῥήξῃ τὴ βροχή, τὸ ποιὸ νὰ ῥήξῃ χιόνι.
Ὁ Κίσαβος ῥήχνει βροχὴ κι' ὁ Ὄλυμπος τὸ χιόνι.
Γυρίζει τότ' ὁ Ὄλυμπος καὶ λέγει τοῦ Κισάβου.
«Μὴ μὲ μαλώνῃς, Κίσαβε, μπρὲ τουρκοπατημένε,
ποῦ σὲ πατάει ἡ Κονιαριὰ κ' οἱ Λαρσινοὶ ἀγᾶδες.

Ἐγώ εἶμ' ὁ γέρος Ὄλυμπος 'ς τὸν κόσμο ξακουσμένος.
ἔχω σαράντα δυὸ κορφαῖς κ' ἑξῆντα δυὸ βρυσοῦλαις.
κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο κάθε κλαδὶ καὶ κλέφτης.
Κι' ὅταν τὸ παίρν' ἡ ἄνοιξη κι' ἀνοίγουν τὰ κλαδάκια,
γεμίζουν τὰ βουνὰ κλεφτιὰ καὶ τὰ λαγκάδια σκλάβους.
Ἔχω καὶ τὸ χρυσὸν ἀιτό, τὸ χρυσοπλουμισμένο.
πάνω 'ς τὴν πέτρα κάθεται καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέγει·
«Ἥλιε μ', δὲν κροῦς τἀποταχύ, μόν' κροῦς τὸ μεσημέρι,
νὰ ζεσταθοῦν τὰ νύχια μου, τὰ νυχοπόδαρά μου»

Στ. 6. ***Κονιαριὰ*** *τὸ ἔθνος τῶν Κονιάρηδων, τῶν ἐξ Ἰκονίου ἐποικησάντων ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ νοτίῳ Μακεδονίᾳ Τούρκων.* *Στ. 9.* ***φλάμπουρο*** *σημαία (κλέφτικης ὁμάδος).*

24

[Τὸ ᾆσμα εἶναι ἀλληγορικόν, ὑπονοοῦν κλέφτην, ὅστις καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα δὲν ἐννοεῖ ν' ἀπόσχῃ τοῦ ἀγῶνος. ἀλλὰ παραμένει εἰς τὰ βουνά. Ὅμοιον εἶναι καὶ τὸ τεμάχιον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν κατακλεῖδα τοῦ προηγουμένου ᾄσματος τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κίσαβου.]

Ἕνας ἀιτὸς περήφανος, ἕνας ἀιτὸς λεβέντης
ἀπὸ τὴν περηφάνεια του κι' ἀπὸ τὴ λεβεντιά του,
δὲν πάει τὰ κατώμερα νὰ καλοξεχειμάσῃ,
μοὺ μένει ἀπάνω 'ς τὰ βουνά, ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια.
Κ' ἔρρηξε χιόνια 'ς τὰ βουνὰ καὶ κρούσταλλα 'ς τοὺς κάμπους,
ἐμάργωσαν τὰ νύχια του κ' ἐπέσαν τὰ φτερά του.
Κι' ἀγνάντιο βγῆκε κ' ἔκατσε, 'ς ἕνα ψηλὸ λιθάρι,
καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέει.
«Ἥλιε, γιὰ δὲ βαρεῖς κ' ἐδῶ 'ς τούτη τὴν ἀποσκιοῦρα,
νὰ λειώσουνε τὰ κρούσταλλα, νὰ λειώσουνε τὰ χιόνια.
νὰ γίνῃ μιά ἄνοιξη καλή, νὰ γίνῃ καλοκαῖρι,
νὰ ζεσταθοῦν τὰ νύχια μου, νὰ γιάνουν τὰ φτερά μου,
νὰ ρθοῦνε τἄλλα τὰ πουλιὰ καὶ τἄλλα μου τἀδέρφια.»

Στ. 4. ***μοὺ*** *(μόνον) ἀλλά.* *Στ. 6.* ***ἐμάργωσαν*** *= ἐξεπάγιασαν.* *Στ. 14.* ***ἀποσκιοῦρα*** *= ἀνήλιος τόπος.*

25

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ

[Τίς ὁ Βασίλης τοῦ ᾄσματος τούτου δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. μία παραλλαγὴ λέγει αὐτὸν υἱὸν παπαδιᾶς ἀπὸ τὴν Ράψανην τῆς Θεσσαλίας. ἄλλη πατρίδα του μνημονεύει τὸ Πιρνάρι τῆς Ποταμιᾶς παρὰ τὴν Ἐλασσῶνα. ἡ μὲν τὸν θέλει σύντροφον τῶν Θεσσαλῶν Μάνταλου καὶ Μπασδέκη, ἡ δὲ τοῦ Μπουκουβάλα· εἰς ἄλλην πάλιν παραλλαγὴν ἀντὶ Βασίλη ὁ κλέφτης ὀνομάζεται διὰ κοινοτέρου ὀνόματος Δῆμος. Ἴσως ἐκ τούτων ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι πρόκειται περὶ Θεσσαλοῦ κλέφτη τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀλλ' οἱοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο, τὸ τραγοῦδι του μᾶς παρέχει φυσικὴν καὶ ἀπέριττον διατύπωσιν τῶν συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα παρώρμων ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας τοὺς γενναίους ἄνδρας νὰ προτιμῶσι τὸν ἐλεύθερον βίον τοῦ κλέφτη εἰς τὰ βουνά. Καλλίστη διασκευὴ τοῦ ᾄσματος τούτου εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου Λάμπρου ποιηθὲν «Μάννα σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω», ὅπερ ὑπελήφθη ὡς ἀκραιφνῶς δημῶδες, ἐδημοσιεύθη δὲ κατὰ πρῶτον μὲν ἐν τῇ συλλογῇ δημοτικῶν ᾀσμάτων τοῦ Σπ. Ζαμπελίου καὶ ὕστερον πολλάκις.]

«Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γένῃς νοικοκύρης,
γιὰ ν' ἀποχτήσῃς πρόβατα, ζευγάρια κι' ἀγελάδες,
χωριὰ κι' ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν.
—Μάννα μου ἐγὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
νὰ κάμω ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
καὶ νά μαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι 'ς τοὺς γερόντους.
Φέρε μου τἀλαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βαριὸ τουφέκι,
νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους,
νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν, γιατάκια καπετάνων·
καὶ νὰ σουρίξω κλέφτικα, νὰ σμίξω τοὺς συντρόφους,
ποῦ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιὰ καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανίταις.»

Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάννα του, πουρνὸ ξεπροβοδιέται.
«Γειά σας, βουνὰ μὲ τοὺς γκρεμνούς, λαγκάδια μὲ τοῖς πάχναις!
—Καλό 'στο τάξιο τὸ παιδὶ καὶ τάξιο παλληκάρι.»

Στ. 6. 'ς τοὺς γερόντους = τοὺς προεστούς, τοὺς κοτσαμπάσιδες.

26

Μάννα, μ' ἐκαταράστηκες, βαρειὰ κατάρα μοῦ 'πες:
Κλέφτης νὰ βγῆς παιδάκι μου, κάμπους, βουνὰ νὰ τρέχῃς,
ὁλημερὶς 'ς τὸν πόλεμο, τὴ νύχτα καραοῦλι,
καὶ 'ς τὰ γλυκοχαράματα νὰ πιάνῃς τὸ ταμποῦρι.

Νά ἤσουνα πετροπέρδικα 'ς τὰ πλάγια τοῦ Πετρίλου,
ν' ἀγνάντευες πῶς πολεμᾶν οἱ κλέφτες μὲ τοὺς Τούρκους,
ν' ἀγνάντευες τὸ γιόκα σου μπροστὰ ἀπ' τὰ παλληκάρια.
Ὀμπρὸς ξεστρώνει τὴν Τουρκιὰ μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι,
κι' ἀπ' τὴ φωνή του τὴν ψηλὴ ἀχολογάει ὁ τόπος.
«Βαρεῖτε, παλληκάρια μου, σκοτώνετε τοὺς σκύλους,
ψυχὴ νὰ μὴν ἀφήσουμε ὀπίσω νὰ γυρίσῃ,
τί ἔκαμα ὅρκο φοβερό, Τοῦρκο νὰ μὴ σκλαβώσω.

27

[Πολλὰ κλέφτικα τραγούδια ὑπόθεσιν ἔχουν συνάντησιν καὶ εὐωχίαν κλεφτῶν, ὀλίγα τούτων ἀναφέρουν ὅτι εἶχον καὶ αἰχμάλωτον γυναῖκα νὰ τοὺς κερνᾷ νὰ πίνουν, ἢ ἀνώνυμον ἢ ἄλλως εἰς ἄλλα ὀνομαζομένην. Ἡ ἑπομένη παραλλαγὴ ποικίλλεται διὰ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ ἀτυχοῦς ἔρωτος κλέφτου πρὸς τὴν αἰχμάλωτον.]

Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφταις
ὁλονυχτὶς κουρσεύανε καὶ τὴν αὐγὴ κοιμοῦνται,
κοιμοῦνται 'ς τὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ 'ς τοὺς παχιοὺς τοὺς ἴσκιους.
Εἶχαν ἀρνιὰ καὶ ψένανε, κριάρια σουβλισμένα,
εἶχαν κ' ἕνα γλυκὸ κρασὶ ἀπὸ τὸ μοναστῆρι,
εἶχαν καὶ σκλάβα νέμορφη καὶ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.

«Κέρνα μας, σκλάβα, κέρνα μας γεμᾶτα τὰ ποτήρια,
καὶ κεῖνονε νόποῦ ἀγαπᾷς γιὰ διπλοκέρασέ τον·
καὶ 'ς τὸ δικό μου τὸ γυαλὶ ῥῆξε σπειρὶ φαρμάκι,
γιὰ νὰν τὸ πίνω βράδυ αὐγή, αὐγὴ καὶ μεσημέρι,
νὰ κατακάτσῃ ὁ σεβντάς, σεβντὰς ποῦ 'χω γιὰ σένα.»

Στ. 11. σεβντὰς (λ. τουρκ.) ἐρωτικὸς πόθος.

28

Καλῶς ἀνταμωθήκαμε νέμεῖς οἱ ντερτιλῆδες,
νὰ κλάψουμε τὰ ντέρτια μας καὶ τὰ παράπονά μας.
Πάλε καλαῖς ἀντάμωσαις, πάλε ν' ἀνταμωθοῦμε.
'ς τὸν Ἅγιο Λιᾶ, 'ς τὸν πλάτανο, ψηλὰ 'ς τὸ κρυονέρι,
ποὖχουν οἱ κλέφταις σύνοδο κ' οἱ καπιταναραῖοι,
ποὖχουν ἀρνιὰ καὶ ψένουνε, κριάρια σουγλισμένα,
ὁπ' ἔχουν καὶ γλυκὸ κρασὶ ἀπὸ τὸ μοναστῆρι,
κ' ἔχουν τὴν Γκόλφω 'ς τὸ πλευρὸ καὶ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.
Κι' ὁ καπετάνιος τοὺς μιλάει, κι' ὁ καπετάνιος λέει.
«Γιὰ φάτε, πιέτε, βρὲ παιδιά, χαρῆτε, νὰ χαροῦμε
τοῦτον τὸ χρόνο τὸν καλό, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξέρει.
γιὰ ζοῦμε, γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ 'ς ἄλλον κόσμο πᾶμε.»

29

[Τὸ ἑπόμενον ᾆσμα συνέδεσεν ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς ἓν ἀνδραγάθημά του, κατὰ τὴν ἐποχὴν ποὺ ἦτο κλέφτης 'ς τὰ βουνά. Τὸ γεγονὸς διηγεῖτο ὁ ἴδιος, καὶ τὴν διήγησιν αὐτοῦ κατέγραψεν ὁ Τερτσέτης, ἀκούσας παρὰ γραίας ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Κολοκοτρωναίων. Ἔχει ὡς ἑξῆς.

«Ἦταν Λαμπρὴ ἀνήμερα, ἦταν ὀγδοῆντα σύντροφοι, καὶ ἦτον εἰς τὸ μεγαλύτερο βουνὸ τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ ἡμέραις τοὺς εἶχαν εἴδηση δοσμένη, ὅτι θὰ πάνε ἀλυσοδεμένους ἑκατὸν πενῆντα ἀνθρώπους. Ἐδιαμοίρασα, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, τοὺς μισοὺς συντρόφους εἰς τὸ ἄλλο βουνό, ἔβαλα τὰ καραούλια με μεγάλη πρόβλεψη, διὰ νὰ κάμωμε τὴ Λαμπρή μας ἀσφαλισμένοι. Ἐδιαμοιρασθήκαμε λοιπὸν καὶ τοὺς εἶπα: Ἔ ἀδελφοὶ χριστιανοί, νὰ εἴμασθε συγκεντρωμένοι, ὄχι, ὄχι ποῦ μᾶς ὀνομάζουν οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ γουναρικὸ κλέφταις, νὰ ἐλευθερώσουμε τοὺς ζωντανούς. Ἂν θέλετε νὰ μ' ἀκούσετε, νὰ κρεμάσομε τὰ χαμαλιά μας εἰς τὰ ἔλατα· αὐτὰ εἶναι ἡ ἐκκλησία μας, ἡ Λαμπρή μας, καὶ νὰ ἀσπασθοῦμεν καὶ νὰ ἐλευθερώσουμε τοὺς ἀδελφούς μας, ποῦ πάνε νὰ τοὺς φυλακίσουν διὰ παντὸς εἰς τὰ δεσμά. Ἀπάνω ποῦ καθήσαμε νὰ φάμε, εἶπα πάλε: Ἂν εἴμαστε ἀδελφοί, νὰ χύσωμε τὸ αἷμα μας διὰ τοὺς ἀδελφούς μας. Πρῶτα τοὺς ὡμίλευσα μιλητά, ἔπειτα τὸ ἔκαμα καὶ τραγοῦδι καὶ τοὺς τὸ ἐτραγούδησα. (Ἕπεται παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος). Ἀπάνω ποῦ ἔκοψανε τἀρνιὰ τὰ ψημμένα, ὁ θεὸς τοὺς ἐπῆγε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐκτύπησαν· ἐλαβώθηκε ἕνας πρῶτος ἀπὸ τὰ παλληκάρια, ἐσκοτώθη ἕνας πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ πῆραν τὸ κεφάλι του. Ἔκαμαν πόλεμο. Ἦσαν δύο χιλιάδες στρατιῶται. Ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐσκοτώθησαν ὀγδοῆντα ἑπτά. Μᾶς βοήθησε, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ Παναγία ἡ Θεοτόκος καὶ ἡ καθαριότητά μας, ὁποῦ ἐπήγαμε νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας.»

Λέγων ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι ἔκαμεν αὐτὸς τὸ τραγοῦδι ἐνόει βεβαίως ὅτι προσήρμοσε γνωστόν του ᾆσμα εἰς τὴν περίστασιν. Διότι παραλλαγαὶ αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς ἄλλους κλέφταις (τὸν Δημοτσίο, τὸν Κώστα), καὶ τὸ ἀρχικὸν ᾆσμα πιθανώτατα ὑπόθεσιν εἶχε τὴν ἀπόσπασιν ἀπὸ τὸν Χάρον τῆς λείας του. Τὸν τύπον τοῦτον διετήρησαν, καθόσον γνωρίζω, δύο ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ (τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀσπροποτάμου), ἄλλως δὲ καὶ τῆς Τρίχας τὸ γεφῦρι, τὸ ὁποῖον μνημονεύεται εἰς τὰς πλείστας παραλλαγάς, σαφῶς δεικνύει τὴν ἀρχὴν τοῦ ᾄσματος, ἀφοῦ τὸ γεφῦρι τοῦτο κατὰ τὰς δημώδεις δοξασίας εἶναι εἰς τὸν Κάτω Κόσμον.]

Τῆς νύχτας οἱ ἁρματωλοὶ καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφταις
ὁλονυχτὶς κουρσεύανε καὶ ταῖς αὐγαῖς κοιμῶνται.
Κοιμῶνται 'ς τὰ δασὰ κλαριὰ καὶ 'ς τοὺς παχιοὺς τοὺς ἴσκιους.
Εἶχαν ἀρνιὰ καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
μά εἶχαν κ' ἕνα γλυκὸ κρασί, ποῦ πίν'ν τὰ παλληκάρια.
Κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κ' ἕνας τὸν ἄλλον λέει.
«Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδᾶμε,

δὲν κάνουμε κ' ἕνα καλό, καλὸ γιὰ τὴν ψυχή μας:
— ὁ κόσμος φκειάνουν ἐκκλησιαῖς, φκειάνουν καὶ μοναστήρια. —
νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε 'ς τῆς Τρίχας τὸ γεφῦρι,
ποῦ θὰ περάσῃ ὁ βόϊδοντας μὲ τοὺς ἀλυσωμένους·
νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
νὰ βγῇ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδὶ δὲν ἔχει,
π' αὐτὴ τό χει μονάκριβο 'ς τὸν κόσμο ξακουσμένο.»

30

'Ανάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι πὄχουν,
τὸ καλοκαῖρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἄνοιξη πολὺ ῥοδαμισμένα.
Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μέσ' 'ς τὸν ἀπάνω κόσμο,
ἡ κλεφτουριὰ τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
Πηδᾶνε, παίζουν καὶ γλεντὰν καὶ ῥήνουν 'ς τὸ σημάδι,
γυρίζουν καὶ 'ς τὴ σοῦγλα τους τὰ παχουλὰ τὰ κριάρια·
πὄκεῖ οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

*Στ. 3. **ῥοδαμισμένα** = χλοάζοντα, γεμᾶτα ἀπὸ χλοεροὺς θάμνους.*

31

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καϊμένα,
κ' ἕνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει,
μόν' τἄρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
«Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο,
πολλαῖς φοραῖς μὲ γλύτωσες, βόηθα καὶ τούτ' τὴν ὥρα,
νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσῆμι.»

32

[Ὁ κλέφτης, ὁ ἐξαίρων τὸν βίον αὐτοῦ, τὸν ἀνυψοῦντα τὸ φρόνημα καὶ ἀποκαθιστῶντα αὐτὸν ἐλεύθερον, πρόσφορον δὲ πρὸς ἀνάδειξιν πολεμικῶν ἀρετῶν, δὲν ἀποκρύπτει ὅτι ὁ τοιοῦτος βίος εἶναι τραχύτατος καὶ ὅτι πρέπει πολλὴν νὰ ἔχῃ καρτερίαν καὶ ἀντοχὴν πρὸς τὰς ταλαιπωρίας ὁ ἀσπαζόμενος αὐτόν. Τὴν σκιερὰν ὄψιν τοῦ βίου τῶν κλεφτῶν ἐξεικονίζει τὸ προκείμενον ᾆσμα.]

Παιδιά, σὰν θέτε λεβεντιὰ καὶ κλέφταις νὰ γενῆτε,
νἐμένα νὰ ῥωτήσετε νὰ σᾶς ὁμολογήσω
τῆς κλεφτουριᾶς τὰ βάσανα καὶ τῶν κλεφτῶν τὰ ντέρτια.
Μαύρη ζωὴ ποῦ κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφταις!
Ποτέ μας δὲν ἀλλάζουμε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε,
ὁλημερὶς 'ς τὸν πόλεμο, τὴ νύχτα καραοῦλι.
Δώδεκα χρόνους ἔκαμα 'ς τοὺς κλέφταις καπετάνιος.
Ζεστὸ ψωμὶ δὲν ἔφαγα, δὲν πλάγιασα σὲ στρῶμα,
τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, τοῦ ὕπνου τὴ γλυκάδα,
τὸ χέρι μου προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί μου στρῶμα,
καὶ τὸ καριοφιλάκι μου σὰν κόρη ἀγκαλιασμένο.

33

Ποῦ σουν, περιστεροῦλα μου, τόσον καιρὸ ποῦ λείπεις;
Πῆγα νὰ μάσω λάχανα μὲ τἄλλα τὰ κορίτσια,
καὶ οἱ κλέφταις μᾶς ἀγνάντευαν ἀπὸ ψηλὰ λημέρια.
«Κορίτσια μαυρομάτικα καὶ γαϊτανοφρυδᾶτα,
γιὰ ἐλάτε 'ς τὸ λημέρι μας δυὸ λόγια νὰ σᾶς ποῦμε.
Μὴν εἶναι Τοῦρκοι 'ς τὸ χωριό, μὴν εἶναι κι' 'Αρβανίταις;
—'Εμεῖς ἐβγήκαμε ταχιὰ μέσ' ἀπὸ τὸ χωριό μας,
δὲν ξέρουμε, δὲν εἴδαμε κι' ἂν εἶναι κι' ἂ δὲν εἶναι.»
Σαράντα κλέφταις ἤτανε τριγύρω ξαπλωμένοι,
κ' ἕνα μικρὸ κλεφτόπουλο, ντυμένο 'ς τὸ χρυσάφι,
ἀπίδια μᾶς ἐφίλεψε καὶ κρυὸ νερ' ἀπ' τὴ βρύση.
«Σύρτε, κορίτσια, 'ς τὸ καλὸ κι' ἀνθρώπου μὴν τὸ πῆτε.»

34

ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΜΗ

[Ὁ κλέφτης Βαρλάμης, τὸν ὁποῖον μὲ τόσον πλαστικὴν εἰκόνα παρουσιάζει τὸ κατωτέρω ᾆσμα, εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν.]

Τρία πλάτανα, τὰ τρία ἀράδα ἀράδα,
κ' ἕνας πλάτανος παχὺν ἴσκιον ὁπὄχει!
'Σ τὰ κλωνάρια του σπαθιὰ ναι κρεμασμένα,
καὶ 'ς τὴ ῥίζα του τουφέκια ἀκουμπισμένα,
κι' ἀποκάτω του ὁ Βαρλάμης ξαπλωμένος.

35

Παιδιά, πῆρ' ὁ χινόπωρος, παιδιά, πῆρ' ὁ χειμῶνας,
πέσαν τὰ φύλλ' ἀπ' τὰ κλαριά, ξεσκιῶσαν τὰ λημέρια.
Παιδιά μου νὰ σκορπίσουμε, νὰ γίνουμε μπουλούκια,
πιάστε τοὺς φίλους τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς πιστοὺς κουμπάρους,
παιδιά μ', νὰ ξεχειμάσουμε καὶ τοῦτον τὸ χειμῶνα.

36

Θέλετε δέντρα ἀνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε,
'ς τὸν ἴσκιο σας δὲν κάθουμαι, μαΐδὲ καὶ 'ς τὸ δροσιό σας,
μόν' καρτερῶ τὴν ἄνοιξη, τὤμορφο καλοκαῖρι,
ν' ἀνοίξῃ ὁ γαῦρος καὶ γῆ ὀξυά, νὰ σκιώσουν τὰ λημέρια,
νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι 'ς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλαις,
νὰ ζώσω τὸ σπαθάκι μου, νὰ πάρω τὸ τουφέκι,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ καταράχια,
νὰ βγῶ 'ς τῆς Γούρας τὰ βουνά, 'ς τὰ κλέφτικα λημέρια,
γιὰ νὰ σουρίξω κλέφτικα λημέρι σὲ λημέρι,
νὰ μάσω τὰ μπουλούκια μου ποῦ τά χω σκορπισμένα,
νὰ πάμε νὰ πατήσουμε ναὐτὰ τὰ τουρκοχώρια,
νὰ κλάψουν μάνναις γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

37

Ἔχετε γειὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ κάμποι μὲ τὰ ῥέμα,
δροσιαῖς μὲ τὰ χαράματα, νύχτες μὲ τὸ φεγγάρι,
καὶ σεῖς, μωρὲ κλεφτόπουλα, ποῦ εἴχατε παλληκάρια,
δὲ σᾶς τρομάζει ὁ πόλεμος, πηδᾶτε σὰ λιοντάρια.

38

(Ο ΓΕΡΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ)

Γέρασα ὁ μαῦρος γέρασα, δὲ μπορῶ 'ὰ περπατήσω,
δὲ μπορῶ 'ὰ σύρω τἄρματα, τὰ γἔρημα τσαπράζια,
τοὶς πέντε ἀράδες τὰ κουμπιά, τὰ φλωροκαπνισμένα.
Τουφέκι μου περήφανο, πιστόλια πέρα πέρα,
καὶ σὺ σπαθί μου διμισκὶ μὲ τὴ χρυσὴ τὴ χοῦφτα,
δὲν πρέπεστε γιὰ κρέμασμα, κι' οὐδὲ γιὰ τὸ παζάρι,
μόν πρέπεστε γιὰ λεβεντιὰ καὶ γιὰ λιανὴ μεσοῦλα.

39

ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

Φάτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιά, χαρῆτε νὰ χαροῦμε,
κ' ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτα παρά εἶμαι λαβωμένος.
Πικρὴ ποῦ εἶναι ἡ λαβωματιά, φαρμακερό εἶν' τὸ βόλι!
Γιὰ πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλὰ 'ς τὸν ἄη Θανάση,
ποῦ ναι τὰ δέντρα τὰ δασιὰ μὲ τοὺς παχεῖς τοὺς ἴσκιους.
Κόφτε κλαριὰ καὶ στρῶστε μου, κλαριὰ νὰ μὲ σκεπάστε·
καὶ 'ς τὴ δεξιά μου τὴ μεριὰ ν' ἀφῆστε παρεθύρι,
νὰ μπαιζοβγαίνῃ τὸ πουλί, νὰ φέρνῃ τὰ χαμπέρια.

40

ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

Κλαῖνε τὰ δέντρα, κλαῖνε, κλαῖνε τὰ κλαριά,
κλαῖνε καὶ τὰ λημέρια ποῦ λημέριαζα,
κλαῖνε τὰ μονοπάτια ποῦ περπάταγα,
κλαῖνε κ' οἱ κρυοβρυσοῦλαις πὄπινα νερό,
κλαῖνε καὶ τὰ μετόχια πὄπαιρνα ψωμί,
κλαῖνε τὰ μοναστήρια πὄπινα κρασί.

Φαρμάκι τὸ μολύβι κ' ἡ λαβωματιά·
τὰ μάτια μου σβησμένα κι' ὅλο μ' τὸ κορμί,
'ς τὴν ἐρημιὰ μονάχος, δίχως συντροφιά,
θεριὰ θενὰ μὲ φάνε καὶ τἄγρια πουλιά.

Στ. 5. **μετόχια** *ἐξοχικὰ παραρτήματα μοναστηρίων.*

41

Τἀντρειωμένου τἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλειῶνται,
μόν' πρέπει τους 'ς τὴν ἐκκλησιὰ κ' ἐκεῖ νὰ λειτουργειῶνται,
πρέπει νὰ κρέμωνται ψηλὰ 'ς ἀραχνιασμένο πύργο,
νὰ τρώῃ ἡ σκουριὰ τὸ σίδερο κ' ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

42

[Ὁ κλέφτης ἀποβλέπει μὲν μετ' ἀδιαφορίας πρὸς τὸν θάνατον, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον μετὰ πόνου ἀναλογίζεται, ὁπόσον βαρὺ θὰ εἶναι τὸ πλῆγμα εἰς τοὺς οἰκείους του καὶ προπάντων εἰς τὴν μητέρα του. Τὸ συναίσθημα δὲ τοῦτο ἐκφράζει τὸ ἑπόμενον ᾆσμα, τοῦ ὁποίου παραλλαγαί τινες ἔχουσι τὸν τύπον μοιρολογίου εἰς ἀποθανόντα ἐν τῇ ξενιτείᾳ. Οἱ συντρόφοι οἵτινες θὰ κομίσουν τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα πρέπει μετὰ πολλῆς προφυλάξεως νὰ τὸ ἀνακοινώσουν, προπαρασκευάζοντες τοὺς οἰκείους εἰς τὸ ἄκουσμα, ὅπως μὴ δεινοτέρα φανῇ εἰς αὐτοὺς ἡ συμφορά, ἂν αἰφνιδίως τὴν μάθουν.]

Παιδιὰ Μοραϊτόπουλα καὶ σεῖς Ῥουμελιωτάκια,
μὰ τὸ ψωμὶ ποῦ φάγαμε, μὰ τὴν ἀδερφοσύνη,
περᾶστε ἀπὸ τὸν τόπο μου κι' ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μου.
Καὶ νὰ μὴν μπῆτε 'ς τὸ χωριὸ μὲ ἥλιο μὲ φεγγάρι,
ντουφέκια νὰ μὴ ῥίξετε, τραγούδια νὰ μὴν πῆτε,
καὶ σᾶς ἀκούσῃ ἡ μάννα μου κ' ἡ δόλια γῆ ἀδερφή μου.
Κι' ἂ ρθοῦν καὶ σᾶς ῥωτήσουνε, πρώτη φορὰ μὴν πῆτε,
κι' ἂ σᾶς διπλορωτήσουνε καὶ δεύτερη καὶ τρίτη,
μὴν πῆτε πῶς σκοτώθηκα νὰ μὴν κακοκαρδίσουν·
μόν' πῆτε πῶς παντρεύτηκα νἐδῶ 'ς αὐτὰ τὰ μέρη,
πῆρα τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα,
κι' αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα, ἀδέρφια καὶ ξαδέρφια.

43

(ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ)

[Ὡς διηγεῖται τὸ ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, αἰσθανόμενος προσεγγίζοντα τὸν θάνατον, ἔκτισεν ὁ ἴδιος παρὰ τὸν Εὐφράτην πανώραιον τάφον καὶ κιβοῦριν τοῦ θανάτου, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου διὰ ν' ἀποτεθῇ τὸ σῶμά του. Καὶ οἱ συνεχίζοντες τὰς ἀκριτικὰς παραδόσεις κλέφταις, θνήσκοντες μὲν ἐν τῇ μάχῃ παραγγέλλουν εἰς τοὺς συντρόφους των νὰ πάρουν τὸ κεφάλι τους, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐκτὸς δὲ τῆς μάχης φροντίζουν περὶ τῆς κατασκευῆς τάφου καταλλήλου διὰ νὰ διατηροῦν καὶ νεκροὶ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ πολεμικοῦ βίου καὶ μὴ διακόψουν τὴν ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτοὺς φύσιν, διότι φαντάζονται τὸν θάνατον ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ σκιώδη ἀνάκλασιν τῆς ζωῆς. Τὸ ᾆσμα ἐν τῷ ὁποίῳ διατυπώνονται τοιαῦται ἰδέαι φαίνεται παλαιότερον τῆς χρήσεως τῶν πυροβόλων ὅπλων, ὡς συνάγεται ἐξ ἑνὸς στίχου διατηρηθέντος εἴς τινας μόνον παραλλαγάς, ὅπου κύριον ὅπλον τοῦ πολεμιστοῦ ἀναφέρεται τὸ κοντάρι. Ἀλλ' ἴσως εἶναι καὶ τῶν ἀκριτικῶν χρόνων προγενέστερον, καὶ τἀκριτικὰ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα ἠκολούθησαν οἱ διασκευασταὶ τοῦ ἔπους, καθὼς καὶ τὰ κλέφτικα ἐμιμήθησαν ἀρχαιότερον μοιρολόγιον τοῦ αὐτοῦ θέματος, ἐκφράζον ὡς ὑστάτην θέλησιν τοῦ νεκροῦ τὴν κατασκευὴν μαρμαρίνου πολυτελοῦς τάφου, ἐξ οὗ νὰ δύναται νὰ ἐπικοινωνῇ οὗτος πρὸς τὴν ζωήν. Εἰς τὸ πόρισμα τοῦτο καθοδηγοῦν αἱ παραλλαγαὶ τοῦ ᾄσματος, διακρινόμεναι εἰς τέσσαρας τύπους. Α΄ Εἰς τὸ μοιρολόγιον περὶ τοῦ τάφου ἀγάμου ἢ ἀνδρὸς καταλείποντος χήραν νέαν γυναῖκα. Β΄ Εἰς ὅμοιον περὶ τοῦ τάφου κόρης. Γ΄ Εἰς τὸ ᾆσμα περὶ τοῦ τάφου ἀγνώστου ἢ ἀνωνύμου κλέφτου καὶ Δ΄ Εἰς τὸ ᾆσμα περὶ τῶν τελευταίων παραγγελιῶν τοῦ Δήμου Μπουκουβάλα, κλέφτου θανόντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οὗτος δὲ φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ νεώτατος τύπος. Μέρη τοῦ ᾄσματος εἶναι συμπεφυρμένα καὶ μέ τινας παραλλαγὰς ἑτέρου ᾄσματος περὶ τοῦ λαβωμένου κλέφτη.]

Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε κι' ὁ Δῆμος παραγγέλνει:
Σύρτε, παιδιά μου, 'ς τὸ νερό, ψωμὶ νὰ φάτ' ἀπόψε,
καὶ σὺ Λαμπράκη μ' ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
νὰ σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νὰ γένῃς καπετᾶνος.

Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε 'ς τὸν ἔρημο τὸν τόπο·
γιὰ πᾶρτε με καὶ σύρτε με ψηλὰ 'ς τὴν κρύα βρύση,
ποῦ ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα·
Κόψτε κλαδιὰ καὶ στρῶστε μου καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε τὸν πνεματικὸ νὰ μὲ ξομολογήσῃ,

γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρίματα, ποὔχω καμωμένα
δώδεκα χρόνια ἁρματωλός, σαράντα χρόνια κλέφτης.

Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φκειάστε μ' ὡριὸ κιβοῦρι,
νά ναι πλατὺ γιὰ τἄρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι.
Καὶ 'ς τὴ δεξιά μου τὴ μεριὰ ν' ἀφῆστε παραθῦρι,
νὰ μπαίνῃ ὁ ἥλιος τὸ πρωΐ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδυ,
νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἄνοιξης τἀηδόνια,
καὶ νὰ περνοῦν οἱ γἔμορφαις, νὰ μὲ καλημερᾶνε.

44

[Ὁ θνήσκων πολεμιστὴς τοῦ κατωτέρω ᾄσματος δὲν εἶναι γνωστός τις καὶ ὀνομαστὸς κλέφτης. Μία παραλλαγὴ τὸν ὀνομάζει Βέβρον, ἄλλη Δῆμον, ἄλλη Γιαννάκην, εἰς τὴν μίαν χαρακτηρίζεται ἀορίστως ὡς ξένος καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας λέγεται Τοῦρκος μπέης. Εἰς τὰς τελευταίας τὸ γύρισμα τοῦ τραγουδιοῦ («λεβέντη Κωσταντή» ἢ «μώρ' Κωσταντή») ἐγείρει τὴν ὑπόνοιαν μὴ πρόκειται περὶ πρωτοτύπου ἐξυμνήσεως ἀνδραγαθίας κλέφτου τινὸς Κωσταντῆ διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν τελευταίων στιγμῶν μπέη ὑπ' αὐτοῦ τραυματισθέντος. Ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ἔνθα ὑπόκειται ἡ σκηνὴ ποικίλλει εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγάς. Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀξιοῦ (τοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο), τὴν πεδιάδα τῆς Βουλγαριᾶς, τῆς Λεβαδιᾶς, τοῦ Φονιᾶ καί τινα πεδιάδα τῆς Ἠπείρου, ἀορίστως ὑποδεικνυομένην. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι τὸ οὐσιῶδες εἰς τὸ ᾆσμα δὲν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ πολεμιστοῦ, οὔτε ὁ τόπος, ἀλλ' ἡ συνομιλία τοῦ θνήσκοντος μὲ τὸν ἵππον του, εἰς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθησαν τὰ ὀνόματα διαφόρων ἀνδρῶν ὑπαρκτῶν ἢ ἀνυπάρκτων. Κατάδηλον γίνεται τοῦτο ἐν ἠπειρωτικῇ παραλλαγῇ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ διασκευὴ εἶναι ἀτεχνοτέρα καὶ ὅπου ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς δολοφονίας χριστιανοῦ τινος Γιαννάκη εἰς τὸ Μπόμποβον ὑπὸ Ἀλβανῶν τῆς Παραμυθίας.

Ἡ δὲ συνομιλία τοῦ ἱππέως καὶ τοῦ ἵππου εἶναι μυθικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκομεν εἰς τᾆσματα καὶ τὰς παραδόσεις πλείστων λαῶν. Ὁ ἵππος δὲν εἶναι ἁπλῶς τὸ εὐγενέστατον καὶ νοημονέστατον τῶν κατοικιδίων ζώων, ἐπιβάλλον διὰ τὴν ῥώμην καὶ τὸ παράστημα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ πιστὸς σύντροφος τοῦ πολεμιστοῦ καὶ πολυτιμότατος βοηθὸς αὐτοῦ, ὃν ἐφαντάζετο συμμεριζόμενον τὰς χαρὰς τὰς θλίψεις καὶ τὴν δόξαν του. Ὁ ἵππος τοῦ ἥρωος ἔχει ὑπερφυσικὰ χαρίσματα, ὁμιλεῖ, προλέγει τὸν θάνατον ἢ τοὺς κινδύνους τοῦ κυρίου του, παρέχει συνετὰς συμβουλάς, μετέχει τρόπον τινὰ θείας φύσεως. Παλαιότατον καὶ τελειότατον πρότυπον τοιούτων παραστάσεων εἶναι ὁ διάλογος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῶν ἵππων αὐτοῦ Ξάνθου καὶ Βαλίου ἐν τῇ Ἰλιάδι. Ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις διεπλάσθησαν οἱ μῦθοι περὶ τοῦ ἵππου τοῦ Ἀλεξάνδρου Βουκεφάλα καὶ περὶ τοῦ βροτόποδος ἵππου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Εἰς τὸ νεώτερον ἰνδικὸν ἔπος τὴν Ῥαμαϊάναν τοιοῦτος θαυμάσιος ἵππος εἶναι ὁ τοῦ ἥρωος Ῥανάνα, καὶ παρὰ τῷ Πέρσῃ ποιητῇ Φιρδούσῃ ὁ ἵππος τοῦ Ῥουστέμ. Καὶ εἰς τὴν Ἔδδαν τῶν Σκανδιναυῶν μνημονεύονται ἵπποι ἡρώων ὁμιλοῦντες, καθὼς καὶ εἰς σουηδικὰ καὶ δανικὰ ᾄσματα, εἰς μεσαιωνικὰ γερμανικὰ καὶ γαλλικὰ ποιήματα, εἰς ῥωσικὰ ἐπικὰ ποιήματα καὶ σερβικὰ δημοτικὰ ᾄσματα, καὶ εἰς οὐγκρικὰ ᾄσματα καὶ παραδόσεις. Εἰς τὰ ἡμέτερα δὲ ἀκριτικὰ ᾄσματα συχνότατα ἀναφέρονται τοιοῦτοι ἵπποι, καὶ ἀπηχήσεις ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων εὑρίσκονται καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἡμῶν δημώδη ποίησιν. Παράδειγμα τούτου εἶναι καὶ τὸ προκείμενον ᾆσμα.]

Κάτου 'ς τοῦ Φονιᾶ τὸν κάμπο
καὶ 'ς τῆς θάλασσας τὸν ἄμμο,
'ς ἕνα δέντρο φουντωμένο,
μπέης ἦταν ξαπλωμένος,

κ' εἶχε τἄτι του δεμένο,
καὶ βαριὰ σιδερωμένο.
Βρόνταγε τὰ πέταλά του,
κ' ἔσκουζε γιὰ τὸν ἀγᾶ του.
«Σήκω ἀπάνου, ἀφέντη μπέη,
σὲ γυρεύουν 'ς τὸ σεφέρι,
τί σκουριάσαν τἄρματά σου,
καὶ τἀσημοχαντζαρά σου.
—Δὲν μπορῶ, καϋμένε γρίβα,
γιατὶ μ' ἔχουν λαβωμένο,
'ς τὴν καρδιὰ πιτυχημένο.
Σύρε, σκάψε μὲ τὰ νύχια,
μὲ τἀργυροπέταλά σου,
τραύηξέ με μὲ τὰ δόντια,
ῥῆξε με μέσα 'ς τὸ χῶμα.
Ἔπαρε καὶ τἄρματά μου,
δῶσε τα 'ς τὰ γονικά μου.
Ἔπαρε καὶ μαντῆλι,
τὸ χρυσὸ τὸ δαχτυλίδι,
νὰ τὰ πάγῃς τῆς καλῆς μου,
νὰ μὲ κλαίῃ ὅταν τὰ βλέπῃ.»

45

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ

[Ὁ κλέφτης, τοῦ ὁποίου ἀναφέρει τὸν θάνατον τὸ κατωτέρω τραγοῦδι εἶναι ἄγνωστος. Πιθανῶς εἶναι ὁ Κώστας Καφρίτσας, κλέφτης τῶν Ἀγράφων, ζήσας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ εἰς τὰς δύο μόνον φερομένας παραλλαγάς· ἡ ἑτέρα τὸν ὀνομάζει Μῆτσο.]

Σηκώνομαι μιὰ χαραυγή, μαῦρος ἀπὸ τὸν ὕπνο,
παίρνω νερὸ καὶ νίβομαι, μαντῆλι καὶ σφουγγειῶμαι,
ἀκούω τὰ δέντρα καὶ βογγοῦν καὶ ταῖς ὀξυαῖς καὶ τρίζουν,
καὶ τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν καὶ βαριαναστενάζουν.
Ἔκατσα καὶ τὰ ρώτησα γλυκὰ σὰν τὴ μητέρα.
«Τί ἔχετε ὀξυαῖς ποῦ χλίβεστε, λημέρια ποῦ βογγᾶτε;»
Κ' ἐκεῖνα μ' ἀποκρίθηκαν βαριαναστεναγμένα.
«Ἐχάσαμε τὴν κλεφτουριὰ καὶ τὸ λεβέντη Κώστα,
ὁποῦ χε δώδεκα ἀδερφοὺς καὶ τριανταδυὸ ξαδέρφια,
ποῦ φερνε σκλάβαις παπαδιαῖς μὲ τοῖς παπαδοπούλαις,
ποῦ φερνε καὶ τοῖς μπέϊσσαις μ' αὐταῖς τοῖς μπεϊοπούλαις.»

46

[Αἱ παραλλαγαὶ τοῦ ἑπομένου ᾄσματος ἔχουν διαφορετικὸν γύρισμα ἑκάστη (οἷον, Ἑλένη μου, Ἑλένη, Ἑλένη φιλί μου, κτλ. — κάτω μπιρμπίλι μου ἡ πέρδικα, γειά σου, μαύρη μάγια μου. — Δέσπω βλαχοῦλα μ' — Δέσπω τοῦ Λιακατᾶ κ.τ.τ.). Τὸ τελευταῖον ἂν μὴ καὶ τὸ προηγούμενον, ἀναφέρεται εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ καπετάνιου τῆς Ἀρτοτίνας τῆς Δωρίδος Νίκου Λιακατᾶ, ἀγαπητικὴν τοῦ ἁρματολοῦ τῆς Βουνιχώρας Λιάκουρη.]

Παίρνουν ν' ἀνθίσουν τὰ κλαριὰ κ' ἡ πάχνη δὲν τ' ἀφήνει.
θέλω κ' ἐγὼ νὰ σ' ἀρνηθῶ καὶ δὲ μ' ἀφήνει ὁ πόνος.

Σὰν παίρνῃς τὸν κατήφορο, τὴν ἄκρη τὸ ποτάμι,
μὲ τὸ πλατὺ πουκάμισο, μὲ τἄσπρο σου ποδάρι,
χαμήλωσε τὴν μπόλια σου καὶ σκέπασε τὰ φρύδια,
νὰ μὴ φανοῦνε τὰ φιλιά, νὰ μὴ σὲ καταλάβουν,
καὶ σὲ ζηλέψουν τὰ πουλιά, τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδόνια.

Σύρε νὰ εἰπῇς τῆς μάννας σου, νὰ μὴ μὲ καταρειέται,
τί θὰ τὴν κάμω πεθερά, τί θὰ τὴν κάμω μάννα.

Ἄιντε καὶ βάνε τἄρματα, κ' ἔλα 'ς τὴν Κρύα Βρύση,
νὰ περπατᾶμε 'ς τὰ βουνά, 'ς τῆς Λιάκουρας τὰ χιόνια,
νά σαι τς αὐγούλας ἡ δροσιὰ καὶ τοῦ Μαγιοῦ ἡ πάχνη,
καὶ μέσα 'ς τὸ λημέρι μου νὰ λάμπῃς σὰν τὴν Πούλια.

Στ. 10. Βάνε τἄρματα=στολίσου.

47

ΤΟΥ ΚΙΤΣΟΥ

[Τοῦ Κίτσου τὸ τραγοῦδι εἶναι κοινότατον πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀγαπητόν, ἀλλὰ τίποτε σχεδὸν δὲν ἠξεύρομεν περὶ τοῦ κλέφτου αὐτοῦ ἢ περὶ τῶν χρόνων, καθ᾽ οὓς ἔζησεν. Ἐκ μιᾶς παραλλαγῆς φαίνεται ὅτι ἦτο κλέφτης τοῦ Βάλτου καὶ τοῦ Ξηρομέρου τῆς Ἀκαρνανίας, ἐξ ἄλλου δὲ ᾄσματος μανθάνομεν ὅτι τὸ τέλος αὐτοῦ ἦτο διάφορον, ὅτι δὲν ἐκρεμάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ᾽ ἐπιστρέφων ἐκ μάχης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν ὁ ἀδελφός του καὶ πέντε παλληκάρια του, ἐτραυματίσθη θανασίμως κατὰ τὴν εἰς Ἄγραφα ὁδὸν ὑπὸ ἐνεδρευόντων ἐχθρῶν. — Νεώτεραι διασκευαὶ τοῦ ᾄσματος προσηρμόσθησαν εἰς λῃστὰς ἢ φυλακισμένους.]

Τοῦ Κίτσου ἡ μάννα κάθουνταν ᾽ς τὴν ἄκρη ᾽ς τὸ ποτάμι,
μὲ τὸ ποτάμι μάλωνε καὶ τὸ πετροβολοῦσε.
«Ποτάμι, γιὰ λιγόστεψε, ποτάμι, γύρνα πίσω,
γιὰ νὰ περάσω ἀντίπερα, ᾽ς τὰ κλέφτικα λημέρια,
πὄχουν οἱ κλέφταις σύνοδο κι᾽ ὅλοι οἱ καπεταναῖοι.»

Τὸν Κίτσο τόνε πιάσανε καὶ πὰν νὰ τὸν κρεμάσουν,
χίλιοι τὸν πὰν ἀπὸ μπροστὰ καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω,
κι᾽ ὁλοξοπίσω πάγαινε νὴ δόλια του ἡ μαννοῦλα.
«Κίτσο μου, ποῦ εἶναι τἄρματα, ποῦ τά χεις τὰ τσαπράζια,
τοῖς πέντε ἀράδαις τὰ κουμπιὰ τὰ φλωροκαπνισμένα;
— Μάννα λωλή, μάννα τρελλή, μάννα ξεμυαλισμένη,
μάννα δὲν κλαῖς τὰ νιᾶτα μου, δὲν κλαῖς τὴ λεβεντιά μου,
μόν᾽ κλαῖς τἄρημα τἄρματα, τἄρημα τὰ τσαπράζια;»

48

ΤΟΥ ΛΙΒΙΝΗ

(1685)

[Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ ἐνετοτουρκικοῦ πολέμου [illegible] ἐπαναστατήσαντες ἡνώθησαν μετὰ τῶν Ἑνετῶν ὁπλαρχηγοὶ [illegible] τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐκ Καρπενησίου Λιβίνης. Οὗτος κατενίκησε μὲν τοὺς Τούρκους, συγκροτήσας μάχην ἐν τῷ ἄνωθεν τοῦ χωρίου Γόλιανης τοῦ δήμου Καρπενησίου λαιμῷ, ὅστις ἔκτοτε ὀνομάζεται τοῦ Λιβίνη, ἀλλὰ μικρῷ ὕστερον καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Εὐρυτανίας καὶ τῆς Φθιώτιδος ἔπεσεν ἐν Ἀραχώβῃ τοῦ δήμου Παρακαμπυλίων τῆς Εὐρυτανίας. Τὸ προκείμενον ᾆσμα ἀναφέρει τὰς τελευταίας θελήσεις αὐτοῦ, διατάσσοντος νὰ παραδοθοῦν τὰ ὅπλα του εἰς τὸν ἀνήλικον υἱόν του, ὅτε ἡβήσας θὰ δύναται νὰ φέρῃ καὶ νὰ τιμήσῃ αὐτά.]

Τρία μεγάλα σύγνεφα ᾽ς τὸ Καρπενίσι πάνε,
τό να φέρνει ἀστραπόβροντα, τἄλλο χαλαζοβρόχια,
τὸ τρίτο τὸ μαυρύτερο μαντᾶτα τοῦ Λιβίνη.
«Σὲ σένα, Μῆτρο μου γαμπρέ, Σταθοῦλα ψυχογιέ μου,
ἀφήνω τὴ γυναῖκα μου, τὸ δόλιο μου τὸ Γιώργη,
ποῦ ναι μικρὸς γιὰ φαμελιὰ κι᾽ ἀπ᾽ ἄρματα δὲν ξέρει.
Καὶ σὰ διαβῇ τὰ δεκαννιὰ καὶ γίνῃ παλληκάρι,
ἐλᾶτε νὰ ξεθάψετε τὰ δόλια τἄρματά μου,
ποῦ τά χωσα ᾽ς τὴν ἐκκλησιά, μέσα ᾽ς τὸ ἅγιο βῆμα,
νὰ μὴ τὰ πάρουν τὰ σκυλιὰ κι᾽ ὁ Τουρκοκωσταντάκης.»

Στ. 10. ***Κωσταντάκης*** *προεστὼς τοῦ Καρπενισίου, ἐχθρὸς τοῦ Λιβίνη, ἐθρυστικῶς ἐπικαλούμενος Τουρκοκωσταντάκης διὰ τὰ φιλότουρκα φρονήματα αὐτοῦ.*

49

ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΗΛΙΟΝΗ

(περὶ τὸ 1750)

[Ὁ Χρῆστος Μηλιόνης, ὁπλαρχηγὸς ἐκ Δωρίδος, συντροφεύσας μὲ τὸν ὁπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Μῆτρον Τσεκούραν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἄρταν καὶ ἀπήγαγεν ἐκεῖθεν τὸν καδῆν καὶ δύο ἀγᾶδες, παρ' ὧν ἐζήτει λύτρα ὅπως τοὺς ἐλευθερώσῃ. Σφόδρα ταραχθεὶς διὰ τὸ τόλμημα τοῦτο ὁ μουσελίμης τῆς Ἄρτης, ἤτοι ὁ ἐπίτροπος τοῦ πασᾶ, ἠξίωσε παρὰ τοῦ Ἕλληνος προεστῶτος Μαυρομάτη καὶ τοῦ δερβέναγα Μουχτὰρ Κλεισούρα νὰ θανατώσωσι τὸν Μηλιόνην. Οὗτοι δὲ ἀνέθεσαν τὸ ἔργον εἰς τὸν Ἀλβανὸν Σουλεϊμάνην, ὅστις βλάμης ὢν τοῦ Μηλιόνη, ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ αὐτόν, χωρὶς νὰ διεγείρῃ ὑπόνοιαν. Ἀλλ' ὁ Σουλεϊμάνης, ὅτε μετ' ὀλίγον χρόνον συνήντησε τὸν παλαιὸν φίλον του εἰς τὸ χωρίον Ἁλμυρὸν τοῦ Βάλτου καὶ συνευωχήθη μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ, ἔκρινεν ἄτιμον νὰ τὸν δολοφονήσῃ προδοτικῶς καὶ ἐπροτίμησε νὰ τῷ ἀποκαλύψῃ εἰλικρινῶς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τὸν προσεκάλεσε δὲ νὰ παραδοθῇ ἑκουσίως. Ὁ Μηλιόνης ἠρνήθη, συνεπλάκησαν διὰ τῶν ὅπλων καὶ κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο. Ὁ Μηλιόνης ἔζη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς σωζομένης ἐν τῷ μουσείῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς ἑταιρείας σφραγῖδος αὐτοῦ, ἥτις φέρει χρονολογίαν 1744.]

Τρία πουλάκια κάθονται 'ς τὴ ράχη 'ς τὸ λημέρι·
τό 'να τηράει τὸν Ἁρμυρό, τἄλλο κατὰ τὸ Βάλτο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιριολογάει καὶ λέει·
Κύριε μου, τί νὰ γίνηκεν ὁ Χρῆστος ὁ Μηλιόνης;
Οὐδὲ 'ς τὸ Βάλτο φάνηκεν, οὐδὲ 'ς τὴν Κρύα βρύση.
Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασε κ' ἐπῆγε πρὸς τὴν Ἄρτα,
κ' ἐπῆρε σκλάβο τὸν κατῆ μαζὶ μὲ δύο ἀγᾶδες.
Κι' ὁ μουσελίμης τ' ἄκουσε, βαριὰ τοῦ κακοφάνη.
Τὸ Μαυρομάτη νἔκραξε καὶ τὸ Μουχτὰρ Κλεισούρα·
«Ἐσεῖς, ἂν θέλετε ψωμί, ἂν θέλετε πρωτᾶτα,
τὸ Χρῆστο νὰ σκοτώσετε, τὸν καπετὰν Μηλιόνη.
Τοῦτο προστάζει ὁ βασιλιᾶς καὶ μὄστειλε φερμάνι.»

Παρασκευὴ ξημέρωσε, ποτὲ νὰ μὴ εἶχε φέξῃ!
κι' ὁ Σουλεϊμάνης στάλθηκε νὰ πάγῃ νὰ τὸν εὕρῃ.
'Στὸν Ἁρμυρὸ τὸν ἔφτασε κι' ὡς φίλοι φιληθῆκαν.
Ὁλονυχτὶς ἐπίνανε ὅσο νὰ ξημερώσῃ.
Καὶ ὅταν ἔφεξε ἡ αὐγὴ πέρασαν 'ς τὰ λημέρια.
Κι' ὁ Σουλεϊμάνης φώναξε τοῦ καπετὰν Μηλιόνη·
«Χρῆστο, σὲ θέλει ὁ βασιλιᾶς, σὲ θέλουν κ' οἱ ἀγᾶδες.
—Ὅσο 'ν ὁ Χρῆστος ζωντανὸς Τούρκους δὲν προσκυνάει.»
Μὲ τὸ τουφέκι τρέξανε ὁ ἕνας νὰ φάγῃ τὸν ἄλλο.
Φωτιὰν ἐδῶσαν 'ς τὴ φωτιά, κ' ἔπεσαν εἰς τὸν τόπο.

50

ΤΟΥ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ

[Ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας, ὁ γενάρχης τῆς ἀκαρνανικῆς οἰκογενείας τῶν Μπουκουβαλαίων, ἀνεδείχθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὡς ἐπιτυχῶς ἀντιταχθεὶς καὶ προστατεύσας ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῶν Ἀγράφων κατὰ τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῆς ἀλβανικῆς φάρας τῶν Μετσιοχουσαίων (ἢ Μουσουχουσαίων). Ἡ φάρα αὕτη, εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ ὁ διαβόητος Ἀλῆ πασᾶς, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ προπάππου τούτου Μουσταφᾶ ἢ Μέτσιο Χοῦσο (υἱοῦ τοῦ Χοῦσο), ζήσαντος περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἰσχυρὰς ληστρικὰς συμμορίας καταρτίζουσα, δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν λήστευσιν καὶ καταδυνάστευσιν τῶν πλησίον τοῦ Τεπελενίου χωρίων, ἀλλ' ἐπεξέτεινε τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῆς καὶ πέραν τῶν ἠπειρωτικῶν συνόρων. Οὐχὶ δ' ἅπαξ συνεκρούσθη πρὸς τὴν ἁρματωλικὴν οἰκογένειαν τῶν Μπουκουβαλαίων, ὡς συνάγεται ἐκ διαφόρων δημοτικῶν ᾀσμάτων· τούτου δ' ἕνεκα καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔτρεφε μῖσος κατὰ πάντων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης. Περιφανεστέρα πασῶν τῶν συγκρούσεων τούτων φαίνεται ὅτι ἐθεωρεῖτο ἡ παρὰ τὸ Κεράσοβον (ἄγνωστον ἂν τὸ Κεράσοβον τοῦ Μεσολογγίου ἢ τὸ τῶν Ἀγράφων), τὴν ὁποίαν ἐξυμνεῖ τὸ ἑπόμενον ᾆσμα. — Ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας μετέσχε καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, καταφυγὼν μετὰ τὴν καταστολὴν ταύτης εἰς Ῥωσίαν.]

Τί νά ναι ὁ ἀχὸς ποῦ γίνεται κ' ἡ ταραχὴ ἡ μεγάλη,
'ς τὴ μέση 'ς τὸ Κεράσοβο καὶ 'ς τὴ μεγάλη χώρα;
Ὁ Μπουκουβάλας πολεμάει μὲ τοὺς Μουσουχουσαίους.
Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή, καὶ τὰ βουνὰ βογγᾶνε.
Κ' ἕνα πουλάκι φώναξε νἀπὸ ψηλὸ κλαράκι·
«Πάψε, Γιάννη μ', τὸν πόλεμο, πάψε καὶ τὸ τουφέκι,
νὰ κατακάτσῃ ὁ κουρνιαχτός, νὰ σηκωθῇ ἡ ἀντάρα,
νὰ μετρηθῇ κ' ἡ κλεφτουριά, νὰ μετρηθῇ τἀσκέρι.»
Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορὰῖς καὶ λείπουν πεντακόσιοι,
μετριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβένταις.

Στ. 7 ***κουρνιαχτὸς*** *= κονιορτός·* ***ἀντάρα*** *= τὸ ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν πυροβολισμῶν νέφος.*

51

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΑΡΑ

[Ὁ Κώστας Ζαχαριᾶς, ὁ ἐπιλεγόμενος Κωσταντάρας, ἦτο γυναικάδελφος τοῦ ἁρματωλοῦ Βρικόλακα, διεδέχθη δ' αὐτὸν εἰς τὸ ἁρματωλίκι τῶν Σαλόνων, τῆς Δωρίδος καὶ τοῦ Μαλανδρίνου κατὰ τὸ 1740. Ἀπέθανε φυσικὸν θάνατον κατὰ τὸ 1755.]

Ἐγέρασα, μωρὲ παιδιά, 'ς τοὺς κλέφταις καπετάνιος,
τριάντα χρόνια ἁρματωλός, πενῆντα χρόνια κλέφτης.
Θέλω ν' ἀφήσω τὴν κλεψιά, καλόγερος νὰ γένω,
καλόγερος καὶ γούμενος καὶ ῥασοτυλιμένος.
Δέκα χωριὰ νἐχάλασα, τὰ ξαναφκειάνω πάλε,
δυὸ μοναστήρια χάλασα, τὰ ξαναχτίζω πίσω.
Καὶ σᾶς χαρίζω τἄρματα μαζὶ μὲ τὴν εὐχή μου.
Νὰ ῥήνω καὶ 'ς τὸ θυμιατὸ μπαροῦτι ἀντὶς λιβάνι,
νὰ μοῦ θυμάῃ τὸν πόλεμο, τὰ περασμένα νιᾶτα,
σεῖς νὰ χαλᾶτε τὴν Τουρκιά, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς σχωράω.

52

ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗ

(1771)

[Ὁ Μῆτρος Βλαχοθανάσης, ἐκ Βουνιχώρας τῆς Φωκίδος, ἦτο ὀνομαστὸς ἁρματωλὸς κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ αἰῶνος. Ὁ διάσημος Ἀνδρίτσος, ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσέως, ἦτο κατὰ τὴν νεότητά του πρωτοπαλλήκαρον αὐτοῦ. Κατὰ τὸ 1771, ὅτε ὁ Βλαχοθανάσης ὑπέργηρος ὢν εἶχεν ἀποφασίσῃ νὰ μεταβάλῃ βίον «γιὰ νὰ πεθάνῃ ἥσυχος 'ς τὰ χώματα του», ὁ Ἀνδρίτσος μελετῶν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Μουχτὰρ πασᾶ τῆς Ναυπάκτου, καὶ γινώσκων ὁπόσον πολύτιμος σύντροφος θὰ ἦτο ὁ γέρων ψυχοπατέρας του, τὸν ἔπεισε νὰ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος. Πρὸ τῆς Ναυπάκτου συνεπλάκησαν οἱ κλέφταις πρὸς τὸν Μουχτάρ, ἰσχυροτάτας ἔχοντα δυνάμεις· ἡ μάχη διήρκει ἐπὶ πολλὰς ὥρας, ὅτε ὁ γηραιὸς Βλαχοθανάσης ὥρμησε μὲ τὸ ξίφος πρὸς τὸ κέντρον τῶν ἐχθρῶν. Καίτοι δ' ἐπληγώθη εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸν λαιμόν, ἐπροχώρει, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Γιάννη Ξυλικιώτη· ἀλλὰ τραυματισθέντος καιρίως καὶ τούτου, στραφεὶς ὅπως βοηθήσῃ αὐτόν, ἐπληγώθη θανασίμως εἰς τὴν κεφαλήν, καὶ πίπτων παρεκάλει τοὺς συντρόφους του νὰ τοῦ πάρουν τὸ κεφάλι. Ὥρμησαν οὗτοι ὅπως ἀποκομίσωσι τοὺς νεκροὺς καὶ δεινὸς συνήφθη ἀγών, ὅτε προσδραμόντος εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τούρκων τοῦ δερβέναγα τῆς Ναυπάκτου Μητσομπόνου, μετὰ πολλῶν ἀνδρῶν, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσωσι, καταλιπόντες τοὺς νεκρούς. Αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἀπεκόπησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ περιήχθησαν ὕστερον πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὰ πέριξ, παρεδόθησαν δὲ τελευταῖον εἰς τὸν μπέην τῶν Σαλώνων.]

Τρία πουλάκια κάθονται ψηλὰ 'ς τὴ Βουνιχώρα,
τό να τηράει τὴ Λιάκουρα, καὶ τἄλλο τὴν Κωστάρτσα,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο ρωτάει τοὺς διαβάταις·
«Διαβάταις ποῦ διαβαίνετε, στρατιώταις ποῦ περνᾶτε,
μὴν εἴδετε τς ἁρματωλοὺς καὶ τὸ Βλαχοθανάση,
ποῦ γέρασεν ἁρματωλός, 'ς τοὺς κλέφταις καπετάνιος;
— Ἐμεῖς προψὲς τὸν εἴδαμε 'ς τὸν Ἔπαχτον ἀπόξω,
δυὸ μέραις ἐπολέμαγε μὲ Τούρκους τρεῖς χιλιάδες.»

«Ἀνδροῦτσο, τί κλειστήκαμε, σὰ νά μαστε γυναῖκες;»
Τὸ γιαταγάνι τραύηξε κ' ἕνα γιουροῦσι κάνει.
Τοῦ πέφτουν βόλια σὰ βροχή, κανόνια σὰ χαλάζι.
Τρεῖς μπάλαις τοῦ ἐρρήξανε, πικραῖς φαρμακωμέναις.

Ἡ μιὰ τὸν πῆρε 'ς τὸ λαιμό, ἡ ἄλλη μέσ' 'ς τὸ χέρι,
κ' ἡ τρίτη ἡ φαρμακερὴ τὸν ηὗρε 'ς τὸ κεφάλι.
«Κόψτε μου τὸ κεφάλι μου, νά 'χετε τὴν εὐχή μου!»

Κι' ὁ 'Ανδροῦτσος βγάνει μιὰ φωνή, πικρή, φαρμακωμένη·
«Παιδιά, τραβᾶτε τὰ σπαθιά, κι' ἀφῆτε τὸ ντουφέκι,
νὰ μὴ μᾶς πάρη ἡ Τουρκιὰ τοῦ Βλάχου τὸ κεφάλι,
ποῦ γέρασεν ἀρματωλός, 'ς τοὺς κλέφταις καπετάνιος.»

Βλάχο, καλὰ καθόσουνε ψηλὰ 'ς τὴ Βουνιχώρα,
θυμήθηκες τὰ νιᾶτα σου, κ' ἐπῆρ' ὁ νοῦς σ' ἀγέρα,
καὶ τώρα τὸ κεφάλι σου τὸ πήρανε οἱ Τοῦρκοι.
Τὸ σεργιανᾶνε 'ς τὰ χωριὰ καὶ παίρνουνε μπαξίσι,
'ς τὸ Σάλωνα οἱ μπέηδες χούφταις φλωριὰ κερνᾶνε.

Στ. 2. ***Κωστάρτσα*** *χωρίον τοῦ δήμου Βωμέας τῆς Φωκίδος.* *Στ. 7.* ***Ἔπακτος*** *ἢ Ναύπακτος.* *Στ. 18.* ***Βλάχος*** *ὁ Βλαχοθανάσης.* *Στ. 24.* ***κερνᾶνε*** *προσφέρουν μπαξίσι (φιλοδώρημα) εἰς τοὺς περιάγοντας τὴν κεφαλὴν τοῦ Βλαχοθανάση.*

53

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΟΥ ΒΕΝΕΤΣΑΝΑΚΗ

(1780)

[Ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, συμπράξας μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Καπετὰν πασᾶ Τούρκων τῷ 1779 πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 δηούντων τὴν Πελοπόννησον ἀλβανικῶν στιφῶν, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, κατασκηνοῦντος εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης, νὰ προσέλθη καὶ δηλώση ὑποταγὴν (τὸ προσκυνήση). 'Αλλ' οὗτος δὲν ὑπήκουσε, διαφόρους φέρων προφάσεις, μετῴκισε δ' ἐκ Γορτυνίας εἰς τὴν Καστάνιτσαν τῆς Μάνης (νῦν τοῦ δήμου Μελιτήνης τῆς Λακεδαίμονος) πλησίον τῆς Βαρδούνιας, ἕδρας τῶν 'Αλβανῶν Βαρδουνιωτῶν, ὅπου διέμενεν εἰς ὀχυροὺς πύργους ὁ ἰσχυρὸς φίλος του καπετάνιος Παναγιώταρος Βενετσανάκης. Εἶχε δὲ παραλάβη μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς του καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν.

Τὸ ἑπόμενον ἔτος 1780 ὁ Καπετὰν πασᾶς, καταπλεύσας μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς Γύθειον, προσεκάλεσεν ἐπανειλημμένως τὸν Παναγιώταρον καὶ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ προσκυνήσουν. 'Αλλ' οὗτοι ἠρνήθησαν, ἂν καὶ μόλις 150 ἄνδρας εἶχον ὑπ' αὐτοὺς καὶ ἐγίνωσκον ὅτι ὁ Τοῦρκος ναύαρχος διέθετεν ἰσχυρὰν ἀποβατικὴν στρατιάν, περὶ τοὺς δεκαχιλίους, καὶ πυροβολικόν. Εἶχον πεποίθησιν εἰς τὴν ὀχυρότητα τῶν πύργων τῆς Καστάνιτσας καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανον παρὰ τῶν καπεταναίων τῆς Μάνης, τοὺς ὁποίους ὁ Παναγιώταρος ἐκάλεσε νὰ τρέξουν πρὸς βοήθειάν του. 'Αλλὰ τὴν μὲν ἀποστολὴν ἐπικουριῶν ἐματαίωσεν ὁ μπέης Μιχαὴλ Τρουπάκης, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος διερμηνέως τοῦ στόλου Μαυρογένη, στενώτατα δ' ἐπολιόρκησε τοὺς κλεισθέντας εἰς τοὺς πύργους ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ 'Αλῆ μπέης. Οἱ πολιορκούμενοι ἀντέστησαν γενναίως ἐπὶ δώδεκα ἡμερονύκτια, ἀλλὰ μὴ βλέποντες νὰ ἔρχεται ἡ προσδοκωμένη βοήθεια ἀπεφάσισαν νὰ διασχίσουν ξιφήρεις τοὺς πολιορκητάς, μόνην ὁδὸν σωτηρίας νομίζοντες τὴν τοιαύτην τολμηρὰν ἔξοδον. Καταλιπόντες δὲ εἰς τὸν ἕνα πύργον τοὺς ὑπεργήρους γονεῖς τοῦ Παναγιώταρου μεθ' ἑνὸς ὀπαδοῦ του, ὅπως θέση πῦρ εἰς τὴν ἐν τῷ πύργῳ πυρίτιδα, ἐξῆλθον πάντες μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία. Καὶ διέσπασαν μὲν τὴν ζώνην τῶν πολιορκητῶν, ἀπολέσαντες τρεῖς μόνον πολεμιστάς, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ γυναῖκες καὶ παιδία συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Οἱ ἐξελθόντες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς χωρίον τῆς Μάνης, ὅπου θὰ εὕρισκαν ἴσως ἀσφάλειαν, ἀλλ' ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνελήφθησαν καὶ ἐφονεύθησαν οἱ πλεῖστοι. Ἐφονεύθη καὶ ὁ Παναγιώταρος καὶ οἱ υἱοί του, ὁ Κολοκοτρώνης, πληγωθεὶς κατὰ τὴν ἔξοδον, καὶ δύο ἀδελφοί του, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ καὶ τὰ τέκνα του, πλὴν τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τὸν ὁποῖον μετὰ τῆς μητρός του καὶ μιᾶς ἀδελφῆς του διέσωσαν τὰ παλληκάρια τοῦ πατρός του.

Εἰς τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀναφέρονται τὰ ἑπόμενα τρία ᾄσματα.]

Α΄

Πολὺ σκοτίδιασε ὁ οὐρανός, πάλι νὰ βρέξῃ θέλει,
σκοτίδιασε ἡ Μαυρομηλιὰ καὶ τῆς Μηλιᾶς ὁ κάμπος.
Ἐσύρανε τὰ ρέματα, ἐσύραν τὰ λαγκάδια,
κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα, κ' ἐκόπη τὸ γιοφῦρι,
ποῦ κεῖ περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
μὲ τὰ μπαϊράκια τὰ χρυσά, τοῖς ἀσημομπιστόλαις.
Κινᾶν καὶ πᾶν 'ς τὴν ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ λειτουργηθοῦνε,
φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσά, τοῖς ἀσημοπαλάσκαις.
Σίντας ξελειτρουγήσανε καὶ βγῆκαν 'ς τὴν κουβέντα,
πετάχτηκε ὁ Κωσταντὴς καὶ λέει τοῦ Δημητράκη.
«Τούτ' ἡ χαρὰ ποῦ χομ' ἐμεῖς σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρῃ,
πολλὴ Τουρκιὰ μᾶς ἔζωσε, ὁ θιὸς νὰ μᾶς γλυτώσῃ.»
Τἀκούει ὁ Παναγιώταρος κ' ἐσβήστη ἀπὸ τὰ γέλοια.
«Τί λές, κουμπάρε Κωσταντή, τί λές, τί κουβεντιάζεις;
Τίγαρις εἶναι τοῦ Μυστρᾶ νὰ τὸ πατοῦν οἱ Τοῦρκοι;
Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκε τῆς Καστανιᾶς ὁ πύργος,
οὐδὲ ὁ Τοῦρκος τὸν πάτησε, μαϊδὲ καὶ ὁ Ἀλλαμᾶνος.»
Κι' ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κ' ἡ συντυχιὰ κρατειῶταν,
Μπουλούκπασας τοὺς ἔκλεισε μὲ χίλιους πεντακόσιους.

Τρεῖς περδικούλαις κάθουνται 'ς τὸν πύργο τῆς Καστάνιας,
ἡ μία κλαίει τὸν Κωσταντή, ἡ ἄλλη τὸ Δημητράκη,
κ' ἡ τρίτη ἡ καλύτερη κλαίει τὸν Παναγιώτη.

Στ. 2. ***Μαυρομηλιὰ*** *Μηλιὰ χωρίον καὶ πεδιὰς αὐτῆς ἐν Μάνῃ. 6.* ***μπαϊράκια*** *σημαίας. Λέγεται ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης πρῶτος τῶν κλεφτῶν εἶχε σημαίαν, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ζαχαριᾶς, ὁ ὁποῖος νέος ὢν ἦτο ἀπὸ τὰ παλληκάρια τοῦ Κολοκοτρώνη. Στ. 8.* ***πόσι*** *κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν κλεφτῶν κροσσωτόν, ἀντικαθιστῶν τὸ φέσι. Στ. 9.* ***Δημητράκης,*** *ἀνεψιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλη.*

Β΄

Τί ἔχουν τῆς Μάνης τὰ βουνὰ ὁποῦ εἶναι βουρκωμένα,
κὰν ὁ βοριᾶς τὰ βάρεσε, κὰν ἡ νοτιὰ τὰ πῆρε.
Μηδὲ ὁ βοριᾶς τὰ βάρεσε, μηδ' ἡ νοτιὰ τὰ πῆρε,
παλεύει ὁ Καπετὰν πασιᾶς μὲ τὸν Κολοκοτρώνη.
Στεριὰ παλεύει ὁ Ἀλῆ μπεης μ' ἀρμάτα τοῦ πελάγου.

'Σ τὴν Ἄρια ποῦ ἔρριξε τ' ὀρδὶ διαβάζει τὸ φερμάνι.
«Ποιὸς εἶν' ὁ Παναγιώταρος, ποιὸ λὲν Κολοκοτρώνη,
νὰ ρθοῦν νὰ προσκυνήσουνε, ραγιάδες νὰ γενοῦνε.
Τ' ἀκούει ὁ Παναγιώταρος, παράξενο τοῦ φάνη.
«Δὲν προσκυνοῦμε Ἀλῆ μπεη, ὁ νοῦς του μὴν τὸ βάλῃ,
τἄρματα δὲν τὰ δίνομε, ραγιάδες νὰ γενοῦμε,
παρὰ θὰ γίνῃ πόλεμος μὲ τόπια, μὲ ντουφέκια.
Κι' ὁ Ἀλῆ μπεης σὰν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Δώδεκα ἡμέραις πολεμάει μὲ τόπια μὲ ντουφέκια.
τὴν Κυριακὴ τὸ δειλινὸ μεγάλα τόπια βγάλαν.
καρσὶ ς' τὸν πύργο τά βαλαν, τὸν πύργο νὰ χαλάσουν.
Βλέπουν τὸν πύργο κ' ἔτρεμε, κ' ἤθελε γιὰ νὰ πέσῃ...

Στ. 5. ***ἀρμάτα τοῦ πελάγου*** *ἀποβατικὸν ἄγημα. Στ. 6.* ***Ἄρια*** *ὁ τόπος ὅπου ἐστρατοπέδευσεν (ἔρριξε τ' ὀρδὶ) ὁ διοικητὴς τοῦ ἀποβατικοῦ ἀγήματος Ἀλῆ μπεης, ἀπέχων μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς Καστάνιτσας. Στ. 12.* ***τόπια*** *[illegible]*

Γ΄

Ἐσεῖς βουνά, ψηλὰ βουνά, μὲ τὰ δασιὰ κλαριά σας,
μὲ τὰ δασιὰ τὰ ἔλατα, τὸ ἕν' ἀπάνω 'ς τἄλλο,
καὶ πύργε τῆς Καστάνιτσας, ὁποῦ βαστᾶτε κλέφταις,
τοὺς κλέφταις τί τοὺς κάματε, τοὺς Κολοκοτρωναίους;
ὁποῦ φοροῦν χρυσὰ σπαθιά, μπαλάσκαις ἀσημένιαις,
χρυσὰ 'ν' καὶ τὰ ντουφέκια τους, χρυσὰ μαλαματένια.
καὶ τὰ τσαπράζια ποῦ φοροῦν, οὖλο μαργαριτάρια.
Κεῖνοι τὸ Μάρτη ἐδῶ ἦσανε καὶ τὸ μισὸν Ἀπρίλη,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἅη Γιωργιοῦ, ποῦ εἶναι τὸ πανηγύρι,
φίλοι τοὺς ἐπροσκάλεσαν, τοὺς εἶχανε τραπέζι.
Πάνω πόβαλαν τὰ φαγιά, κ' ἔκαμαν τὸ σταυρό τους,
ψιλὴ φωνίτσαν ἄκουσαν, ψιλὴ φωνὴ νἀκοῦνε.
«Γι' ἀφῆστε τὰ καλὰ φαγιὰ καὶ πᾶρτε τὰ ντουφέκια,
τί οἱ Τοῦρκοι σᾶς ἐπλάκωσαν, τί οἱ Τοῦρκοι σᾶς ἐπῆραν.»
Καὶ τὰ ντουφέκια πήρανε, καὶ τὰ σπαθιὰ τραυῆξαν.
τοὺς Τούρκους ἐκυνήγησαν, τοὺς κάμαν ἕνα ἕνα.

54

ΤΟΥ ΣΤΕΡΓΙΟΥ

(1789)

[Ὅτε ὁ Ἀλῆ πασᾶς, λαβὼν ἤδη ἀπὸ ἑνὸς ἔτους τὸ πασαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων, διωρίσθη ἐπόπτης τῶν κλεισωρειῶν ***(ντερβεντὰτ ναζίρ)***, τῷ 1789, ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ ἀμειλίκτως τοὺς κλέφταις, ἀντικατέστησε δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἁρματωλοὺς δι' Ἀλβανῶν. Ὁ Στέργιος, τὸν ὁποῖον μόνον ἐκ τοῦ ᾄσματος τούτου γνωρίζομεν, ἦτο ἐκ τῶν καταδιωκομένων ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κλεφτῶν.]

Κι' ἂν τὰ ντερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν Ἀρβανίταις,
ὁ Στέργιος εἶναι ζωντανός, πασᾶδες δὲν ψηφάει.
Ὅσο χιονίζουν τὰ βουνά, Τούρκους μὴν προσκυνοῦμε.
Πάμε νὰ λημεριάζωμε ὅπου φωλιάζουν λύκοι.
Σ' ταῖς χώραις σκλάβοι κατοικοῦν, 'ς τοὺς κάμπους μὲ τοὺς Τούρκους,
χώραις, λαγκάδια κ' ἐρημιαῖς ἔχουν τὰ παλληκάρια.
Παρὰ μὲ Τούρκους, μὲ θεριὰ καλύτερα νὰ ζοῦμε.

Στ. 6. χώραις = πόλεις. Ἡ ἔννοια τοῦ στίχου: Πόλεις τὰ παλληκάρια ἔχουν τὰ λαγκάδια καὶ ταῖς ἐρημιαῖς.

55

ΤΟΥ ΓΙΩΤΗ

(1789)

[Ἀναφέρεται εἰς τὴν αὐτὴν περίστασιν καὶ τὸ προηγούμενον. Ὁ Γιώτης Μπαρζόκας ἦτο ἁρματωλὸς Θεσσαλός.]

Τρία πουλάκια κάθουνταν 'ς τῆς Παναγιᾶς τὸν πύργο,
τὰ τρία ἀράδα νἔκλαιαν, πικρὰ μοιριολογοῦσαν.
«Τί συλλογειέσαι, Γιώτη μου, τί βάνεις μὲ τὸ νοῦ σου;
τόπος δὲν εἶναι γιὰ κλεφτιά, κι' οὐδὲ γι' ἁρματωλίκι,
τί τὰ ντερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν οἱ Ἀρβανίταις.
—Κι' ἂν τὰ ντερβένια τούρκεψαν, κι' ἁρματωλοὶ δὲν εἶναι,
ὁ Γιώτης εἶναι ζωντανός, τοὺς Τούρκους δὲ φοβᾶται.
Παρακαλέστε τὸ θεὸ καὶ τοὺς ἁγίους ὅλους,
νὰ γιατρευτῇ τὸ χέρι μου, νὰ πιάσω τὸ σπαθί μου,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
νὰ πιάσω ἀγᾶδες ζωντανοὺς καὶ Τούρκους κι' Ἀρβανίταις,
νὰ φέρουν τἄσπρα 'ς τὴν ποδιὰ καὶ τὰ φλωριὰ 'ς τὸν κόρφο.»

56

ΤΟΥ ΧΡΟΝΗ

[Ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας, δερβέναγας, συλλαβὼν διὰ προδοσίας τὰ τέκνα τοῦ ἐκ Δωρίδος ἁρματωλοῦ Χρόνη, τὰ κατέσφαξεν. Ὡς ἀναφέρει τὸ ἑπόμενον τραγοῦδι, ὁ Χρόνης ἐξεδικήθη τὸν φόνον τῶν τέκνων του. Ἔζη δὲ ὁ Χρόνης κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, καὶ ἐφονεύθη ἔξω τοῦ Γαλαξειδίου κατὰ τὸ 1791. Αἱ πελοποννησιακαὶ παραλλαγαὶ τοῦ ᾄσματος ἀναφέρονται εἰς ἄλλον Χρόνην, Ἀγραπιδοχωρίτην (ἐξ Ἀγραπιδοχωρίου τοῦ δήμου Πηνειῶν), ὀνομαστὶ δὲ μνημονεύουσι τὰ δύο παιδιὰ τοῦ Χρόνη, Ἀγγελῆ καὶ Ἀναστάσην. Ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας εἰς τὰς παραλλαγὰς ταύτας εἶναι Τοῦρκος ἐκ Τριπόλεως, διὰ τὴν σκληρότητά του ἐπονομαζόμενος Τσεκούρας.]

Πολλὰ τουφέκια ἀντιβογοῦν, μιλιόνια, καριοφίλια,
μήνα σὲ γάμο πέφτουνε, μήνα σὲ πανηγύρι,
κι' οὐδὲ σὲ γάμο πέφτουνε κι' οὐδὲ σὲ πανηγύρι,
Ἀλῆ Τσεκούρας χαίρεται καὶ ρίχνει 'ς τὸ σημάδι.
Πάγει κι' ὁ Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῇ, σεργιάνι γιὰ νὰ κάμῃ.
«Ὥρα καλή, μπουλούκμπαση.—Καλὸ 'ς τὸ Χρόνη ὁποῦ ρθε.
Πῶς τά χεις, Χρόνη μ', τὰ παιδιά, τί κάνουν τὰ παιδιά σου;
—Σὲ προσκυνοῦν, μπουλούκμπαση, καὶ σοῦ φιλοῦν τὰ χέρια,
δώδεκα μέραις ἔλειπα, τί κάνουνε δὲν ξέρω.
—Γιά ἄπλωσε, Χρόνη, 'ς τὸν τορβᾶ, γιὰ λῦσε τὸ δισάκκι,
θὰ βρῇς δυὸ μῆλα κόκκινα, δυὸ πατρινὰ λεμόνια.»
Πάγει κι' ὁ Χρόνης καὶ κυττάει μέσ' 'ς τὸν τορβᾶ καὶ βλέπει,
βλέπει τὸ πρῶτο του παιδί, τὸ πρῶτο παλληκάρι,
τηράζει κι' ἄλλη μιὰ φορά, τἄλλο παιδί του βλέπει.
Πέφτει στραβὸς μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ τούρκικο τάσκέρι,
βαρεῖ δεξιά, βαρεῖ ζερβιά, βαρεῖ μπροστὰ καὶ πίσω,
κόβει Ἀρβανίταις δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουκμπασῆδες.

57

ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΤΖΟΥ

(1792)

[Τὸ κατωτέρω ἁδρᾶς ἐμπνεύσεως ᾆσμα ἀναφέρεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ ὀνομαστὸς πολέμαρχος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὁ Λοκρὸς Ἀνδρίτζος, ὁ πατὴρ τοῦ Ὀδυσσέως, καταλιπὼν τὰ ὀρεινὰ σκηνώματα αὐτοῦ συνεπολέμει μετὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, μέχρι τῆς παρὰ τὸ Ταίναρον ἥττης (1792) ὅτε χωρισθεὶς αὐτοῦ διέσχισεν, ἡγούμενος 500 ἀνδρῶν, κατὰ μῆκος τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμερονύκτια πολεμῶν πρὸς τοὺς διώκοντας αὐτὸν ἑξακισχιλίους Τούρκους, κατώρθωσε νὰ διαπεραιωθῇ εἰς Πρέβεζαν, φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 1500 ἐχθρούς, αὐτὸς δ' ἀπολέσας τὸ πέμπτον περίπου τῶν ὑπ' αὐτὸν πολεμιστῶν.]

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριὰ δὲν ἔχουν.
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψήλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια·
ἡ κλεφτουριὰ τ' ἀρνήθηκε καὶ ῥοβολάει 'ς τοὺς κάμπους.
Ἡ Γκιώνα λέει τῆς Λιάκουρας κ' ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιώνας.
«Βουνί μ', ποῦ σαι ψηλότερα καὶ πιὸ ψηλὰ ἀγναντεύεις,
ποῦ νά ναι, τί νὰ γίνηκαν οἱ κλέφταις οἱ Ἀνδριτζαῖοι;
Σὰν ποῦ νὰ ψένουν τὰ σφαχτά, νὰ ῥήνουν 'ς τὸ σημάδι,
σὰν ποιὰ βουνὰ στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια;
— Τί νὰ σοῦ πῶ, μωρὲ βουνί, τί νὰ σοῦ πῶ, βουνάκι,
τὴ λεβεντιὰ τὴ χαίρονται οἱ ψωριασμένοι κάμποι.
Στοὺς κάμπους ψένουν τὰ σφαχτὰ καὶ ῥήνουν 'ς τὸ σημάδι,
τοὺς κάμπους τοὺς στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια.»
Κ' ἡ Λιάκουρα σὰν τ' ἄκουσε βαριὰ τῆς κακοφάνη.
Τηράει ζερβά, τηράει δεξιά, τηράει κατὰ τὴ Σκάλα.
«Βρὲ κάμπε ἀρρωστιάρικε, βρὲ κάμπε μαραζιάρη,
μὲ τὴ δική μου λεβεντιὰ νὰ στολιστῇς γυρεύεις;
Γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δῶ μου τὴ λεβεντιά μου,
μὴ λειώσω ούλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω.»

Στ. 4. ***Λιάκουρα*** *ὁ Παρνασσός,* ***Γκιώνα*** *δὲ τὸ ὑψηλότερον τούτου ὄρος ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Λοκρίδος, τοῦ ὁποίου ἄγνωστον τὸ ἀρχαῖον ὄνομα.* *Στ. 14.* ***Σκάλα*** *τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀμφίσσης καὶ τῶν Δελφῶν (ἡ Ἰτέα).* *Στ. 15.* ***μαραζιάρης***=*καχεκτικός.*

58

ΤΟΥ ΛΙΑΚΟΥ

[Ὁ Παναγιώτης Λιᾶκος ἦτο ἀλβανόφωνος κλέφτης ἐκ τοῦ χωρίου Παναρήτη. Δημοτικά τινα ᾄσματα ἀφηγοῦνται μάχας αὐτοῦ πρὸς τὸν Γιουσοὺφ Ἀράπην, πιθανῶς κατὰ τὸ 1806, ὅτε κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐξεστράτευσεν οὗτος πρὸς καθυπόταξιν τῶν κλεφτῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἡ πρὸς τὸν Βεληγκέκαν μάχη, τὴν ὁποίαν ἀφηγεῖται τὸ ἑπόμενον ᾆσμα, ἴσως ἔγινε χρόνον τινὰ πρότερον, πιθανῶς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, διότι ἔν τισι παραλλαγαῖς πλὴν τοῦ Βεληγκέκα μνημονεύεται καὶ ὁ Βελῆ πασᾶς, ὁ νεαρὸς δηλ. υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐγκαταστήση οὗτος γενόμενος κύριος τῶν Ἰωαννίνων (1788) ἐν Θεσσαλίᾳ.]

Τρία πουλάκια κάθονται μέσ' 'ς τὸ Γερακοβοῦνι,
τό να τηράει τὸν Ἁρμυρό, τἄλλο κατ' τὸ Ζητοῦνι,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιρολογάει καὶ λέει.
«Ὁ Λιᾶκος τί νὰ γίνηκε φέτο τὸ καλοκαῖρι,
νὰ βγῇ 'ς τῆς Γούρας τὰ βουνά, νὰ βγῇ κατ' τὸ Ζητοῦνι,
νὰ χαρατζώσῃ τὰ χωριὰ κι' ὅλο τὸ βιλαέτι;»

Ὁ Λιᾶκος ἀποκλείστηκε 'ς τὸ Μπούμηλο 'ς τὴ ῥάχη.
Πολλὴ Τουρκιὰ τὸν πλάκωσε, Κονιάροι κι' Ἀρβανίταις.
«Προσκύνα, Λιᾶκο, τὸν πασᾶ, προσκύνα τὸ βεζίρη,
νὰ σοῦ χαρίσῃ τὴ ζωή, δερβέναγας νὰ γίνῃς.
—Ὅσο 'ν' ὁ Λιᾶκος ζωντανός, πασᾶ δὲν προσκυνάει,
πασᾶ ἔχει ὁ Λιᾶκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ ντουφέκι.»

Κι' ἀρχίσανε τὸν πόλεμο τὰ βροντερὰ ντουφέκια.
Μέρα καὶ νύχτα πολεμοῦν, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχταις,
κι' ὁ Λιᾶκος ἔτρεξεν ὀμπρὸς μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ στόμα.
Φεύγουν Κονιάροι ἀπὸ μπροστά, φεύγουν κ' οἱ Ἀρβανίταις.
Κλαίουν οἱ Ἀρβανίτισσαις 'ς τὰ μαῦρα φορεμέναις,
κι' ὁ Βεληγκέκας γύρισε 'ς τὸ αἷμα του πνιμένος,
κι' ὁ Μουσταφᾶς λαβώθηκε 'ς τὸ γόνα καὶ 'ς τὸ χέρι.

Στ. 1. ***Γερακοβοῦνι.*** *Μία τῶν κορυφῶν τῆς Ὄθρυος, ὕψους 1728 μέτρων.* *Στ. 2.* ***Ἁρμυρὸ*** *ὁ Ἁλμυρὸς τῆς Θεσσαλίας (Φθιώτιδος),* ***Ζητοῦνι*** *ἡ Λαμία.* *Στ. 5.* ***τῆς Γούρας τὰ βουνὰ*** *ἡ Ὄθρυς.* *Στ. 7.* ***Μπούμηλο*** *ἴσως θέσις ἐπὶ τῆς Ὄθρυος.* *Στ. 19.* ***Μουσταφᾶς*** *Ἀλβανὸς ὀπαδὸς τοῦ Λιάκου.*

59

ΤΗΣ ΛΙΑΚΑΙΝΑΣ

[Τίς ἡ Λιάκαινα τῆς ὁποίας τὴν αἰχμαλωσίαν, τὴν ὑπερήφανον ἄρνησιν νὰ γίνῃ σύζυγος Τούρκου καὶ τὴν θαυμασίαν ἐλευθέρωσιν ὑπὸ τοῦ ἀνδρός της διηγεῖται τὸ ᾆσμα; Ἴσως εἶναι ἡ γυνὴ τοῦ κλέφτη Λιάκου τοῦ προηγουμένου ᾄσματος, τοῦ νικητοῦ τοῦ Βεληγκέκα καὶ τοῦ Γιουσοὺφ ἀράπη, ἴσως ἄλλου τινὸς ὁμωνύμου· εἴς τινας παραλλαγὰς ὀνομάζεται Ἀντώναινα, ἄλλαι πάλιν ἀναφέρονται εἰς ἀνώνυμον νιόνυφην. Μέγιστος βεβαίως εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν νεαρῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν, ὅσαι ἀπαχθεῖσαι αἰχμάλωτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπροτίμησαν τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς συμβιώσεως μετὰ τοῦ ἅρπαγος, καὶ εἶναι εὐνόητον ὅτι τὴν σκληρὰν τύχην τινὸς αὐτῶν παρέλαβεν ὡς ὑπόθεσιν ᾄσματος ἡ δημώδης ποίησις, συμπληρώσασα τὴν ἔκθεσιν τῆς οἰκογενειακῆς τραγῳδίας διὰ λύσεως ἰδεώδους, ἤτοι τῆς ἀπελευθερώσεως ὑπὸ ἀνδρείου συζύγου, καίτοι τοιαύτη λύσις σπανιώτατα θὰ ἐπαρουσιάζετο εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἀλλὰ τὴν λύσιν ταύτην παρέλαβεν ἐκ τοῦ παλαιοτέρου ποιητικοῦ ἀποταμιεύματος αὐτῆς, ἐκ τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, ὅπου συχνότατα ἀναφέρεται ἥρως ἀπολυτρῶν τὴν ἀπαχθεῖσαν σύζυγόν του διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ θαυμασίου ἵππου του. Μία δὲ παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τῆς Λιάκαινας καὶ ἄλλας πλὴν ταύτης ἀπηχήσεις παρουσιάζει τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων.]

Πῶς λάμπει ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνά, 'ς τοὺς κάμπους τὸ φεγγάρι,
ἔτσι ἔλαμπε κ' ἡ Λιάκαινα 'ς τὰ τούρκικα τὰ χέρια.
Πέντε Ἀρβανίταις τὴν κρατοῦ καὶ δέκα τὴν ξετάζουν,
κ' ἕνα μικρὸ μπεόπουλο κρυφὰ τὴν κουβεντιάζει.
«Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, δὲν παίρνεις Τοῦρκον ἄντρα,
νὰ σ' ἀρματώσῃ 'ς τὸ φλωρί, μέσ' 'ς τὸ μαργαριτάρι;
— Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου τὴ γῆς νὰ κοκκινήσῃ,
παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήσῃ.»

Κι' ὁ Λιάκος τὴν ἀγνάντεψε νἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν ξετάζει.
«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι νὰ βγάλῃς τὴν κυρά σου;
— Δύνομαι, ἀφέντη μ', δύνομαι νὰ βγάλω τὴν κυρά μου.
Νὰ μ' αὐγατίσῃς τὴν ταὴ σαρανταπέντε χούφταις,
νὰ μ' αὐγατίσῃς τὸ κρασὶ σαρανταπέντε κούπαις,
νὰ δέσῃς τὸ κεφάλι σου μὲ δεκοχτὼ μαντήλια,
νὰ δέσῃς τὴ μεσοῦλα σου μαζὶ μὲ τὴ δική μου.»
Βιτσιὰ δίνει τ' ἀλόγου του, 'ς τὴ μέση γιουρουστάει,
καὶ πάησε καὶ τὴν ἅδραξε, 'ς τὸ σπίτι του τὴν πάει.

Στ. 6. ***ἀρματώσῃ*** *= ἐνδύσῃ, στολίσῃ.* *Στ. 17.* ***γιουρουστάει*** *κάνει γιουροῦσι, ἐφορμᾷ.*

60

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Μὲ γέλασε νὴ χαραυγή, τἄστρι καὶ τὸ φεγγάρι,
καὶ βγῆκα νύχτα 'ς τὰ βουνά, ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια.
Ἀκῶ τὸν ἄνεμο καὶ ἠχῶ, μὲ τὰ βουνὰ μαλώνει.
Νὲ σεῖς βουνά, ψηλὰ βουνά, καὶ σεῖς κοντοραχοῦλαις,
τί ἔχετε ποῦ μαλώνετε, τί ἔχετε ποῦ χτρευῶστε;
Μὴ σᾶς βαραίνουν τὰ νερὰ καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια;
— Δὲ μᾶς βαραίνουν τὰ νερὰ καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια,
πάρ' μᾶς βαραίν' ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.

61

ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

(1804)

[Ὅτε ὁ Ἀλῆ πασᾶς διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τῆς Ρούμελης (***Ρούμελη βαλεσὴ***) διέβη περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 1801 ἐξ Ἰωαννίνων εἰς Μακεδονίαν, ἄγων στρατιὰν πεντακισχιλίων Ἀλβανῶν, ἥτις καθ' ὅσον ἐπροχώρει ἐξωγκοῦτο. Κατεδίωξε δὲ πάντας τοὺς ἀνυποτάκτους Ἀλβανοὺς καὶ Τούρκους λῃστὰς καὶ ἀντάρτας, καθυποτάσσων ἢ ἀποκτείνων αὐτούς. Τότε κατεδιώχθησαν ἀπηνῶς καὶ οἱ Ἕλληνες κλέφται, τὰ δ' ἑπόμενα ᾄσματα ἀναφέρονται εἰς τὴν καταδίωξιν ἐκείνην.]

Α΄

Τοῦτο τὸ καλοκαῖρι καὶ τὴν ἄνοιξη
ἄσπρα χαρτιὰ μᾶς γράφουν, μαῦρα γράμματα.
«Ὅσοι κι' ἂν εἶστε κλέφταις 'ς τὰ ψηλὰ βουνά,
ὅλοι νὰ κατεβῆτε ἀπ' τὸν Ὄλυμπο,
νὰ προσκυνήσετ' ὅλοι τὸν Ἀλῆ πασᾶ.»
Δυὸ παλληκάρια μόνο δὲν προσκύνησαν.
Ἐπῆραν τὰ τουφέκια, τὰ λαμπρὰ σπαθιά,
καὶ 'ς τὰ βουνὰ ἀνεβαίνουν, τρέχουν 'ς τὴν κλεφτιά.

Β΄

Οἱ κλέφταις ἐπροσκύνησαν καὶ γίνηκαν ῥαγιᾶδες,
κι᾿ ἄλλοι φυλάγουν πρόβατα κι᾿ ἄλλοι βοσκοῦνε γίδια,
κ᾿ ἕνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲ θὲ νὰ προσκυνήσῃ.
Τὸ πλάγι πλάγι πήγαινε, τὸν ταμπουρᾶ λαλοῦσε·
«᾿Εγὼ ῥαγιᾶς δὲ γένομαι, Τούρκους δὲν προσκυνάω,
δὲν προσκυνῶ τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς κοτσαμπασῆδες·
μὸν καρτερῶ τὴν ἄνοιξη, νὰ ῥθοῦν τὰ χελιδόνια,
νὰ βγοῦν οἱ βλάχαις ᾿ς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλαις.»

Γ΄

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ῥιζιμιὸ λιθάρι,
νὰ γείρω ν᾿ ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
Μαϊδὲ ἔγειρα, ἴδὲ ἐπλάγιασα, μαϊδὲ τὸν ὕπνο πῆρα,
κι᾿ ἀκῶ τὰ πεῦκα νὰ βογγοῦν καὶ τοῖς ὀξυαῖς νὰ τρίζουν,
κι᾿ ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
καὶ τό λεγε λυπητερὰ σὰ μαῦρο μοιρολόγι.
«Τὸ τί ἔχεις, περδικοῦλα μου, καὶ κλαῖς κι᾿ ἀναστενάζεις;
μὴν εἶν᾿ ταὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα;
—Δὲν εἶν᾿ ταὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
μόν᾿ κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
ποῦ τοὺς χαλάει ὁ ᾿Αλῆ πασᾶς ᾿ς τὰ Γιάννενα, ᾿ς τὴ λίμνη.»

62

ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΑΚΗ

[῾Ο Ζαχαράκης, πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Κοντογιάννη καὶ ὕστερον ὁπλαρχηγὸς τῆς ῾Υπάτης, ἀντέστη ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ Γιουσοὺφ ᾿Αράπη, ὅστις τῷ 1806 διέτρεχε μετ᾿ ἰσχυρᾶς δυνάμεως κατ᾿ ἐντολὴν τοῦ ᾿Αλῆ πασᾶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Φθιώτιδα πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἁρματωλῶν καὶ τῶν κλεφτῶν. Πολλὰ δημοτικὰ ᾄσματα ἀφηγοῦνται νικηφόρους συμπλοκὰς τοῦ Ζαχαράκη πρὸς τὸν φοβερὸν δερβέναγαν τοῦ ᾿Αλῆ, ὅστις διὰ τῆς ἀπηνοῦς καταδιώξεως τῶν ἀνθισταμένων καὶ διὰ τῶν βασάνων εἰς ἃς ὑπέβαλλεν αὐτούς, ἐνέσπειρε πανταχοῦ τὸν τρόμον.]

Θέλετε δέντρ᾿ ἀνθήσετε, θέλετε μαραθῆτε,
᾿ς τὸν ἤσκιο σας δὲν κάθομαι μήτε καὶ ᾿ς τὴ δροσιά σας·
μόν᾿ καρτερῶ τὴν ἄνοιξη, τὤμορφο καλοκαῖρι,
νὰ μπουμπουκιάσῃ τὸ κλαρί, ν᾿ ἀνοίξῃ τὸ ῥοδάμι,
νὰ βγῶ ψηλὰ ᾿ς τὸν ῾Αρμυρό, ψηλὰ ᾿ς τὴν Παλιοβοῦνα,
γιὰ νὰ σιουρίξω κλέφτικα, νὰ μάσω τὰ μπουλούκια.
Μπουλούκια ποῦθε βρίσκεστε, ὅλα νὰ μαζωχτῆτε,
τί ἐβγῆκε ὁ Σούφης τὸ σκυλὶ καὶ κυνηγάει τοὺς κλέφταις.
Σέρνει τσεκούρια ᾿ς τἄλογα, τσεκούρια ᾿ς τὰ μουλάρια,
γιὰ νὰ τσακίζῃ γόνατα, γιὰ νὰ τσακίζῃ χέρια.

Κι᾿ ὅσοι κλέφταις τ᾿ ἀκούσανε, πάνε νὰ προσκυνήσουν.
῾Ο Ζαχαράκης μοναχὰ δὲν πάει νὰ προσκυνήσῃ.
῾Ράχη σὲ ῥάχη περπατεῖ, λημέρι σὲ λημέρι.
«᾿Εγὼ ῥαγιᾶς δὲ γίνουμαι, Τούρκους δὲν προσκυνάω.»
᾿Ελάτε παλληκάρια μου, ὅλοι νὰ συναχτῆτε,
τί ἔχω νὰ κάμω πόλεμο μ᾿ αὐτὸν τὸ Σοὺφ ἀράπη,
νὰ δείξουμε τὴ λεβεντιὰ καὶ τὴν παλληκαριά μας,
νὰ ἰδῇ ντουφέκι κλέφτικο, τὰ βόλια μας ποῦ πέφτουν,
νὰ μὴν περνᾷ νὰ τυραγνᾷ ἀδύνατους ῥαγιᾶδες.»

Στ. 4. μπουμπουκιάσῃ βλαστήσῃ, **ῥοδάμι,** *οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ τοῦ πρίνου.*

63

ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

[Ὁ Μῆτσος καὶ ὁ Κωσταντὴς Κοντογιανναῖοι, υἱοὶ τοῦ Γιαννάκη Κοντογιάννη, ἦσαν ἁρματωλοὶ τῆς Ὑπάτης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τούτων τὸν Κωσταντὴν ἐφόνευσεν ὁ ἐκ Μαυρίλου Δημάκης. Τὸ κατωτέρω περὶ τοῦ φόνου ᾆσμα ἀναφέρει ὅτι συνελήφθη καὶ ὁ Νικολάκης Κοντογιάννης. Νικολάκης ἦτο τὸ ὄνομα ἑνὸς υἱοῦ τοῦ Μήτσου καὶ ἑνὸς τοῦ Κωσταντῆ, ἀμφότεροι δ' οὗτοι ἠγωνίσθησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος ἀντὶ τοῦ Νικολάκη ἀναφέρει ὡς πληγωθέντα τὸν ἀνδράδελφον τῆς Κοντογιάνναινας, ἤτοι τὸν Μῆτσον.]

Κοιμᾶται ἀστρί, κοιμᾶται αὐγή, κοιμᾶται νιὸ φεγγάρι,
κοιμᾶται ἡ καπετάνισσα, νύφη τοῦ Κοντογιάννη
μέσ' 'ς τὰ χρυσὰ παπλώματα, μέσ' 'ς τὰ χρυσὰ σεντόνια.
Νὰ τὴν ξυπνήσω ντρέπομαι, νὰ τῆς τὸ πῶ φοβοῦμαι,
νὰ μάσω μοσκοκάρυδα, νὰ τὴν πετροβολήσω,
ἴσως τὴν πάρῃ ἡ μυρωδιά, ἴσως τὴν ἐξυπνήσῃ.

Σηκώθη ἡ καπετάνισσα καὶ μὲ γλυκορωτάει.
«Τὸ τί μαντᾶτα μοῦ φερες ἀπὸ τοὺς καπετάνιους;
—Πικρὰ μαντᾶτα σοῦ 'φερα ἀπὸ τοὺς καπετάνιους.
Τὸ Νικολάκη πιάσανε, τὸν Κωσταντῆ βαρέσαν.
—Ποῦ σαι, μαννοῦλα, πρόφτασε, πιάσε μου τὸ κεφάλι,
καὶ δέσ' το μου σφιχτὰ σφιχτά, γιὰ νὰ μοιρολογήσω;
Νὰ κλάψω γιὰ τὸν Κωσταντῆ, ἢ γιὰ τὸ Νικολάκη;
Ἦσαν μπαϊράκια 'ς τὰ βουνά, καὶ φλάμπουρα 'ς τοὺς κάμπους.»

64

ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

(1806)

[Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1806 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον σουλτανικὸν φιρμάνι, διατάσσον τοὺς μουσουλμάνους καὶ τοὺς χριστιανοὺς νὰ καταδιώξουν συντόνως καὶ νὰ ἐξολοθρεύσουν τοὺς Κολοκοτρωναίους καὶ τοὺς λοιποὺς κλέφταις τῆς χερσονήσου. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης, ὑπείκων εἰς αὐστηρὰν διαταγὴν τῆς Πύλης, ἐξέδωκε συνοδικὴν ἐγκύκλιον κατ' αὐτῶν. Μαθὼν ταῦτα ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, συνήθροισε τοὺς κλέφταις τῆς Πελοποννήσου, περὶ τοὺς 150 ἐν ὅλῳ, καὶ συνεβούλευσε νὰ καταφύγουν εἰς Ζάκυνθον καὶ νὰ καταταχθοῦν εἰς τὸν στρατὸν τῶν κατεχόντων τότε τὴν Ἑπτάνησον Ῥώσων. Ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐδέχθησαν, προτιμῶντες ν' ἀποθάνουν εἰς τὴν πατρίδα των. Εἷς ἀδελφὸς τοῦ Κολοκοτρώνη μάλιστα εἶπε τότε «θέλω νὰ μὲ φὰν τὰ ὄρνια τοῦ τόπου μου». Οὐδὲ τὴν ἄλλην συμβουλὴν τοῦ Κολοκοτρώνη ἠκολούθησαν, νὰ κρυφθοῦν ὅπως ἠμποροῦν τοὺς μῆνας τοῦ χειμῶνος, χωριζόμενοι εἰς μικρὰ ἀποσπάσματα καὶ τὴν ἄνοιξιν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πρότερον βίον. Ὅθεν ἠναγκάσθη καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς ἀρχηγὸς τῶν κλεφτῶν νὰ πολεμῇ πρὸς τοὺς καταδιώκοντας αὐτούς. Ἀλλ' οὐδαμοῦ εὕρισκον ἄσυλον, οὐδ' ἐφόδια, πανταχοῦ συνήντων διώκτας ὄχι μόνον Τούρκους, ἀλλὰ καὶ χριστιανοὺς χωρικούς, διὰ τὸν πατριαρχικὸν ἀφορισμόν, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας κατόπιν ἀδιαλείπτων ἀγώνων καὶ δεινοτάτων ταλαιπωριῶν, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν οἱ σύντροφοί του, ἠδυνήθη ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης νὰ διαπεραιωθῇ ἐκ Μάνης εἰς Κύθηρα, ὁπόθεν μετέβη εἰς Ζάκυνθον κατὰ Μάϊον τοῦ 1806.]

Λάμπουν τὰ χιόνια 'ς τὰ βουνὰ κι' ὁ ἥλιος 'ς τὰ λαγκάδια,
λάμπουν καὶ τάλαφρὰ σπαθιὰ τῶν Κολοκοτρωναίων,
πὄχουν τασήμια τὰ πολλά, τοῖς ἀσημένιαις πάλαις,
τοῖς πέντε ἀράδαις τὰ κουμπιά, τοῖς ἕξι τὰ τσαπράζια·
ὁποῦ δὲν καταδέχονται τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν.
Καβάλλα τρῶνε τὸ ψωμί, καβάλλα πολεμᾶνε,
καβάλλα πὰν 'ς τὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶνε,
καβάλλα παίρν' ἀντίδερο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.
Φλωριὰ ῥήχνουν 'ς τὴν Παναγιά, φλωριὰ ῥήχνουν 'ς τοὺς ἅγιους,
καὶ 'ς τὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ τοῖς ἀσημένιαις πάλαις.
«Χριστέ μας, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ χέρια.»

Κι' ὁ Θοδωράκης μίλησε, κι' ὁ Θοδωράκης λέει:
«Τούτ' οἱ χαραῖς ποῦ κάνουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς βγάλουν.
'Απόψ' εἶδα 'ς τὸν ὕπνο μου, 'ς τὴν ὑπνοφαντασιά μου,
θολὸ ποτάμι πέρναγα καὶ πέρα δὲν ἐβγῆκα.
'Ελᾶτε νὰ σκορπίσουμε, μπουλούκια νὰ γενοῦμε.
Σύρε, Γεῶργο μ', 'ς τὸν τόπο σου, Νικήτα 'ς τὸ Λοντάρι·
ἐγὼ πάου 'ς τὴν Καρύταινα, πάου 'ς τοὺς ἐδικούς μου,
ν' ἀφήκω τὴ διαθήκη μου καὶ τοῖς παραγγολαῖς μου,
τί θὰ περάσω θάλασσα, 'ς τὴ Ζάκυνθο θὰ πάω.»

Στ. 17. Ὁ Γιῶργος εἶναι ὁ πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ δὲ Νικήτας ὁ ἀνεψιός του Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ Νικηταρᾶς.

65

ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

[Ὁ Κατσαντώνης, διάσημος κλέφτης τῆς Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας καὶ τῶν Ἀγράφων, συνῆψε πολλὰς μάχας πρὸς δερβεναγάδες τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Πρωτοπαλλήκαρον ὢν τοῦ Δίπλα, ἀνεγνωρίσθη κατὰ τὸ 1800 ὡς καπετάνιος ὑπὸ τούτου, ταχθέντος ὑπ' αὐτόν. Ἡ περιφανεστέρα ἀνδραγαθία του ἦτο ὁ φόνος τοῦ προσφιλοῦς εἰς τὸν Ἀλῆν Ἀλβανοῦ Βελῆ Γκέκα, ὁ ὁποῖος δι' ἰσχυρᾶς δυνάμεως Ἀλβανῶν κατεδίωκεν αὐτὸν εἰς τὰ Ἄγραφα (1806). Τὸ ἑπόμενον ἔτος 1807 πάσχων ἐξ εὐλογίας καὶ νοσηλευόμενος εἰς τὴν θέσιν Μοναστηράκι τῆς Εὐρυτανίας, ὅπου εὑρίσκοντο καὶ πέντε μόνον ἐκ πάντων τῶν συντρόφων του, καταδοθέντος τοῦ κρησφυγέτου του, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Γιουσοὺφ Ἀράπη, φονευθέντων μετὰ πείσμονα ἄμυναν τῶν συντρόφων του καὶ τραυματισθέντος τοῦ ἀδελφοῦ του Γεώργη, τοῦ ἐπονομαζομένου Χασιώτη. Ἀπαχθεὶς δὲ εἰς Ἰωάννινα κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς σκληρὸν θάνατον, διὰ σφύρας θλασθέντων τῶν ὀστῶν αὐτοῦ.]

Α΄

Αὐτοῦ ποῦ πᾶς μαῦρο πουλί, μαῦρο μου χελιδόνι,
νὰ χαιρετᾶς τὴν κλεφτουργιὰ κι' αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη.
Πέτου νὰ κάνῃ φρόνιμα κι' ὅλο ταπεινωμένα,
δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς νὰ κάνῃ ὅπως θέλει,
φέτος τὸ πῆρε γκέντσιαγας, τὸ πῆρε ὁ Βελῆ Γκέκας.
Ζητάει κεφάλια κλέφτικα, κεφάλια ξακουσμένα.
Κι' ὁ Κατσαντώνης τό μαθε, καὶ τὸ σπαθί του ζώνει,
καὶ παίρνει δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
χαμπέρι στέλνει 'ς τὴν Τουρκιά, 'ς αὐτὸν τὸ Βελῆ Γκέκα·
«Ὅπου θὰ τά 'βρῃ τὰ παιδιά, ἂς τά 'βρῃ κι' ἂς τὰ πάρῃ!»

Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας ἔτρωγε 'ς ἑνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι.
Τρία κοράσια τὸν κερνοῦν κ' οἱ τρεῖς ξανθομαλλοῦσαις,
ἡ μιὰ κερνάει μὲ τὸ γυαλί, ἡ ἄλλη μὲ τὸ κρουστάλλι,
ἡ τρίτη ἡ καλύτερη μὲ τασημένιο τάσι.
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν κ' ἐκεῖ ποῦ λακριντίζαν,
μαῦρα μαντᾶτα τοῦ 'ρθανε ἀπὸ τὸν Κατσαντώνη.
«Νὰ βγῇς, Βελῆ μου, 'ς τ' Ἄγραφα, νὰ βγῇς ν' ἀνταμωθοῦμε.»

Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη,
'ς τὰ γόνατα σηκώθηκε καὶ τὸ σπαθί του ζώνει.
«Ποῦ εἶσαι, τσαούση ὀγλήγορε, μάσε τὰ παλληκάρια,
νὰ πάμε νὰ βαρέσουμε τὸ σκύλο Κατσαντώνη.»

Κι' ὁ Κατσαντώνης πρόφτασε, κακὸ καρτέρι τοῦ εἶχε.
Κι' ὁ Βελῆ Γκέκας πάει μπροστὰ μὲ ἓξ ἐφτὰ νομάτους.
«Ποῦ πᾶς, Βελῆ ντερβέναγα, ριτσάλη τοῦ βεζίρη;
—'Σ ἐσέν' Ἀντώνη κερατᾶ, 'ς ἐσένα παλιοκλέφτη.
— Δὲν εἶν' ἐδῶ τὰ Γιάννινα, δὲν εἶν' ἐδῶ ῥαγιάδες,
γιὰ νὰν τοὺς ψένης σὰν τραγιά, σὰν τὰ παχιὰ κριάρια,
ἐδῶ ναι λόγκοι καὶ βουνὰ καὶ κλέφτικα τουφέκια,
βαριὰ βροντοῦν, πικρὰ βαροῦν, φαρμακερὰ πληγώνουν.»

Τρεῖς μπαταριαῖς τοῦ ῥῆξανε, τὴ μιὰ μεριὰ 'ς τὴν ἄλλη
ἡ μιὰ τὸν πῆρε ξώδερμα, ἡ ἄλλη 'ς τὸ κεφάλι,
κ' ἡ τρίτη ἡ φαρμακερὴ τὸν πῆρε 'ς τὴν καρδιά του.
Τὸ στόμα του αἷμα γιόμισε, τάχεῖλι του φαρμάκι,
κ' ἡ γλῶσσα τ' ἀηδονολαλεῖ, τὰ παλληκάρια κράζει.
«Ποῦ εἶσαι, τσαούση ὀγλήγορε, ἔλα πᾶρ' τ' ἄρματά μου,
νὰ μὴν τὰ πάρῃ ἡ κλεφτουριὰ κι' ὁ σκύλος Κατσαντώνης.»

Στ. 5. ***γκέντσιαγας*** *= ἀγᾶς τῶν Γκέγκηδων, Ἀλβανός.* *Στ. 15.* ***λακριντίζαν*** *= συνδιελέγοντο (λ. τουρκ.).* *Στ. 19.* ***'ς τὰ γόνατα σηκώθηκε*** *(εἰς τὴν τράπεζαν ἐκάθητο σταυροπόδι, ὅθεν ἀνεσηκώθη εἰς τὰ γόνατα).* *Στ. 20.* ***τσαούσης*** *= ὑπασπιστής, λ. τουρκ. κυρίως τσιαούςμπασης· τσαούσης δὲ ὁ κλητήρ, ἢ ὑπαξιωματικός, διευθύνων πλείονας τῶν 10 ἀνδρῶν.* *Στ. 24.* ***ῥιτσιάλης*** *(λ. τουρκ. καὶ ἀλβαν.) σύμβουλος.*

B΄

Ἔχετε γειά, ψηλὰ βουνὰ καὶ δροσεραῖς βρυσούλαις·
καὶ σεῖς Τσουμέρκα κι' Ἄγραφα, παλληκαριῶν λημέρια.
Ἂν δῆτε τὴ γυναῖκα μου, ἂν δῆτε καὶ τὸ γιό μου,
εἰπέτε τους πῶς μ' ἔπιασαν μὲ προδοσιὰ κι' ἀπάτη.
Ἀρρωστημένο μ' ηὗρανε, ξαρμάτωτο 'ς τὸ στρῶμα,
ὡσὰν μωρὸ 'ς τὴν κούνια του, 'ς τὰ σπάργανα δεμένο.

66

ΤΟΥ ΝΙΚΟΤΣΑΡΑ

(1807)

[Ὁ Νῖκος Τσάρας, ὁ πρεσβύτατος υἱὸς τοῦ [illegible] Τσάρα, πατρῷον ἔχοντος τὸ ἁρματωλίκι τῆς Ἐλασσῶνος, μετὰ τὴν δολοφονίαν τούτου, νεώτατος τὴν ἡλικίαν, ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν παλληκαριῶν τοῦ πατρός του. Καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐμάχετο ὡς κλέφτης ἐν Θεσσαλίᾳ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ ἁρματωλοῦ, ὃν ἐγκατέστησεν ὁ Ἀλῆς εἰς τὸ προγονικόν του ἁρματωλίκι. Ὀνομαστὸς γενόμενος διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πολεμικὴν δεξιότητα αὐτοῦ, συνεκάλεσεν εἰς ἓν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου μοναστήριον σύνοδον κλεφτῶν, ἥτις πρὸς τελεσφορωτέραν καταπολέμησιν τῶν Τούρκων ἀπεφάσισε τὴν ναυπήγησιν μικρῶν καταδρομικῶν πλοίων. Ναυλοχῶν δ' ἐν Σκιάθῳ καὶ Σκοπέλῳ, διὰ συνεχῶν ἀποβάσεων εἰς Θεσσαλίαν καὶ διὰ τολμηρῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μακεδονίας ἐστενοχώρει τὸν Ἀλῆν καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ Τούρκους. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος 1806 ὁ τουρκικὸς στόλος διέλυσε τὸν καταδρομικὸν στολίσκον τοῦ Νικοτσάρα, οὗτος δ' ὅμως τὸ ἑπόμενον ἔτος, παράτολμος καὶ ἀκατάβλητος, ἐπρότεινεν εἰς τὸν ἐν Αἰγαίῳ ναύαρχον τοῦ ῥωσικοῦ στόλου Δημήτριον Σινιάβιν νὰ διασχίσῃ μετὰ σώματος ἐπιλέκτων Ἑλλήνων ὁπλιτῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ἐν Μολδοβλαχίᾳ ῥωσικοῦ στρατοῦ, προσβάλλων ἐκ νώτων τοὺς Τούρκους. Ὁ Σινιάβιν ἐνέκρινε τὸ ῥιψοκίνδυνον σχέδιον, ὑποσχεθεὶς ἐν ἀποτυχίᾳ νὰ προστατεύσῃ τὴν ὑποχώρησιν αὐτοῦ, στέλλων εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας πλοῖα ὅπως παραλάβωσι τοὺς ὑποχωροῦντας.

Τότε ὁ Νικοτσάρας μεταβὰς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀνεκοίνωσεν εἰς ἁρματωλοὺς καὶ κλέφτας τὸ σχέδιόν του καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν. Ἐκλέξαντες αὐτὸν ἀρχηγόν των διεπεραιώθησαν διὰ διαφόρων ὁδῶν μυστικῶς εἰς τὴν Σκόπελον 250 περίπου Ῥουμελιῶται καὶ ἰσάριθμοι Θεσσαλοί, Μακεδόνες καὶ νησιῶται. Ἐκ Σκοπέλου ἀπέβησαν εἰς Κατερίναν τοῦ Ὀλύμπου καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι μετέβαινον εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἐν Σερβίᾳ κατὰ τοῦ Καραγεώργη πολεμούντων Τούρκων, σταλέντες ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διώδευσαν ἀνενόχλητοι διὰ τῆς Πιερίας καὶ διῆλθον τὸν Ἀλιάκμονα καὶ τὸν Ἀξιόν. Ἀλλὰ περαιτέρω, ἀποκαλυφθέντος τοῦ σκοποῦ του, ὁ Νικοτσάρας ἠναγκάζετο νὰ προχωρῇ μαχόμενος. Διελθὼν τὸν Στρυμόνα, ἠδυνήθη νὰ διασπάσῃ τὴν εἰς τὰς κλεισωρείας τοῦ Δεμὶρ Ἰσὰρ δύναμιν τῶν Τούρκων καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς Νευροκόπι. Οἱ Τοῦρκοι καταλαβόντες τὰς ἐπικαίρους θέσεις τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ· ἀλλ' ἀναπαυθεὶς ἐπ' ὀλίγον εἰς Τσέρνοβαν κατώρθωσε νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν τοῦ Νευροκοπίου καὶ νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὸν Αἶμον. Δὲν ἠδυνήθη δ' ὅμως νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, ἀναγκασθεὶς εἰς ὑποχώρησιν ὑπὸ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως. Κατὰ τὴν κάθοδόν του εἰς τὴν μακεδονικὴν παραλίαν ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ τέσσαρες χιλιάδες Ἀλβανοί, Τοῦρκοι καὶ Κονιάροι Τοῦρκοι, συνάψας δὲ πρὸς αὐτοὺς τριήμερον μάχην, ἐξαντληθέντων τῶν πολεμεφοδίων, διέσχισε δι' ἐφόδου ξιφήρης τὰς ἐχθρικὰς φάλαγγας καὶ διηυθύνθη πρὸς

τὴν γέφυραν τοῦ Πράβι, διὰ νὰ διέλθῃ τὸν Στρυμόνα. Ἡ γέφυρα εἶχεν ἀποφραχθῆ δι' ἁλύσεων, τὰς ὁποίας διέσπασε, κατῆλθεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὀρφανοῦ, μὴ εὑρὼν δὲ ὡς ἀνέμενε ῥωσικὰ πλοῖα ὅπως ἐπιβιβασθῇ, ἐπορεύθη ὁδεύων διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Χαλκιδικήν, καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὅπου ἐσώθη. Οἱ περισωθέντες ἦσαν τὸ δέκατον μόλις τῶν ἐκστρατευσάντων, περὶ τοὺς πεντήκοντα μόνον.]

Α΄

Τρία κομμάτια σύννεφα 'ς τὸν Ἔλυμπο, 's τὴ ῥάχη,
τό να βαστάει τὴ δροσιά, τἄλλο βαρὺ χαλάζι,
τὸ τρίτο τὸ μαυρότερο τὴ θάλασσ' ἀγναντεύει.
«Πάψε, γιαλέ μου, τὸ θυμό, πάψε τὰ κύματά σου,
νὰ βγοῦν τὰ κλεφτοκάραβα, πὄχουν τοὺς κλέφταις μέσα,
νὰ βγῇ κι' ὁ Νῖκος μιὰ βολὰ ψηλὰ 'ς τ' Ἀργυροποῦλι.»
Ὅσαις μαννούλαις τ' ἄκουσαν, ὅλαις κινοῦν καὶ πάνε.
«Νῖκο μ', τὸ ποῦ εἶν' οἱ ἄντρες μας, τὸ ποῦ ναι τὰ παιδιά μας;
— Οἱ ἄντρες σας δὲν εἶν' ἐδῶ, νοὐδὲ καὶ τὰ παιδιά σας,
πάησαν πέρα 'ς τὸ Χάντακα, 'ς τὸ ἔρημο τὸ Πράβι,
πὰν νὰ τροχίσουν τὰ σπαθιά, νὰ πλύνουν τὰ τουφέκια.»

Στ. 6. ***Ἀργυροποῦλι*** *χωρίον ὀρεινὸν τοῦ δήμου Τυρνάβου.* *Στ. 10.* ***Χάντακας*** *θέσις στενὴ καὶ ἀπόκρημνος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος καὶ παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Πράβι.*

Β΄

Τί ἔχουν τῆς Ζίχνας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν μαραμμένα;
Μήνα χαλάζι τὰ βαρεῖ, μήνα βαρὺς χειμῶνας;
Οὐδὲ χαλάζι τὰ βαρεῖ, οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
ὁ Νικοτσάρας πολεμάει μὲ τρία βιλαέτια,
τὴ Ζίχνα καὶ τὸ Χάντακα, τὸ ἔρημο τὸ Πράβι.
Τρεῖς μέραις κάνει πόλεμο, τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες,
χωρὶς ψωμί, χωρὶς νερό, χωρὶς ὕπνο στὸ μάτι.
Χιόνι ἔτρωγαν, χιόνι ἔπιναν καὶ τὴ φωτιὰ βαστοῦσαν.
Τὰ παλληκάρια φώναξε 'ς τοῖς τέσσερες ὁ Νῖκος.
«Ἀκοῦστε, παλληκάρια μου, λίγα κι' ἀντρειωμένα,
βάλτε τσελίκι 'ς τὴν καρδιὰ καὶ σίδερο 'ς τὰ πόδια,
κι' ἀφῆστε τὰ τουφέκια σας καὶ βγάλτε τὰ σπαθιά σας,
γιροῦσι γιὰ νὰ κάμωμε νὰ φτάσωμε τὸ Πράβι.»
Τὸ δρόμο πῆραν σύνταχα κ' ἔφτασαν 'ς τὸ γιοφῦρι,
ὁ Νῖκος μὲ τὸ δαμασκὶ τὴν ἅλυσό του κόφτει,
φεύγουν οἱ Τοῦρκοι σὰν τραγιά, πίσω τὸ Πράβι ἀφήνουν.

Στ. 9. ***'ς τοῖς τέσσερες*** *= τὴν τετάρτην ἡμέραν.* *Στ. 11.* ***τσελίκι*** *= χάλυψ.*

67

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΤΟΥ ΣΤΑΘΑ

[Μετὰ τὴν συνομολόγησιν ἀνακωχῆς μεταξὺ τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Τουρκίας (12 Αὐγούστου 1807) ὁ ἐν Τενέδῳ ναυλοχῶν ῥωσικὸς στόλος ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἀνακαλέσας τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν κατειλημμένων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἀφῆκε τοὺς συναγωνισθέντας μετὰ τῶν Ῥώσων Ἕλληνας ἐκθέτους εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀπέλυσε τότε κατὰ τῆς Θεσσαλίας στίφη πολυαρίθμων Ἀλβανῶν, ἅτινα ἐδῄουν τὴν χώραν καὶ κατέσφαζον τοὺς χριστιανούς. Οἱ ἁρματωλοὶ καὶ κλέφται τοῦ Ὀλύμπου μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν ὑπεχώρησαν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Σκίαθον. Ἐκεῖ δὲ συνενωθέντες μετ' αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ὁπλαρχηγοί, ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν διακοπέντα ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἀγῶνα καὶ συνεκρότησαν καταδρομικὸν στολίσκον, ὅστις ὅτε προσετέθη εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ διάσημος ἁρματωλὸς τοῦ Ὀλύμπου Νικοτσάρας ἀπετελέσθη ἐξ 70 πλοιαρίων. Τοῦ στολίσκου γενικὸν ἀρχηγὸν ἔταξαν τὸν Σταθᾶν, ὑπηρετήσαντα πρότερον καὶ εἰς τὸν ῥωσικὸν στόλον, ἀντιναύαρχον δὲ τὸν Νικοτσάραν. Ὁ στολίσκος οὗτος ὁρμητήριον ἔχων τὴν Σκίαθον, διαιρεθεὶς δ' εἰς ἑπτὰ μοίρας, καὶ ἀναπετάσας ἑλληνικὴν σημαίαν, προσέβαλλε τὰ τουρκικὰ παράλια καὶ τὰ πλοῖα καὶ ἀντεπαρετάσσετο καὶ κατὰ τῶν πολεμικῶν σκαφῶν τῶν Τούρκων. Τὸ ἑπόμενον ᾆσμα περιγράφει μίαν τοιαύτην σύγκρουσιν τοῦ πλοίου τοῦ Σταθᾶ πρὸς τουρκικὴν κορβέτταν.]

Μαῦρο καράβ' ἀρμένιζε 'ς τὰ μέρη τῆς Κασάντρας.
Μαῦρα παννιὰ τὸ σκέπαζαν καὶ τοὐρανοῦ σημαία.
Κι' ὀμπρὸς κορβέττα μ' ἄλικη σημαία τοῦ προβγαίνει.
«Μάινα, φωνάζει τὰ παννιά, ῥῆξε τῆς γάμπιαις κάτου.
—Δὲ τὰ μαϊνάρω τὰ παννιὰ κι' οὐδὲ τὰ ῥήχνω κάτω.
Μὴ μὲ θαρρεῖτε νιόνυφη, νύφη νὰ προσκυνήσω;
Ἐγώ εἶμαι ὁ Γιάννης τοῦ Σταθᾶ, γαμπρὸς τοῦ Μπουκουβάλα.
Τράκο, λεβένταις, δώσετε, ἀπίστους μὴ φοβᾶστε.»
Κ' οἱ Τοῦρκοι βόλτα ἔρρηξαν κ' ἐγύρισαν τὴν πλώρη.
Πρῶτος ὁ Γιάννης πέταξε μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι.
'Σ τὰ μπούνια τρέχουν αἵματα, τὸ πέλαο κοκκινίζει,
κι' ἀλλά! ἀλλὰχ οἱ ἄπιστοι κράζοντας προσκυνοῦνε.

Στ. 1. ***Μαῦρο καράβι*** *τὸ πλοῖον τοῦ Σταθᾶ καὶ τὸ τοῦ* ***Νικοτσάρα*** *λέγεται ὅτι εἶχον μαῦρα ἱστία καὶ χρωματισμένον μαῦρον τὸ σκάφος.* *Στ. 2.* ***τοὐρανοῦ σημαία ἢ οὐρανιὰ σημαία.*** *Ὁ στολίσκος τῶν καταδρομικῶν καταβιβάσας τὴν ῥωσικὴν σημαίαν εἶχεν ἀνυψώσῃ ἰδίαν σημαίαν, ἔχουσαν λευκὸν σταυρὸν ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους, ἣν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔχει καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ὡς σημαίαν τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ.* *Στ. 3.* ***ἄλικη,*** *ἄλικον χρῶμα τὸ ἀνοικτὸν κόκκινον· ἐννοεῖται ἡ ἐρυθρὰ σημαία τῶν Τούρκων.* *Στ. 4.* ***μάϊνα, μαϊνάρω τὰ πανιὰ*** *= καταβιβάζω τὰ ἱστία.* ***γάμπιαις*** *= οἱ δόλωνες* (les huniers). *Στ. 6. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος συνηθίζεται κατὰ τοὺς γάμους ἡ νύμφη νὰ προσκυνῇ τοὺς συγχαίροντας καὶ εὐχομένους αὐτήν· οἱ ὑπερήφανοι ἁρματωλοὶ θεωροῦν ὅτι τὸ προσκύνημα εἶναι ἀνοίκειον εἰς ἄνδρας, ἐμπρέπον εἰς νεονύμφους μόνον γυναῖκας.* *Στ. 8.* ***τράκο δώσετε (τρακάρετε)*** *= κάμετε ἐμβολὴν* (abordage).

68

(ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΩΝ ΛΑΖΑΙΩΝ)

[Οἱ τέσσαρες υἱοὶ τοῦ Λάζου (***Λαζαῖοι***, ἢ τὰ ***Λαζόπουλα***), Τόλιας, Χρῆστος, Νῖκος καὶ Κώστας, ἁρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου, εἶχον μετάσχῃ μὲν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1807, ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστολὴν ταύτης ὑποταχθέντες, οἱ μὲν τρεῖς παρέμενον ἐν Ῥαψάνῃ, ὁ δὲ Κώστας ἐκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τὰ Ἰωάννινα ὡς ὅμηρος. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ 1812 ἀνέλαβε τὸ πασαλίκιον τῆς Θεσσαλίας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Βελῆ πασᾶς, προέβη εἰς καταδίωξιν πάντων τῶν παλαιῶν ἁρματωλῶν καὶ τῶν κλεφτῶν, ἐφόνευσε τοὺς ἐν Ῥαψάνῃ Λαζαίους (ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Κώστας ἐφονεύθη μικρὸν ὕστερον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ), τὰς δὲ οἰκογενείας των ἀπήγαγεν εἰς Τίρναβον, ἥρπασε δὲ διὰ τὸ χαρέμι του τὴν γυναῖκα τοῦ Κώστα.]

Τρία πουλάκια κάθουνται ’ς τὸν Ἔλυμπο, ’ς τὴ ῥάχη,
τό να τηράει τὰ Γιάννινα, τἄλλο τὴν Κατερίνα,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιριολογάει καὶ λέει.
Τί εἶν’ τὸ κακὸ ποῦ πάθαμε οἱ μαῦροι οἱ Λαζαῖοι;
Μᾶς χάλασε ὁ Βελῆ πασᾶς, μᾶς ἔκαψε τὰ σπίτια,
μᾶς πῆρε ταῖς γυναῖκες μας, μᾶς πῆρε τὰ παιδιά μας,
’ς τὸν Τούρναβο ταῖς πάησε, πεσκέσι τοῦ βεζίρη.
Μπροστὰ πηγαίνει ἡ Τόλιαινα, κι’ ὀπίσω οἱ συννυφάδες,
κι’ ὀπίσω ὀπίσω ἡ Κώσταινα μὲ τὸ παιδὶ ’ς τὸ χέρι,
σὰ μῆλο, σὰ τριαντάφυλλο, σὰ νεραντζιὰ κομμένη.
Βγαίνουν κυράδες τὴν τηροῦν ἀπὸ τὰ παραθύρια.
«Ποιαὶς εἶν’ αὐταῖς ὁπὄρχουνται ’ς τὴν Πόρτα, ’ς τὸ Σαράϊ;
— Κυράδες τί λογιάζετε, κυράδες, τί τηρᾶτε;
Ἐμεῖς εἴμεστε κλέφτισσαις, γυναῖκες τῶν Λαζαίων.»

Βελῆ πασᾶς ἀγνάντευε, στέκει καὶ ταῖς ρωτάει.
«Γυναῖκες, ποῦ εἶν’ οἱ ἄντροι σας κ’ οἱ καπιταναραῖοι;
— Εἶναι ψηλὰ ’ς τὸν Ἔλυμπο, ψηλὰ ’ς τὰ κυπαρίσσια.
— Πᾶρτε ταῖς τρεῖς φλακῶστε ταις, βάλτε ταις ’ς τὸ μπουντροῦμι,
τὴν Κώσταινα τὴν ὄμορφη φέρτε την ’ς τὸ χαρέμι.
—Ἄφες μ’, ἀφέντη μ’, ἄφες με, δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρίνω,
νὰ γράψω μιὰ πικρὴ γραφὴ ’ς τὸν καπετάνιο Κώστα.
«Ἐσύ, Κώστα μ’, ’ς τὸν Ἔλυμπο, ψηλὰ ’ς τὰ κυπαρίσσια,
κ’ ἡ Κώσταινα ’ς τὸν Τούρναβο σὲ τούρκικο χαρέμι.»

ΑΚΡΙΤΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ᾄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνούς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ’ ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβεν ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπήρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ’ εἰπεῖν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίτην ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον.»

(Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ ***Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.***)

69

(Ο ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΙ' Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ)

Ἄρκοντες τρῶν καὶ πίνουσι σὲ μαρμαρένη τάβλαν,
σὲ μαρμαρένη κι' ἀργυρὴ καὶ σὲ μαλαματένη,
κι' οὖλοι τρῶσι καὶ πίνουσι κι' ἀθιολὴ δὲ φέρνου,
κι' ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς ἂς ἐψιλοτραούει,
τ' ἀκράνη του τ' Ἀνδρόνικου, τοῦ νιοῦ τοῦ παινεμένου.
«Μαῦρος εἶσαι, μαῦρα φορεῖς, μαῦρο καβαλλικεύγεις.
Μαθθαίνεις το νὰ περπατῇ, μαθαίνεις το νὰ δρέμῃ,
μαθθαίνεις το νὰ ἔχεται τὸν ὄχλον τοῦ πολέμου,
μαθθαίνεις τον καὶ τῆς στεριᾶς ὡσὰν καὶ τοῦ πελάου.
ξεχάνεις καὶ τῆς λυερῆς τῆς γλυκοποθητῆς σου.»

Στ. 3. ***ἀθιολὴ*** *(ἀθιβολὴ) = ὁμιλία.* *Στ. 5.* ***ἀκράνης*** *= σύντροφος, ἑταῖρος.* *Στ. 7.* ***μαθθαίνεις το*** *διδάσκεις τὸ μαῦρο ἄλογο ποῦ καβαλλικεύεις.* ***νὰ δρέμη*** *= νὰ τρέχῃ.* *Στ. 8.* ***ἔχεται*** *= δέχεται.*

70

ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ

[Τὸ ἀκριτικὸν τοῦτο ᾆσμα, τὸ ζητοῦν νὰ παραστήσῃ τεραστίαν τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τῶν Ἀκριτῶν, συνδέεται στενῶς μετὰ τοῦ ᾄσματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου. Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς εἶναι ὁ πολλάκις εἰς τὰ ἀκριτικὰ ᾄσματα μνημονευόμενος υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ μικρὸ Βλαχόπουλον εἶναι τὸ αἰχμάλωτον τέκνον αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἀλέξης ἴσως ὁ Ἀλέξανδρος ἄλλων ἀκριτικῶν ᾀσμάτων. Καὶ τὸ τέλος τῶν δύο ᾀσμάτων συμπίπτει. Ὁ ἥρως, μεθυσθεὶς ἐκ τοῦ χυθέντος αἵματος καὶ ἀδυνατῶν νὰ διακρίνῃ τὸν φίλον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, φωνάζει εἰς τοὺς συντρόφους του νὰ προφυλαχθοῦν, ὅπως μὴ ἐν τῇ παραφορᾷ του τοὺς φονεύσῃ. Ἐνιαχοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τραγουδεῖται κατὰ τὰς Ἀπόκρεως πρὸς ἰδιάζοντα χορόν, τὸν λεγόμενον ***κουνητόν***.]

Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς κι' ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρειωμένος,
καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο, ὁ καστροπολεμίτης,
ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουνε καὶ γλυκοκουβεντιάζουν,
κι' ἀντάμα ἔχουν τοὺς μαύρους των 'ς τὸν πλάτανο δεμένους.
Τοῦ Κώστα τρώει τὰ σίδερα, τ' Ἀλέξη τὰ λιθάρια,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξερριζώνει.
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρῶγαν κ' ἔπιναν καὶ ποῦ χαροκοποῦσαν,
πουλάκι πῆγε κ' ἔκατσε δεξιὰ μεριὰ 'ς τὴν τάβλα.
Δὲν κελαϊδοῦσε σὰν πουλί, δὲν ἔλεε σὰν ἀηδόνι,
μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε νἀθρωπινὴ κουβέντα.
«Ἐσεῖς τρῶτε καὶ πίνετε καὶ λιανοτραγουδᾶτε,
καὶ πίσω σᾶς κουρσεύουνε Σαρακηνοὶ κουρσάροι.
Πῆραν τ' Ἀλέξη τὰ παιδιά, τοῦ Κώστα τὴ γυναῖκα,
καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὴν ἀρραβωνιασμένη.»

Ὥστε νὰ στρώσῃ ὁ Κωσταντὴς καὶ νὰ σελλώσῃ ὁ Ἀλέξης,
εὑρέθη τὸ Βλαχόπουλο 'ς τὸ μαῦρο καβαλλάρης.
«Γιὰ σύρε σὺ Βλαχόπουλο 'ς τὴ βίγλα νὰ βιγλίσῃς·
ἂν εἶν' πενῆντα κ' ἑκατὸ χύσου μακέλλεψέ τους,
κι' ἂν εἶναι περισσότεροι, γύρισε μίλησέ μας.»

Ἐπῆγε τὸ Βλαχόπουλο στὴ βίγλα νὰ βιγλίσῃ.
Βλέπει Τουρκιὰ Σαρακηνοὺς κι' Ἀράπηδες κουρσάρους,

οἱ κάμποι ἐπρασινίζανε, τὰ πλάγια κοκκινίζαν·
ἄρχισε νὰ τοὺς διαμετράῃ, διαμετρημοὺς δὲν εἶχαν.
Νὰ πάῃ πίσω ντρέπεται, νὰ πάῃ ἐμπρὸς φοβᾶται.
Σκύβει φιλεῖ τὸ μαῦρο του, στέκει καὶ τὸν ρωτάει.
«Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι 'ς τὸ γαῖμα γιὰ νὰ πλέξῃς;
— Δύνομαι ἀφέντη, δύνομαι 'ς τὸ γαῖμα γιὰ νὰ πλέξω,
κι' ὅσους θὰ κόψῃ τὸ σπαθὶ τόσους θενὰ πατήσω.
Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μ' ἕνα χρυσὸ μαντήλι,
μὴν τύχῃ λάκκος καὶ ῥηχτῶ καὶ πέσῃς ἀπ' τὴ ζάλη.
— Σαΐτταις μου ἀλεξαντριναῖς, καμιὰ νὰ μὴ λυγίσῃ,
καὶ σὺ σπαθί μου δημισκί, νὰ μὴν ἀποστομώσῃς.
Βόηθα μ' εὐχὴ τῆς μάννας μου καὶ τοῦ γονιοῦ μου βλόγια,
εὐχὴ τοῦ πρώτου μ' ἀδερφοῦ, εὐχὴ καὶ τοῦ στερνοῦ μου.
Μαῦρε μου, ἄιντε νὰ μποῦμε, κι' ὅπου ὁ Θεὸς τὰ βγάλῃ!»

'Σ τά ἔμπα του μπῆκε σὰν ἀιτός, 'ς τὰ ξέβγα σὰν πετρίτης·
'ς τά ἔμπα του χίλιους ἔκοψε, 'ς τὰ ξέβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ 'ς τὸ καλὸ τὸ γύρισμα κανένα δὲν ἀφήνει.
Πῆρε τ' Ἀλέξη τὰ παιδιά, τοῦ Κώστα τὴ γυναῖκα,
καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο τὴν ἀρραβωνιασμένη.
Προσγονατίζει ὁ μαῦρος του καὶ πίσω του τοὺς παίρνει.

'Στὸ δρόμο νόπου πήγαινε σέρνει φωνὴ περίσσα.
«Ποῦ εἶσαι ἀδερφέ μου Κωσταντᾶ κι' Ἀλέξη ἀντρεϊωμένε;
ἂν εἶστε ἐμπρός μου φύγετε κι' ὀπίσω μου κρυφτῆτε,
τί θόλωσαν τὰ μάτια μου, μπροστά μου δὲ σᾶς βλέπω,
καὶ τὸ σπαθί μου ἐρράγισε, κόβοντας τὰ κεφάλια,
κι' ὁ μαῦρος λιγοκάρδισε πατῶντας τὰ κουφάρια.»

Στ. 2. ***καστροπολεμίτης*** *ὁ διακρινόμενος εἰς πολιορκίαν κάστρων.* *Στ. 8.* ***τάβλα*** *= τράπεζα.* *Στ. 17.* ***βίγλα*** *= σκοπιά.* ***βιγλίζω*** *= παρατηρῶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς.* *Στ. 26.* ***πλέξῃς*** *= πλεύσῃς.* *Στ. 33.* ***βλόγια*** *= εὐλογία.* *Στ. 34.* ***στερνοῦ*** *τοῦ νεωτάτου.* *Στ. 36.* ***ἔμπα*** *= εἴσοδος.* ***ξέβγα*** *= ἔξοδος.*

71

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φόνου Ἀκρίτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν, εἶναι σύνηθες εἰς τἀκριτικὰ ᾄσματα. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τούτου παρουσιάζουν τᾄσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Γιάννου. Εἴς τινας παραλλαγὰς αὐτῶν ὁ ἀντίπαλος τοῦ ἥρωος παρίσταται ὡς ὂν ὑπεράνθρωπον, ἐκ τούτου δ' ὑπεμφαίνεται συνάφεια τοῦ ᾄσματος πρὸς τἄλλα ἀκριτικὰ περὶ ἀγῶνος δρόμου τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Ἡλίου.]

Κάτου 'ς τὴν ἄσπρη πέτρα καὶ 'ς τὸ κρυὸ νερό,
ἐκεῖ κείτεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
κομμένος καὶ σφαμένος κι' ἀνεγνώριστος.
Τὸ αἷμα του σὰν βρύση χύνονταν 'ς τὴ γῆς,
καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἡ βαθειὰ πληγή.

Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καὶ Ῥωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι' ἀπάρθενα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν.
«Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάννα, μάννα κι' ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα, γιὰ νὰ σ' ἔκλαιγεν;
—Θαρρῶ πῶς εἶχα μάννα, μάννα κι' ἀδερφή,
κ' ἡ δόλια μου ἡ γυναῖκα νά την πὄρχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.»

«Γιάννο μου, δὲν σοῦ τό εἶπα, δὲ σ' ἁρμήνευα,
μὲ χίλιους μὴν τὰ βάνῃς καὶ μὴν πολεμᾷς;
—Σώπα καλὲ γυναῖκα, καὶ ντροπιάζεις με.
Ἐγώ εἶμαι ὁ ἀνδρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός,
ποῦ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι' ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες ποῦ πολέμαγα.
Δὲν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκοχτώ,
ἑφτὰ χιλιάδες ἦσαν κ' ἐγὼ ἁμοναχός·
κι' ἀπ' τοῖς ἑφτὰ χιλιάδες ἕνας γλύτωσε,
ποῦ χε λαγοῦ πηλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
'Σ τὰ νέφια νέφια πάει, 'ς τὰ νέφια περπατεῖ,
'ς τὸν οὐρανὸ πετοῦσε, 'ς τἄστρη ἐχάνονταν.
Μιὰ σαΐττιὰ μοῦ παίζει μέσα 'ς τὴν καρδιά,
τὴ δύναμή μου κόβει κι' ὅλη τὴν ἀντρειά.»

72

(Η ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΗ ΛΥΓΕΡΗ. Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ)

[Ὁ Ἀμιρᾶς τῆς Συρίας, ἐπιδραμὼν εἰς τὴν Ῥωμανίαν, ᾐχμαλώτισε τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου Εἰρήνην μετὰ τῶν ἀκολούθων της, ἐξελθοῦσαν εἰς περίπατον ἄνω τὰ ὄρη. Μαθόντες δὲ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος καὶ οἱ λοιποὶ τέσσαρες ἀδελφοὶ αὐτῆς, ἔσπευσαν πρὸς ἀπελευθέρωσίν της, κατενίκησεν ἐν μονομαχίᾳ ὁ Κωνσταντῖνος τὸν Ἀμιρᾶν, ἀνεῦρον ζῶσαν τὴν Εἰρήνην, καὶ ἔδωκαν αὐτὴν εἰς γυναῖκα εἰς τὸν ὑπὸ σφοδροῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτος καταληφθέντα Ἀμιρᾶν, γενόμενον χριστιανόν. Καρπὸς τοῦ γάμου τούτου ἦτο ὁ Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτης. Οὕτως ἀφηγεῖται τὰ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Διγενῆ τὸ ἐθνικὸν ἔπος. Ἀλλὰ κατὰ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα, ἡ μήτηρ τοῦ Διγενῆ ἦτο ἀνδρειωμένη κόρη, ἥτις ἀνδρικὴν φοροῦσα πανοπλίαν ἐπολέμει τοὺς Σαρακηνούς, μέχρις οὗ ποτε ἐν τῇ σφοδρότητι τοῦ ἀγῶνος ἀπεκαλύφθη τὸ γένος αὐτῆς καὶ διωκομένη ὑπὸ Σαρακηνοῦ κατέφυγεν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ἐκεῖ δ' ὅμως ὁ ἅγιος παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Σαρακηνὸν διώκτην, ὑποσχεθέντα ὅτι θὰ βαπτισθῇ καὶ αὐτὸς καὶ τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον θὰ γεννηθῇ ἐκ τοῦ γάμου μετὰ τῆς ἀνδρειωμένης. Κατ' ἄλλον δὲ τύπον τοῦ ᾄσματος ἡ ἀνδρειωμένη βασιλοποῦλα, ἐγκεκλεισμένη εἰς κάστρον ἀμύνεται ἐπιτυχῶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τῶν πολιορκούντων Σαρακηνῶν ἢ Τούρκων, μέχρις ὅτου κυριεύεται τὸ κάστρον διὰ δόλου Τούρκου, ὅστις λαμβάνει αὐτὴν ὡς ἔπαθλον καὶ γεννᾷ ἐξ αὐτῆς τρεῖς υἱούς, τὸν Δοῦκαν, τὸν Κωσταντᾶν καὶ τρίτον τὸν Γιάννην (ὅπερ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Διγενῆ παρεφθαρμένον). Ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὁ τοῦ Κάστρου τῆς Ὡριᾶς.

Νεώτεραι παραλλαγαὶ τοῦ πρώτου τύπου παριστάνουν τὴν ἀνδρειωμένην κόρην ὡς κλεφτοποῦλαν, ἥτις κλέφτικα ἐνδεδυμένη παραμένει ἀγνώριστος ἐπὶ πολὺν χρόνον μεταξὺ τῶν κλεφτῶν, μέχρις ὅτου ἐν ἀθλητικῷ ἀγωνίσματι, διακρίνει τὸ φῦλον αὐτῆς ἓν κλεφτόπουλον, τὸ ὁποῖον τὴν νυμφεύεται.]

Α΄

(Ἡ ἀντρειωμένη λυγερὴ καὶ ὁ Σαρακηνός.)

Κάπου πόλεμος γίνεται 'ς Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
καὶ τό μαθε μιὰ λυγερὴ καὶ πάει νὰ πολεμήσῃ.
Ἀντρίκια ντύθη κι' ἄλλαξε καὶ παίρνει τἄρματά της.
Φίδια στρώνει τὸ φάρο της κι' ὀχιαῖς τὸν καλλιγώνει,
καὶ τοὺς ἀστρίταις τοὺς κακοὺς τοὺς βάνει φτερνιστήρια.
Φτερνιὰ δίνει τοῦ μαύρου της, πάει σαράντα μίλλια,
κι' ἄλλη ματαδευτέρωσε 'ς τὸν πόλεμον ἐμπῆκε.
'Σ τά μπα της στράταις ἔχανε, 'ς τά βγα της μονοπάτια,

'ς τἄλλο της στριφογύρισμα, ἔσπασε τὸ λουρί της,
φανῆκαν τὰ χρυσόμηλα, τὰ λινοσκεπασμένα.

Σαρακηνὸς τὴν ἀγναντᾷ νἀπὸ ψηλὴ ῥαχοῦλα.
«Παιδιά, καὶ μὴ δειλιάσετε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε.
Γυναίκειος εἶν' ὁ πόλεμος, νυφαδιακὸς ὁ κοῦρσος!»
Κ' ἡ λυγερή όντας τ' ἄκουσε 'ς τὸν Ἄη Γιώργη τρέχει.
«'Αφέντη μου ἄη Γιώργη μου, χῶσε με τὸ κοράσιο,
νὰ κάμω τά μπα σου χρυσὰ καὶ τά βγα σου ἀσημένια,
καὶ τὰ ξυλοκεράμιδα οὖλο μαργαριτάρι.»
'Εσκίσανε τὰ μάρμαρα κ' ἐμπῆκε ἡ κόρη μέσα.

Σαρακηνὸς νὰ κ' ἔφτασε κοντὰ 'ς τὸν ἄη Γιώργη.
«Ἅγιε μου Γιώργη χριστιανέ, φανέρωσε τὴν κόρη,
νὰ βαφτιστῶ 'ς τὴ χάρη σου ἐγὼ καὶ τὸ παιδί μου,
ἐμὲ νὰ βγάλουν Κωσταντὴ καὶ τὸ παιδί μου Γιάννη.»

'Ανοίξανε τὰ μάρμαρα κ' ἐφάνηκεν ἡ κόρη.

Στ. 4. ***τὸ φάρο****=τὸν ἵππον.* *Στ. 5.* ***ἀστρίτης*** *εἶδος ἐχίδνης (ἔχις ἢ ἀσπίς) Στ. 8. Κατὰ τὴν εἴσοδόν της εἰς τὴν ἐχθρικὴν παράταξιν ἤνοιγε πλατείας ὁδοὺς (ἐκ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν πτωμάτων), κατὰ τὴν ἔξοδον αἱ ὁδοὶ ἐγίνοντο στενώτεραι, οἱ νεκροὶ ἦσαν ἀραιότεροι. Στ. 10. ἐφάνησαν τὰ χρυσᾶ μῆλα τοῦ κόλπου της, τὰ σκεπασμένα μὲ λινὸν χιτῶνα ἢ θώρακα. Στ. 13.* ***νυφαδιακὸς****=νυφιάτικος, ὑπὸ νυμφῶν γενόμενος ἢ ἁρμόζων εἰς νύμφας.* ***ὁ κοῦρσος*** *συνώνυμον τοῦ πόλεμος (λεηλασία). Στ. 14.* ***Ἄη Γιώργη*** *εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Στ. 15.* ***χῶσε με****=κρύψε με.*

Β΄

(*Ἡ κλεφτοπούλα.*)

Ποιὸς εἶδε ψάρι 'ς τὸ βουνὸ καὶ θάλασσα σπαρμένη,
ποιὸς εἶδε κόρη λυγερὴ 'ς τὰ κλέφτικα ντυμένη;
Τέσσαρους χρόνους περπατεῖ μ' ἀρματωλοὺς καὶ κλέφταις,
κανεὶς καὶ δὲν τὴ γνώρισε νἀπὸ τὴ συντροφιά της.
Καὶ μιὰν αὐγὴ καὶ μιὰ λαμπρή, μιὰ πίσημον ἡμέρα
βγῆκαν νὰ παίξουν τὸ σπαθί, νὰ ῥήξουν τὸ λιθάρι.
'Εκόπη τἀσημόκουμπο κ' ἐφάνη τὸ βυζί της.
Κανένας δὲν τὴ λόγιασε ἀπὸ τὰ παλληκάρια,

μιά να μικρὸ κλεφτόπουλο σκυφτὸ χαμογελᾷ της.
Τί ἔχεις, βρὲ βλάμη, καὶ γελᾷς, τί ἔχεις καὶ χαμοβλέπεις;
— Εἶδα τὸν ἥλιο πὄλαμψε κ' ἔφεξε τὸ φεγγάρι,
εἶδα καὶ τὸ βυζάκι σου ποὺ εἶν' ἄσπρο σὰν τὸ χιόνι.
— Σώπα, μωρὲ κλεφτόπουλο, μιλιὰ μὴ μολογήσῃς,
καὶ νὰ σὲ πάρω ψυχογιό, βαριὰ νὰ σὲ πλουτίσω,
γιὰ νὰ βαστᾷς τὸ νταμασκὶ καὶ τὸ χρυσὸ τουφέκι.
—'Εγὼ δὲ θέλω ψυχογιός, βαριὰ νὰ μὲ πλουτίσῃς,
γιὰ νὰ βαστῶ τὸ νταμασκὶ καὶ τὸ χρυσὸ τουφέκι,
μόν' θέλω σε γυναῖκα μου καὶ νὰ μὲ πάρῃς ἄντρα.
—Ποῦ εἰπῇ τὸ «θέλω», εἰς ἐμὲ πρέπει καὶ νά ναι ἄξιος,
νά ναι πρωτοπαλλήκαρο καὶ κλεφτοπολεμάρχος.
—Τὸ ζήτημά σου εἶναι βαρύ, μὰ ἂ θέλῃ ὁ θεὸς θὰ γίνῃ,
ἂ θέλῃ ὁ θεὸς νὰ μ' ἀγαπᾷς, ὁ πρῶτος οὔλων εἶμαι.
Δεῖξε μου ποῦ ναι οἱ φωτιαῖς, οἱ σπαθισμοί, τὰ βόλια,
κ' ἐγὼ γιὰ τὴν ἀγάπη σου θὰ πέσω πρῶτος 'ς οὖλα.

73

ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

[Εἰς πλείστους ἑλληνικοὺς τόπους ὑπάρχουν φρούρια καλούμενα ***Κάστρα τῆς 'Ωριᾶς*** ἢ ***τῆς Σουριᾶς***, καὶ πρὸς τὰ φρούρια ταῦτα συνάπτονται παραδόσεις περὶ ἁλώσεως αὐτῶν διὰ δόλου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ αὐτοκτονίας τῆς βασιλοπούλας, ἡ ὁποία ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡρωϊκῶς ἀνθίστατο ἐγκεκλεισμένη ἐν αὐτῷ· ἀναφέρεται δὲ εἰς ἕκαστον αὐτῶν καὶ ᾆσμα δημοτικόν, τοῦ ὁποίου πολυάριθμοι ὑπάρχουν παραλλαγαί. Ἡ ἀνὰ πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας διάδοσις τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος καὶ τῶν παραδόσεων τούτων, ὑποδεικνύει, ὡς παρετηρήσαμεν εἰς τὰς ἡμετέρας ***Παραδόσεις***, ὅπου ἐκτενῶς πραγματευόμεθα περὶ τοῦ θέματος, ὅτι προῆλθεν ἐκ παλαιοῦ τινος προτύπου· σφόδρα δ' ἀμφίβολον ὅμως φαίνεται, ὅτι τοῦτο ἀφετηρίαν εἶχεν ἱστορικόν τι γεγονός· ἀλλ' οὐδ' ὁ τόπος ἢ τὸ φρούριον εἰς ὃ ἀνεφέρετο τὸ ἀρχέτυπον εἶναι εὔκολον νὰ ἐξακριβωθῇ, αἱ δ' ἐξενεχθεῖσαι περὶ τούτου εἰκασίαι ἐλέγχονται ἀτυχέσταται. Πρόδηλον τοὐναντίον εἶναι, ὅτι τὸ ἀρχέτυπον ᾆσμα ἀπηρτίσθη ἐκ στοιχείων μυθικῶν καὶ ἱστορικῶν, κοινῶν καὶ εἰς τὴν δημώδη ἑλληνικὴν ποίησιν καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους μύθους. Καὶ ἡ μεταμφίεσις τοῦ ἐραστοῦ εἰς καλόγηρον ἢ γυναῖκα, ὅπως κατακτήσῃ ἐξαπατήσας τὴν ἐρωμένην ἐπαναλαμβάνεται συχνάκις ἐν αὐτοῖς, καθὼς καὶ ἡ μεταμφίεσις πολεμιστῶν εἰς γυναῖκας πρὸς χείρωσιν πολεμίων ἀνυπόπτων. Βασιλοποῦλαι ἐπίσης κρημνίζουσιν ἑαυτὰς ἀπὸ τῶν τειχῶν τοῦ ἁλωθέντος φρουρίου ὅπως μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ γυαλένιος πύργος, ἐν ᾧ κατά τινας παραλλαγὰς οἰκεῖ ἡ κόρη, εἶναι συνήθης μυθολογικὴ εἰκών.

Συνάφεια τοῦ ᾄσματος πρὸς τἀκριτικὰ ὑπεμφαίνεται ἐν τραπεζουντίᾳ παραλλαγῇ αὐτοῦ.

Ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ δημοσιεύεται καὶ καππαδοκικὴ παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος.]

Ὅσα κάστρα κι' ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
σὰν τῆς 'Ωριᾶς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα ὀργυιαῖς τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
μὲ πόρταις ἀτσαλένιαις κι' ἀργυρὰ κλειδιά,
καὶ τοῦ γιαλοῦ ἡ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
δὲν μπόρει νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.
Κ' ἕνα σκυλὶ Τουρκάκι, μιᾶς 'Ρωμνιᾶς παιδί,
'ς τὸν 'Αμιρᾶ του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.
«'Αφέντη μ' 'Αμιρᾶ μου καὶ σουλτᾶνε μου,

ἂν πάρω γὼ τὸ κάστρο τί εἶν' ἡ ῥόγα μου;
—Χίλια ἄσπρα τὴν ἡμέρα κι' ἄλογο καλό.
καὶ δυὸ σπαθιὰ ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο.
—Οὐδὲ τἄσπρα σου θέλω κι' οὐδὲ τὰ φλωριά.
οὐδὲ καὶ τἄλογό σου κι' οὐδὲ τὰ σπαθιά.
μόν' θέλω γὼ τὴν κόρη, ποῦ ναι 'ς τὰ γυαλιά.
—'Ωσὰν τὸ κάστρο πάρῃς, χάρισμα κι' αὐτή.»

Πράσινα ῥοῦχα βγάζει, ῥάσα φόρεσε.
Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολάει,
'ς τὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.
«Γιὰ ἄνοιξε ἄνοιξε πόρτα, πόρτα τῆς 'Ωριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασίλισσας.
— Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τοῦρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
— Μὰ τὸ σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος οὐδὲ Κόνιαρος.
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους ἔχω ὀπ' ἀσκήτευα,
χορτάρι ἐβοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,
κ' ἦρθα νὰ πάρω λάδι γιὰ ταῖς ἐκκλησιαῖς.
Γιὰ ἀνοίξετέ μου νά μπω τοῦ βαρόμοιρου.
— Νὰ ῥήξουμε τσιγγέλια νὰ σὲ πάρουμε.
— Τὰ ῥάσα μού εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
— Νὰ ῥήξουμε τὸ δίχτυ νὰ σὲ πάρουμε.
— Εἶμαι ἀπὸ τὴν πεῖνα κι' ἀντραλίζουμαι.»

Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει τὸν ἄνοιξε.
Ὅσο ν' ἀνοίξῃ ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε.
κι' ὅσο νὰ μισανοίξῃ, γέμισ' ἡ αὐλή,
κι' ὅσο νὰ καλοκλείσῃ ἡ χώρα πάρθηκε.
Ὅλοι χυθῆκαν 'ς τἄσπρα, ὅλοι 'ς τὰ φλωριά,
καὶ κεῖνος εἰς τὴν κόρη, ποῦ ναι 'ς τὰ γυαλιά.

Κ' ἡ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
μήτε σὲ πέτρα πέφτει, μήτε σὲ κλαριά,
παρὰ σὲ Τούρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

Στ. 13. ***ῥόγα*** = *μισθός, ἀμοιβή.*

74

ΤΗΣ ΛΙΟΓΕΝΝΗΤΗΣ

[Ὁ κλάδος τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων περὶ τῆς μνηστείας τοῦ Διγενῆ παρουσιάζει πολλὰς διαφορὰς τῶν παραλλαγῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἔπους. Κατὰ ταύτην ὁ Διγενὴς ἐπανερχόμενος ἐκ κυνηγίου βλέπει τὴν Εὐδοκίαν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ πατρός της καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἔρωτος πρὸς αὐτήν· «ἀπὸ τοῦ ἔρωτος ἡ ὄψις του ἠλλοίωται, τὸ κάλλος ἐμαράνθη», καὶ ἡ μήτηρ του περίφροντις τὸν ἐρωτᾷ περὶ τῆς ὑγείας του. Ὁ στρατηγὸς Δούκας, ὁ πατὴρ τῆς Εὐδοκίας ἀρνεῖται νὰ τῷ τὴν δώση εἰς γάμον, ἀλλ' ἐκεῖνος σαγηνεύει τὴν κόρην, τὴν ἀπάγει, κατατροπώνει τοὺς καταδιώξαντας αὐτὸν καὶ ἀναγκάζει τὸν πατέρα νὰ εὐλογήση τὴν ἕνωσίν των. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα διακρίνοναι πολλοὶ τύποι τοῦ ἐπεισοδίου τῆς μνηστείας. Ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς ὁ ἥρως πέμπει πρεσβείαν ἐπισήμων προξενητῶν ἢ τοὺς ἐπιφανεῖς τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων πολεμιστάς, τὸν Χιλιοπαπποῦν (=Φιλόπαππον), τὸν Βάρδαν τὸν Φωκᾶν, τὸν Νικηφόρον, τὸν Πετροτράχηλον ἢ Τρεμαντάχειλον, ἢ μόνον τὸν Φιλόπαππον, πρὸς ὃν ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς περὶ γάμου προτάσεώς του μονομαχεῖ. Ἑλκύσας δὲ τὴν κόρην διὰ τῆς μουσικῆς τὴν ἀπάγει καὶ διώκεται ὑπὸ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον κατανικᾷ. Ἐν ἄλλαις συμφύρεται ἡ διήγησις πρὸς διαφόρους κλάδους τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων. Ἐν πολλαῖς δὲ διὰ φίλτρων καὶ διὰ τεχνασμάτων, τὰ ὁποῖα παρὰ μαγισσῶν ἐδιδάχθη, ὁ ἐραστὴς παρασύρει τὴν ἐρωμένην, καὶ θνήσκει μὲν αὕτη, αὐτοκτονεῖ δὲ καὶ ὁ ἐραστής.

Ἡ προσφυγὴ εἰς φίλτρα καὶ μαγγανείας τῶν ἀτυχῶν ἐραστῶν εἶναι κοινοτάτη εἰς πάντας τοὺς λαούς, ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, τὸ δὲ τέχνασμα τῆς μεταμφιέσεως τοῦ ἐραστοῦ εἰς γυναῖκα, ὅπως πλησιάση τὴν ἀγαπωμένην ἀναφέρεται καὶ εἰς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ διηγήσεις καὶ εἰς ἄλλων λαῶν μύθους καὶ ᾄσματα. Ἰδίως δ' ὅμως ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι τὸ νεοελληνικὸν ᾆσμα τῆς Λιογέννητης πολλὰς καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις δεικνύει ὁμοιότητας πρὸς τὴν σκανδιναυικὴν παράδοσιν τοῦ Χάγβαρδ καὶ τῆς Σίγνης, τὴν ὁποίαν διηγεῖται ὁ χρονογράφος Σάξων ὁ γραμματικὸς καὶ προπάντων πρὸς τὰς διασκευὰς τῆς παραδόσεως ταύτης ὑπὸ σκανδιναυικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων. Κατὰ τᾄσματα ταῦτα, ὁ πατὴρ τῆς Σίγνης ἀποκρούει τὸν γάμον αὐτῆς μετὰ τοῦ Χάγβαρδ. Οὗτος βλέπει ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ μία μάγισσα. Ὅπως εὕρῃ πρόσοδον παρὰ τῇ ἐρωμένῃ, ὁ Χάγβαρδ μεταμφιέζεται εἰς γυναῖκα, καὶ γίνεται δεκτός, ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ διδαχθῇ τὴν ῥαπτικήν. Ὅτε ἐνύκτωσεν, ἀρνεῖται νὰ κοιμηθῇ μὲ τὰς θεραπαίνας, λέγων «ἐκοιμήθηκα πλάγι μὲ πλάγι μὲ βασιλόπουλα, ἂν κοιμηθῶ μὲ ταῖς δούλαις, θὰ πεθάνω ἀπὸ τὴ ντροπή.» Ἡ Σίγνη συγκατανεύει νὰ κοιμηθοῦν εἰς τὸ αὐτὸ κρεβάτι. Αἱ θεράπαιναι μὲ ἀναμμένας λαμπάδας τοὺς ὁδηγοῦν εἰς τὸν κοιτῶνα. Ἄλλο κοινὸν χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ Σίγνη εἰς τὴν συνομιλίαν μὲ τὴν ὑποτιθεμένην μαθήτριαν, ὁμολογεῖ ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Χάγβαρδ, ὡς εἴς τινας παραλλαγὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος ἡ Λιογέννητη ἐκμυστηρεύεται τὸν ἔρωτά της πρὸς τὸν ἥρωα εἰς τὴν δῆθεν ἐξαδέλφην της. Ἀμφότεροι δὲ οἱ ἐρασταὶ ἀποθνήσκουν, ὁ μὲν Χάγβαρδ συλληφθεὶς καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς Σίγνης, αὕτη δὲ αὐτοκτονήσασα.]

Ὁ Κωσταντῆς ὁ ὀμορφονιός, ὁ μικροκωσταντῖνος
μιὰ μέρα θέλησε νὰ βγῆ νὰ λαγοκυνηγήση,
καὶ διάβαινε καμαρωτὸς ἀπ' τὴν πλατειὰ τὴ ῥοῦγα.
Ἐκεῖ εἶδε τὴ Λιογέννητη μὲ τετρακόσιαις σκλάβαις.
Σὲ κρεμεζιὰ τριανταφυλλιὰ ἦταν ἀκουμπισμένη,
κ' εἶχε τὰ φρύδια τορνευτά, τὰ μάτια σὰ ζαφείρι.
καὶ 'ς τὸ μικρὸ τὸ δάχτυλο εἶχε τὸ δαχτυλίδι.
καλλιὰ λαμπε τὸ δάχτυλο παρὰ τὸ δαχτυλίδι.
Ὡσὰν τὴν εἶδ' ὁ Κωσταντής, ἀφήνει τὸ κυνῆγι.
Κινάει νὰ πάη 'ς τὸ σπίτι του σὰ μῆλο μαραμμένος.
Χωρὶς θέρμη θερμάθηκε, χωρὶς ὀριὸν ἀρριάστη,
δίχως τὸν πονοκέφαλο ἔπεσε 'ς τὸ κρεβάτι.
«Μάννα, ψυχή, μάννα, καρδιά, μάννα καὶ τὸ κεφάλι.
Μάννα, θολά εἶναι τὰ βουνὰ καὶ θαμπερὸ τὸ σπίτι.
— Γιέ μου, καλὰ εἶναι τὰ βουνὰ καὶ λαμπερὸ τὸ σπίτι,
μὰ σὺ κορίτσι νἄγαπᾷς κ' ἐκείνη δὲν τὸ ξέρει.
— Μάννα, τὴν κόρη ποῦ εἶδα γώ, ἄλλος νὰ μὴ τὴν πάρη.
Στεῖλε νὰ κράξης ἄρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες
νὰ πᾶν νὰ κάμουν προξενειά, γυναῖκα νὰ τὴν πάρω.»
Στέλνει τρακόσιους ἄρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες,
στέλνει τὸν ἄρχοντα Φωκᾶ, στέλνει τὸ Νικηφόρο,
στέλνει τὸν Πετροτράχηλο, ποῦ τρέμει ἡ γῆς κι' ὁ κόσμος.

Ἐχτύπησαν οἱ ἄρχοντες τὴν ἀργυρὴ τὴν πόρτα.
«Ποιὸς χτύπησε 'ς τὴν ἀργυρὴ πόρτα τῆς μαυρομάτας;
—Ἡμεῖς εἴμεστε οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε δυὸ λόγια νὰ σοῦ ποῦμε.
—Ἀνοίξετε 'ς τοὺς ἄρχοντες, 'ς τοὺς μητροπολιτᾶδες!
Φέρτε τρακόσια στρώματα, φέρτε τρακόσια πεύκια,
γιὰ νὰ καθίσουν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
φέρτε Μονεβασιὰ κρασί, νὰ πιοῦν οἱ ἀντρειωμένοι.»
Ἐμπαίνουν τότε οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
καὶ τὴν εὑρίσκουν κ' ἔπλεγε τ' ὁλόχρυσο γαϊτάνι.
Καθὼς τοὺς εἶδε ἡ λυγερὴ ἐπροσηκώθηκέ τους.
«Καλῶς ἤρθαν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες.
φάτε καὶ πιέτε, γέροντες, κ' ἐγὼ 'ς τὸν ὁρισμό σας.
—Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρθαμε νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε,
Προξενητᾶδες εἴμαστε κ' ἤρθαμε νὰ σοῦ ποῦμε,

ὁ Κωσταντῆς μᾶς ἔστειλε, τἄμορφο παλληκάρι,
ἂν εἶναι θέλημα θεοῦ, γυναῖκα νὰ σὲ πάρῃ.»
Σὰν τ' ἄκουσε ἡ Διογέννητη, νἐχτύπησε τὰ γέλοια.
«Γιὰ πῆτε του τοῦ Κωσταντῆ, τοῦ μοσκαναθρεμμένου,
δὲ θέλω τον, δὲ χρῄζω τον, δὲν καταδέχομαί τον.
Σὰν ἔρθῃ ἡ μάννα μ' ἀπ' τὴ γῆς κι' ὁ κύρης μ' ἀπ' τὸν ᾅδη,
τὰ δυό μ' ἀδέρφια τὰ καλὰ ἀπὸ τὸν Κάτω κόσμο,
νὰ σπείρουνε τὴ θάλασσα σιτάρι νὰ καρπίσῃ
χρυσάγανο, χρυσόσταχο καὶ χρυσοκονδυλᾶτο,
καὶ μὲ τ' ἀργυροδρέπανα νὰ μποῦν νὰ τὸ θερίσουν,
κ' εἰς τὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας νὰ κάμουνε τ' ἁλῶνι,
μηδὲ καὶ τἄχυρο βραχῇ μηδὲ καὶ τὸ σιτάρι,
μηδὲ τὴν πάχνη τ' ἁλωνιοῦ ἀέρας νὰ τὴν πάρῃ,
τότε κ' ἐγὼ τὸν Κωσταντῆ θὰ τόνε πάρω γι' ἄντρα·
καὶ πάλι ναί, καὶ πάλι ὄχι, καὶ πάλι σὰ μοῦ δόξῃ.»
Σὰν ἤκουσαν οἱ ἄρχοντες κ' οἱ μητροπολιτᾶδες,
τοὺς κακοφάνηκε πολὺ κ' ἔσκυψαν τὸ κεφάλι.
Κι' αὐτὴ τότε τοὺς ἔδωκε τ' ὁλόχρυσο γαϊτάνι.
«Ὁρίστε τὴν πλεξίδα μου τὸν ἐδικό σας κόπο.»

Ἐκίνησαν κ' ἐπήγαιναν πικροὶ καὶ μαραμμένοι,
κι' ὁ Κωσταντῆς καρτέρειγε 'ς τὴν ἀργυρὴ του πόρτα.
«Καλῶς ἤρθαν οἱ ἄρχοντες μὲ τὰ καλὰ τὰ λόγια.
— Κακῶς ἤρθαν οἱ ἄρχοντες μὲ τὰ κακὰ τὰ λόγια.
Δὲ θέλει σε, δὲ χρῄζει σε, δὲν καταδέχεταί σε.
Σὰν ἔρθῃ ἡ μάννα τς ἀπ' τὴ γῆς κι' ὁ κύρης ἀπ' τὸν ᾅδη,
τὰ δυό τς ἀδέρφια τὰ καλὰ ἀπὸ τὸν Κάτω κόσμο,
νὰ σπείρουνε τὴ θάλασσα σιτάρι νὰ καρπίσῃ,
χρυσάγανο, χρυσόσταχο καὶ χρυσοκονδυλᾶτο,
καὶ μὲ τἀργυροδρέπανα νὰ μποῦν νὰ τὸ θερίσουν,
κ' εἰς τὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας νὰ κάμουνε τ' ἁλῶνι,
μηδὲ καὶ τἄχυρο βραχῇ, μηδὲ καὶ τὸ σιτάρι,
μηδὲ τὴν πάχνη τ' ἁλωνιοῦ ἀέρας νὰ τὴν πάρῃ,
τότε κι' αὐτὴ τὸν Κωσταντῆ θὰ τόνε πάρῃ γι' ἄντρα,
καὶ πάλι ναί, καὶ πάλι ὄχι, καὶ πάλι σὰν τῆς δόξῃ.»
Ὁ Κωσταντῆς σὰν τ' ἄκουσε μέγας καϋμὸς τὸν πῆρε,
καὶ ζήτησε καὶ τὄδωκαν τ' ὁλόχρυσο γαϊτάνι.

Πῆγε νὰ βρῇ ταῖς μάγισσαις ποῦ ξέρουν ἀπὸ μάγια.
Ὡσὰν τὸν εἶδε κ' ἔρχονταν τῆς μάγισσας ἡ κόρη,
Μάννα μ', ὁ υἱὸς ὁπ' ἔρχεται τοῦ κάμπου καβαλλάρης,
παίρνουν τὰ ῥοῦχά του δροσιὰ καὶ τὰ λουριά του πάχνη,
παίρνουν τὰ πασουμάκια του ἀνθοὺς ἀπὸ τὰ δέντρα,
κι' ὁ γῦρος τοῦ προσώπου του γιὰ κόρη εἶναι θλιμμένος.
—'Σ τὰ μάγια 'γὼ γεννήθηκα, 'ς τὰ μάγια θὰ πεθάνω,
κ' ἐγὼ δὲν τόνε γνώρισα καὶ σὺ τόνε γνωρίζεις;
«Καλή σου μέρα μάγισσα μὲ τὴν καλή σου κόρη,
Δὲν ἔχεις μάγια τῆς καρδιᾶς καὶ μάγια τῆς ἀγάπης,
νὰ κάμῃς τὴ Διογέννητη νὰ ῥθῇ 'ς τὴν ἀγκαλιά μου;
—Ἂν ἔχῃς πρᾶμα τς ἀρεσιᾶς καὶ πρᾶμα τοῦ χεριοῦ της,
θὰ κάμω τὴ Διογέννητη νὰ ῥθῇ 'ς τὴν ἀγκαλιά σου.
—Ἐγὼ 'χω πρᾶμα τς ἀρεσιᾶς καὶ πρᾶμα τοῦ χεριοῦ της,
ἐγὼ 'χω τὴν πλεξίδα της, τ' ὁλόχρυσο γαϊτάνι.
— Σύρε ἄνοιξε τὴν πόρτα σου καὶ δέσε τὰ θηριά σου,
καὶ κάθου καὶ καρτέρει την νὰ ῥθῇ 'ς τὴν ἀγκαλιά σου.»
Καὶ βγάνει ἀπὸ τὸν κόρφο της τριὰ μῆλα μαραμμένα.
«Τό να ῥῆξε 'ς τὸ τρίστρατο, νὰ πάψουν οἱ διαβάταις,
τἄλλο ῥῆξε 'ς τὸ ποταμό, νὰ πάψουν τὰ ποτάμια,
τὸ τρίτο ῥῆξ' 'ς τὴ λυγερή, νά ῥθῇ γυρεύοντάς σε.»

Τό νά ῥηξε 'ς τὸ τρίστρατο καὶ πάψαν οἱ διαβάταις,
τἄλλό ῥηξε 'ς τὸ ποταμὸ καὶ πάψαν τὰ ποτάμια,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ 'ς τῆς λυγερῆς τς ἀγκάλαις.
Ὡς τό εἶδε ἡ κόρη ἐσβήστηκε, ὡς τό εἶδε δαιμονίστη.
Σὰν ἦρθαν τὰ μεσάνυχτα, τὴ σκότισαν τὰ μάγια.
«Μώρ' βάγιαις μου, μώρ' ντάνταις μου, μώρ' σκλάβαις τοῦ πατρός μου,
ἀνάψτε πράσινα κηριὰ καὶ κόκκιναις λαμπάδες,
τί ἐσήμανε ἡ Παντάνασσα, νὰ πά' νὰ προσκυνήσω.
— Κυρὰ τἀρνίθια δὲ λαλοῦν, καμπάναις δὲ σημαίνουν,
κ' ἡ ἐδική σου ἡ ἐκκλησιὰ νὲ ψέλλει νὲ σημαίνει
— Μπᾶ τοῦ πατρός μου τὸ ψωμὶ 'ς τὰ μάτια νὰ σᾶς πιάκῃ!»
Κ' ἔτσι ἐσηκώθη μοναχὴ κ' ἐβγῆκε 'ς τὸ σκοτάδι.
Μιὰ δοῦλα δὲν τὴν ἄφηκε κι' ἀπὸ κοντά της πῆγε.
Σὰν ἔφτακε, σὰ ζύγωσε 'ς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο,
ἐκεῖ τῆς ἦρθε ὀλίγο ὁ νοῦς κι' ἀρχίνησε νὰ λέῃ.

Ποιὸς εἶδε νἧλιο ἀπὸ βραδὺς κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε τὴ Λιογέννητη νὰ περπατῇ 'ς τοὺς δρόμους,
ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεμένη;
—'Εγὼ εἶδα νἧλιο ἀπὸ βραδὺς κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ἐγὼ εἶδα τὴ Λιογέννητη νὰ περπατῇ 'ς τοὺς δρόμους,
ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλοπλεμένη.
— Θέ μου, κι' ἂν εἶμαι καθαρή, κι' ἂν εἶμ' ἐγὼ παρθένο,
ἄστραψε καὶ μπουμπούνιξε, νὰ χαλαστοῦν τὰ μάγια.»
Ἄστραψε καὶ μπουμπούνιξε, χαλάστηκαν τὰ μάγια.

῾Ο Κωσταντῆς ὁλονυχτὶς καρτέρειγε 'ς τὸ σπίτι,
κι' αὐτοῦ 'ς τὰ ξημερώματα τὸ μαῦρο του σελλώνει.
«'Ανάθεμά σε, μάγισσα, ποῦ μάγια δὲν γνωρίζεις!
— Σὰν εἶν' ἡ κόρη καθαρή, τὰ μάγια τί σοῦ φταῖνε;
Σύρε ξουρίσου φράγκικα, καὶ ντύσου 'ς τὰ γυναίκεια,
γυναίκεια καὶ χαιρέτησε κατὰ τὴν ὥρα ποῦ εἶναι,
καὶ πές: Εἶμ' ἡ ξαδέρφη σου ἀπὸ τὸν Ἄη Δονᾶτο,
ὅπου πλουμὶ δὲν ἤξερα, κ' ἦρθα πλουμὶ νὰ μάθω.»

Ξουρίστηκε 'ς τὰ φράγκικα καὶ ντύθηκε γυναίκεια,
κ' ἐχτύπησε 'ς τὴν ἀργυρὴ πόρτα τῆς μαυρομάτας.
«Ποιὸς χτύπησε 'ς τὴν ἀργυρὴ πόρτα τῆς μαυρομάτας;
—'Εγὼ εἶμαι ἡ ξαδέρφη σου ἀπὸ τὸν Ἄη Δονᾶτο,
ὁποῦ πλουμὶ δὲν ἤξερα κ' ἦρθα πλουμὶ νὰ μάθω.
— Καλῶς ἦρθ' ἡ ξαδέρφη μου, μὰ γὼ δὲ σὲ γνωρίζω,
καὶ ποῦθεν εἶν' ὁ τόπος σου καὶ ποῦθεν ἡ γενιά μας;
—'Αλάργα εἶν' ὁ τόπος μου κι' ἀπὸ κοντὰ ἡ γενιά μας,
κ' ἐμεῖς ἐξεμακρύναμε κ' ἐχάθηκε ἡ γενιά μας,
κ' ἐδῶ μὲ στέλνει ἡ μάννα μου πλουμίδια νὰ μὲ μάθῃς,
πλουμίδια καὶ κεντίσματα κι' ἀπ' ὅ τι θέλει ὁ νοῦς μου.
— Μετὰ χαρᾶς, ξαδέρφη μου, πλουμίδια νὰ σὲ μάθω,
πλουμίδια καὶ κεντίσματα κι' ἀπ' ὅ τι θέλει ὁ νοῦς σου.»

Σὰν ἄρχισε καὶ νύχτωνε, πῆρε νὰ σκοτεινιάσῃ,
ὁ Κωσταντῆς σηκώθηκε τάχα πῶς θὲ νὰ φύγῃ.
«'Ενύχτωσε κ' ἐβράδιασε, πῆρε νὰ σκοτεινιάσῃ,
πᾶν τὰ θηριὰ 'ς τοῖς κοίταις τους, τἀηδόνια 'ς τοῖς φωλιαῖς τους,
κ' ἐγὼ τὸ ξένο κ' ἔρημο ἀπόψε ποῦ νὰ μείνω;
— Μὴν πλήσσῃς, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς σκλάβαις.

—'Εγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς σκλάβαις!
— Μὴν πλήσσῃς, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς δούλαις.
—'Εγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς δούλαις!
— Μὴν πλήσσῃς, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς ντάνταις.
—'Εγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς ντάνταις!
— Μὴν πλήσσῃς, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένεις μὲ τοῖς βάγιαις.
—'Εγὼ τοῦ βασιλιῶς παιδί, τοῦ βασιλιῶς ἀγγόνι,
καὶ τώρα μὲ κατάντησες νὰ μείνω μὲ τοῖς βάγιαις!
Μὴν πλήσσῃς, ἀξαδέρφη μου, καὶ μένομε τὰ δυό μας.
'Ανάψτε, βάγιαις τὰ κηριά, μουνοῦχοι, τοῖς λαμπάδες,
καὶ στρώσετε τὴν κλίνη μου τὴ λινομέταξή μου.
Βάλετε στρῶμα νἀργυρό, στρῶμα μαλαματένιο,
βάλετε τὰ παπλώματα, τὰ ὑφάναν 'Ανεράδες
καὶ τὰ ὑφαδιοπλουμίσασι τοῦ Δράκοντα οἱ κόραις,
καὶ στρῶστε πάτους βασιλκό, καὶ πάτους μαντζουράνα,
καὶ πάτους δεντρολίβανο νὰ κοιμηθοῦμε ἀντάμα.»
῾Ολονυχτὶς κοιμούντανε σὰν δυὸ γλυκὰ ἀδερφάκια,
καὶ πρὸς τὰ ξημερώματα σὰν τἄγρια πουλάκια.

Σὰν ἔφεξε, ξημέρωσε, σὰν ἦρθε ἡ ἄλλη ἡ νύχτα,
«Μάννα ἄνοιξε τοῖς πόρταις σου καὶ δέσε τὰ θηριά σου,
γιατὶ θὲ νά ῥθῃ ἡ νύφη σου, θὲ νά ῥθῃ ἡ μαυρομάτα.
'Ολίγος ὕπνος μ' ἔπιασε καὶ πάω γιὰ νὰ πλαγιάσω,
κι' ὄντας θὲ νά ῥθῃ ἡ νύφη σου, νὰ ῥθῇς νὰ μὲ ξυπνήσῃς.
— Σύρε, παιδί μου, πλάγιασε κ' ἐγὼ θὰ καρτερέσω,
κι' ὄντας θὲ νά ῥθῃ ἡ νύφη μου θὰ ῥθῶ νὰ σὲ ξυπνήσω.»
Κ' ἐκείνη ἡ σκύλα ἡ ἄνομη δὲν ἔκαμε ὅπως εἶπε,
μόν' ἔκλεισε τὴν πόρτα της κ' ἔλυσε τὰ θεριά της,
κ' ἔβαλε ὀμπρὸς 'ς τὴ ῥοῦγα της γοῦρνα φαρμακωμένη.

'Επλάγιασε ἡ Λιογέννητη 'ς τὴ ἀργυρή της κλίνη.
Σὰν ἦρθαν τὰ μεσάνυχτα, τὴ σκότισαν τὰ μάγια.
«Μώρ' βάγιαις μου, μώρ' ντάνταις μου, μώρ' σκλάβαις τοῦ [πατρός μου,
ἀνάψτε πράσινα κηριὰ καὶ κόκκιναις λαμπάδες,
τὶ ἐσήμανε ἡ Παντάνασσα, νὰ πάω νὰ προσκυνήσω.

—Κυρά, ταρνίθια δὲ λαλοῦν, καμπάναις δὲ σημαίνουν,
κ' ἡ ἐδική σου ἡ ἐκκλησιὰ νὲ ψέλλει νὲ σημαίνει.
—Μπᾶ τοῦ πατρός μου τὸ ψωμὶ 'ς τὰ μάτια νὰ σᾶς πιάκῃ!»
Κ' ἔτσι ἐσηκώθη μοναχὴ κ' ἐβῆκε 'ς τὸ σκοτάδι.
Μιὰ δούλα δὲν τὴν ἄφηκε κι' ἀπὸ κοντά της πῆγε.
Σὰν ἔφτακε, σὰ ζύγωσε 'ς τὴ μέση ἀπὸ τὸ δρόμο,
ἐκεῖ τῆς ἦρθε ὀλίγο ὁ νοῦς κι' ἀρχίνησε νὰ λέῃ.
«Ποιὸς εἶδε ἥλιο ἀπὸ βραδὺς κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε τὴ Διογέννητη νὰ περπατῇ 'ς τοὺς δρόμους,
ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεμένη;
—Ἐγὼ εἶδα ἥλιο ἀπὸ βραδὺς κι' ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ἐγὼ εἶδα τὴ Διογέννητη νὰ περπατῇ 'ς τοὺς δρόμους,
ξεσκούφωτη, ξυπόλυτη καὶ ξεμαλλοπλεμένη.
—Θέ μου, κι' ἂν εἶμαι καθαρή, κι' ἂν εἶμ' ἐγὼ παρθένο,
ἄστραψε καὶ μπουμπούνιξε νὰ χαλαστοῦν τὰ μάγια.»
Δὲν ἄστραψε, δὲ βρόντηξε, δὲ χάθηκαν τὰ μάγια.
Κι' ἀρχίνησε κ' ἐκτύπαγε τοῦ Κωσταντῆ τὴν πόρτα.
«Ἄνοιξε, μάγισσας παιδὶ καὶ μάγισσας ἀγγόνι,
μ' ἐβούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἦρθα κατὰ τ' ἐσένα.
—Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγοῦρα,
καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρνας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοίξω.
—Ἄνοιξε, μάγισσας παιδὶ καὶ μάγισσας ἀγγόνι,
μ' ἐβούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἦρθα κατὰ τ' ἐσένα.
—Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγοῦρα,
καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρνας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοίξω.
—Ἄνοιξε, μάγισσας παιδὶ καὶ μάγισσας ἀγγόνι,
μ' ἐβούρλισαν τὰ μάγια σου, κ' ἦρθα κατὰ τ' ἐσένα.
—Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγοῦρα,
καὶ πιὲ νερὸ τῆς γούρνας μου, κ' ὕστερα νὰ σ' ἀνοίξω.»
Ῥοκάνισε τὸ σίδερο, σὰ σκύλα τὴ μαγγοῦρα,
κ' ἔπιε τῆς γούρνας τὸ νερὸ κ' ἔσκασε σὰν τὸ ψάρι.

Κι' αὐτοῦ 'ς τὰ ξημερώματα ὁ Κωσταντῆς ξυπνάει.
«Μάννα, δὲν ἦρθε ἡ νύφη σου, δὲν ἦρθε ἡ μαυρομάτα;
—Γιέ μου, δὲν ἦρθε ἡ νύφη μου, δὲν ἦρθε ἡ μαυρομάτα.»
Σὰν ἐκατέβη ὁ Κωσταντῆς, σὰν ἄνοιξε τὴν πόρτα,
σὰν εἶδε τὴ Διογέννητη 'ς τὸ δρόμο ξαπλωμένη,
ψιλὴ φωνίτσα νέβγαλε, ψιλὴ φωνίτσα βγάζει.

«Σὰν ἤθελες, μαννοῦλα μου νὰ χῇς καὶ γιὸ καὶ νύφη,
ὄντας σοῦ πρωτοχτύπησε ἂς εἶχες τῆς ἀνοίξῃ.»
Χρυσὸ μαχαῖρι νέβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,
'ς τὸν οὐρανὸ τὸ πέταξε, μέσ' 'ς τὴν καρδιά του πάει.

Στ. 1. Ὁ Κωσταντῆς εἶναι ὄνομα συχνάκις ἐπαναλαμβανόμενον εἰς ἀκριτικὰ ᾄσματα, εἰς δὲ τὸ ἔπος οὕτως ὀνομάζεται ὁ ἀδελφὸς τῆς μητρὸς τοῦ Διγενῆ. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ὁ ἐραστὴς ὀνομάζεται Διγενὴς ἢ Διονῆς, εἴς τινας Μαυρουδῆς (ὁ Μαυρουδῆς συχνάκις ταυτίζεται μετὰ τοῦ Διγενῆ), εἰς ἄλλας δ' ἄλλως, εἰς τὰς πλείστας δὲ Χαρζανὴς (= Χαρσιανίτης). *Στ. 4.* **Διογέννητη** ἢ κατ' ἄλλας παραλλαγὰς Ἡλιόγεννη ἢ Ἡλιογεννημένη. Καὶ εἰς τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος χαρακτηρίζεται ἡ ἐρωμένη τοῦ Διγενῆ Εὐδοκία διὰ τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων **ἡλιογέννητος, ἡλιογεννημένη, ἡλιογέννημα.** Τὸ ἡλιογεννημένη εὑρίσκεται καὶ εἰς τὴν Διήγησιν τοῦ Ἀχιλλέως στ. 1270 ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον ὡραίας γυναικός. *Στ. 5.* **κρεμεζιὰ τριανταφυλλιὰ** ῥοδῆ μὲ ὁλοπόρφυρα ῥόδα. *Στ. 11.* **ὀριὸν** τὸ ῥῖγος τοῦ πυρετοῦ. **ἐρριάστη** ἐρρίγησε. *Στ. 21.* **Φωκᾶ** ὁ Φωκᾶς ἢ ὁ Βάρδας ὁ Φωκᾶς, ὁ Νικηφόρος (Φωκᾶς;) καὶ ὁ Πετροτράχηλος (ἢ ὅπως κατὰ διαφόρους τύπους φέρεται παρεφθαρμένον τὸ ὄνομα τοῦτο) εἶναι ὀνομαστοὶ ἥρωες τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων. Εἴς τινας παραλλαγὰς ὡς προξενητὴς ἀναφέρεται καὶ ὁ Χιλιοπαπποῦς, ἤτοι ὁ γηραιὸς ἀρχηγὸς τῶν ἀπελατῶν Φιλόπαππος τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους. *Στ. 28.* **πεύκια** (ἐπεύχια) μικροὶ τάπητες. *Στ. 46.* **χρυσάγανο** τὸ ἔχον χρυσοῦν ἀνθέρικα, γένειον· **χρυσόσταχο** τὸ ἔχον χρυσοῦν ὅλον τὸν στάχυν, **χρυσοκονδυλᾶτο** τὸ ἔχον χρυσοῦς κονδύλους. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς φέρονται καὶ ἄλλα ὅμοια σύνθετα: **χρυσόκλωνο, χρυσόφυλλο, χρυσόρριζο, χρυσοκαλαμᾶτο, χρυσογαμπουνᾶτο.** *Στ. 56.* **πλεξίδα** = τὸ πλέγμα, τὸ πλεκτὸν ἐργόχειρον. *Στ. 77.* **Λυχνὰ** ἐνιαχοῦ λέγονται τὰ μεταξωτά. Ἄλλαι παραλλαγαὶ ἔχουν: τὰ λινά. *Στ. 85.* Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μαγγανείας χρειάζεται ἀπόκομμα τοῦ σώματος ἢ τῶν ἐνδυμάτων, ἢ καθόλου πρᾶγμά τι ἔχον ἄμεσον συνάφειαν πρὸς ἐκεῖνον, καθ' οὗ γίνεται ἡ μαγικὴ πρᾶξις. *Στ. 100.* **βάγιαις** αἱ ἀκόλουθοι θεραπαινίδες, **ντάνταις** αἱ τροφοί, **δούλαις** αἱ θεράπαιναι, **σκλάβαις** αἱ δοῦλαι. *Στ. 104.* **νὲ - νὲ** = οὔτε - οὔτε. *Στ. 105.* νὰ σᾶς τυφλώσῃ τὸ ψωμὶ τοῦ πατρός μου, τὸ ὁποῖον ἀναξίως τρώγετε. *Στ. 112.* **ξεμαλλοπλεμένη** συμφυρμὸς δύο ἐπιθέτων, ξεμαλλιασμένη - ξεπλεμένη. *Στ. 122.* **φράγκικα** κατὰ τὸν τρόπον τῶν Φράγκων, οἱ ὁποῖοι ξυρίζουν τὸν μύστακα καὶ τὸ γένειον. *Στ. 123.* Ὁ χαιρετισμὸς προσαρμόζεται πρὸς τὴν ὥραν τῆς ἡμέρας. *Στ. 125.* **πλουμὶ** καὶ **πλουμπὶ** (ἐκ τοῦ λατ. pluma) κέντημα, ποίκιλμα, ἰδίως χρυσοῦν. *Στ. 144.* **μὴ πλήσσῃς** (πλήττῃς) μὴ ἀνησυχῇς, μὴ φροντίζῃς. *Στ. 157.* **μουνοῦχοι** = εὐνοῦχοι. *Στ. 161.* **ὑφαδιοπλουμίσασι** (ὑφάδιον + πλουμίζω) ἐκέντησαν διὰ τοῦ ὑφαδίου, κατὰ τὴν ὕφανσιν. *Στ. 175.* **ῥοῦγα** = ὁδός· **γοῦρνα** = λάκκος, λεκάνη. *Στ. 200.* ῥοκάνισε τὸ σίδερο τῆς πόρτας, ὅπως ἡ σκύλα ῥοκανίζει (δαγκάνει, περιτρώγει) τὴν ῥάβδον τοῦ διαβάτου.

75

(Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ)

[Τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτου, διὰ μακρῶν ἀφηγούμενον τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἁρπαγῆς ὑπὸ τούτου τῆς θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Δούκα Εὐδοκίας, οὐδαμῶς μνημονεύει ἄλλην ἁρπαγὴν ταύτης, γενομένης συζύγου τοῦ ἥρωος, ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ Ἀπελατῶν ἢ Σαρακηνῶν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς ἁρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ἀνήκει εἰς τὰ παλαιότατα στοιχεῖα τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως, διότι εἶναι τὸ θέμα δημοτικοῦ ᾄσματος, τὸ ὁποῖον εἰς παμπληθεῖς παραλλαγὰς εἶναι διαδεδομένον ἀνὰ πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Εἴς τινας τῶν παραλλαγῶν τούτων παρατηρεῖται συμφυρμὸς πρὸς τὸ ᾆσμα περὶ τῆς ἁρπαγῆς τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς διώξεως τούτου ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς κόρης. Αἱ πλεῖσται δὲ τοσαύτας παρουσιάζουν μεταβολάς, ἀπομακρυνόμεναι τῆς ἀρχικῆς διατυπώσεως, ὥστε ἂν ἑκάστη αὐτῶν ἐξητάζετο καθ᾽ ἑαυτὴν ἄνευ παρεξετάσεως πρὸς τὰς ἄλλας παραλλαγάς, δυσχερεστάτη θὰ ἦτο ἡ ἀναγνώρισις τῆς συναφείας πρὸς τἀκριτικὰ ᾄσματα.

Τὸ θέμα τῆς ἐπανόδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακωλύσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἁρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστῆρος εἶναι κοινότατον εἰς ᾄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσέως καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἁρπαγῆς τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὸν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου.

Τῶν πολυαρίθμων παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος διακρίνονται δύο κύριοι τύποι. Κατὰ τὸν ἕνα τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀκρίτου ἀπάγουν ἐχθροὶ αὐτοῦ, οὓς μαθὼν κατὰ θαυμάσιον τρόπον τὴν ἁρπαγὴν διώκει καὶ κατανικᾷ ὁ ἥρως, ἐπιβαίνων ἵππου κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν εὐτελοῦς, ἀληθῶς δ᾽ ὠκυποδεστάτου. Οἱ ἀπαγωγεῖς κατά τινας παραλλαγὰς εἶναι Σαρακηνοὶ (ἢ Τοῦρκοι), κατ᾽ ἄλλας ὁ ἀντίπαλος ἥρως τοῦ Διγενῆ ἢ τοῦ πάππου του Ἀνδρονίκου Συρόπουλος. Κατὰ τὸν ἕτερον τύπον ὁ ἐπὶ μακρὸν ἀποδημῶν ἥρως μανθάνει ἐκ διαφόρων θαυμασίων σημείων ὅτι ἄλλος πρόκειται νὰ νυμφευθῇ τὴν σύζυγόν του ἄκουσαν καὶ καταφθὰς τῇ βοηθείᾳ θαυμασίου ἵππου ματαιώνει τὸν γάμον. Αἱ διαφοραὶ τοῦ τύπου τούτου εἶναι πολλαί: Ὁ σύζυγος λείπει εἰς τὸν πόλεμον, ἢ εἰς μακρινὸν ταξίδιον, ἢ εἶναι φυλακισμένος, ἢ εἶναι σκλάβος εἰς τὰ καράβια. Καὶ ματαιώνει τὸν γάμον ἢ ἐπιφαινόμενος πρὸ τῆς τελέσεως αὐτοῦ καὶ ἀποπέμπων τὸν μνηστῆρα, ἢ ἁρπάζων τὴν σύζυγόν του, ἢ φονεύων τὸν μνηστῆρα, ἢ ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ δακτυλίου του, τὸν ὁποῖον ῥίπτει εἰς τὸ προσφερόμενον αὐτῷ ποτήριον οἴνου.

Πολλαχοῦ τὸ ᾆσμα τοῦτο εἶναι γαμήλιον. Ἐν Κύπρῳ τραγουδεῖται τὴν πρωΐαν τῆς δευτέρας ἡμέρας τοῦ γάμου ἔξωθεν τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου (ἐπιθαλάμιον).]

Ὡς ἔτρωγα κι' ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθί μου ἐρράγη,
κι' ἐμένα ὁ νοῦς μου τὸ 'λεε, παντρεύουν τὴν καλή μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι' ἐκείνη δὲν τὸ θέλει,
παντρευαρραβωνιάζουν την κι' ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πάω 'ς τοὺς μαύρους μου, τοὺς ἑβδομηνταπέντε.
«Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσχαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἄψὺς καὶ γλήγορος, νὰ τὸν καβαλλικέψω,
ν' ἀστράψη 'ς τὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῆ 'ς τὴ δύση;»

Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τἄκουσαν ὅλοι βουβοὶ ἀπομεῖναν,
κι' ὅσαις φοράδες τ' ἄκουσαν ἐρρῆξαν τὰ πουλάρια·
κι' ἕνας γρίβας παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει.
«Ἐγώ εἶμαι ἄψὺς καὶ γλήγορος νὰ πάγω ὅθε κι' ἂν εἶναι.
Ὁποῦ εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πάνε τὰ νιὰ μουλάρια,
ὁποῦ εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγώ εἶμαι γέρος κι' ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,
ὁποῦ μ' ἀκριβοτάγιζε 'ς τὸ γῦρο τῆς ποδιᾶς της,
κι' ὁποῦ μ' ἀκριβοπότιζε 'ς τὴ χοῦφτα τοῦ χεριοῦ της.
Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντήλια,
καὶ σφίξε τὴ μεσοῦλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
νὰ μὴ σὲ φάγῃ ἡ βουὴ καὶ ντραλιστῇς καὶ πέσῃς.
Καὶ μὴ σὲ πάρῃ κουρτεσιὰ καὶ βάλῃς φτερνιστῆρι,
καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου 'ς ἐννιὰ μοδιῶ χωράφι.»

Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλλικεύει.
Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλλια,
καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.
'Σ τὴ στράτα νὄπου πήγαινε τὸ θιὸν ἐπαρακάλει.
«Θέ μου νὰ βρῶ τὸν κύρη μου 'ς τἀμπέλι νὰ κλαδεύῃ.»
Σὰ χριστιανὸς ποῦ τὄλεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
κι' ἀπάντησε τὸν κύρη του ποῦ κλάδευε 'ς τἀμπέλι.
«Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τἀμπέλι;
— Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.
— Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσῃς,
τάχα θὰ φτάσω 'ς τὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ 'ς τὸ γάμο;
— Ἂν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο 'ς τὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι' ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου 'ς τὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις.
Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλλια,

καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαρανταπέντε.
Ὁ τὴ στράτα νόπου πήγαινε τὸ θιὸν ἐπαρακάλει.
«Θέ μου νὰ βρῶ τὴ μάννα μου ῾ς τὸν κῆπο νὰ ποτίζῃ!»
Σὰ χριστιανὸς ποῦ τὄλεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
κ᾿ εὑρῆκε τὴ μαννοῦλα του ποῦ πότιζε τὸν κῆπο.
«Ὥρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν᾿ ὁ κῆπος;
— Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
ποῦ σήμερα ἡ γυναῖκα του θὰ πάρῃ νἄλλον ἄντρα,
ἐψὲς ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.
— Πές μου νὰ ζῇς, γερόντισσα, φτάνω κ᾿ ἐγὼ ῾ς τὸ γάμο;
—Ἂν ἔχῃς μαῦρο γλήγορο, ῾ς τὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
κι᾿ ἂν εἶν᾿ ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, ῾ς τὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις.»

Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ ῾ς τὴ χώρα κατεβαίνει.
Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντὰ ῾ς τὸ σπίτι του νὰ φτάσῃ,
ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κ᾿ ἡ κόρη ἀναστενάζει.
«Τί ἔχεις, κόρη μ᾿, καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις,
τὰ ροῦχα σου δὲν εἶν᾿ καλά, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα;
— Φωτιὰ νὰ κάψ᾿ τὰ ροῦχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
τί ὁ μαῦρος ποῦ χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
—Ἂν εἶν᾿ ὁ πρῶτος ἄντρας σου νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.
— Δὲν εἶν᾿ ὁ πρῶτος ἄντρας μου νὰ βγῇς νὰ τὸν σκοτώσῃς,
μόν᾿ εἶν᾿ ὁ πρῶτος μου ἀδερφός, μοῦ φέρνει τὰ προικιά μου.
—Ἂν εἶν᾿ ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράσῃς.»
Χρυσὸ ποτῆρι νἄρπαξε νὰ βγῇ νὰ τὸν κεράσῃ.
«Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη.»
Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κ᾿ ἡ κόρη ἀπάνω εὑρέθη.
Βγάλλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τἄργυρὸ μαχαῖρι,
δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ κ᾿ ἐπῆρε χίλια μίλλια,
μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μήτε τὸν κορνιαχτό του.
Ὁποῦ εἶχε μαῦρο γλήγορο νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
κι᾿ ὁποῦ εἶχε μαῦρο κ᾿ εἶν᾿ ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

Στ. 11. ***ἔρρηξαν τὰ πουλάρια*** *αἱ ἔγκυοι φοράδες ἀπέβαλον. Στ. 23.* ***ντραλιστῇς***=*ζαλισθῇς. Στ. 24.* ***κουρτεσιὰ*** *(λ. ἰταλ. cortesia). Μὴ τυχὸν ἐκ φιλοτιμίας, ἐκ φιλοτίμου ὁρμῆς κεντήσῃς διὰ τῶν πτερνιστήρων. Στ. 26. σὲ κρημνίσω, ὥστε νὰ διασπαρῇ ὁ ἐγκέφαλός σου* ***῾ς ἐννιὰ μοδιῶ χωράφι*** *εἰς χωράφιον ἐκτεταμένον, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ σπαρῇ χρειάζεται σπόρον ἐννέα μοδίων. Στ. 28.* ***βιτσιὰ*** *μαστίγωσις διὰ λεπτοῦ μαστιγίου. Στ. 40. εἰς τὸ σπίτι τῆς νύμφης, πρoτοῦ νὰ ἐκκινήσῃ ἡ γαμήλιος πομπὴ διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου θὰ γίνῃ ἡ εὐλογία τοῦ γάμου. Στ. 65. Πολλαχοῦ συνηθίζεται ἡ νύμφη νὰ κερνᾷ τοὺς προσκεκλημένους. Στ. 71.* ***κορνιαχτὸς***=*κονιορτός. Στ. 72.* ***ὁποῦ εἶχε*** *(ἐκ τῶν δραμόντων πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ).*

76

Χήρας ὑγιὸς λατρεύει τριὰ καλὰ ἄλογα,
τὸ Γρίβα καὶ τὸ Μαύρη καὶ τὸν Πέπανο,
τὸ Γρίβα γιὰ καβάλλα καὶ γιὰ λεβεντιά,
τὸν Πέπανο γιὰ μάτια καὶ ξανθὰ μαλλιά,
τὸ Μαύρη γιὰ σεφέρι καὶ γιὰ πόλεμο.

Μὰ πῆγε ῾ς τὸ σεφέρι κ᾿ ἦρθεν ἀδειανό,
καὶ ὁ Γρίβας τὸ μαλώνει καὶ ὁ Πέπανος.
«Βρὲ ποῦ εἶναι, μωρὲ Μαύρη, ποῦ εἶναι ὁ ἀφέντης μας,
ποῦ πῆγες ῾ς τὸ σεφέρι κ᾿ ἦρθες ἀδειανός;
—Ἀφῆστε νὰ σᾶς εἴπω τὰ τραγούδια μου
καὶ τὸ μεγάλο πόνο τῆς καρδοῦλας μου.
Ὡσὰν ἐπολεμοῦμε ῾ς τὸ ῥημόκαστρο,
ἔκαμα νὰ περάσω πὸ τὸν πόταμο,
κοπήκανε οἱ σέλλαις καὶ οἱ σκαλωσιαῖς,
καὶ πῆρε τὸν ἀφέντη κ᾿ ἦρθα νἀδειανό.»

Στ. 2. ***Πέπανος*** *καλοθρεμμένος (ἡ λ. ἀρχαία). Στ. 5.* ***σεφέρι*** *(λ. τουρκ.) ἐκστρατεία. Στ. 15.* ***καὶ πῆρε*** *(ὁ πόταμος).*

77

(ΤΟ ΠΑΛΕΜΑ ΤΟΥ ΤΣΑΜΑΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΙΟΥ ΤΟΥ)

[Εἰς τὰς ἐπικὰς διηγήσεις πολλῶν ἐθνῶν δὲν εἶναι σπάνιον τὸ θέμα τῆς μονομαχίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀγνοούντων ἀλλήλους, τῆς ὁποίας ἡ ἔκβασις συνήθως εἶναι ὁ θάνατος τοῦ πατρός. Τὰ γνωστότατα παραδείγματα εἶναι τὸ τῆς Τηλεγονίας τοῦ Εὐγάμμωνος, ὅπου κατὰ παλαιοὺς ἑλληνικοὺς μύθους ἐξετίθετο ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσέως ἐν μάχῃ πρὸς τὸν υἱόν του Τηλέγονον, καὶ τὸ τοῦ Σὰχ ναμὲ τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Φιρδούση περὶ τῆς μονομαχίας τοῦ Ῥουστὲμ καὶ τοῦ Σοχράβ.

Εἰς ἀκριτικὰ ᾄσματα ἀναφέρεται συμπλοκὴ τοῦ αἰχμαλώτου υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφόν του. Εἰς δὲ τὸν κύκλον τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ τὰ τῆς πάλης τούτου πρὸς τὸν Χάρον ἐκτίθενται καθ' ὅμοιον περίπου τρόπον ὡς εἰς τὸ προκείμενον τραγοῦδι τὰ περὶ τῆς πάλης τοῦ γιοῦ τῆς χήρας πρὸς τὸν Τσαμαδόν. Μία μάλιστα κρητικὴ παραλλαγὴ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ σχεδὸν οὐδαμῶς διαφέρει τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος τοῦ Τσαμαδοῦ.

Ἡ δηλητηρίασις τοῦ ἀντρειωμένου υἱοῦ ὑπὸ τῆς χήρας μητρός του, ἐρωμένης τοῦ Τσαμαδοῦ, ἐπέρχεται ἀδικαιολόγητος καὶ ἀπροσδόκητος, ἄνευ προπαρασκευῆς τινος. Εἴς τινας δ' ὅμως παραλλαγὰς τὸ φάρμακον προσφέρει ἡ μήτηρ εἰς τὸν Τσαμαδόν. Εἰς παραλλαγὴν δὲ τῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ᾀσμάτων συμπαρίσταται καὶ ἡ μήτηρ του κατὰ τὴν πάλην αὐτοῦ πρὸς τὸν Χάρον, κρατοῦσα τριῶν λογιῶν κρασὶ καὶ τριῶν λογιῶν φαρμάκι, ὅπως ἂν μὲν νικήσῃ ὁ υἱός της τῷ προσφέρῃ τὸ κρασί, ἂν δὲ νικηθῇ πίῃ αὐτὴ τὸ φαρμάκι.

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχομένου Τσαμαδοῦ, τοῦ φέροντος εἰς τοὺς ὤμους δένδρον ἐκριζωμένον μὲ θηρία κρεμάμενα εἰς τοὺς κλάδους του, ὑπενθυμίζει τὰς παραστάσεις τῶν Κενταύρων ἐν ἀρχαϊκαῖς ἀγγειογραφίαις.]

Μέσ' 'ς τ' ἅη Γιωργιοῦ τοὺς πλάτανους γένονταν πανηγύρι,
τὸ πανηγύρι ἤταν πολύ, κι' ὁ τόπος ἦταν λίγος,
δώδεκα δίπλαις ὁ χορός, κ' ἑξηνταδυὸ τραπέζια,
καὶ χίλια ψένονται σφαχτὰ 'ς ὅλο τὸ πανηγύρι.
Κ' οἱ γέροντες παρακαλοῦν, τάζουν 'ς τὸν ἅη Γιώργη,
ὁ Τσαμαδὸς νὰ μὴν ἐρθῇ, χαλάει τὸ πανηγύρι.

Ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι' ὁ Τσαμαδὸς ἐφάνη,
ποῦ ροβολάει ὀχ τὸ βουνὸ κατὰ τὸ πανηγύρι.
Πατεῖ καὶ σειέται τὸ βουνό, κράζει κι' ἀχᾶν οἱ λόγγοι,
κ' ἐκράταγε 'ς τὸν ὦμο του δέντρο ξεριζωμένο,
καὶ ἀπάνου 'ς τὰ κλωνάρια του θεριά εἶχε κρεμασμένα.
«Ὥρα καλή σας, γέροντες. — Καλὸ 'ς τὸ παλληκάρι.

— Ποιὸς ἔχει ἀστῆθι μάρμαρο καὶ χέρια σιδερένια,
γιὰ νά βγῇ νὰ παλέψουμε 'ς τὸ μαρμαρένιο ἁλῶνι;»
Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ἀπ' τοὺς πανηγυριῶταις,
τῆς χήρας γιὸς ἐφώναξε, τῆς χήρας ὁ ἀντρειωμένος.
«Ἐγὼ χω ἀστῆθι μάρμαρο καὶ χέρια σιδερένια,
γιὰ νά βγω νὰ παλέψουμε 'ς τὸ μαρμαρένιο ἁλῶνι.»

Βγαίνουν κ' οἱ δυὸ μὲ τὰ σπαθιὰ καὶ πάνε νὰ παλέψουν.
Ἐκεῖ ποῦ ἐπάτειε ὁ Τσαμαδὸς ἐβούλιαζε τ' ἁλῶνι,
κ' ἐκεῖ ποῦ ἐπάτειε τὸ παιδὶ ἐβούλιαζε κ' ἐβύθα.
Ἐκεῖ ποῦ βάρειε ὁ Τσαμαδὸς τὸ γαῖμα πάει ποτάμι,
κ' ἐκεῖ ποῦ χτύπαε τὸ παιδὶ τὰ κόκκαλα τσακίζει.
«Κοντοκαρτέρει, βρὲ παιδί, κάτι νὰ σὲ ρωτήσω.
Ποιὰ σκύλα μάννα σ' ἔκαμε, κι' ὁ κύρης σου ποιὸς ἦταν;
— Ἡ μάννα μου ὅταν χήρεψε δὲν μ' εἶχε γεννημένον,
κι' ὤμοιασα τοῦ πατέρα μου καὶ θὰ τὸν ἀπεράσω.»
Ἀπὸ τὸ χέρι τὸν ἁρπᾷ 'ς τῆς μάννας του νὰ πάνε.
Ἀπὸ μακριὰ τοὔξε θωρεῖ κ' ἑτοίμασε τραπέζι.
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν ἡ χήρα τοὺς κερνοῦσε,
κρασὶ κερνάει τὸν Τσαμαδό, φαρμάκι τὸ παιδί της.
«Μαννοῦλα, μ' ἐφαρμάκωσες, ἀπ' τὸ θεὸ νὰ τό βρῃς!»

Στ. 20. 21. Οἱ δύο οὗτοι στίχοι προσήκουσιν εἰς περιγραφὴν πάλης μᾶλλον ἢ ξιφομαχίας.

78

(Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ)

[Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενεν. Νοσήσας δὲ δεινοτάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυχορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης της. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἡττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τούτου ἐκφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἴχνη τινα διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγάς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουν δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Εἶτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του, καὶ ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγὰς ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενή, ἢ ὁ Διγενὴς κτίζει κάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὕρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει, ἢ ἀκούσας παρὰ φίλων του ὅτι ἐπεφάνη ἄγνωστος ἥρως (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος) ἂν καὶ ἐπιθάνατος, προκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἡττᾶται. Εἰς τὴν δημοσιευομένην κατωτέρω κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδρασις τῶν κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ᾆσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, δισκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.]

Α΄

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι' ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι' ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀιτὸ τσῆ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφαῖς ἐπήδα,
χαράκι' ἀμαδολόγανε καὶ ριζιμιὰ ξεκούνειε.
Ἐς τὸ βίτσιμά πιανε πουλιά, 'ς τὸ πέταμα γεράκια,
'ς γλάκιο καὶ 'ς τὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια.

Ζηλεύγει ὁ Χάρος μὲ χωσιά, μακρὰ τόνε βιγλίζει,
κ' ἐλάβωσέ του τὴν καρδιὰ καὶ τὴ ψυχή του πῆρε.

*Στ. 8. **χαράκια** (χάραξ) ὀγκώδεις λίθοι, βράχοι. **ἀμαδολόγανε** = ἔπαιζεν ὡς ἀμάδας, δίσκον. Στ. 9. **βίτσιμα** = τίναγμα τοῦ σώματος. Στ. 10. **γλάκιο** = τρέξιμον, ἀγὼν δρόμου. **ἀγρίμια** = ἀγρίας αἶγας, αἰγάγρους.*

Β΄

[Κατὰ τὸ ἑπόμενον ᾆσμα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φοβερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχοπομποῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἁγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.]

Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνῃ.
Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι' ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους.
νά 'ρθῃ ὁ Μηνᾶς κι' ὁ Μαυραΐλής, νά 'ρθῃ κι' ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
νά 'ρθῃ κι' ὁ Τρεμαντάχειλος, ποῦ τρέμει ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος.
Κ' ἐπῆγαν καὶ τὸν ηὕρανε 'ς τὸν κάμπο ξαπλωμένο.
Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
«Σὰν τί νὰ σ' ηὗρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς:
— Φίλοι, καλῶς ὡρίσατε, φίλοι κι' ἀγαπημένοι,
συχάσατε, καθήσατε κ' ἐγὼ σᾶς ἀφηγειέμαι.
Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
ποῦ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
παρὰ πενῆντα κ' ἑκατό, καὶ πάλε φόβο νἄχουν,
κ' ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι' ἀρματωμένος,
μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργυιαῖς κοντάρι.
Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταράχια,
νυχτιαῖς χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιαῖς χωρὶς φεγγάρι.
Καὶ τόσα χρόνια ποῦ ζῆσα δῶ 'ς τὸν ἀπάνου κόσμο
κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
πὄχει τοῦ ρίσου τὰ πλουμιά, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἁλώνια,
κι' ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρνῃ τὴν ψυχή του.»

Κ' ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε 'ς τὰ μαρμαρένια ἁλώνια·
κι' ὄθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι' ὄθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

*Στ. 3. Ὁ **Μαυραΐλὴς** εἶναι ὁ εἰς ἄλλα ἀκριτικὰ ᾄσματα ὀνομαζόμενος Μιραλής, Μιριολής, Ἐμιραλής, δηλονότι αὐτὸς ὁ Ἐμίρης τοῦ ἔπους, ὁ δὲ **Τρεμαντάχειλος** εἶναι ὁ Πετροτράχηλος τοῦ ᾄσματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου. Στ. 10. Ἄλλαι τινὲς παραλλαγαὶ ἀντὶ τῶν βουνῶν τῆς Ἀραβίας καὶ τῶν φαράγγων τῆς Συρίας ἀναφέρουν ἄλλους τόπους. Στ. 11. Ὁμάδες ἐκ δύο ἢ τριῶν δὲν τολμοῦν νὰ διέλθουν, πρέπει νὰ εἶναι πολλοὶ διὰ νὰ δυνηθοῦν ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους. Στ. 15. **ἔδειρα** (δέρνω) μεταφορικῶς ἐπέρασα ἐπανειλημμένως. Στ. 20. **ρίσος** = ὁ λύγξ. **πλουμιὰ** ποικίλματα. Στ. 25. **τράφο** = τάφρον.*

ΠΑΡΑΛΟΓΑΙΣ

«Εἰς τὰ ἐθνικὰ ἐκεῖνα ᾄσματα τῶν Ἑλλήνων, ὅσα ὑπόθεσιν ἔχουν ἰδεώδη ἢ πεπλασμένην, ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐκδηλώνεται μετὰ περισσῆς ποικιλίας, ἐλευθερίας καὶ δυνάμεως.»

(Fauriel)

79

(ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ)

Σαράντα δυὸ ἀρχοντόπουλα μιὰ κόρη νἀγαποῦσαν.
κόρη πανώρια κι᾽ ὄμορφη καὶ ᾽ς τὰ φλωριὰ χωσμένη.
Κι᾽ ὅλοι νὲκαλεστήκανε μιὰ μέρα γιὰ νὰ πάνε.
Γεμίζου οἱ στάβλοι νἄλογα, τὰ παραθύρια σέλλαις,
καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σκάλαις καὶ χαλινάρια.
Στρώνει τὴν τάβλα νὰ γευτοῦν πολλῶ λογιῶ τραπέζι.
«Τρῶτε καὶ πίνετε ἄρχοντες, κ᾽ ἐγὼ νὰ σᾶς φηγοῦμαι.
Μέσα ᾽ς τὸ περιβόλι μου, ᾽ς τὴ μέση τῆς αὐλῆς μου,
μάρμαρο νἄχει ὁ ἀφέντης μου, δοκίμιν τῆς ἀγάπης,
κι᾽ ὅποιος βρεθῇ καὶ πιάσῃ το, κι᾽ ὀπίσω του τὸ ρήξῃ,
ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἄντρας μου κ᾽ ἐγώ εἶμαι ἡ ποθητή του.»
Κι᾽ οὖλοι μονοσυνάγουνται, κι᾽ οὖλοι τὸ δοκιμάζουν,
κ᾽ ἕνας τὸ παίρνει δάχτυλο, κι᾽ ἄλλος μούτε καθόλου,
καὶ τῆς Μαριᾶς ὁ ψυχογιός, τἄξιο τὸ παλληκάρι,
μονοχεριάρι τό πιασε κι᾽ ὀπίσω του τὸ ρίχτει.
«Ἐγώ εἶμαι, κόρη ὁ ἄντρας σου καὶ σύ εἶσαι ἡ ποθητή μου.»

Στ. 9. ***ἀφέντης*** *ὁ πατήρ.* ***δοκίμιν*** *(δοκιμὴ) ἆθλος, ἀγών.* *Στ. 12.* ***μονοσυνάγουνται*** *= συνάγονται ἐπὶ ταὐτῷ.* *Στ. 13. Ὁ εἷς τὸ κινεῖ εἰς ἑνὸς δακτύλου μέτρον, ἄλλος οὐδόλως.* *Στ. 14.* ***τῆς Μαριᾶς ὁ ψυχογιὸς*** *ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς τῆς χήρας ὁ Γιαννάκης, ἢ ἕνας κοντός, ἢ ἕνας κασσιδιάρης.* *Στ. 15.* ***μονοχεριάρι*** *ἐπίρ. διὰ τῆς μιᾶς χειρός.*

80

(Τ' ΑΓΑΠΗΜΕΝΑ ΑΔΕΡΦΙΑ Κ' Η ΚΑΚΗ ΓΥΝΑΙΚΑ)

Ἄλλο τι δὲν ἐζήλεψα μέσ' 'ς τὸν ἀπάνου κόσμο,
παρὰ τὸ γλήγορο ἄλογο καὶ τὸ γοργὸ ζευγάρι,
καὶ τὴ γυναῖκα τὴν καλή, νόποῦ τιμάει τὸν ἄντρα.

Ἦταν δυὸ ἀδέρφια γκαρδιακὰ καὶ πολυαγαπημένα,
κι' ὁ πειρασμὸς ἐβάλθηκε γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίση.
Ἀγάπησε ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τὴ γυναῖκα,
καὶ ντρέπεται νὰ τῆς τὸ πῆ, νὰν τῆς τὸ μολογήση.
Μὰ μιὰ γιορτή, μιὰ κυριακή, μιὰ πίσημη νἠμέρα,
ποῦ βγῆκε ἡ κόρη ἀπὸ λουτρὸ κι' ὁ νιὸς ἀπὸ μπαρμπέρη,
καὶ συναπαντηθήκανε σὲ ξέχωρο σοκάκι,
ἐξεδιαντράπη καὶ τῆς λέει καὶ τῆς τὸ φανερώνει.
«Νύφη μου, σάμπως σ' ἀγαπῶ, νύφη, σάμπως σὲ θέλω.
— Ἐσὺ τὸ θέλεις μιὰ φορὰ κ' ἐγὼ τὸ θέλω δέκα,
μ' ἂ μ' ἀγαπᾷς σὰ σ' ἀγαπῶ, καὶ θές με σὰ σὲ θέλω,
τὸν ἀδερφό σου σκότωσε κ' ἔλα γιὰ νὰ μὲ πάρης.
— Καὶ τί ἀφορμὴ νὰ τοῦ βρω γώ, γιὰ νὰ τόνε σκοτώσω;
— Σύρτε γιὰ νὰ μοιράσετε τὸ πατρικό σας χτῆμα,
ἀπὸ τοῖς ἄκραις δῶσε του κι' ἀπ' τοὺς παλιοὺς τοὺς ὄχτους,
κι' ὅπου καλὰ καὶ καρπερὰ 'ς τὸ μέρος τὸ δικό σου,
κι' ὅπου ἄκρη καὶ περίτραφος 'ς τὸ μέρος τὸ δικό του,
κ' ἐκεῖνος εἶν' ἀράθυμος, ρῆξε καὶ σκότωσέ τον.»

Τὸ μαῦρο καβαλλίκεψε καὶ 'ς τὸ χωράφι πάγει.
«Ἦρτε καιρός, μπρὲ Κωσταντή, καιρὸς νὰ χωριστοῦμε,
ἔλα γιὰ νὰ μεράσουμε τὸ πατρικό μας χτῆμα.
Ἀπὸ ταῖς ἄκραις πᾶρε σὺ κι' ἀπ' τοὺς παλιοὺς τοὺς ὄχτους
κι' ὅπου καλὰ καὶ καρπερὰ 'ς τὸ μέρος τὸ δικό μου,
κι' ὅπου ἄκρη καὶ περίτραφος 'ς τὸ μέρος τὸ δικό σου.
— Γιατί, γιατὶ ἀδερφούλη μου νὰ πάρω ἀπὸ τοῖς ἄκραις;
γιατί νὰ μὴ μοιράσουμε καθὼς μοιράζουν ὅλοι;
— Πᾶρ' ἀπ' τοῖς ἄκραις, Κωσταντή, γιατὶ θὰ σκοτωθοῦμε.
— Χαλάλι σου ἀδερφούλη μου, κι' ὅλα δικά σου νά ναι,
παρὰ νὰ ξεχωρίσουμε, πᾶρε καὶ τὸ δικό μου.»

Τὸν πῆρε τὸ παράπονο, εἶδε τἀδίκημά του,
τραβιέται σὲ παράμερο, καὶ κάθεται καὶ κλαίει.
Τὸ μαῦρο καβαλλίκεψε καὶ 'ς τὸ χωριὸ γυρίζει,
τὴ νύφη του νἐφώναξε, τὴ νύφη του φωνάζει.
«Γλήγορα, νύφη μου, νερό, νὰ πλύνω τὸ σπαθί μου.
Τὸν ἀδερφό μου σκότωσα καὶ τό χω ματωμένο.
Κι' αὐτὴ ἀπ' τὴν πολλή της βιὰ κι' ἀπ' τὴν πολλὴ χαρά της,
τὸ μαστραπὰ φτὺς ἄρπαξε, κρασὶ ἦτανε γιομάτος,
τὴ σκάλα νἐκατέβηκε, νερὸ γιὰ νὰ τοῦ χύση.
Ἀχ τὰ μαλλιὰ τὴν ἄρπαξε, λιανὰ λιανὰ τὴν κόβει.

Στ. 2. ***ζευγάρι*** *ἀροτήρων βοῶν.* *Στ. 10.* ***ξέχωρο σοκάκι*** *ἀπόμερον, ἀπόκεντρον δρομίσκον.* *Στ. 20.* ***περίτραφος*** *τάφρος περὶ τὸν ἀγρόν.* *Στ. 21.* ***ἀράθυμος*** *εὐερέθιστος, εὐόργιστος.* *Στ. 29. Ἐννοεῖ τὴν δικαίαν διανομὴν διὰ λαχνῶν, ἐξ οὗ καὶ ῥῆμα* ***λαχνίζω*** *συνώνυμον τοῦ μοιράζω.* *Στ. 40.* ***μαστραπὰς*** *(ἐκ τουρκ.) λάγηνος, ποτήριον.* ***φτὺς*** *= εὐθύς.*

81

(ΤΟΥ ΜΑΥΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΕΡΦΗΣ ΤΟΥ)

[Τὸ στοίχημα περὶ τῆς δοκιμασίας τῆς ἀρετῆς γυναικὸς καὶ τῆς ἀδίκου δυσφημήσεως αὐτῆς ἔχουν ὑπόθεσιν παραμύθια καὶ καὶ ᾄσματα πολλῶν λαῶν, καὶ πολλαὶ ὑπάρχουν λογοτεχνικαὶ διασκευαὶ αὐτῆς, τῶν ὁποίων ὀνομαστότεραι εἶναι αἱ τοῦ Βοκακίου ἐν τῇ ***Δεκαημέρῳ*** καὶ τοῦ Σαίξπηρ (Cymbeline). Αἱ πλεῖσται τῶν παραλλαγῶν ἀναφέρουν δοκιμασίαν τῆς πίστεως ἐγγάμου γυναικός, ἀλλὰ τὸ ᾆσμα τοῦ Μαυριανοῦ καθὼς καὶ σικελικὰ παραμύθια δοκιμασίαν ἀγάμου ἀδελφῆς, καὶ ἐν αὐταῖς ὁ πεποιθὼς εἰς τὴν ἁγνότητα ταύτης ἀδελφὸς μέλλει νὰ ὑποστῇ τὴν ἐσχάτην ποινὴν διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ στοιχήματος, σώζει δ' αὐτὸν ἡ ἀδελφή· εἴς τινας δ' ὅμως παραλλαγὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος καὶ εἰς ἓν ἑλληνικὸν παραμύθιον τῆς Σμύρνης πρόκειται ἐπίσης περὶ δοκιμασίας τῆς ἀρετῆς τῆς συζύγου τοῦ στοιχηματήσαντος.

Τὸ ᾆσμα ἔχει τινὰ συνάφειαν πρὸς τἀκριτικά· τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, ὅπου ἀναφέρονται ὀνόματα, εἶναι τὰ γνωστὰ ἐξ ἀκριτικῶν ᾀσμάτων, εἴς τινας μάλιστα παραλλαγὰς ὀνομαστὶ μνημονεύεται ὁ Διγενής.]

Ἐδὰ τραπέζι νὄμορφο, μὲ καμουχᾶ στρωμένο.
Ὁ βασιλιᾶς κι' ὁ Μαυριανὸς κι' ὁ Μικροκωσταντῖνος
ἀντάμα τρώγαν κ' ἔπιναν 'ς τοῦ πλάτανου τὴ ρίζα.
Κι' ἀθιβολαῖς δὲν εἴχανε κι' ἀθιβολαῖς ἐφέραν
ἀπάνω γιὰ ταῖς ὄμορφαις καὶ γιὰ ταῖς τιμημέναις.
Ἐκεῖ ἐφέρε κι' ὁ Μαυριανὸς παίνεμα τς ἀδερφῆς του.
«Ὡσὰν τὸ ρόδο τ' ἀνοιχτό, τὸ μανουσάκι τἄσπρο,
ἔχω κ' ἐγὼ μιὰν ἀδερφή, μ' ἀλήθεια δὲν πλανειέται.»
Κι' ὁ βασιλιᾶς σὰν τἄκουσε γυρίζει καὶ τοῦ λέει.
«Ἂν τὴν πλανέσω, Μαυριανέ, τί στοίχημα θὰ χάσῃς;
—Ἂν τὴν πλανέσῃς, βασιλιᾶ, πᾶρε μου τὸ κεφάλι,
μὰ πάλι κι' ἂ δὲν πλανεθῇ τί εἶναι τὸ στοίχημά σου;
—Βάνω τὸ βασιλίκι μου μὲ τὴ χρυσὴ κορῶνα.»

Ἐννιὰ μουλάρια ἐφόρτωσε νἀσῆμι καὶ λογάρι,
τῆς Ἀρετῆς τὰ προβοδᾶ μὲ τὸν ἐπιστολάρη.
«Καλὸ 'ς τὸ νιὸ ποῦ τά φερε, νὰ ζήσῃ ὁποῦ τὰ στέλνει,
ὁ Μαυριανὸς νά ναι καλὰ καὶ θὰ τὰ ξαντιμέψῃ.
—Ὁ ρήγας ποῦ σ' ἀγάπησε ξαντίμεμα δὲ θέλει,
μόν' τά στειλε γιὰ νὰ σὲ ἰδῇ, δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρίνῃ.
—Ἄμε, χαιρέτα μού τονε, κι' ὅποτε θέλῃ ἂς ἔρθῃ.»

Ἄκουσε ἡ κόρη τοὺς σκοπούς, τὴν πονηριὰ γνωρίζει.
τὰ χέρια της κάνει σταυρὸ 'ς τῆς βάγιας της πηγαίνει.
«Ἐσύ εἶσαι βάγια ἡ μάννα μου, ἐσὺ εἶσαι κ' ἡ ἀδερφή μου,
ἐσὺ πρωταξαδέρφη μου, τώρα νὰ μὲ τιμήσῃς.
Ἔλα βάγια μου, σὺ κυρά, κ' ἐγὼ βάγια δική σου.
ἔμπα, βάγια, 'ς τὴν κάμαρη, κ' ἐγὼ 'ς τὸ μαγερειό σου.
τὰ ροῦχα μου τὰ νυφικὰ ἐσένα νὰ τὰ δώσω.
τὴν κλίνη μου τὴ νυφικιὰ ἐσένα νὰ τὴ στρώσω,
κι' ὅ τι σοῦ κάνει ὁ βασιλιᾶς ὅλα νὰ τὰ πομείνῃς.
τὸ χάρισμα τοῦ βασιλιᾶ δικό σου ν' ἀπομείνῃ.
—Ἐγὼ βάγια γεννήθηκα καὶ βάγια θὰ πεθάνω,
καὶ βάγια θὰ τὸν ἀρνηστῶ τὸν κόσμο τὸν ἀπάνω.»
Σταυρὸ δένει τὰ χέρια της 'ς τὴ δοῦλα της πηγαίνει.
«Δοῦλα χρυσή, δοῦλα ἀργυρή, δοῦλα μ' ἀγαπημένη,
γιὰ βγάλε σὺ τὰ ροῦχα σου καὶ βάλε τὰ δικά μου,
καὶ σύρε νύχτα πλάγιασε 'ς τὴν ἰδική μου κλίνη,
βραδὺ θενὰ ρθῇ ὁ βασιλιᾶς νὰ κοιμηθῆτε ἀντάμα.
—Ἐγὼ δοῦλα γεννήθηκα κι' ὅ τι μοῦ πῇς θὰ κάμω.
δῶ μου κυρὰ τὰ ροῦχα σου καὶ πᾶρε τὰ δικά μου.»
Παίρνει ἡ κυρὰ τὰ ροῦχα της καὶ βάνει τὰ δικά της,
τῆς δένει τὴν πλεξοῦδα της μὲ τὸ μαργαριτάρι,
τῆς βάνει καὶ 'ς τὸ δάχτυλο νὄμορφο δαχτυλίδι,
τῆς στρώνει τὸ κρεβάτι της μὲ τὰ χρυσὰ σεντόνια,
καὶ βάνει γιὰ προσκέφαλο τἄστρα μὲ τὸ φεγγάρι.
«Δοῦλα κι' ἂν εἶσαι δοῦλα μου κι' ἂν εἶμαι ἐγὼ δική σου,
ὅ τι σοῦ κάμῃ ὁ βασιλιᾶς ὅλα νὰ τὰ πομείνῃς,
κι' ἂ σοῦ μιλήσῃ μὴ μιλῇς κι' ἂν κρίνῃ μὴν τοῦ κρίνῃς.»

Ἀκόμη ὁ λόγος ἔστεκε κι' ὁ βασιλιᾶς προβαίνει,
μὲ σεῖσμα καὶ μὲ λύγισμα τὴ σκάλα νἀνεβαίνει,
κι' ἀπὸ τὸ χέρι τὴν ἁρπᾶ 'ς τὴν κάμερα τὴ βάνει.
Ἀπὸ βραδὺς ἐπαίζανε μὲ γέλοια μὲ κανάκια,
καὶ μέσα τὰ μεσάνυχτα καὶ ταῖς γλυκαῖς αὐγίτσαις,
τῆς παίρνει ἀπὸ τὸ δάχτυλο τ' ὥριο τὸ δαχτυλίδι,
κόβει καὶ τὴν πλεξοῦδα της μὲ τὸ μαργαριτάρι,
καὶ παίρνει τα καὶ βάνει τα 'ς ὁλόχρυσο μαντῆλι.

Καὶ τὴν αὐγὴ χαρούμενος 'ς τὸ φόρο κατεβαίνει.
«Γειά σας, χαρά σας, ἄρχοντες κι' ὅλο τἀρχοντολόγι.
Ποῦ εἶν' τονε αὐτὸς ὁ Μαυριανὸς ὁ πολυπαινεσιάρης,
πὄχει τὴν τίμια νἀδερφή, π' ἀλήθεια δὲν πλανειέται;
Ἐδῶ εἶναι τὰ σημάδια μου, ἐδῶ κ' ἡ ἀπόφασή μου.»
Ἐπήρανε τὸ Μαυριανὸ νὰ πὰν νὰ τὸν κρεμάσουν.
«Φέρτε τὴν ἀδερφοῦλα μου γιὰ τὴν ἀπόφασή μου.»

Μαντάτα πάνε κ' ἔρχουνται 'ς τῆς 'Αρετῆς τὴν πόρτα,
'ς τὸ φόρο γιὰ νὰ κατεβῇ, τί ὁ Μαυριανὸς χαλειέται.
'Εντύθηκε, στολίστηκε 'ς τὸ φόρο κατεβαίνει.
Χίλιοι κρατοῦν τὸ φόρεμα, χίλιοι τὸν καμουχά της,
τριακόσιοι τὸ μαγνάδι της, νὰ μὴν τὴν κάψῃ ὁ ἥλιος.
«Γειά σας, χαρά σας, ἄρχοντες κι' ὅλο τἀρχοντολόγι.
Αὐτόνε μὲ τὰ κόκκινα ποτέ μου δὲν τὸν εἶδα.
—Δὲ μ' εἶδες, δὲ μὲ γνώρισες, μιὰ χιλιοπομπεμένη,
ποῦ ψὲς ἐβραδιαστήκαμε 'ς ἕνα προσκεφαλάδι;
'Από βραδὺς ἐπαίζαμε μὲ γέλοια μὲ κανάκια,
καὶ μέσα τὰ μεσάνυχτα καὶ τοῖς γλυκειαῖς αὐγίτσαις,
τῆς κόβω τὴν πλεξοῦδα της μὲ τὸ μαργαριτάρι,
τῆς παίρνω ἀπὸ τὸ δάχτυλο τ' ὤριο τὸ δαχτυλίδι.»
Σειέται λυγειέται ἡ λυγερή, γεμίζει ἡ γῆς λουλούδια.
«Ποιανῆς λείπει ἡ πλεξοῦδα της μὲ τὸ μαργαριτάρι;»
Καὶ πάλι ματασείστηκε, γεμίζει ἡ γῆς ζαφείρια.
«Ποιανῆς ἀπὸ τὸ δάχτυλο λείπει τὸ δαχτυλίδι;
Γιὰ ἰδέτε σεῖς οἱ ἄρχοντες κι' ὅλο τἀρχοντολόγι,
λείπει τὸ δαχτυλίδι μου καὶ τὰ σγουρὰ μαλλιά μου,
ἤ λείπει ἀπὸ τὰ μάγουλα ἡ ῥοδοκοκκινάδα;
ἐτότες νὰ τὸν πνίξετε τὸ Μαυριανὸ 'ς τὴ φοῦρκα,
κ' ἐμὲ τρίδιπλη βάλετε εἰς τὸ λαιμὸ καδένα.
Μὰ σένα δὲ σοῦ πρέπει πιὸ νά χῃς τὸ βασιλίκι.
Μὲ τὴ δουλεύτρα μου ἔπεσες καὶ δοῦλος μου λογᾶσαι,
καὶ πᾶρε τὸ μουλάρι μας νὰ πᾶς νὰ φέρῃς ξύλα.»

Στ. 1. ***καμουχᾶς*** *πολύτιμον ὕφασμα (χρυσοκέντητον βελοῦδον) λέξ. τουρκ. Στ. 3.* ***ἀθιβολαῖς*** *ὁμιλίαι, θέματα συνδιαλέξεως. Στ. 7.* ***μανουσάκι***=*ὑάκινθος. Στ. 13.* ***βασιλίκι*** *τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Στ. 15.* ***προβοδᾷ***=*πέμπει, προπέμπει (πρὸ-εὐοδῶ).* ***ἐπιστολάρης*** *ἀπεσταλμένος. Στ. 17.* ***ξαντιμέψῃ***=*ἀνταποδώσῃ. Στ. 18.* ***ξαντίμεμα***=*ἀνταπόδοσιν. Στ. 67.* ***μαγνάδι***=*πέπλος. Στ. 69.* ***αὐτόνε μὲ τὰ κόκκινα*** *ἐννοεῖ τὸν βασιλέα, διότι τοὺς βασιλεῖς φαντάζεται ὁ λαὸς κοκκινοφοροῦντας. Στ. 70.* ***μιὰ χιλιοπομπεμένη*** *(κλητικὴ) ἄτιμος, ἀξία νὰ ὑποστῇς χιλίας διαπομπεύσεις (πομπὴ ἡ τιμωρία τῶν μοιχαλίδων καὶ καθόλου τῶν ἀτίμων γυναικῶν διὰ περιαγωγῆς ὑβριστικῆς ἀνὰ τὰς ὁδούς, ἐποχουμένων ὄνου). Στ. 76. ἀναφέρεται εἰς τὰ ἄνθη, τὰ ὁποῖα ἐστόλιζον τὴν κόμην της, ὁ δὲ στ. 78 εἰς τοὺς σαπφείρους τῶν δακτυλιδίων της. Στ. 84.* ***καδένα*** *ἅλυσος.*

82

(ΤΗΣ ΑΠΟΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗΣ)

[Εἰς πλήρεις παραλλαγὰς τοῦ κατωτέρω ᾄσματος ἡ κόρη ὁδηγεῖ τὸν ἐραστὴν πῶς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τὴν νύκτα, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοήσῃ κανεὶς τῶν οἰκείων της· τὰς ὑπονοίας τῆς μητρός της, ἐγερθείσας ἐκ θορύβου ἐν τῇ κλίνῃ τῆς κόρης, ἀποτρέπει αὕτη διὰ διαφόρων προφάσεων. Τὸ πρῶτον δὲ τοῦτο μέρος τοῦ ᾄσματος ἔχουν μόνον παραλλαγαί τινες, παραλείπουσαι τὰ κατὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς κόρης ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ ἐραστοῦ καὶ τὰ τῆς συνδιαλλαγῆς διὰ τῆς μεσιτείας προθύμου φίλης. Εἴς τινας παραλλαγὰς παρατηρεῖται συμφυρμὸς πρὸς τὸ ᾆσμα τῆς κουμπάρας πὄγινε νύφη καὶ πρὸς ἄλλα τινὰ ᾄσματα.]

Μιὰ λυγερὴ βαριαρρωστᾷ, μιὰ λυγερὴ πεθαίνει
γιὰ ἑνὸς ἀγούρου ἀγκάλιασμα, γιὰ ἑνὸς ἀγούρου ἀγάπη,
γιὰ ἑνὸς σγουροῦ, γιὰ ἑνὸς ξανθοῦ, γιὰ ἑνὸς ἀγγελομάτη.
Καὶ τρεῖς καλαῖς συντρόφισσαις ἐπῆγαν νὰ τὴ δοῦνε.
'Η μιά κατσε 'ς τὴν κλίνη της, κ' ἡ γι ἄλλη 'ς τὸ πλευρό της,
καὶ κείνη ὁποῦ τὴν ἀγαπᾷ εἰς τὸ προσκέφαλό της.
'Η μιά ἄρχισε νὰ τῆς μιλῇ, κ' ἡ ἄλλη νὰ τὴ βρίζῃ,
καὶ κείνη ποῦ τὴν ἀγαπᾷ καλὰ τὴν ξαγορεύει.
«Κ' ἐμεῖς δὲν ἀγαπήσαμε ἀγῶρι σὰν καὶ σένα;
χάμαμε σιδερὴ καρδιά, ταὐτιά μας μολιβένια,
κ' ἐμεῖς σὰν ἀγαπήσαμε νἐλησμονήσαμέ τους,
καὶ σύ, κόρη μ', ἀγάπησες καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς;
— Καὶ σεῖς ἂν ἀγαπήσατε, ἦτανε παλληκάρια,
μὰ γὼ τὸ νιὸ ποῦ ἀγάπησα, τοῦ κόσμου διωματάρης,
εἶχε τοῦ Φράγκου λύγισμα, τοῦ Βενετσάνου χάρη.
— Πέ μου, κόρη, ποῦ κάθεται, νὰ πάω νὰ σοῦ τὸν φέρω.
— Κάτω 'ς τοὺς κάμπους ποῦ θωρεῖς, 'ς τὰ πράσινα λιβάδια,
ποῦ ναι τὰ δέντρα ὁλόχρυσα κ' οἱ ῥίζαις ἀσημένιαις,
ἐκειδὰ μέσα κάθεται ὁ ἀπολησμονιάρης,
ὁποῦ μ' ἀπολησμόνησε καὶ πιὸ δὲ μὲ θυμᾶται.
— Κάμε ἀλουσιὰ καὶ λοῦσε με, χτένι καὶ χτένισέ με,
καὶ πλέξε τὰ μαλλάκια μου νὰ πάγω νὰ τὸν εὕρω.
— Λούω σε καὶ χτενίζω σε, φοβοῦμαι μὴν τὸν πάρῃς.
—Ὄχι νὰ ζῶ, συντρόφισσα, δὲν εἶμαι ἐγὼ ἀπὸ κείναις,
μαλώτρα καὶ δικάτρα μαι καὶ πάω νὰ τὸν μαλώσω.»

Καὶ παίρνει τὸ δρομὶ δρομὶ καὶ πῆε καὶ τὸν ηὗρε.
Κ' ἐκεῖνος ὅσον κ' εἶδε την ἐπροσηκώθηκέ την.
«Καλὸ 'ς τηνε τὴ λυγερή, καλὸ 'ς την τὴν κυρά μου,
καλὸ 'ς τὴ βέργα τὴ λιγνή, ἀντάμα μου νὰ μείνῃ.
—Δὲν εἶμαι ἐγὼ σὰν ποῦ θαρρεῖς, δὲν εἶμαι σὰν ποῦ ξέρεις,
μαλώτρα καὶ δικάτρα μαι, κ' ἦρτα νὰ σὲ μαλώσω,
ὀπ' ἀγαπᾷς ἀρχόντισσα κι' ἀρχοντοπούλας κόρη,
τὴ νύχτα τὴν ἀλησμονεῖς καὶ φήνεις τη καὶ φεύγεις.
— Γιὰ ποιὰ μοῦ λές, γιὰ ποιὰ λαλεῖς, γιὰ ποιὰ μοῦ συντυχαίνεις;
γιὰ μιὰ ξανθή, γιὰ μιὰ λιγνή, μιὰ χαμηλοβλεποῦσα,
ὁποῦ γελᾷ καὶ πέφτουνε τὰ ῥόδα 'ς τὴν ποδιά της;
— Σὰν τὴν παινᾷς, ἀφέντη μου, πῶς τὴν ἀποξεχάνεις;
— Εἶπα σου τὰ παινέματα, νὰ πῶ καὶ τὰ ψεγάδια;
Ἂν τῆς μιλήσω, κλαίει μου, κι' ἂν τῆς εἰπῶ θυμώνει,
κι' ἂν τήνε κάνω τίποτα, τῆς μάννας της τὸ λέει.
— Κείνη ἔμωσεν, ἀφέντη μου, πιό της νὰ μὴ τὸ κάμῃ.
Σήκω νὰ πᾶ τὴν εὕρωμε, γιατὶ ἡ ψυχή της βγαίνει.»

Ἐπῆραν τὸ δρομὶ δρομὶ νὰ πάνε νὰ τὴν εὕρουν.
Καὶ πρόβαλεν ἡ λυγερὴ ἀπὸ τὸ παραθύρι.
«Καλὸ 'ς τὸν ἤθελα νὰ δῶ, τὸν πεθυμοῦσα νά 'ρθῃ,
καλό 'ς τον τὸ βασιλικὸ μὲ τὰ χρυσά του τἄνθη.
—Ἐπαίνεσές με ἀγάπη μου, προτοῦ νὰ σὲ παινέσω,
θάλασσα μὲ τὰ κάτεργα, μπαξὲ μὲ τὰ λουλούδια,
βρύση μου μὲ τὸ κρυὸ νερό, μ' ὁλόχρυσα σουλούνια.»

Ἐπῆγαν κ' ἐπαντρέψαν τους κάτω 'ς τὸν ἅη Γιάννη,
μὲ τετρακόσους ἄρχοντας, μὲ τριάντα δεσποτάδες,
μὲ τὸ Φουκᾶ τὸν μπάρμπα του κ' ἔπιασε τὰ στεφάνια.
Τὴ γῆς ἐστρῶσαν κόκκινη κ' ἔπαψαν οἱ καμπάναις,
ὅταν τὸν εὐλογούσανε οἱ τριάντα δεσποτάδες,
κ' ἐσάστισεν ἡ γειτονιά, ἐσάστισε κ' ἡ κόρη.

Στ. 10. Αὐτιὰ σφραγισμένα μὲ μόλιβον, διὰ νὰ μὴ ἀκούωμεν. *Στ. 14.* ***διωματάρης,*** *εὐειδής, μὲ μεγαλοπρεπὲς παράστημα.* *Στ. 21.* ***ἀλουσιὰ*** *θερμὸν νερὸν πρὸς λοῦσιν.* *Στ. 25.* ***δικάτρα*** *ἡ δικάζουσα, ἡ ἐλέγχουσα.* *Στ. 49.* ***σουλούνια*** *σωλῆνες.* *Στ. 52.* ***Φουκᾶ*** *ὁ Φωκᾶς τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων.* *Στ. 53. ἔστρωσαν τὴν γῆν μὲ ἐρυθροὺς τάπητας.*

83

(ΤΗΣ ΚΟΥΜΠΑΡΑΣ ΠΟΓΙΝΕ ΝΥΦΗ)

[Τὴν δύναμιν καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου ἔρωτος ἐκθειάζουν καὶ παροιμίαι καὶ πολλὰ κωμαστικὰ ᾄσματα. «Καινούργια ἀγάπη χάνεται, παλιὰ δὲ λησμονειέται.» Καὶ εἰς σύγκρουσιν τοῦ πρώτου πρὸς νέους ἔρωτας, κατισχύει οὗτος. Τοιαύτην ὑπόθεσιν ἔχει καὶ τὸ κοινότατον εἰς τὴν Ἑλλάδα ᾆσμα τῆς ἐγκαταλειφθείσης ἐρωμένης, ἥτις κληθεῖσα νὰ στεφανώσῃ τὸν ἀγαπητικόν της νυμφεύεται αὐτόν, μετανοήσαντα κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων. Παραπλησίαν δ' ὑπόθεσιν ἔχουν καὶ ᾄσματα ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν, γαλλικά, ἰταλικά, ἱσπανικά, ἀγγλικά, σκωτικά, ἀρμορικανικά, δανικά, νορβηγικά, σουηδικά. Ἐκ παλαιοτάτων δὲ πιθανῶς σκανδιναυικῶν ᾀσμάτων παρέλαβε καὶ ὁ χρονογράφος Σάξων ὁ γραμματικὸς τὸν περὶ τῆς Σειγφρίδας καὶ τοῦ βασιλόπαιδος Ὀθὰρ μῦθον.

Αἱ καππαδοκικαὶ παραλλαγαὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ᾄσματος δεικνύουν ὅτι εἶναι ἀκριτικόν, ἢ ὅτι ἐπῆλθε συμφυρμὸς αὐτοῦ πρὸς τἀκριτικά, διότι ὁ ἥρως ἐν ταῖς παραλλαγαῖς ταύταις εἶναι ὁ *Ἀκρίτες*.]

Ἔχω καὶ μῆνες καὶ καιροὺς τὸν ἀγαπῶ δὲν εἶδα·
τώρα τὸν βλέπω κ' ἔρχεται κάτω 'ς ἀνήλιο κάμπο,
ἄνθη τὸν τριγυρίζουνε καὶ μόσχοι τὸν μυρίζουν,
καὶ τὰ σγουρά του τὰ μαλλιὰ τὸ νοῦ μου συνεπῆραν.
«Ποῦ ἦσουν, λεβέντη μ' ὄμορφε καὶ πολυαγαπημένε;
— Καλή σου ἡμέρα, πέρδικα, χρυσῆς αὐγῆς τρυγόνα.
Κόρη, κλειδιὰ σ' ἀγόρασα κι' ἀντίκλειδα σ' ἀφήνω,
κλείδωσε τὴν καρδοῦλα σου κι' ἀπόμενε τοὺς πόνους.
Ὁ κύρης μου κ' ἡ μάννα μου μοῦ τοίμασαν τὸ γάμο,
κι' ἂ δὲν περηφανεύεσαι ἔλα νὰ μπῇς κουμπάρα.
— Πάω νὰ τὸ πῶ τῆς μάννας μου κι' ὅ τι μοῦ εἰπῇ θὰ κάμω.»

Κινάει καὶ πάει 'ς τὴ μάννα της σὰ μῆλο μαραμμένο.
«Μάννα μου, μὲ καλέσανε νὰ πάω νὰ στεφανώσω
τὸ νιὸν ὁποῦ καρτέραγες ἄντρα γιὰ νὰ τὸν πάρω.
—Καὶ πῶς τὸ λές, παιδάκι μου νὰ πᾶς νὰ στεφανώσῃς;
Ἔχεις ποδάρια νὰ σταθῇς καὶ μάτια ν' ἀντρανίσῃς,
ἔχεις καὶ γοργοδάχτυλα ν' ἀλλάξῃς δαχτυλίδια,
καὶ χέρια γοργογύριστα νὰ στεφανογυρίσῃς;
—Ἔχω ποδάρια νὰ σταθῶ καὶ μάτια ν' ἀντρανίσω,
ἔχω καὶ γοργοδάχτυλα ν' ἀλλάξω δαχτυλίδια,

καὶ χέρια γοργογύριστα νὰ στεφανογυρίσω.
Μάννα μου, τἀποφάσισα, θὰ πάω νὰ στεφανώσω,
καὶ θὲ νὰ κάμω ὑπομονή, γερὴ καρδιὰ θὰ δείξω.
— Σύρε, παιδί μου, 'ς τὸ καλὸ καὶ 'ς τὴν καλὴ τὴν ὥρα,
καὶ νὰ γιομίσῃ ἡ στράτα σου τριαντάφυλλα καὶ ρόδα.»

Ἔκατσε κ' ἐστολίστηκε τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες.
Βάζει τὸν οὐρανὸ μαντί, τὴ θάλασσα μαγνάδι,
τὸν ἥλιο βάζει πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάζει καμαροφρύδι,
τὴν ὄχεντρα τὴν πλουμιστὴ κορδέλλα 'ς τὰ μαλλιά της,
τὸν ἄμμο τὸν ἀμέτρητο ρήχνει μαργαριτάρι.
Κάνει στεφάνια ὁλόχρυσα, λαμπάδες ἀσημένιαις
καὶ δαχτυλίδι πυργωτὸ τῆς νύφης νὰ χαρίσῃ.
Παίρνει καὶ πάει 'ς τὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀρραβωστεφανώσῃ.
Βάγιαις τὴν πάνε ἀπὸ μπρὸς καὶ βάγιαις ἀπὸ πίσω
καὶ βάγιαις ἀπ' τὰ δυὸ πλευρὰ νὰ μὴ τὴν πιάσῃ ὁ ἥλιος.
'Σ τὸ δρόμον ὅπου πήγαινε τὰ μονοπάτια ἀνθοῦσαν.
Κι' ὡσὰν τὴν εἶδε ἡ ἐκκλησιὰ ἀπ' ἄκρη 'ς ἄκρη σείστη.
Παπᾶς τὴν εἶδε κ' ἔσφαλε, διᾶκος κι' ἀποξεχάστη,
τὰ ψαλτικά τους ἔχασαν ψάλταις καὶ καλανάρχοι.
Ὡσὰν τὴν εἶδε ὁ νιόγαμπρος ἔπεσε κ' ἐλιγώθη.
«Παπᾶ, γιὰ ματασήμανε, παπᾶ, γιὰ ματαψάλε,
καὶ γύρισε τὰ στέφανα καὶ βάλ' τα 'ς τὴν κουμπάρα.»
Κ' ἡ νύφη ἀπολογήθηκε μὲ τὸ καμένο χεῖλι.
«Σύρε νὰ πάμε, μάννα μου, καὶ 'ς τὄνειρό μου τό εἶδα,
χρυσὸν ἀιτὸν ἐβάσταγα κι' ἄλλη μοῦ τόνε πῆρε.
Τὰ ροῦχα μου 'ς τὴν ἐκκλησιά, κ' ἐγὼ 'ς τὸ μοναστῆρι,
κι' ὅσο τὸν χάρηκα κ' ἐγὼ νὰ τὸν χαρῇ κ' ἐκείνη.»

Τὴν ξαγναντεύει ἡ μάννα της ἀπ' ὥριον παραθύρι.
«Καλὸ 'ς τὴ θυγατέρα μου, τὴ φωτογεννημένη,
κουμπάρα τὴν ἐστόλιζα καὶ νύφη κατεβαίνει.»

Στ. 8. «κλειδώνει ἡ καρδιὰ» λέγεται ἐπὶ μεγάλου πένθους, εἶναι δηλ. κλεισμένη, ἀπρόσιτος εἰς πᾶσαν χαράν. *Στ. 16.* ***ἀντρανίσῃς****=ἀτενίσῃς.* *Στ. 17. Κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀρραβώνων ὁ παράνυμφος ἐναλλάσσει τοὺς δακτυλίους τῶν μελλονύμφων, καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπακολουθοῦσαν τελετὴν τοῦ στεφανώματος ἐναλλάσσει τρὶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὰ στέφανα. Ταύτην τὴν πρᾶξιν τῆς ἐναλλαγῆς τῶν στεφάνων καλεῖ τὸ ᾆσμα* ***στεφανογύρισμα****.* *Στ. 27.* ***μαντὶ*** *(μανδύας) μαντήλιον χρησιμεῦον ὡς κάλυμμα.* ***μαγνάδι*** *= πέπλος.* *Στ. 32-33. Ὁ παράνυμφος φέρει τὰ στέφανα καὶ τὰς λαμπάδας τοῦ γάμου, καὶ προσφέρει δῶρόν τι εἰς τὴν νύμφην.* ***δαχτυλίδι πυργωτὸ*** *τὸ ἄλλως λεγόμενον* ***κουμπελίδικο,*** *δακτύλιος ἔχων εἰς τὸ μέσον θολοειδῆ πολύτιμον λίθον, συνήθως ἀδάμαντα.* *Στ. 34.* ***ἀρραβωστεφανώσῃ*** *= ἀρραβωνιάσῃ καὶ στεφανώσῃ.* *Στ. 35.* ***βάγιαις*** *ἀκόλουθοι, θεραπαινίδες.* *Στ. 42.* ***ματασήμανε*** *= σήμανε ἐκ νέου τοὺς κώδωνας τῆς ἐκκλησίας, διότι νέα τελετὴ τῶν γάμων θὰ γίνῃ.*

84

(Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ)

[Τὸ θέμα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ μετὰ μακροχρόνιον ἀποδημίαν ἐπανερχομένου ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ προσδοκώσης τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ συζύγου, εἶναι διεσκευασμένον εἰς τὰ ᾄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τρεῖς κυρίους τύπους. Κατὰ τὸν πρῶτον ἡ ἀναγνώρισις γίνεται παρὰ τὴν βρύσιν, ἔξω τοῦ χωρίου, κατὰ τὸν δεύτερον ἔξω τῆς οἰκίας, τῆς ὁποίας τὴν θύραν κρούει ὁ σύζυγος, κατὰ τὸν τρίτον ὁμοίως ἔξω τῆς οἰκίας, ὅπου τὸν προσελκύει ὁ κρότος τοῦ ἀργαλειοῦ καὶ ὁ ἦχος τοῦ ᾄσματος τῆς ὑφαινούσης συζύγου. Παρεκβάσεις τῶν τύπων τούτων παρουσιάζουν ὀλίγιστα ᾄσματα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ ἀναγνώρισις γίνεται ἐν τῇ ὁδῷ ἢ ἐν ἀγρῷ, ὅπου ἡ σύζυγος θερίζει. Ἐξαιρετικῶς εἴς τινα ᾄσματα ὁ σύζυγος καταφθάνει διὰ πλοίου καὶ ἀποβιβάζεται διὰ λέμβου εἰς τὴν ξηράν, εἰς τὰ λοιπὰ ἔρχεται καβαλλάρης καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς κυνηγός, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὰ λαγωνικά του. Ἐπειδὴ δὲ πάμπολλαι εἶναι αἱ φερόμεναι παραλλαγαὶ δὲν εἶναι σπάνιοι οἱ συμφυρμοὶ μετ' ἄλλων ᾀσμάτων, μάλιστα μετὰ τῆς Ῥιμάτας τῆς ἐγκαταλειφθείσης κόρης καὶ τοῦ ᾄσματος τῆς ξενιτειᾶς, ἐν ᾧ ὁ σύζυγος ἑτοιμάζει τὴν νύκτα τὸν ἵππον του πρὸς ἀναχώρησιν, συμπραττούσης καὶ τῆς συζύγου. Συμφυρμὸς δὲ καὶ σύγχυσις εἰς πολλὰς παραλλαγὰς παρατηρεῖται καὶ τῶν διαφόρων τύπων τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος, ὡς λ. χ. ὅταν ἡ ἀναγνώρισις γίνεται παρὰ τὴν βρύσιν καὶ ἡ σύζυγος διατάσσει τὰς ὑπηρετρίας ν' ἀνοίξουν τὴν θύραν καὶ νὰ ἑτοιμάσουν τὴν κλίνην.

Τὸ θέμα τοῦτο μεγάλην ἔχει διάδοσιν εἰς τὴν ποίησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, γνωστότατον δ' ὅτι τὸ παλαιότατον καὶ ἀνυπερβλήτου κάλλους πρότυπον τῆς διασκευῆς αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ἐπεισόδιον τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῆς Πηνελόπης. Πρὸς τὸ ὁμηρικὸν πρότυπον ὀλίγας, ἐξωτερικὰς μᾶλλον, ὁμοιότητας παρουσιάζει τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα, πολλῷ δὲ πλείονας πρὸς τᾆσματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ὁπωσδήποτε δ' ὅμως ἐγγύτερον τῶν ᾀσμάτων τούτων πρὸς τὸ ὁμηρικὸν καὶ τρόπον τινὰ εἰς τὸ μεταίχμιον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς μέσης καὶ νεωτέρας εὐρωπαϊκῆς δημώδους ποιήσεως φαίνεται εὑρισκόμενον τὸ ᾆσμα τοῦ ἡμετέρου λαοῦ (Πρβλ. τὰ ***σημάδια***, τὰ ὁμηρικὰ σήματα, ἐκ τοῦ συζυγικοῦ θαλάμου, τὴν ὑφαίνουσαν σύζυγον, τὴν παρασκευὴν τῆς συζυγικῆς κλίνης κττ.). Ἐκ τῶν ὁμοιοτήτων δὲ πρὸς τἆλλα εὐρωπαϊκὰ ᾄσματα μνημονεύομεν τὴν πρότασιν γάμου τοῦ ἀγνώστου ξένου πρὸς τὴν γυναῖκά του (ἐν τῷ Β' καὶ τῷ Γ' ἑλληνικῷ τύπῳ) καὶ τὴν ἀγγελίαν τοῦ δῆθεν θανάτου τοῦ συζύγου. Ἀλλ' ὅ τι πρὸ πάντων διακρίνει τὸ ἡμέτερον ᾆσμα τῶν ἄλλων εἶναι ἡ ἀκραιφνὴς ἑλληνικότης αὐτοῦ, διότι τοσοῦτο στερεῶς εἶναι συνυφασμένον πρὸς τὸν ἑλληνικὸν βίον, ὥστε σχεδὸν εἰς ἕκαστον στίχον αὐτοῦ ἐνωτιζόμεθα ἀπηχήσεις ἠθῶν, ἐθίμων καὶ συναισθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἢ βλέπομεν διαγραφομένας ἀναπαραστάσεις ἑλληνικῶν τοπείων.]

Ἐρρόδισε γὴ ἀνατολὴ καὶ ξημερώνει ἡ δύση,
γλυκοχαράζουν τὰ βουνὰ κι' ὁ αὐγερινὸς τραυειέται,
πὰν τὰ πουλάκια 'ς τὴ βοσκὴ κ' οἱ λυγεραῖς 'ς τὴ βρύση.

Βγαίνω κ' ἐγὼ κι' ὁ μαῦρος μου καὶ τὰ λαγωνικά μου.
Βρίσκω μιὰ κόρη πὄπλενε σὲ μαρμαρένια γοῦρνα.
Τὴ χαιρετάω, δὲ μοῦ μιλεῖ, τῆς κρένω δὲν μοῦ κρένει.
«Κόρη, γιὰ βγάλε μας νερό, τὴν καλὴ μοῖρα νά χῃς,
νὰ πιῶ κ' ἐγὼ κι' ὁ μαῦρος μου καὶ τὰ λαγωνικά μου.»
Σαράντα σίκλους ἔβγαλε, 'ς τὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
κι' ἀπάνω 'ς τοὺς σαρανταδυὸ τὴ βλέπω δακρυσμένη.
«Γιατί δακρύζεις, λυγερή, καὶ βαριαναστενάζεις;
Μήνα πεινᾷς, μήνα διψᾷς, μὴν ἔχῃς κακὴ μάννα;
— Μήτε πεινῶ, μήτε διψῶ, μήτ' ἔχω κακὴ μάννα.
Ξένε μου, κι' ἂν ἐδάκρυσα κι' ἂ βαριαναστενάζω,
τὸν ἄντρα χω 'ς τὴν ξενιτειὰ καὶ λείπει δέκα χρόνους,
κι' ἀκόμη δυὸ τὸν καρτερῶ, 'ς τοὺς τρεῖς τὸν παντυχαίνω,
κι' ἂ δὲν ἐρθῇ, κι' ἂ δὲ φανῇ, καλόγρια θενὰ γένω,
θὰ πάγω 'ς ἔρημα βουνά, νὰ στήσω μοναστῆρι,
καὶ 'ς τὸ κελλὶ θὰ σφαλιστῶ, 'ς τὰ μαῦρα θελὰ βάψω,
ἐκειὸν νὰ τρώγῃ ἡ ξενιτειὰ κ' ἐμὲ τὰ μαῦρα ῥάσα.
— Κόρη μου ὁ ἄντρας σου πέθανε, κόρη μου ὁ ἄντρας σου χάθη·
τὰ χέρια μου τὸν κράτησαν, τὰ χέρια μου τὸν θάψαν,
ψωμὶ κερὶ τοῦ μοίρασα, κ' εἶπε νὰ τὰ πλερώσῃς,
τὸν ἔδωκα κ' ἕνα φιλί, κ' εἶπε νὰ μοῦ τὸ δώσῃς.
— Ψωμὶ κερὶ τοῦ μοίρασες, διπλὰ νὰ σὲ πλερώσω,
μὰ γιάτ' ἐκεῖνο τὸ φιλί, σύρε νὰ σοῦ τὸ δώσῃ.
— Κόρη μου ἐγώ εἶμαι ὁ ἄντρας σου, ἐγώ εἶμαι κι' ὁ καλός σου.
— Ξένε μου ἂν εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἂν εἶσαι κι' ὁ καλός μου,
δεῖξε σημάδια τῆς αὐλῆς καὶ τότες νὰ πιστέψω.
— Ἔχεις μηλιὰ 'ς τὴν πόρτα σου καὶ κλῆμα 'ς τὴν αὐλή σου,
κάνει σταφύλι ῥαζακὶ καὶ τὸ κρασὶ μοσκᾶτο,
κι' ὅποιος τὸ πιῇ δροσίζεται καὶ πάλι ἀναζητᾷ το.
— Αὐτά εἰν' σημάδια τῆς αὐλῆς, τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος,
διαβάτης ἦσουν, πέρασες, τά εἶδες καὶ μοῦ τὰ λέεις.
Πές μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότες νὰ πιστέψω.
— Ἀνάμεσα 'ς τὴν κάμαρα χρυσὸ καντῆλι ἀνάφτει,
καὶ φέγγει σου ποῦ γδύνεσαι καὶ πλέκεις τὰ μαλλιά σου,
φέγγει σου τοῖς γλυκαῖς αὐγαῖς ποῦ τὰ καλά σου βάζεις.
— Κάποιος κακός μου γείτονας σοῦ τά πε καὶ τὰ ξέρεις.
Πές μου σημάδια τοῦ κορμιοῦ, σημάδια τῆς ἀγάπης.
— Ἔχεις ἐλιὰ 'ς τὰ στήθη σου κ' ἐλιὰ 'ς τὴν ἀμασκάλη,
κι' ἀνάμεσα 'ς τὰ δυὸ βυζιὰ τ' ἀντροῦ σου φυλαχτάρι.
— Ξένε μου ἐσύ εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἐσύ εἶσαι κι' ὁ καλός μου.»

*Στ. 23. 24. **ψωμὶ** διὰ τὴν παρηγοριὰν τῆς κηδείας, **κερὶ** διὰ τὴν κηροδοσίαν, **φιλὶ** τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. Ἄλλαι παραλλαγαὶ ἀναφέρουν ἄλλα τῶν νομίμων τῆς κηδείας, οἷον **παννὶ** (διὰ τὸ σάβανον), **παπᾶδες** (διὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν) κττ.*

85

ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ ΠΟΥ ΚΑΚΟΤΥΧΗΣΕ

Ἡ κυρὰ Ῥήνη τοῦ Κριτοῦ, τοῦ Δούκα ἡ θυγατέρα,
χρόνους τῆς γράφουν τὰ προικιά, χρόνους τἀπανωπροίκια,
καὶ τὰ κρυφὰ τῆς μάννας της λογαριασμοὺς δὲν ἔχουν.
Τῆς δίνει κι' ὁ πατέρας της καράβι ἁρματωμένο,
τῆς δίνουν καὶ τἀδέρφια της ἁμάξι φορτωμένο,
τῆς δίνει κ' ἡ μαννοῦλα της τάσι μαργαριτάρι,
χρυσὸ θρονὶ νὰ κάθεται, μῆλο χρυσὸ νὰ παίζῃ,
καὶ μοῦλα χρυσοκάπουλη νὰ περπατῇ καβάλλα.

Μά ἦρθε ὁ καιρὸς ὁ δίσεχτος, χρονιὰ κατακαϊμένη,
πῆραν τὰ χρέγια τὰ προικιά, πῆρε τὰ πλούτη ἡ ἀρρώστεια,
καὶ μπῆκε ὁ ἄντρας πιστικὸς κ' ἡ νύφη ξενοϋφαίνει.
Μιὰ Κυριακὴ καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰ πίσημον ἡμέρα,
τὴν πῆρε τὸ παράπονο, πίκρα πολὺ μεγάλη,
σταυρόδεσε τὰ χέρια της 'ς τἀιταῖρι της πηγαίνει.
«Θέλω νὰ πάω 'ς τὴ μάννα μου, καλέ μ', 'ς τὰ γονικά μου.
— Ἀρχόντισσα σ' ἔφερα δῶ, φτωχὴ ποῦ θὰ σὲ πάω;
— Συνόριασέ μου τὰ βουνά, καὶ πάγω μοναχή μου.»

Ῥάχη σὲ ῥάχη ἀκκούμπησε, λιθάρι σὲ λιθάρι,
καὶ πῆγε κι' ἀπακκούμπισε 'ς τῆς μάννας της τὴν πόρτα.
'Σ τὸ δρόμο νόπου πήγαινε, 'ς τὰ δάση ὁποῦ περνοῦσε,
παρακαλοῦσε τὸ θεὸ μὲ πικραμένα χείλη.
«Θέ μου, νὰ βρῶ τῆς δούλαις μου καὶ νὰ μὴ μὲ γνωρίσουν.»
Κι' ὁ θιὸς τήνε συνάκουσε κ' ἡ δέσποινα τοῦ κόσμου,
κ' ηὗρε τοῖς δούλαις τοῦ σπιτιοῦ 'ς τὴ βρύση ποῦ λευκαίναν.
«Ὥρα καλή σας, λυγεραῖς, ὥρα καλή, κοπέλλαις.
— Καλό 'ς τη τὴν ξενοῦλα μας, τί θέλεις, τί γυρεύεις;
— Νὰ πιῶ νερὸ γιατὶ διψῶ, κι' ἀπὲ σᾶς συντυχαίνω.
Νὰ πῆτε τῆς κυρούλας σας, δοῦλα της νὰ μὲ πάρῃ.
— Ξένη μ', κοπέλλαις ἔχουμε, κοπέλλαις καὶ κοπέλλια,
καὶ σένα τί σὲ θέλουμε, σὰν τί δουλειὰ νὰ κάνῃς;
— Ξέρω νὰ ὑφαίνω 'ς τὸ βλαττί, νὰ ὑφαίνω 'ς τὸ βελοῦδο.»

Χρυσὰ παπούτσια φόρεσε, πάει νὰ ἰδῇ τὴ δούλα.
«Ποιά ναι ποῦ ὑφαίνει 'ς τὸ βλαττί, ποῦ ὑφαίνει 'ς τὸ βελοῦδο;
Κείνη ποῦ ὑφαίνει 'ς τὸ βλαττί, ποῦ ὑφαίνει 'ς τὸ βελοῦδο,
εἶναι μακριὰ 'ς τὴν ξενιτειά, εἶναι μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
Σύρτε νὰ τήνε βάλετε 'ς τὸν ἀργαλειὸ τῆς Ρήνης,
γιὰ νὰ ξυφάνῃ τὸ χρυσὸ ποῦ εἶναι μισοφτειασμένο.»

Τὴν πῆραν καὶ τὴ βάλανε 'ς τὸν ἀργαλειὸ νὰ ὑφάνῃ,
κι' ὥριο τραγοῦδι ἀρχίνησε, σὰ νά ἦταν μοιρολόγι.
«Διασίδι, πολυδιάσιδο, καλοῦ καιροῦ διασμένο,
διασίδι, ὅταν σὲ διάζουμουν ἦρθαν οἱ συμπεθέροι,
διασίδι, ὅταν σ' ἐτύλιγα ἦρθαν μ' ἀρραβωνιάσαν,
κι' ὅταν σὲ μισοκόπισα ἦρθαν γιὰ νὰ μὲ πάρουν,
κ' ἡ μοῖρα μου τὸ ἠθέλησε νά ῤθω νὰ σὲ ξυφάνω!»

Κυρὰ ψηλά ἦταν τ' ἄκουσε καὶ τῆς ἀπολογήθη.
«Δοῦλα, ποῦθ' εἶν' ὁ τόπος σου, ποῦθ' εἶν' τὰ γονικά σου;
—Ἡ μάννα μου Γιαννιώτισσα κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τὴν Πόλη,
κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ Ῥήνη ἡ λυγερή, ἡ Ῥήνη ἡ μαυρομάτα.»
Κ' ἡ μάννα της κατέβηκε καὶ τὴ σφιχταγκαλιάζει.
Τοῖς σκλάβαις της ἐμίλησε, τοῖς δούλαις της φωνάζει.
«Βάλτε νερὸ καὶ λοῦστε τη, σύρτε τη 'ς τὸ χαμάμι,
ἀλλάχτε τη, στολίστε τη τὴν πρώτη τὴ στολή της,
καὶ νὰ βαρέσουν τἄργανα καὶ τὰ γλυκὰ παιχνίδια.»

Στ. 14. ***τἀιταῖρι*** *(τὸ ταῖρι) ὁ σύζυγος.* *Στ. 17.* ***συνόριασε*** *βάλε σύνορα (δεῖξε σημεῖα ἀναγνωρίσεως τοῦ δρόμου τὰ βουνὰ ποῦ πρέπει νὰ περάσω).* *Στ. 31.* ***βλαττὶ*** *ἢ* ***βλαντὶ*** *ἡ προφύρα, καὶ γενικῶς πολυτελὲς ὕφασμα.* *Στ. 40.* ***διασίδι*** *(ἀρχ. δίασμα)* ***διάζομαι*** *(ἀρχ. λέξις) = χωρίζω τὸ νῆμα εἰς ἰσομεγέθεις κλωστὰς καὶ τυλίσσω αὐτὰς εἰς τὸ* ***ἀντὶ*** *τοῦ ἀργαλειοῦ.* *Στ. 33.* ***μισοκόπισα*** *= μισοτελείωσα.*

86

[Τὸ ᾆσμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ ἀγορᾶς ὡς δούλης ὡραίας γυναικὸς καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ κυρίου της, ἀναγνωρίσαντος ὅτι ἦτο ἀδελφή του, εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένον ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ὑπάρχουσι δὲ δύο τύποι αὐτοῦ. Κατὰ τὸν ἕνα ἡ αἰχμαλωτισθεῖσα ὑπὸ πειρατῶν κόρη, ἀναγνωρίζεται ὡς ἀδελφὴ τοῦ ἅρπαγος, ὅστις τὴν ἐλευθερώνει καὶ μετὰ πλουσίων δώρων πέμπει πρὸς τοὺς γονεῖς· κατὰ δὲ τὸν ἕτερον, σύζυγος ἀναγκάζεται νὰ πωλήσῃ τὴν ὡραίαν γυναῖκά του, τὴν ὁποίαν ὁ ἀγοραστὴς (ἐν ταῖς πλείσταις παραλλαγαῖς πειρατὴς ἢ γενίτσαρος), ἀναγνωρίσας ὅτι εἶναι ἀδελφή του, ἀποδίδει εἰς τὸν ἄνδρα της. Τὸν πρῶτον τύπον ἔχομεν ἐν αἰγινητικῷ ᾄσματι, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ Σπ. Ζαμπέλιος, πολλὰς αὐθαιρέτους μεταβολὰς ἐπενεγκὼν εἰς τὸ κείμενον, πρὸς διόρθωσιν δῆθεν καὶ καλλωπισμὸν αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὸν δεύτερον διακρίνονται αἱ ἑξῆς διαφοραί. α') Ὁ πωλήσας σύζυγος εἶναι ὁ γνωστὸς ἐξ ἄλλων ᾀσμάτων Μαυριανός, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη προῆλθεν ἐκ συμφυρμοῦ πρὸς τᾄσματα ἐκεῖνα. β') Ὁ σύζυγος εἶναι κοντὸς (ἢ κόντες). γ') Ὁ σύζυγος εἶναι παπᾶς, ὅστις ὅπως ἐξαγοράσῃ τὴν ἄφεσιν λειτουργικοῦ παραπτώματος, μὴ ἐξαρκούσης πρὸς τοῦτο τῆς ἄλλης περιουσίας του, πωλεῖ καὶ τὴν γυναῖκα του. Ὑπάρχουσι καὶ παραλλαγαὶ μὴ ἀναφέρουσαι πώλησιν ἢ ἁρπαγὴν τῆς γυναικός, ἀλλ' αὗται παρουσιάζουν συμφυρμὸν μετ' ἄλλων ᾀσμάτων.

Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχει καὶ ἀλβανικὸν ᾆσμα τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὅπου καὶ πολλὰ ἄλλα ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ᾄσματα, προπάντων ἀκριτικά, ἐπιχωριάζουν, κομισθέντα ἐκ τῶν ἐποικισάντων εἰς τὴν Καλαβρίαν καὶ τὴν Σικελίαν Ἀλβανῶν τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ ᾆσμα τοῦτο ἡ αἰχμαλωσία τῆς κόρης Ὀλυμπίας συμβαίνει εἰς τὸν κάμπον τῆς Κορώνης, ἀναγνωρίζει δὲ αὐτὴν ὡς ἀδελφήν του ὁ πειρατὴς Βλαστάρης, ὁδηγηθεὶς ἐκ τοῦ κελαδήματος πουλιοῦ.]

Α΄

Ἡ κυρὰ Ῥήνη τοῦ Σκληροῦ, κ' ἡ Ἀρετὴ τοῦ Δούκα,
κ' ἡ Χρυσοκουδουκλιώτισσα, πανέμνοστα κορίτσια,
βγῆκαν νὰ περπατήσουνε καὶ 'ς τὸ λουτρὸ νὰ πάνε.
Ἡ μάννα της ἡ Σκλήραινα, «Κάτσε, Ῥηνιώ», τῆς λέγει·
κι' ὁ κύρης της ἀντίλεγε· «Σύρε, Ῥηνιώ μου, σύρε,
σύρε κ' ἐγὼ γιὰ χάρη σου τρεῖς βίγλαις θὰ καθίσω.
Τὴ μιὰ καθίζω 'ς τὸ βουνό, τὴν ἄλλη 'ς τἀκρογιάλι,
τὴν τρίτη τὴν καλύτερη μέσ' 'ς τοῦ λουτροῦ τὴν πόρτα.»

Ἀκόμη ὁ λόγος ἔστεκε κ' ἡ συντυχιὰ ἀποκράτει,
φωνάζει ἡ βίγλα τοῦ βουνοῦ, «Μιὰ φοῦστα κατεβαίνει,
ἀφροκοπάει 'ς τὰ κύματα, τὸν Πλάτανο διαβαίνει.»
Φωνάζει ἡ βίγλα τοῦ γιαλοῦ· «Δυὸ φοῦσταις ἀρμενίζουν,

βάνουνε πλώρη 'ς τὸ Καστρὶ καὶ 'ς τοῦ λουτροῦ τὴν πόρτα.»
Φωνάζει κ' ἡ καλύτερη, «Κορίτσια, πιάκανέ σας!»
Ὥστε ν' ἀλλάξῃ ἡ Ἀρετή, ν' ἀναζωστῇ ἡ Εἰρήνη,
κ' ἡ Χρυσοκουδουκλιώτισσα τὸ δέμα της νὰ βάλῃ,
ἄλλοι ἀπ' τὴν πόρτα μπαίνουνε, κι' ἄλλοι ἀπ' τὸ παραθύρι.
Τὴν ἀκριβὴ τῆς Σκλήραινας ἀνάγερα τὴν πάνε.

Τουρκόπουλο τὴ δέχεται 'ς τὰ ὁλόχρυσα ντυμένο.
'Σ τὰ κλάματα τήνε φιλεῖ, τήνε σφιχταγκαλιάζει.
Μά ἕνα πουλάκι κάθησε ἀπάνω 'ς τὸ κατάρτι,
δὲν ἐκελάδειε σὰν πουλί, οὔτε σὰ χιλιδόνι,
μόν' ἐκελάδειε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
«Ὦ οὐρανέ, μὴν τὸ δεχτῇς, καὶ γῆ μὴν τὸ σηκώσῃς,
νά χῃ ὁ ἀδερφὸς τὴν ἀδερφὴ 'ς τὸν κόρφο του κλεισμένη,
σὰ νύφη νὰ τήνε φιλεῖ, σὰν ἄντρας νὰ τὴ βλέπει!
—Ἀκοῦς, ἀκοῦς, Τουρκόπουλε, τί λέει τὸ πουλάκι;
—Πουλάκι εἶναι κι' ἂς κιλαϊδεῖ, πουλάκι εἶναι κι' ἂς λέῃ.
—Γιὰ νὰ σοῦ πῶ, Τουρκόπουλε, ποιὸς εἶσαι, πῶς σὲ λένε;
Εἶχα ἀδερφὸ 'ς τὴν ξενιτειὰ καὶ πρωτοταξιδιάρη.
Ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ χάθηκε, κι' ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ πνίγη,
κι' ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ τούρκεψε 'ς τῆς Ἀραπιᾶς τὰ μέρη.
—Γιὰ πές μου, πές μου, λυγερή, ποῦθε κρατεῖ ἡ γενιά σου;
—Ἄς εἶν' ἀπὸ τἀνάθεμα κι' ἀπ' τὴν ἀνεμοζάλη.
—Πές μου, νὰ ζήσῃς, λυγερή, πῶς λὲν τὰ γονικά σου;
—Ἡ μάννα μου ἀπ' τὴν Κόριθο, κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τ' Ἀνάπλι,
Σκληρὸ τὸν λένε ξακουστὸ κ' ἐμένα κυρὰ Ῥήνη.
—Πιάσε ἀδερφή μ' τὴν τσέπη σου, πιάσε καὶ τὴν ποδιά σου.»
'Σ τὴν τσέπη βάζει τὰ φλωριὰ καὶ 'ς τὴν ποδιὰ τὰ γρόσια.
«Σύρε, Ῥηνιώ, 'ς τὸ σπίτι μας, σύρε 'ς τὰ γονικά μας.»

Στ. 2. ***πανέμνοστα*** *= νοστιμώτατα (πᾶν + εὔνοστος, μεσαιωνικὸς τύπος τῆς λέξεως. Παρὰ Ζαμπελίῳ πανεύνοστα).* *Στ. 10.* ***φοῦστα*** *πειρατικὸν πλοῖον.* *Στ. 11. 13.* ***Πλάτανος, Καστρὶ*** *συνηθέσταται τοπωνυμίαι.* *Στ. 14.* ***πιάκανέ σας*** *= σᾶς ἔπιασαν.* *Στ. 18.* ***ἀνάγερα*** *σηκωτά.*

Β'

Ἔχει ὁ Κοντοθόδωρος, ἔχει ὄμορφη γυναῖκα.
Τόνε ζηλεύει ἡ γειτονιά, τόνε ζηλεύει ἡ χώρα,
τόνε ζηλεύουν οἱ ἄρχοντες, κι' ὅλα τὰ παλληκάρια,
σὰν τὸν ζηλεύει ὁ βασιλιᾶς, κανεὶς δὲν τὸν ζηλεύει.

Νὰ τοῦ τὴν πάρουν δὲν μποροῦν, νὰ τοῦ τὴν κλέψουν ἔχ.
πιάνουν καὶ χαρατσώνουν τον ἕνα βαρὺ χαράτσι.

Τρέχει ὁ κοντὸς στοχάζεται, τὸ χρέος του νὰ [illegible].
Πουλεῖ τὸ σπίτι τὄμορφο, μ' αὐλαῖς μαρμαρωμέναις,
πουλεῖ χωράφια ἀθέριστα, μ' ὅλους τοὺς θεριστάδες,
πουλεῖ κι' ἀμπέλια ἀτρύγητα, μ' ὅλους τοὺς τρυγητάδες,
πουλεῖ καὶ τὰ περβόλια του, τὰ μῆλα φορτωμένα,
ἐπούλησεν, ἐπούλησε, δὲ φτάνει νὰ πλερώσῃ.
Μόν' ἡ καλὴ τ' ἀπόμεινε, καὶ πάει νὰ τὴν πουλήσῃ.

Ἀπὸ τὸ χέρι τὴν κρατεῖ περιγιαλοῦ τὴν πάει.
Βλέπει καράβια πὄρχουνται, καράβια π' ἀρμενίζουν.
«Καράβια, ποῦ εἴστενε ψηλά, καράβια, ποῦ εἶστε ἀντίκρυα,
ποιὸς παίρνει κόρην ὄμορφη, ξανθὴ καὶ μαυρομάτα;
Κι' ὁ ναύκληρος τήνε θωρεῖ πὸ μέσ' ἀπ' τὸ καράβι.
«Πόσα πουλεῖς τὴ λυγερή, πόσα τὴ μαυρομάτα;
—Χίλια φλωριὰ τἀχεῖλι της, τὰ μάτια δυὸ χιλιάδες,
κι' ὁ γῦρος τοῦ προσώπου της ἀμέτρητο λογάρι.»

Ἀμέτρητα τὰ ξέβαλε καὶ ἀψήφιτα τὰ δίνει,
κι' ἁρπᾷ τὴν κόρη ὁ ναύκληρος, βάνει την 'ς τὸ καράβι.
'Σ τὴν πρύμ' ἐμπῆκε ἡ λυγερὴ καὶ τὰ πανιὰ φουσκώνουν.
Κι' ἀρχίνησεν ὁ ναύκληρος νὰ παίζῃ νὰ γελάῃ.
Ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴν τσιμπᾷ, κι' ἄρχισε ὁ θιὸς ν' ἀστράφτῃ,
ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴ φιλῇ κι' ἄρχισε ὁ θιὸς νὰ βρέχῃ,
ἄρχισε ὁ νιὸς νὰ τὴ ρωτᾷ, κι' ἄρχισε ὁ θιὸς νὰ λάμπῃ.
«Κόρη μ', πὸ ποῦ εἶν' τὸ γένος σου, πὸ ποῦ εἶν' τὸ ριζικό σου;
—Ἡ μάννα μου ἀπ' τὸ Γαλατά, κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τὴ Φήβα.
εἶχα κ' ἕνα μικρὸ ἀδερφὸ τὸν ἔλεγαν Γιαννάκη,
οἱ κλέφταις τὸν ἁρπάξανε κ' εἶναι μὲ τοὺς κουρσάρους.»
Τὴν κόρην ἐξανάστρεψε, τοῦ νέου τὴν ἐπῆγε.
«Πάρε, γαμπρέ, τὴν ὄμορφη κι' ἂς εἶν' δική σου πάλι,
καὶ τὰ φλωριὰ ποῦ σ' ἔδωκα ἂς εἶναι γιὰ προικιά της,
ἐσένα ναι γυναῖκα σου καὶ μένα εἶναι ἀδερφή μου.»

Στ. 29. ***ριζικὸ*** *ἡ ρίζα, ἡ καταγωγή.* *Στ. 30. Οἱ τόποι ποικίλλουσιν εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγάς.*

87

[Ἀντίστοιχον τοῦ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀδελφῆς καὶ τοῦ πειρατοῦ ἀδελφοῦ της εἶναι τὸ προκείμενον ᾆσμα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἐμπόρου ὑπὸ τοῦ θανασίμως πληγώσαντος αὐτὸν ἀδελφοῦ του ἀρχιληστοῦ. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γίνεται μετάπτωσις ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως, ἐν τούτῳ δὲ ἐπέρχεται τραγικωτέρα λύσις, αὐτοκτονοῦντος καὶ τοῦ φονεύσαντος τὸν ἀδελφόν του. Τὸ ᾆσμα φαίνεται ἀκριτικόν, τὸ δ' ἀρχέτυπον δὲν διελάμβανεν ἴσως περὶ ἐμπόρων καὶ ληστῶν, ἀλλὰ περὶ ἀδελφῶν πολεμιστῶν, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς διατηρήσεως ἰχνῶν τοιαύτης διατυπώσεως ὑπό τινων τῶν παραλλαγῶν. Συνάπτεται δ' ἀμέσως μὲν πρὸς τὸν κύκλον τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων περὶ ἀγῶνος δρόμου τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦ Γιάννη, τὸν ὁποῖον κονταρεύει ὁ ἀδελφός του, μὴ ἀναγνωρίσας αὐτόν, ἐμμέσως δὲ πρὸς τὸν κύκλον τῶν ᾀσμάτων περὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου.

Εἰς τὰς ἑλληνικὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος δύναται νὰ καταλεχθῇ καὶ ἓν δημοτικὸν ᾆσμα τῶν Μακεδονοβλάχων, ὅπερ φαίνεται μᾶλλον ὡς μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ (μὲ ἑλληνικὸν γύρισμα ***κρῖμα κι' ἄδικο***), τὴν αὐτὴν δ' ὑπόθεσιν ἔχουν καὶ σερβικὰ ᾄσματα.]

Ἀνδροῦτσος ὁ πραματευτής, Ἀνδροῦτσος ὁ στρατιώτης,
ἀπὸ ψηλὰ κατέβαινε κι' ἀπὸ τὰ κορφοβούνια.
Σέρνει πουλάρια ἀφόρτωτα, μουλάρια φορτωμένα,
κ' ἡ μοῦλα ἡ χρυσοσκέπαστη βαστάει τὸ νιὸν ἀφέντη.
Ὁ νιὸς ἀποκοιμήθηκε 'ς τὴ μοῦλα καβαλλάρης,
κ' ἡ μοῦλα παραστράτησε καὶ πῆρεν ἄλλη στράτα,
πῆρε τὴ στράτα τῶν κλεφτῶ, τῶν καπιταναραίων.
Κι' ὁ νιὸς ὅταν ἐξύπνησε κ' εὑρέθη 'ς ἄλλη στράτα,
στέκει καὶ διαλογίζεται καὶ διασκορπάει τὸ νοῦ του.
«Τάχα μὴν εἶναι κλέφταις δῶ, μὴν εἶναι χαραμῆδες;»

Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε κ' ἡ συλλογή του κράτει,
κ' ἡ κλεφτουριὰ ξεφάνηκε σαράντα δυὸ νομάτοι.
Ἄλλοι τοῦ κόφτουν τοῖς τριχιαῖς, ἄλλοι τοῦ ξεφορτώνουν.
Στέκει καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ μὴν τὰ ξεφορτώνουν.
«Παιδιά, μὴν ξεφορτώνετε τὰ ἔρημα μουλάρια,
γιατ' εἶμαι ὁ μαῦρος μοναχὸς δὲν μπορῶ νὰ φορτώσω,
μοῦ πλήγιασαν τὰ στήθη μου, φορτῶντας ξεφορτῶντας.
— Βρὲ ἰδὲς τοῦ σκύλου τὸν ὑγιό, τῆς κούρβας τὸ κοπέλλι,
δὲν κλαίει τὸ κεφάλι του, μόν' κλαίει τὰ μουλάρια!
Μωρ' ποῦ εἶστε, παλληκάρια μου, φωνάζει ὁ καπετάνιος,
βαρεῖτε του μιὰ χαντζαριὰ 'ς τὸν τόπο ν' ἀπομείνῃ.»

Ὁ ἕνας τοῦ δίνει μαχαιριά, κι' ὁ ἄλλος μὲ τὸ κοντάρι,
κι' ὁ τρίτος πιὸ κακὸς φονιᾶς τρεῖς χατζαριαῖς τοῦ δίνει.
'Σ τὸ χῶμα νέπεσεν ὁ νιὸς αἱματοκυλισμένος,
βαριὰ βαριὰ ἀναστέναξε, βαριὰ βογγᾷ καὶ λέει.
«Μὴ μοῦ βαρῆτε, βρὲ παιδιά, ἀφῆτε τὴ ζωή μου,
γιατί ἔχω ἀδέρφι νάρχηγό, 'ς τοὺς κλέφταις καπετάνιο.»
Ὡς ἄκουσεν ἡ κλεφτουριά, ὡς ἄκουσεν ὁ πρῶτος,
ἐκεῖνος ποῦ τοῦ βάρεσε τρεῖς χαντζαριαῖς, τοῦ λέει.
«Πές μας, νὰ ζῇς, πραματευτή, ποῦθε κρατεῖ ἡ γενιά σου;
— Τέτοια καρδιὰ σκληρόψυχη βαστᾶτε οἱ μαῦροι κλέφταις,
τὸν ἄνθρωπο τὸν σφάζετε κ' ὕστερα τὸν ρωτᾶτε!
Ἡ μάννα μου ἀπ' τὰ Γιάννενα κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τὴν Πόλη,
εἶχα καὶ Γιάννην ἀδερφό, σηκώθη πρῶτος κλέφτης.
—Πές μας, νὰ ζῇς, πραματευτή, σημάδια τἀδερφοῦ σου.
—Εἶχεν ἐλιὰ 'ς τὸ μάγουλο κ' ἐλιὰ 'ς τὴν ἀμασκάλη,
καὶ 'ς τὸ μικρό του δάχτυλο τὸν πρῶτον ἀρραβῶνα.»

'Σ τὴν ἀγκαλιὰ τὸν ἅρπαξε καὶ 'ς τὸ γιατρὸ τὸν πάει.
«Γιατρέ μου, σὲ παρακαλῶ, γιατρέ, σὲ παραγγέλνω,
νὰ μοῦ γιατρέψῃς γλήγορα τοῦτον τὸ λαβωμένο.
Ἂ θέλῃς χίλια ἔπαρ' με, ἂ θέλῃς δυὸ χιλιάδες,
ἂ θέλῃς καὶ τὸ μαῦρο μου, ποῦ στέκει ἁρματωμένος.
—Ἐγὼ πολλοὺς ἐγιάτρεψα μαχαιροσκοτωμένους,
ἂν εἶναι ξένη μαχαιριά, ἐγὼ νὰ τὸν γιατρέψω,
ἂν εἶναι ἀδερφομαχαιριὰ καμιὰ γιατρειὰ δὲν ἔχει.»

Τὸ χρυσομάχαιρο ἔβγαλε ἀπ' τἀργυρὸ θηκάρι,
ψηλὰ ψηλὰ τὸ σήκωσε καὶ 'ς τὴν καρδιὰ τὸ μπήγει.

Τοὺς πῆραν καὶ τοὺς θάψανε τοὺς δυὸ 'ς ἕνα μνημοῦρι.

Στ. 10. ***χαραμῆδες*** *λῃσταί.* *Στ. 13.* ***τριχιαῖς*** *σχοινία (κυρίως τρίχινα).*

88

ΤΟΥ ΚΥΡ ΒΟΡΙΑ

[Τὸ τραγοῦδι τοῦ κῦρ Βοριᾶ εἶναι κατ' ἀλήθειαν μοιρολόγι, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις λέγεται εἰς τὰ μνημόσυνα ναυαγησάντων ναυτικῶν. Φέρονται τρεῖς τύποι αὐτοῦ. Κατὰ τὸν πρῶτον, ὁ Βοριᾶς βυθίζει πλοῖον ἀψηφίσαν τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ· κατὰ τὸν δεύτερον, βυθίζει πλοῖον, τοῦ ὁποίου ἐπέβαινεν Ἑβραῖος εὐχηθεὶς νὰ γίνῃ χριστιανός, ἀλλὰ μετανοήσας καὶ ἐμμείνας εἰς τὴν θρησκείαν του, ὅτε ἐνόμισεν ὅτι ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον τοῦ ναυαγίου· καὶ κατὰ τὸν τρίτον, ἐπιχωριάζοντα ἐν Κρήτῃ καὶ Καρπάθῳ, τιμωρεῖται ὑπὸ τοῦ Βοριᾶ βοσκὸς περιφρονήσας αὐτόν.]

Ὁ κῦρ Βοριᾶς παράγγειλε νοῦλω τῶν καραβιῶνε.
«Καράβια π' ἀρμενίζετε, κάτεργα ποῦ κινᾶτε,
ἐμπᾶτε 'ς τὰ λιμάνια σας, γιατὶ θὲ νὰ φυσήξω,
ν' ἀσπρίσω κάμπους καὶ βουνά, νὰ κρυώσω κρυαῖς βρυσοῦλαις,
κι' ὁσά βρω μεσοπέλαγος, στεργιᾶς θὲ νὰ τὰ ῥήξω.»
Κι' ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ὅλα λιμάνι πιάνουν,
τοῦ κῦρ 'Αντριᾶ τὸ κάτεργο μέσα βαθιὰ ἀρμενίζει.
«Δὲ σὲ φοβοῦμαι, κῦρ Βοριᾶ, φυσήσῃς δὲ φυσήσῃς,
τί ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι' ἀντέναις προύντζιναις κι' ἀτσάλενα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ καραβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια·
κ' ἔχω καὶ ναύταις διαλεχτούς, ὅλο ἄντρες τοῦ πολέμου,
κ' ἔχω κ' ἕνα ναυτόπουλο, ποῦ τοὺς καιροὺς γνωρίζει,
κ' ἐκεῖ ποῦ στήσω μιὰ φορὰ τὴν πλώρη δὲ γυρίζω.»

«'Ανέβα, βρὲ ναυτόπουλο, 'ς τὸ μεσιανὸ κατάρτι,
γιὰ νὰ διαλέξῃς τὸν καιρό, νὰ ἰδῇς γιὰ τὸν ἀέρα.»
Παιζογελῶντα ἀνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.
«Τὸ τί εἶδες βρὲ ναυτόπουλο, αὐτοῦ ψηλὰ ποῦ πῆγες;
— Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴ μπόρα ποῦ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ 'ς τῆς 'Αττάλειας τὰ βουνὰ ἀστραχαλάζι πέφτει.»
Ὥστε νὰ εἰπῇ, νὰ καλοειπῇ, νὰ καλοκουβεντιάσῃ,
βαρειὰ φουρτοῦνα πλάκωσε καὶ τὸ τιμόνι τρίζει,
ἀσπρογυαλίζει ἡ θάλασσα, σιουρίζουν τὰ κατάρτια,

σκώνονται κύματα βουνά, χορεύει τὸ καράβι,
σπηλιάδα τοῦ ῥθε ἀπὸ τὴ μιά, σπηλιάδα ἀπὸ τὴν ἄλλη,
σπηλιάδα ἀπὸ τὰ πλάγια του κ' ἐξεσκνίδωσέ το.
Γιόμισε ἡ θάλασσα παννιά, τὸ κῦμα παλληκάρια,
καὶ τὸ μικρὸ ναυτόπουλο σαράντα μίλλια πάγει.

Ὅλαις οἱ μάνναις κλαίγανε κι' ὅλαις παρηγορειοῦνται,
μὰ μιὰ μαννοῦλα ἑνοῦ παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
Βάνει τοῖς πέτραις 'ς τὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα 'ς τὸν κόρφο,
πετροβολάει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλάει τὸ κῦμα.
«Θάλασσα, πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,
πὄπνιξες τὸ παιδάκι μου, π' ἄλλο παιδὶ δὲν ἔχω.
— Δὲ φταίω ἡ δόλια θάλασσα, δὲ φταίω ἐγὼ τὸ κῦμα,
μὸν φταίει ὁ πρωτομάστορας ποῦ φτειάνει τὰ καράβια,
καὶ τὰ πελέκαγε φτενὰ καὶ τὰ γυρίζει ὁ ἀέρας,
καὶ χάνω τὰ καράβια μου ποῦ εἶναι δικά μ' στολίδια,
χάνω τὰ παλληκάρια μου, ὁποῦ μὲ τραγουδοῦνε.»

Στ. 5. ***μεσοπέλαγος*** *τὸ μέσον πέλαγος, ἡ ἀνοικτὴ θάλασσα.* *Στ. 9.* ***ἀπὸ καρυᾶς*** *ἐκ ξύλου καρυδέας. Μᾶλλον* ***ἀπὸ σκαριοῦ*** *(καινούριον, νεωστὶ ναυπηγηθέν).* ***πυξάρι*** *ξύλον πύξου.* *Στ. 10.* ***ἀντέναις προύτζιναις*** *κεραίας ὀρειχαλκίνας.* *Στ. 22.* ***ἀστραχαλάζι*** *(ἀστραπὴ + χαλάζι).* *Στ. 27.* ***σπηλιάδα*** *ῥιπὴ ἀνέμου.* *Στ. 33.* ***τρόχαλα*** *= μικροὶ λίθοι.* ***τροχαλάου*** *ῥίπτω λίθους.* *Στ. 39.* ***φτενὰ*** *λεπτά, ἀσθενῆ.*

89

ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

[Παρὰ πλείστοις λαοῖς ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία, ὅτι πρὸς στερέωσιν καὶ προφύλαξιν ἀπὸ οἱουδήποτε κινδύνου παντὸς κτίσματος ἀπαιτεῖται νὰ προσηλωθῇ εἰς αὐτὸ ζῷον, κατορυττόμενον εἰς τὰ θεμέλια ἢ ἐντειχιζόμενον· ὅσον δ' εὐγενέστερον εἶναι τὸ ζῷον, τόσον μεγαλυτέραν θεωρεῖται ὅτι ἔχει δύναμιν πρὸς προστασίαν τοῦ κτίσματος. Εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην ἀναφέρονται καὶ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ μῦθοι καὶ βυζαντιναὶ παραδόσεις περὶ θυσίας ἀνθρώπων κατὰ τὴν θεμελίωσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων. Ἡ ψυχὴ τοῦ θύματος ὑπετίθετο ὅτι διὰ τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἔχουν αἱ ἐπὶ γῆς ἀπολελυμέναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ψυχαί, ἠδύνατο νὰ προσλαμβάνῃ κατὰ βούλησιν παντοίας μορφάς, καὶ εἶχε ῥώμην ὑπεράνθρωπον, προωρισμένη δὲ νὰ φυλάττῃ καὶ περιέπῃ τὸ οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὁποῖον προσηλώθη ἦτο φοβερὰ εἰς τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ τὸ παραβλάψωσι καὶ ἱκανὴ ν' ἀποτρέπῃ τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτὸ κινδύνους. Τὸ θῦμα ἐγίνετο τὸ ***στοιχειὸ*** τοῦ οἰκοδομήματος, διὸ ***στοιχείωσις*** ἐλέγετο ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν ἡ διὰ θυσίας οἰκοδόμησις.

Εἰς τοιαύτην παράδοσιν στηρίζεται καὶ τὸ πανελλήνιον τραγοῦδι τοῦ γιοφυριοῦ τῆς Ἄρτας, τοῦ ὁποίου παραλλαγαὶ ἀναφέρονται καὶ εἰς ἄλλας γεφύρας ἢ ἄλλα οἰκοδομήματα (οἷον τῆς γεφύρας τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Πηνειοῦ, τῶν Ἀδάνων, τῆς βρύσης τῆς Ἀράχοβας, τοῦ ὑδραγωγείου τῶν Δέρκων κλπ.). Παρέλαβον δὲ τὴν ἑλληνικὴν ταύτην παράδοσιν, προσαρμόσαντες εἰς ἐπιχώρια οἰκοδομήματα, καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου (Ῥωμοῦνοι, Ἀλβανοί, Σέρβοι, Βούλγαροι).]

Σαράντα πέντε μάστοροι κ' ἑξῆντα μαθητᾶδες
γιοφῦρι νἐθεμέλιωναν 'ς τῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.
Ὁλημερὶς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.
Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητᾶδες.
«Ἀλίμονο 'ς τοὺς κόπους μας, κρῖμα 'ς τοῖς δούλεψαίς μας,
ὁλημερὶς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμειέται.»
Πουλάκι ἐδιάβη κ' ἔκατσε ἀντίκρυ 'ς τὸ ποτάμι,
δὲν ἐκελάιδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χιλιδόνι,
παρὰ ἐκελάιδε κ' ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
«Ἂ δὲ στοιχειώσετε ἄνθρωπο, γιοφῦρι δὲ στεριώνει·
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὀρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὄμορφη γυναῖκα,
πὄρχεται ἀργὰ τ' ἀποταχύ, καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.»

Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
Πιάνει, μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλὶ τἀηδόνι:

Ἀργὰ ντυθῇ, ἀργὰ ἀλλαχτῇ, ἀργὰ νὰ πάῃ τὸ γιόμα,
ἀργὰ νὰ πάῃ καὶ νὰ διαβῇ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι.
καὶ τὸ πουλὶ παράκουσε, κι' ἄλλιως ἐπῆγε κ' εἶπε.
«Γοργὰ ντυσου, γοργὰ ἄλλαξε, γοργὰ νὰ πᾶς τὸ γιόμα,
γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῇς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι.»

Νά την κ' ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.
Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ῥαγίζεται ἡ καρδιά του.
Ἀπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι' ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει.
«Γειά σας, χαρά σας, μάστοροι καὶ σεῖς οἱ μαθητᾶδες.
μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κ' εἶναι βαργωμισμένος;
— Τὸ δαχτυλίδι τὄπεσε 'ς τὴν πρώτη τὴν καμάρα,
καὶ ποιὸς νὰ μπῇ καὶ ποιὸς νὰ βγῇ τὸ δαχτυλίδι νά βρῇ;
— Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κ' ἐγὼ νὰ πά' σ' τὸ φέρω,
ἐγὼ νὰ μπῶ, κ' ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νά βρω.»

Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ 'ς τὴ μέσ' ἐπῆγε,
«Τραύα, καλέ μ', τὸν ἅλυσο, τραύα τὴν ἁλυσίδα,
τί ὅλον τὸν κόσμο ἀνάγειρα καὶ τίποτες δὲν ηὗρα.»
Ἕνας πιχάει μὲ τὸ μυστρί, κι' ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
παίρνει κι' ὁ πρωτομάστορας καὶ ῥίχνει μέγα λίθο.

«Ἀλίμονο 'ς τὴ μοῖρα μας, κρῖμα 'ς τὸ ῥιζικό μας!
Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κ' οἱ τρεῖς κακογραμμέναις,
ἡ μιά χτισε τὸ Δούναβη, κ' ἡ ἄλλη τὸν Ἀφράτη
κ' ἐγὼ ἡ πιλιὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι.
Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφῦρι,
κι' ὡς πέφτουν τὰ δεντρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις.

— Κόρη τὸ λόγον ἄλλαξε, κι' ἄλλη κατάρα δῶσε,
πὄχεις μονόκριβο ἀδερφό, μὴ λάχῃ καὶ περάσῃ.»
Κι' αὐτὴ τὸ λόγον ἄλλαξε, κ' ἄλλη κατάρα δίνει.
«Ἂν τρέμουν τ' ἄγρϊα βουνά, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφῦρι,
κι' ἂν πέφτουν τ' ἄγρϊα πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις,
τί ἔχω ἀδερφὸ 'ς τὴν ξενιτειά, μὴ λάχῃ καὶ περάσῃ.»

Στ. 25. ***βαργωμισμένος*** *= δύσθυμος. Τὸ ῥῆμα βαργωμῶ, βαργωμῶ, βαργωμάου (βαρυγνωμῶ).* *Στ. 33.* ***πιχάει*** *(ἐπιχάω, ἐπιχύνω, ὡς περιχάω, περιχύνω) ῥίπτει πηλόν, ἀμμοκονίαν ἢ ἄσβεστον.* ***μυστρὶ*** *(μύστρον, μυστρίον) τὸ τριγωνοειδὲς ἐργαλεῖον τῶν κτιστῶν.* *Στ. 37.* ***Ἀφράτης*** *ὁ Εὐφράτης.* *Στ. 38.* ***πιλιὸ*** *= πλιό, πλέον.* *Στ. 39.* ***καρυόφυλλο*** *τὸ φύλλο τῆς καρυδιᾶς.*

90

(ΤΟΥ ΚΟΛΥΜΠΗΤΗ)

[Ἐκ τῆς συντόμου ἀφηγήσεως Ῥωμαίου μυθογράφου καὶ ἐκ τῆς βραχυτάτης περιγραφῆς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἑνὸς πίνακος τοῦ ζωγράφου Μίκωνος ἐν τῷ Θησείῳ τῶν Ἀθηνῶν, προπάντων δ' ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἀγγειογραφίας τοῦ Εὐφρονίου καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων ἀγγειογραφιῶν ἐγινώσκομεν τὴν ὕπαρξιν μύθου περὶ ἄθλου τινὸς τοῦ Θησέως ἐν Κρήτῃ, πρὸ τοῦ φόνου τοῦ Μινωταύρου καὶ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν Ἀθηναίων παίδων ἐκ τοῦ Λαβυρίνθου. Τοῦ μύθου δὲ τούτου τὰς λεπτομερείας ἐδιδάχθημεν ἐκ τῆς ποιητικῆς διασκευῆς αὐτοῦ ἐν διθυράμβῳ τοῦ Βακχυλίδου, τοῦ ὁποίου ποιήματα ἀνευρέθησαν ἐν παπύροις αἰγυπτιακοῖς πρὸ εἰκοσαετίας περίπου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Μίνως, ὀργισθεὶς διὰ τὴν τόλμην μεθ' ἧς ὁ Θησεὺς ἤλεγξεν αὐθαίρετον καὶ ἄδικον βουλὴν αὐτοῦ, ἐκφράσας πως καὶ ἀμφιβολίαν διὰ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς γέννησίν του, ὅπως τὸν τιμωρήσῃ ἐξωθῶν εἰς ὄλεθρον, ηὐχήθη μὲν εἰς τὸν Δία διὰ σημείου νὰ δείξῃ, ὅτι εἶναι υἱὸς αὐτοῦ γνήσιος, διέταξε δὲ τὸν Θησέα, πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ποσειδῶνος, ἂν ἦτο ἀληθῶς πατήρ του, νὰ ἀνεύρῃ καὶ κομίσῃ τὸν δακτύλιον, ὃν ἐξαγαγὼν τῆς χειρὸς ἔρριψεν εἰς τὰ κύματα. Καὶ ἤστραψε μὲν ὁ Ζεύς, τιμῶν διὰ σημείου τὸν φίλον υἱόν, ὁ δὲ Θησεὺς δὲν ἐδίστασε νὰ πέσῃ ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν· δελφῖνες τὸν ἔφερον εἰς τὸ ὑποβρύχιον μέγαρον τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου δεξιωθεῖσα αὐτὸν ἡ Ἀμφιτρίτη τῷ ἔδωκε καὶ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἀβλαβῆ ἀνήγαγε πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν δὲ στέφανον ἔδωκεν ὁ Θησεὺς εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Μίνωος Ἀριάδνην, τὴν ὁποίαν κατ' ἄλλον μῦθον ἀπήγαγεν ἐκ Κρήτης. Παρόμοιος ἑλληνικὸς μῦθος φαίνεται ὅτι ἐφέρετο καὶ περὶ τοῦ Τάραντος, τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος τῆς ἰταλικῆς πόλεως. Ἄλλοι τύποι τοῦ μύθου εἶναι ὁ μιλησιακὸς περὶ τοῦ Φοβίου, ὅστις κατελθὼν εἰς βαθὺ φρέαρ ὅπως ἀνασύρῃ σκεῦος χρυσοῦν τῆς Κλεοβοίας ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῆς καὶ ὁ περὶ τοῦ ὅρμου (περιδεραίου) τῆς Ἁρμονίας· οὗτος ἐρρίφθη εἰς πηγήν, καὶ ἄν τις ἐπειρᾶτο ν' ἀνελκύσῃ αὐτόν, ἠγείρετο καταιγίς.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἐπίτηδες εἰς τὴν θάλασσαν ῥιφθέντος δακτυλιδίου ὑπὸ τολμηροῦ κολυμβητοῦ, λαμβάνοντος συνήθως ὡς γέρας τὴν θυγατέρα τοῦ ῥίψαντος ἢ αὐτὴν τὴν ῥίψασαν τὸ δακτυλίδιον, εἶναι κοινότατον εἰς ᾄσματα, παραδόσεις ἢ παραμύθια εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τῶν ὁποίων πρώτη πηγὴ πρέπει νὰ θεωρηθῇ εὐλόγως ὁ ἑλληνικὸς μῦθος. Τῶν τοιούτων παραδόσεων ὀνομαστὴ εἶναι ἡ σικελικὴ περὶ τοῦ Cola Pesce (=Ψαρονικόλα), διὰ τὴν ποιητικὴν διασκευὴν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Schiller. Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Schiller, τὸν ***Βουτηχτὴ*** (Taucher) ἀφοῦ ὁ τολμηρὸς νεανίας κολυμβητὴς ἐπανέφερεν ἐκ τῶν βυθῶν τῆς θαλάσσης τὸ ῥιφθὲν χρυσοῦν ποτήριον εἰς τὸν βασιλέα, οὗτος τὸ ῥίπτει καὶ πάλιν ὑποσχόμενος νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν γυναῖκα τὴν βασιλοποῦλαν, ἂν ἐπαναλάβῃ τὸν ἆθλον. Ἀλλὰ πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ νεανίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπανέλθῃ. Ἐκ τῶν δεκαοκτὼ ἐν ὅλῳ γνωστῶν παραλλαγῶν τῆς σικελικῆς παραδόσεως μία μόνον ἀναφέρει ὡς ἔπαθλον τὸν γάμον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ῥίψαντος τὸ ποτήριον· ἄδηλον δ' ὅμως ἂν

παρέλαβεν ὁ ποιητὴς ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως ἢ [illegible] ἔπλασε τὴν δραματικωτάτην κατακλεῖδα τοῦ ποιήματος, τὸ πιθανώτατον εἶναι τὸ δεύτερον.

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔχει καὶ τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα, παραδόσεις παράλληλοι καθ' ὅσον γνωρίζομεν οὐδαμοῦ [illegible]. Τοῦ φέρονται δύο τύποι διαφέροντες [illegible] ἀλλήλους κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ τοσαύτας ἔχοντες ὁμοιότητας εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν διαφόρων παραλλαγῶν, ὥστε νὰ μὴ [illegible] ἀμφιβολία, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος. Κατὰ τὸν πρῶτον τύπον βασιλεὺς ἐπαγγέλλεται νὰ δώσῃ σύζυγον τὴν θυγατέρα του εἰς δεινὸν κολυμβητήν, κατὰ τὸν δεύτερον ὡραία κόρη ὑπόσχεται νὰ νυμφευθῇ ἐκεῖνον, ὅστις θὰ δυνηθῇ νὰ τῆς ἀποδώσῃ τὸ δακτυλίδιόν της, τὸ ὁποῖον ἔπεσεν εἰς λίμνην ἢ εἰς πηγάδι. Ἀλλ' ἡ κόρη εἶναι ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ, ποὺ τρώει τὰ παλληκάρια ἢ στοιχειὸ ἢ θεριὸ εἰς γυναῖκα μεταμορφωθέν, ὅπως στήσῃ παγίδα εἰς ἀνύποπτον ἥρωα. Συμφύρονται δ' αἱ παραλλαγαὶ τῶν δύο τύπων πολλαχῶς πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς ᾄσματα ἀκριτικά. Συνήθως ἀποδίδεται εἰς τὸ ᾆσμα ἀλληγορικὴ ἔννοια, ἤτοι ὁ ἄωρος διὰ πνιγμοῦ θάνατος ἀκμαίων νέων, δι' ὃ πολλῶν παραλλαγῶν γίνεται χρῆσις ἐν μοιρολογίοις.]

Α΄

Ὁ Κωσταντής, οἱ ἄρχοντες κι' ὁ βασιλιᾶς ἀντάμα,
κάθουνται τρῶν καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαιρετειοῦνται·
κ' ἐκεῖ ποῦ τρώγαν κ' ἔπιναν καὶ διπλοχαιρετειοῦνταν,
ὁ Κωσταντὴς καυχήστηκε μπροστὰ 'ς τοὺς ἀφεντᾶδες.
«Ἐσεῖς μικρὸν μὲ βλέπετε, μικρὸν καὶ μὲ θαρρεῖτε,
κ' ἐγὼ τὴ μαύρη θάλασσα νὰ πλέξω, νὰ περάσω.»
Κι' ὁ βασιλιᾶς σὰν τ' ἄκουσε 'ς τὸν Κωσταντῖνο λέγει.
«Ἂν τὴν περάσῃς, Κωσταντή, γαμπρὸ θενὰ σὲ κάμω,
θέλεις 'ς τὴν πρώτη μ' ἀδερφή, θέλεις 'ς τὴ δεύτερή της,
θέλεις 'ς τὴ θυγατέρα μου, τὴ λαμπρογεννημένη,
ὁποῦ γεννήθη τὴ Λαμπρὴ κ' ἔλαμψ' ὁ κόσμος ὅλος.»
Κι' ὁ Κωσταντὴς σὰν τ' ἄκουσε πολὺ καλὸ τοῦ φάνη,
ξεντύθη, ξαρματώθηκε, 'ς τὴ θάλασσα πηδάει.

Δώδεκα μίλλια πέρασε μὲ γέλοια, μὲ τραγούδια,
κι' ἄλλα δώδεκα πήγαινε μὲ μαῦρα μοιρολόγια.
«Θάλασσα πικροθάλασσα καὶ πολυκυματοῦσα,
τόσαις φοραῖς σὲ πέρασα μὲ γέλοια μὲ τραγούδια,
καὶ τώρα γιὰ τὸ στοίχημα βουλήθης νὰ μὲ πνίξῃς.»
Τῆς θάλασσας τὰ κύματα αὐτὰ μόν' τὸν ρωτοῦσαν.
«Βρὲ νέε μου, σὺ πλέχτηκες, βρὲ νέε μου, τρελλάθης.
— Γιὰ μιὰ κόρη λιμπίστηκα, τἀφέντη θυγατέρα.»

Κ' ἐκεῖ ποὺ πνίγη ὁ Κωσταντῆς παλάτι ἐθεμελιώθη
μὲ τὸ γυαλί, μὲ τὸ ψηφί, μὲ τὸ μαργαριτάρι.
Καὶ πάνου κόρη κάθονταν ξανθὴ καὶ μαυρομάτα,
τὴ θάλασσα νὲμάλωνε καὶ τήνε καταροῦσε.

Στ. 5. Ὁ *Κωσταντῆς τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων ἐπονομάζεται Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικροκωσταντῖνος.* *Στ. 6.* **μαύρη θάλασσα** *ἄδηλον ἂν εἶναι ἁπλοῦν ἐπίθετον τῆς θαλάσσης ἢ τὸ ὄνομα τοῦ Εὐξείνου (τῆς Μαύρης θάλασσας).* *Στ. 20.* **πλέχτηκες** *περιεπλέχθης (παρεσύρθης ἀπὸ τὰς καυχησιολογίας σου).* *Στ. 21.* **λιμπίστικα** *= ἐπόθησα.* *Στ. 23.* **ψηφὶ** *= ψηφῖδας (ψηφοθετήματα).*

Β΄

«Τί θέλεις, μαύρη, 'ς τὸ χορὸ κι' ἄσκημη 'ς τὸ τραγοῦδι;
— Μὰ ἐγὼ ἡ μαύρη κι' ἡ ἄσκημη πολλοὺς ἀνθοὺς μαραίνω,
πολλοὺς ἀνθούς, πολλοὺς σγουρούς, πολλοὺς μαλαματένιους.
Κι' αὐτὸ τῆς χήρας τὸν ὑγιὸ δὲν μπορῶ νὰ μαράνω,
γιατὶ ἔχει βότανα πολλὰ καὶ μάγια δὲν τὸν πιάνου,
παρὰ τῆς λίμνης τὸ θεριὸ νὰ τόνε καταλύσῃ!»

Ἐβρόντηξεν ὁ οὐρανὸς κι' ἀνοῖξαν τὰ ἐπουράνια,
καὶ τὸ θεριὸ τ' ἀγροίκησε ποῦ ἦτανε μέσ' 'ς τὴ λίμνη.
Γυναίκεια φόρεια φόρεσε, γυναίκεια πασουμάκια,
γυναίκεια ἐβγῆκε κ' ἔκατσε νὄξω 'ς τὸ πεζοδρόμι.
Διαβαίνου οἱ νιαῖς τὸ χαιρετᾶν, διαβαίνου οἱ νιοὶ τοῦ λένε,
μὰ διάβηκε κι' ὁ νιούτσικος ποῦ ἦτανε μαγεμένος.
«Γειὰ καὶ χαρά σου, λύγερη, γειὰ καὶ χαρά σου, κόρη.
— Καλὸ 'ς τον τὸν πραματευτή, καλὸν 'ς τον τὸ λεβέντη.
— Πές μου νὰ ζήσῃς, λύγερη, ποῦθε γονοκρατειέσαι;»
Ἀπὸ τὸ χέρι τὸν κρατεῖ καὶ τὸ βουνὸ τοῦ δείχνει.
«Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνὸ κ' ἐκεῖνον τὸ λιμνιῶνα;
τὸ δαχτυλίδι μὄπεσε 'ς τὰ βάθη τοῦ λιμνιῶνα,
καὶ ποιὸς νὰ μπῇ, καὶ ποιὸς νὰ βγῇ, καὶ ποιὸς νὰ μοῦ τὸ βγάλῃ;
— Ἐγὼ νὰ μπῶ, κ' ἐγὼ νὰ βγῶ κ' ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ βγάλω.»

Ἐπιάσαν τὸ στρατὶ στρατί, τ' ὡριὸ τὸ μονοπάτι,
καὶ τὸ στρατὶ τοὺς ἔβγαλε 'ς ἐκεῖνον τὸ λιμνιῶνα.
Πρώτη βουτιὰ νὄπ' ἔδωσε ἔβγαλε ἀντρὸς κεφάλι,
δεύτερη ποῦ ἐδευτέρωσε τότες ὁ νιὸς ἐχάθη.

Στ. 2. **ἀνθοὺς** *= ἄνθη (ἀνθηροὺς νέους).* *Στ. 4.* *Ἄλλαι παραλλαγαὶ ἀντὶ γιοῦ τῆς χήρας ἔχουν γιὸ τοῦ Ῥήγα ἢ τοῦ Δούκα.* *Στ. 7.* *Ἐν ἄλλῃ παραλλαγῇ ὁ στίχος ἔχει οὕτω: «Τὰ ἐπουράνια ἀνοιχτὰ κι' ὁ λόγος ποῦ εἶπ' ἐγίνη.» Ἀναφέρονται εἰς τὴν κοινὴν δοξασίαν περὶ πληρώσεως πάσης εὐχῆς ἢ κατάρας, ἐκφωνουμένης τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀνοικτός.* *Στ. 15.* **γονοκρατειέσαι** *ποία ἡ καταγωγή σου, πόθεν εἶναι οἱ γονεῖς σου.* *Στ. 17.* **λιμνιῶνας** *μεγάλη λίμνη.*

Γ΄

Ἐκεῖ πέρα κι' ἀντίπερα, 'ς τὰ γυάλινα πηγάδια,
στοιχειὸ ξεφανερώθηκε, ποῦ τρώει τοὺς ἀντρειωμένους.
Τοὺς ἔφαγε, τοὺς ἔσωσε, κανεὶς δὲν εἶχε μείνῃ,
ὁ γιὸς τῆς χήρας ἔμεινεν ὁ μόνος ἀντρειωμένος.
Παίρνει κοντάρι καὶ σπαθὶ καὶ πάει νὰ κυνηγήσῃ.
Πέρασε ῥάχαις καὶ βουνά, ῥάχαις καὶ κορφοβούνια,
κυνῆγι δὲν ἐπέτυχε, κυνῆγι δὲν εὐρῆκε,
κι' αὐτοῦ 'ς τὸ γέρμα τοῦ γήλιοῦ κοντὰ νὰ βασιλέψῃ,
βρίσκει μιὰ κόρη ῥοϊδινή, ξανθὴ καὶ μαυρομάτα,
μὲ τὰ μαλλιά της ξέπλεγα, 'ς τὸ δάκρυ φορτωμένη.
Στέκει καὶ τὴ θιαμαίνεται, στέκει καὶ τὴ ῥωτάει.
«Κόρη μου, ποιὸς σ' ἐγέννησε, τί μάννα σ' ἔχει κάμῃ;
— Κ' ἐμένα μάννα μ' ἔκαμε, μάννα σὰν τὴ δική σου.
— Τί ἔχεις, κόρη, καὶ θλίβεσαι, τί ἔχεις κι' ἀναστενάζεις;
Βλέπεις ἐκείνη τὴν ἰτιά, τὴν ἀστραποκαμένη,
ὁπὄχει ἀντάρα 'ς τὴν κορφὴ καὶ κατακνιὰ 'ς τὴ μέση;
Ἐκεῖ πηγα νὰ πιῶ νερό, νὰ πιῶ καὶ νὰ γιομώσω.
Τὸ βουλλωτῆρι μὄπεσε, τ' ὥριο μου δαχτυλίδι,
κι' ὅποιος βρεθῇ καὶ κατεβῇ, νὰ τό βρῃ, νὰ τὸ βγάλῃ,
αὐτὸν θὰ τὸν στεφανωθῶ, ἄντρα θενὰ τὸν πάρω.
— Ἐγὼ νὰ μπῶ, κ' ἐγὼ νὰ βγῶ, κόρη μ', νὰ σοῦ τὸ βγάλω.»

Ξεντύθη ὁ νιός, ξεζώθηκε καὶ 'ς τὸ πηγάδι ἐμπῆκε.
Χαλεύει ἐδῶ, χαλεύει ἐκεῖ καὶ τίποτες δὲν βρίσκει.
Βλέπει τὰ φίδια σταυρωτὰ μὲ τοῖς ὀχιαῖς πλεγμένα.
«Ῥῆξε μου, κόρη, τὰ μαλλιά, νὰ πιάσω νά 'ρτω ἀπάνω.
Ἐδῶ εἶν' τὰ φίδια σταυρωτὰ μὲ τοῖς ὀχιαῖς πλεγμένα.
— Αὐτοῦ ποῦ μπῆκες, νιούτσικε, πίσω δὲ μεταβγαίνεις.»

Στ. 9. **ῥοϊδινὴ** *= ῥοδίνη.* *Στ. 11.* **θιαμαίνεται** *θαυμάζει.* *Στ. 16.* **ἀντάρα, κατακνιὰ** *συνώνυμα (ὁμίχλη).* *Στ. 18.* **βουλλωτῆρι** *σφραγίς.*

91

(Η ΜΑΝΝΑ Η ΦΟΝΙΣΣΑ)

[Τὸ ἄγριον ᾆσμα περὶ τοῦ μυσαροῦ ἐγκλήματος τῆς παιδοκτόνου μητρὸς ἀπηρτίσθη ἐκ μυθολογικῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα ἀνευρίσκονται καὶ εἰς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ εἰς ᾄσματα καὶ παραμύθια διαφόρων λαῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν. Γυναῖκες, κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους, παραθέτουν πρὸς βρῶσιν ἑψημένα τὰ κρέατα τῶν ἰδίων των τέκνων εἰς τοὺς συζύγους (Πρόκνη - Τηρεύς, 'Αηδὼν - Πολύτεχνος), ἢ ἀδελφὴ εἰς τὸν πατέρα τὰ τοῦ ἀδελφοῦ της ('Αρπαλύκη - Κλύμενος) ἢ ἀδελφὸς εἰς ἀδελφὸν τὰ τῶν τέκνων τούτου ('Ατρεὺς - Θυέστης) ἢ πάππος εἰς τὸν πατέρα τὰ τοῦ ἐγγόνου (Λυκάων - Ζεύς). Λόγος δὲ τοῦ ἀνοσίου κακουργήματος φέρεται ἡ ἐκδίκησις. 'Αλλ' εἰς τὸ ἑλληνικὸν ᾆσμα, ἐνῷ ὁ φόνος τοῦ παιδὸς αἰτιολογεῖται ἐκ τοῦ φόβου τῆς μητρὸς μήπως καταγγείλῃ τὰς ἐνόχους σχέσεις αὐτῆς, οὐδόλως ὑπεμφαίνεται ὁ λόγος ὁ ἐξωθήσας αὐτὴν νὰ παραθέσῃ πρὸς βρῶσιν εἰς τὸν σύζυγον τὸ ἧπαρ τοῦ τέκνου των. Τὸν λόγον τοῦτον ἴσως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἐπεισοδίου ἐν πολλοῖς παραμυθίοις· ἡ μήτηρ ἑτοίμασε τὸ ἧπαρ ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς μαγικὸν φάρμακον, ὡς τοιοῦτο δὲ παρέθεσε πρὸς βρῶσιν εἰς τὸν σύζυγον. Εἶναι δὲ τὸ ἧπαρ κατὰ τὰς δοξασίας πολλῶν λαῶν ἡ ἕδρα τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.

Παραλλαγαί τινες τοῦ ᾄσματος ἀναφέρουσι καὶ ὀνόματα τῶν προσώπων, τὰ δ' ὀνόματα ταῦτα εἶναι τὰ συχνάκις ἀπαντῶντα εἰς τἀκριτικὰ ᾄσματα. Τοῦ πατρὸς τὸ ὄνομα εἴς τινας τούτων εἶναι 'Ανδρόνικος (ἢ 'Ανδρόνιχος καὶ κατὰ παραφθορὰν 'Ανδρουλῆς), τοῦ παιδίου Κωσταντὴς ('Ανδρόνικος ὁ πατήρ, Κωνσταντῖνος ὁ ὀνομαστότερος υἱὸς καὶ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ).]

Ὁ 'Ανδρόνικος ἐκίνησε νὰ πάῃ λαφοκυνῆγι,
ἐκίνησε κι' ὁ Κωσταντὴς 'ς τὸ δάσκαλο νὰ πάῃ,
τὸ καλαμάρι ἀστόχησε, γυρίζει νὰ τὸ πάρῃ.
Βρίσκει τὴν πόρτα νἀνοιχτή, τὴν πόρτα νἀνοιγμένη,
βρίσκει τὴ μάννα του ἀγκαλιὰ μὲ ξένο παλληκάρι.
«Ἂς εἶναι ἂς εἶναι, μάννα μου, κι' ἂ δὲ σ' ὁμολογήσω,
κι' ἂ δὲν τὸ πῶ τ' ἀφέντη μου, ν' ἀδικοθανατίσω.
— Τί εἶδες, μωρέ, καὶ τί θὰ πῇς, καὶ τί θὰ μολογήσῃς;
— Καλό εἶδα γώ, καλὸ θὰ εἰπῶ, καλὸ θὰ μολογήσω,
κακό εἶδα γώ, κακὸ θὰ εἰπῶ, κακὸ θὰ μολογήσω.»

Καὶ μὲ τὸ μόσκο τὸ πλανᾷ καὶ μὲ τὰ λεφτοκάρυα,
καὶ 'ς τὸ κελλάρι τό μπασε καὶ σὰν τ' ἀρνὶ τὸ σφάζει,
σὰ μακελλάρης φυσικὸς τοῦ βγάζει τὸ συκῶτι.
'Σ ἐννιὰ νερὰ τὸ ξέπλυνε καὶ ξεπλυμοὺς δὲν εἶχε,
καὶ πάλε τὸ ξανάπλυνε καὶ πάλι αἷμα στάζει
καὶ 'ς τὸ τηγάνι τό βαλε γιὰ νὰ τὸ τηγανίσῃ.

Καὶ νά σου κι' ὁ 'Ανδρόνικος 'ς τοὺς κάμπους καβαλλάρης,
βροντομαχοῦν τὰ ῥοῦχα του καὶ λάμπουν τἄρματά του,
φέρνει τἀλάφια ζωντανά, τἀγρίμια μερωμένα,
φέρνει κ' ἕνα ἀλαφόπουλο, τοῦ Κωσταντῆ παιχνίδι.
Κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρο του καὶ τήνε χαιρετάει.
«Γειά σου, χαρά σου, ποθητή, καὶ ποῦ ναι ὁ Κωσταντῆς μας;
— Τὸν ἔλουσα, τὸν ἄλλαξα, καὶ 'ς τὸ σκολειὸ τὸν πῆγα.
Φτερνιὰ δίνει τἀλόγου του καὶ 'ς τὸ σκολειὸ πηγαίνει.
«Δάσκαλε, ποῦ ναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου;
— Δυὸ μέραις ἔχω νὰ τὸ ἰδῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ διαβάσω.
Φτερνιὰ δίνει τἀλόγου του, 'ς τὸ σπίτι του πηγαίνει.
«Γυναῖκα, ποῦ εἶναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μας;
— 'Σ τῆς πεθερᾶς μου τό στειλα, κι' ὅπου κι' ἂν εἶναι θά ρθῇ.
Φτερνιὰ δίνει τἀλόγου του, 'ς τῆς μάννας του πηγαίνει.
«Μάννα μου, ποῦ εἶναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου;
— Ἔχω δυὸ μέραις νὰ τὸ ἰδῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ φιλήσω,
κι' ἂ δὲν τὸ ἰδῶ ὡς τὸ βραδὺ θενὰ παραλογήσω.»
Φτερνιὰ δίνει τἀλόγου του 'ς τὸ σπίτι του πηγαίνει.
«Σκύλα, καὶ ποῦ εἶν' ὁ Κωσταντῆς, ὁ μικροκωσταντῖνος;
— Κάπου παιγνίδι νεῦρηκε καὶ θελὰ παιγνιδίζῃ.
— Γυναῖκα, βάλε μου νὰ φάω, νὰ φάω νὰ γεματίσω,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ καταράχια,
νὰ πάω νὰ βρῶ τὸν Κωσταντή, τὸ φύτρο τῆς καρδιᾶς μου.»

Τὸ συκωτάκι τοῦ βαλε 'ς ἕνα ἀσημένιο πιάτο.
Πρώτη μπουκιὰ νόπου βαλε τὸ συκωτάκι πῆρε,
τὸ συκωτάκι μίλησε, τὸ συκωτάκι λέει.
«Ἂν εἶσαι σκύλος, φάε με, κι' Ὀβριὸς ἀπέταξέ με,
κι' ἂν εἶσαι κι' ὁ πατέρας μου, σκύψε καὶ φίλησέ με.»
Καὶ τὴ μπουκιά του ἀπέλυσε, τρογύρω του κυττάει,
ἐβούρκωσε ἡ καρδοῦλα του, ἐμαύρισε τὸ φῶς του,
τὰ δάκρυα τρέξαν ποταμός, κ' ἐκόντεψε νὰ πέσῃ.
Μὰ νἀντρεϊώθῃ κ' ἔσυρε τὸ δαμασκὶ σπαθί του,
καὶ 'ς τὸ λαιμό της τό βαλε, τῆς κόβει τὸ κεφάλι·
λιανὰ λιανὰ τὴν ἔκοψε, 'ς τὸν ἥλιο τὴν ἁπλώνει,
κι' ἀπὸ τὸν ἥλιο 'ς τὸ σακκί, κι' ἀπ' τὸ σακκὶ 'ς τὸ μύλο.
Κι' ὁ μύλος ἐξεράλεθε κ' ἡ φτερωτὴ ἐτραγούδα.
«Ἄλεθε, μύλο μου ἄλεθε κακῆς κούρβας κεφάλι,
κάνε τἀλεύρια κόκκινα καὶ τὴν πασπάλη μαύρη,
γιὰ νά ρχουνται οἱ γραμματικοὶ νὰ παίρνουν γιὰ μελάνι,
γιὰ νά ρχουνται κ' οἱ ὄμορφαις νὰ παίρνουν κοκκινάδι.»

92

(ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ)

[Τὸ ᾆσμα περὶ τοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις ἀποθανὼν ἐγείρεται τοῦ τάφου πρὸς ἐκτέλεσιν ἱερᾶς ὑποσχέσεως καὶ φέρει εἰς τὴν ἀπορφανισθεῖσαν μητέρα τὸ μόνον ἐπιζῆσαν τέκνον της, τὴν εἰς τὰ ξένα ὑπανδρευμένην ἀδελφήν του, κοινότατον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, εἶναι ἐπίσης διαδεδομένον εἰς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου. Ἐκ τῆς ταυτότητος ὄχι μόνον τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων καὶ λεπτομερειῶν τῶν ᾀσμάτων τούτων γίνεται κατάδηλον, ὅτι ἕν ἦτο τὸ πρότυπον πάντων καὶ ἐξ ἑνὸς λαοῦ μετεδόθη τὸ ᾆσμα εἰς τοὺς λοιπούς. Καὶ ὑπεστήριξαν μέν τινες ὅτι ὁ λαὸς οὗτος εἶναι ὁ σερβικὸς ἢ ὁ βουλγαρικός, ἀλλ' ὅτι τὸ πρότυπον ἦτο ἑλληνικὸν καὶ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ παρέλαβον οἱ ἄλλοι λαοὶ τοῦ Αἵμου προσεπάθησα ν' ἀποδείξω ἐν πραγματείᾳ ἐκδοθείσῃ κατὰ τὸ 1885. Τὴν δὲ γνώμην ταύτην παρεδέχθησαν πολλοί, ἐν οἷς καὶ βούλγαρος καθηγητὴς Ἰβὰν Σισμάνοβ, δημοσιεύσας ἐκτενῆ μονογραφίαν περὶ τοῦ θέματος τούτου.]

Μάννα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιοὺς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη τὴν πολυαγαπημένη,
τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κ' ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε!
'Σ τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, 'ς τάφεγγα τὴ χτένιζε,
'ς τάστρι καὶ τὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της.
Προξενητάδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα,
νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
Οἱ ὀχτὼ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι' ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
«Μάννα μου, κι' ἂς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα.
'ς τὰ ξένα κεῖ ποῦ περπατῶ, 'ς τὰ ξένα ποῦ πηγαίνω,
ἂν πάμ' ἐμεῖς 'ς τὴν ξενιτειά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε.
—Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημα ἀπιλογήθης.
Κι' ἂ μὄρτῃ, γιέ μου, θάνατος, κι' ἂ μόρτῃ, γιέ μου ἀρρώστια,
κι' ἂν τύχῃ πίκρα γῆ χαρὰ ποιὸς πάει νὰ μοῦ τὴ φέρῃ;
—Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ κ' ἔρτῃ θάνατος, ἂν τύχῃ κ' ἔρτῃ ἀρρώστια,
ἂν τύχῃ πίκρα γῆ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω.»

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα,
κ' ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὠργισμένοι
κ' ἔπεσε τὸ θανατικό, κ' οἱ ἐννιὰ ἀδερφοὶ πεθάναν,
βρέθηκε ἡ μάννα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο.

'Σ ὅλα τὰ μνήματά ἔκλαιγε, 'ς ὅλα μοιρολογιῶνταν,
'ς τοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα τὰ μαλλιά της.
«Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
ὁποῦ μοῦ τὴν ἐξώριξες τὴν Ἀρετὴ 'ς τὰ ξένα!
τὸ τάξιμο ποῦ μοῦ ταξες πότε θὰ μοῦ τὸ κάμῃς;
Τὸν οὐρανὸ βαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
ἂν τύχῃ πίκρα γῆ χαρὰ νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρῃς.»
Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαρειὰ κατάρα,
ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι' ὁ Κωσταντῆς ἐβγῆκε.
Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τἄστρο χαλινάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιὰ καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρῃ.

Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
Βρίσκει την κ' ἐχτενίζουνταν ὄξου 'ς τὸ φεγγαράκι.
Ἀπὸ μακριὰ τὴ χαιρετᾷ κι' ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει·
«Ἄιντε ἀδερφή, νὰ φύγωμε 'ς τὴ μάννα μας νὰ πᾶμε.
—Ἀλίμονο ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα;
Ἂν ἴσως κ' εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νά ρθω,
κι' ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νά ρθω.
—Ἔλα Ἀρετή, 'ς τὸ σπίτι μας, κι' ἂς εἶσαι ὅπως καὶ ἂν εἶσαι.
Κοντολυγίζει τἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

'Σ τὴ στράτα ποῦ διαβαίνανε πουλάκια κιλαϊδοῦσαν,
δὲν κιλαϊδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
μόν' κιλαϊδοῦσαν κ' ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία.
«Ποιὸς εἶδε κόρη νὄμορφη νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος!
—Ἄκουσες Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
—Πουλάκια εἶναι κι' ἂς κιλαϊδοῦν, πουλάκια εἶναι κι' ἂς λένε.»
Καὶ παρεκεῖ ποῦ πάγαιναν κι' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.
«Δὲν εἶναι κρῖμα κι' ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους!
—Ἄκουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
πῶς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους.
—Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν.
—Φοβοῦμαι σ' ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιαῖς μυρίζεις.
—Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα 'ς τὸν ἅη Γιάννη,
κ' ἐθύμιασέ μας ὁ παπᾶς μὲ περισσὸ λιβάνι.»
Καὶ παρεμπρὸς ποῦ πήγανε, κι' ἄλλα πουλιὰ τοὺς λένε.

«Γιὰ ἰδὲς θᾶμα κι' ἀντίθαμα ποῦ γίνεται 'ς τὸν κόσμο,
τέτοια πανώρια λυγερὴ νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος!»
Τἄκουσε πάλι ἡ 'Αρετὴ κ' ἐρράγισε ἡ καρδιά της.
«Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια;
—Ἄφησ' Ἀρέτω, τὰ πουλιὰ κι' ὅ τι κι' ἂ θέλ' ἂς λέγουν.
— Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
καὶ τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιὰ καὶ τὄμορφο μουστάκι;
—Ἔχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου.»

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ 'ς τὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.
Βαριὰ χτυπᾷ τἀλόγου του κι' ἀπ' ἐμπροστά της χάθη.
Κι' ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοΐζει.
Κινάει καὶ πάει ἡ 'Αρετὴ 'ς τὸ σπίτι μοναχή της.
Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνούς, τὰ δέντρα μαραμμένα,
βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,
βλέπει μπροστὰ 'ς τὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
Κτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατά, τὰ παραθύρια τρίζουν.
«Ἂν εἶσαι φίλος διάβαινε, κι' ἂν εἶσαι ἐχτρός μου φύγε,
κι' ἂν εἶσαι ὁ Πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
κι' ἡ δόλια ἡ 'Αρετοῦλα μου λείπει μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
— Σήκω, μαννοῦλα μου ἄνοιξε, σήκω, γλυκειά μου μάννα.
— Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάννα;
—Ἄνοιξε, μάννα μου ἄνοιξε κ' ἐγὼ εἶμαι ἡ 'Αρετή σου.»

Κατέβηκε ἀγκαλιάστηκαν κι' ἀπέθαναν κ' οἱ δύο.

Στ. 15. ***τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους*** *= μάρτυρας (βάνω) τοὺς ἁγίους.* *Στ. 71.* ***μπάλσαμος*** *ἢ μπαλσαμόχορτο (βάλσαμον) βοτάνη ἀρωματικὴ καλλιεργουμένη εἰς τοὺς κήπους. Κοινὸν ὄνομα πολλῶν εἰδῶν διαφόρων γενῶν φυτῶν.* ***καρυοφύλλι*** *ὁμοίως ἀρωματικὴ βοτάνη.* *Στ. 74.* ***σπιτοπαράθυρα*** *τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ.*

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ὁ ἔρως, ὁ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο συναίσθημα πάλλόμενος καὶ ἀντηχῶν εἰς τὰς ***παραλογάς,*** *ἐπικρατεῖ καὶ πληροῖ ἐξ ὁλοκλήρου τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης. Βλέπεις εἰς αὐτὰ συνειλεγμένα ὡς εἰς εὐώδεις ἀνθοδέσμας, ὡς εἰς ἁρμονικοὺς στεφάνους, τὰ εὐγενέστατα ἄνθη τῆς ἐρωτικῆς ποιήσεως.*

(P. E. Pavolini)

93

ΠΩΣ ΠΙΑΝΕΤΑΙ ΓΗ ΑΓΑΠΗ

Ἐβγᾶτε ἀγόρια 'ς τὸ χορό, κοράσια 'ς τὰ τραγούδια,
πέστε καὶ τραγουδήσετε πῶς πιάνεται γή ἀγάπη.
Ἀπὸ τὰ μάτια πιάνεται, 'ς τὰ χείλια κατεβαίνει,
κι' ἀπὸ τὰ χείλια 'ς τὴν καρδιὰ ῥιζώνει καὶ δὲ βγαίνει.

Στ. 3. **'Σ τὰ χείλια κατεβαίνει** *ἐννοεῖ τὴν διὰ λόγου ὁμολογίαν καὶ δήλωσιν τοῦ ἔρωτος καὶ ὄχι τὴν διὰ φιλήματος ἐπισφράγισιν αὐτοῦ.*

94

Τὸ παλληκάρι τὸ καλὸ παράκαιρα γεράζει,
γεράζει ἀπὸ τοῖς ὄμορφαις κι' ἀπὸ τοῖς μαυρομάταις.
Ἡ ἀγάπη θέλει φρόνηση, θέλει ταπεινοσύνη,
θέλει λαγοῦ περπατησιά, ἀιτοῦ γληγοροσύνη.
Ὄντας διαβαίνῃ μὲ πολλούς, νὰ κάνῃ πῶς δὲ γλέπει,
κι' ὄντας διαβαίνῃ μοναχός, γλυκὸ φιλὶ ν' ἁρπάζῃ.
Κι' ὅταν τοῦ λὲν πῶς πόρεψες, νὰ λέῃ τῆς ἀγάπης.
«Καλοπερνῶ ὄντας ἔρχωμαι, κακοπερνῶ ὄντας φεύγω.»

95

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΤΟ ΒΟΤΑΝΙ

Τῆς ἀγάπης τὸ βοτάνι
κάθε τόπος δὲν τὸ κάνει.
Κάθε τόπος δὲν τὸ κάνει,
κάθε γῆς δὲν τὸ πετάει,
μόν' τῆς Λεβαδιᾶς ὁ τόπος
καὶ τῆς ὄμορφης ὁ κόρφος.

Στ. 4. ***τὸ πετάει*** *= φύει, αὐξάνει. Τῆς ἀγάπης τὸ βοτάνι δὲν εὐδοκιμεῖ εἰς πᾶσαν γῆν.*

96

'Σ τὴ Ῥούμελη εἶν' ἕνα δεντρό,
πλατύφυλλο καὶ δροσερό,
πὄχει 'ς τὴ ῥίζα κρυὸ νερό,
καὶ 'ς τὴ κορφὴ χρυσὸ σταυρό.
Ποῦ πάνε οἱ ναύταις γιὰ νερὸ
καὶ κάνουν ὅρκο 'ς τὸ σταυρό.
Ὁπ' ἀγαπήσῃ κι' ἀρνηστῇ,
τὸ αἷμα του νὰ κινηθῇ·
κι' ὁπὄχει δυὸ ἀγαπητικαῖς,
νά χῃ σαράντα μαχαιριαῖς,
κι' ὁπὄχει τρεῖς καὶ τέσσερες,
νά χῃ σαραντατέσσερες,
κι' ὁπὄχει μιὰ καὶ μοναχὴ
'ς τὸν κόσμο νά τηνε χαρῇ,
κι' ὁποῦ δὲν ἔχει οὔτε μιά,
μπάλα νὰ τοῦ ρθῇ 'ς τὴν καρδιά.

97

Κάποια 'Εμίρισσα, κάποια κυρὰ μεγάλη,
ἀραθύμησε κάτ' 'ς τὸ γιαλὸ νὰ πλύνῃ,
μὲ τοῖς δούλαις της καὶ μὲ τοῖς σκλάβαις ὅλαις.
Πλέναν κι' ἅπλωναν καὶ μὲ τὸν ἄμμο παῖζαν.
Κι' ἀκριοφύσησε γλυκὸς βοριᾶς ἀέρας,
κι' ἀντισήκωσε τὸ γυροφούστανό της,
κι' ἀντιφάνηκε τὸ ποδοστράγαλό της.
Ἔλαμψ' ὁ γιαλός, λάμψαν τὰ περιγιάλια.
Κάτεργο περνᾷ, χρυσοπαλαμισμένο,
μ' ἄρμενα κουπιὰ καὶ μ' ἄξια παλληκάρια.
Σκούζει ὁ ναύκληρος, λέει τῶν παλληκαριῶνε.
«Λάμνετε παιδιά, λάμνετε παλληκάρια,
νὰ προφτάσουμε κεῖνο ποῦ λάμπει ὀμπρός μας·
κι' ἂν εἶναι παννί, νά εἶναι τοῦ καραβιοῦ μας,
κι' ἂν εἶν' μάλαμα, νά εἶν' τῶν παλληκαριῶνε,
κι' ἂν εἶν' λυγερή, νά εἶναι τοῦ καπετάνιου.»

Γύρισμα: «κοντή, νεραντζοῦλα φουντωτή.» Αἱ πλεῖσται παραλλαγαὶ πλὴν τούτου ἔχουν καὶ ποικίλα ἄλλα γυρίσματα, εἰς ἕκαστον στίχον πολλάκις διάφορα.

Στ. 1. Ἡ 'Εμίρισσα ὑποδεικνύει ὅτι τὸ ᾆσμα εἶναι τῶν χρόνων καθ' οὓς ἤνθει ἡ ποίησις τῶν ἀκριτικῶν ᾀσμάτων. Εἰς τὰς πλείστας δ' ὅμως τῶν παραλλαγῶν τὴν 'Εμίρισσαν ἢ 'Εμιροποῦλαν λησμονηθεῖσαν ἀντικατέστησε Χιώτισσα ἢ παπαδοποῦλα, ἢ ἁπλῶς κόρη λυγερή. *Στ. 2.* ***ἀραθύμησε*** *(ῥαθυμῶ) = σφοδρῶς ἐπιθυμῶ.* *Στ. 5.* ***ἀκριοφύσησε*** *= ἐφύσησεν, ἔπνευσεν ἠρέμα, ἁπαλά.* *Στ. 9.* ***χρυσοπαλαμισμένο*** *= παλαμισμένο μὲ χρυσὸν (****παλαμίζω*** *τὸ ἄλλως* ***καρενάρω*** *= τροπίζω, caréner).* *Στ. 10.* ***μ' ἄρμενα κουπιὰ*** *= ἔπλεεν ὄχι διὰ τῶν ἱστίων, ἀλλὰ διὰ κωπηλασίας.* *Στ. 12.* ***λάμνετε*** *(ἐλαύνω) = κωπηλατεῖτε.*

98

'Εδῶ 'ς αὐτὴ τὴ γειτονιὰ δὲν πρέπει νά εἶν' φεγγάρι,
μον' πρέπει νά ναι συννεφιά, νά ναι βαθὺ σκοτάδι,
γιατ' ἔχω μιὰ ἀγαπητικιὰ κ' ἐκεῖν' εἶν' τὸ φεγγάρι,
π' ὄντες προβάλλει νὰ τὴ διῶ σκορπειέται τὸ σκοτάδι.
Καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε, καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέγει.
«Ἥλιε μου, γιά ἔβγα, γιὰ νὰ βγῶ, γιὰ λάμψε γιὰ νὰ λάμψω.»

Ἔλαμψε ὁ ἥλιος τὸ ταχύ, μαραίνει τὰ χορτάρια,
πρόβαλε ἡ κόρη π' ἀγαπῶ, μαραίνει παλληκάρια,
φλογίζει νιούς, καὶ καίγει ὀχτρούς, σκλαβώνει παλληκάρια,
καίγει κ' ἐμένα π' ἀγαπῶ μέσα 'ς τὰ φυλλοκάρδια.

99

ΤΗΣ ΖΕΡΒΟΠΟΥΛΑΣ

Κάτω 'ς τὸν κάμπο τὸν πλατύ, τὸν ὄμορφο τὸν τόπο,
μαζεύτηκαν οἱ γέμορφαις νὰ χτίσουν μοναστῆρι.
Τὰ περιστέρια κουβαλοῦν, τὰ χελιδόνια χτίζουν.
Σὰν χτίσαν κι' ἀποχτίσανε πιάνουν χορὸ χορεύουν.
Μπροστὰ χορεύουν οἱ ξανθαῖς καὶ πίσω οἱ μαυρομάταις,
καὶ μέσ' 'ς τὴ μέση τοῦ χοροῦ χορεύει ἡ Ζερβοποῦλα,
καὶ λάμπαν τὰ μανίκια της, κι' ἄστραφτ' ἡ τραχηλιά της.
Κι' ὁ βασιλιᾶς ἐξέβγαινε νὰ λαγοκυνηγήσῃ,
μὲ ἑξῆντα δυὸ λαγωνικά, σαρανταδυὸ ζαγάρια.
Καὶ τἄλογο κοντοκρατεῖ καὶ τὸ χορὸ ἀγναντεύει.
«Νὰ μὴ εἶχεν ἤμουν βασιλιᾶς, νὰ μὴ εἶχεν ἤμουν ῥήγας,
νὰ πήγαινα νὰ πιάνομουν σὲ Ζερβοπούλας χέρι,
πὄχει τἀχεῖλι κόκκινο σὰν τὸ οὔρμο τὸ κεράσι,
πὄχει τὰ μάτια τὰ γλαρά, τὸ γέλοιο ζαχαρένιο,
καὶ βαλαντώνει τοῖς καρδιαῖς, τρελλαίνει τοὺς λεβένταις.»

Στ. 4. ***ἀποχτίσανε*** *= ἐτελείωσαν τὸ χτίσιμο.*

100

(Η ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑ ΜΕ ΤΑ ΜΗΛΑ)

Ἕνα κομμάτι μάλαμα, ἕνα κομμάτι ἀσῆμι,
ἐκόπη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κ' ἔπεσε μέσ' 'ς τὴ διάβα,
κι' ἄλλοι τὸ λένε σύγνεφο, κι' ἄλλοι τὸ λένε ἀντάρα.
Κεῖνο δὲν εἶναι σύγνεφο, κεῖνο δὲν εἶν' ἀντάρα,
παρὰ εἶν' ἡ κόρη τοῦ παπᾶ, πὄρχετ' ἀπὸ τἀμπέλι.
Βαστᾷ τὰ μῆλα 'ς τὴν ποδιά, τὰ ῥόϊδα 'ς τὸ μαντῆλι.

Δυὸ μῆλα τῆς ἐγύρεψα, κι' αὐτὴ μοῦ δίνει τρία.
«Δὲ θέλω γὼ τὰ μῆλα σου, τὰ τσαλοπατημένα.
θέλω τὰ δυὸ τοῦ κόρφου σου, τὰ μοσκομυρισμένα.

Στ. 3. ***ἀντάρα*** *= ὁμίχλη.*

101

Διψᾶν οἱ κάμποι γιὰ νερὰ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια.
καὶ τὰ γεράκια γιὰ πουλιά, κ' ἐγώ, βλάχα μ', γιὰ σένα.
Τὸ χέρι σου τὸ παχουλό, τὸ κονδυλογραμμένο
νὰ τό χα γιὰ προσκέφαλο τρεῖς μέραις καὶ τρεῖς νύχτες,
κ' οἱ μέραις νά ναι τοῦ Μαγιοῦ, κ' οἱ νύχτες τοῦ Γεννάρη,
νὰ σὲ χορτάσω φίλημα, νὰ σὲ χορτάσω ἀγκάλαις.

102

Πίσω μπροστὰ τ' ἅη Δημητριοῦ, 'ς τὸ ἔμπα τοῦ χειμῶνα,
ποῦ παίρνει ὁ νιὸς τὰ βόϊδια του καὶ πάει 'ς τὸ χωράφι.
Κ' ἡ κόρη ποῦ τὸν ἀγαπᾷ παίρνει ψωμὶ τοῦ πάει'
'ς τὴ ῥάχη βγῆκε κ' ἔκατσε καὶ τοῦ Γιώργου μιλάει.
«Ἔλα καλέ μ', νὰ φᾷς ψωμί, ἔλα νὰ γιοματίσῃς.»
Ἔπεσε ὁ νιὸς 'ς τὸ φίλημα, κ' ἡ κόρη 'ς τὰ παιγνίδια.
Ἔκαναν τὰ βοϊδάκια τους ὁλημερὶς ζεμένα.
Γυρίζει τὸ Μαυρόματο καὶ λέει τοῦ Καλούδη.
«Δὲν εἶναι ὁ ἀφέντης πουθενὰ γιὰ νὰ μᾶςε ξεζέψῃ;»

Στ. 8. ***Μαυρόμματο, Καλούδης*** *προσωπικὰ ὀνόματα βοϊδιῶν.*

103

Τοῦ νιοῦ γὼ μῆλο τοῦ στειλα καὶ μοῦ δωκε γαϊτάνι.
Κεῖνος τὸ μῆλο τό φαγε, γὼ τὸ γαϊτάνι τό χω,
καὶ 'ς τὰ μαλλιά μου τό πλεξα καὶ βγῆκα 'ς τὸ σιργιάνι
καὶ 'ς τὸ γιαλὸ κατέβηκα, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι,
ἐκεῖ γυναῖκες χόρευαν, μ' ἐπιάσανε κ' ἐμένα.

Κι' ἀπὸ τὸ σεῖσμα τοῦ χοροῦ, κι' ἀπὸ τὴν ταραχή μου,
ἐξέγυρε ἡ μπολίτσα μου κ' ἐφάνη τὸ γαϊτάνι.
Κ' ἡ μάννα του μὲ ξάνοιγε ἀπὸ τὸ παραθύρι.
«Κόρη, καὶ ποιὸς σοῦ τό δωκε, τοῦ γιοῦ μου τὸ γαϊτάνι;
—Ὁ γιός σου μένα τό δωκε, γυναῖκα θὰ μὲ πάρῃ,
γυναῖκα κ' εὐλογητικὴ μὲ τὸ χρυσὸ στεφάνι.
— Κακὴ νῶρα 'ς τοὺς γάμους σου, κακή ὥρα 'ς ταῖς χαραῖς σου,
κι' ἀστροπελέκι καὶ φωτιὰ νὰ πέσῃ 'ς ταῖς αὐλαῖς σου.
— Στανιό σου πεθερά μου εἶσαι, στανιό σου νύφη σού εἶμαι,
στανιό σου τὸν καλό σου γιὸ ἄντρα θὰ τόνε πάρω.
Ἐδῶ πέρα κι' ἀντίπερα κάθουνται οἱ μαστόροι,
καὶ κάμε ἀργυρολέσιδο, νὰ δέσῃς τὸν ὑγιό σου·
κι' ἂν ἔρθω γὼ καὶ λύσω τον, εἶναι ντροπὴ δική μου,
κι' ἂν ἔρθῃ ἐκεῖνος κ' εὕρῃ με, πάλε χαρὰ δική μου».

Στ. 17. **ἀργυρολέσιδο** *= ἀργυρᾶ ἅλυσις.*

104

'Σ τὸ παρεθύρι κάθεται ἡ πεθερὰ κ' ἡ νύφη,
μὲ τὰ μαλλάκια ξέπλεγα 'ς τοῖς πλάταις της ῥηγμένα.
Οὗλον τὸν κάμπο ἀγνάντευε, τὰ πράσινα λιβάδια.
«Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
τὸ τίνος εἶν' τὰ πρόβατα τἀργυροκουδουνᾶτα,
ποῦ χίλιασαν καὶ μύριασαν καὶ γέμισαν οἱ ῥάχαις;
— Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
τὸ τίνος εἶναι τἄλογα, ποῦ βόσκουν 'ς τὰ λιβάδια;
— Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
τὸ τίνος εἶναι τὰ σκυλιά, ποῦ εἶν' ἄξια σὰ λιοντάρια;
— Δικά μας εἶναι, νύφη μου, δικά μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
τὸ τίνος εἶν' οἱ πιστικοί, τάξια τὰ παλληκάρια;
— Δικοί μας εἶναι, νύφη μου, δικοί μας, μαυρομάτα.
— Θὰ σὲ ῥωτήσω, πεθερά, θὰ σὲ ῥωτήσω, ἡ μάννα,
τὸ τίνος εἶν' ἐκειὸς ὁ νιὸς ὁ μαυροκιτρινιάρης;

—Ἄντρας δικός σου, νύφη μου, δικός σου, μαυρομάτα.
— Φωτιὰ νὰ κάψῃ τἄσπρα του καὶ φλόγα τὰ φλουριά του,
λύκος νὰ φάῃ τὰ πρόβατα κι' ἀρκοῦδα τἄλογά του,
μπροστὰ 'ς τὸν ἄντρα τὸν καλό, μπροστὰ 'ς τὸ παλληκάρι!

105

(Η ΚΑΚΟΠΑΝΤΡΕΜΕΝΗ)

Μάννα μ', μ' ἐκακοπάντρεψες ποῦ μ' ἔδωκες 'ς τοὺς κάμπους,
κ' ἐγὼ 'ς τοὺς κάμπους δὲ βαστῶ, ζεστὸ νερὸ δὲν πίνω.
Θὰ μαραθοῦν τὰ χείλη μου, θὰ κιτρινοφυλλιάσουν
ἀπὸ τὸ χλίο τὸ νερό, τὴν κάψα τὴ μεγάλη.
Ἐδῶ τἀηδόνι δὲ λαλεῖ κ' ὁ κοῦκος δὲν τὸ λέει.
Οἱ κάμποι θρέφουν ἄλογα καὶ τὰ βουνὰ λεβένταις,
καὶ οἱ τσούπαις μαραζιάζουνε, σὰν τὸ φλωρὶ γινῶνται.

Στ. 4. **χλίο** *ἢ* **χλιὸ** *χλιαρόν, ζεστόν. Στ. 6. Ὁ στίχος οὗτος μετέπεσεν εἰς παροιμίαν. Στ. 7.* **τσιοῦπα** *(λ. ἀλβαν.) κόρη.* **μαραζιάζουνε** *φθίνουσι, μαραίνονται*

106

Βλαχοῦλα νὲρροβόλαε ἀπὸ ψηλὴ ῥαχοῦλα.
Φέρνει τὴ ῥόκα φουντωτή, τἀδράχτι της γεμᾶτο.
Σύρνουν τὰ πόδια της δροσιὰ καὶ τὰ μαλλιά της μόσκο,
σύρνουν τὰ πασουμάκια της τοῦ Μάη τὰ λουλούδια.
Κι' ὁ Βλάχος τὴν καρτέραγε 'ς ἕνα στενὸ δερβένι.
«Βλαχοῦλα μ', ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθεν κατεβαίνεις;
—Ἀπὸ τὰ πρόβατά ἔρχομαι, 'ς τὸ σπίτι μου πηγαίνω.
— Βλαχοῦλα μ', δὲν παντρεύεσαι, τσοπάνη ἄντρα νὰ πάρῃς;
— Δύνεσαι ἄγουρε, δύνεσαι ὅ τι σοῦ πῶ νὰ κάνῃς;
νὰ φτειάσῃς τ' ἁλωνάκι σου 'ς τὴ μέση τοῦ πελάγου,
κι' οὐδ' ἄχυρο νὰ μὴ βραχῇ, μηδὲ σπειρὶ σιτάρι;
νὰ δεματιάσῃς καὶ ταὐγὰ μ' ἕνα κλωνὶ μετάξι;»

Στ. 5. **Βλάχος** *= ποιμήν.* **δερβένι** *στενωπός.*

107

Σὲ εἶδα καὶ σὲ λυπήθηκα ὁπὄχεις γέρον ἄντρα!
Βάλε φαρμάκι 'ς τὸ γυαλί, φαρμάκωσ' τον τὸ γέρο,
καὶ πάρ' ἐμὲ τὸ νιὸ παιδί, τἄμορφο παλληκάρι,
νὰ σὲ ταΐζω ζάχαρη, νὰ σὲ ποτίζω μόσκο,
νὰ σὲ χορτάσω φίλημα, νὰ σὲ σφιχταγκαλιάσω.

Γύρισμα: Μωρ' Καλαματιανοῦλα μου.

108

Νά χα νεράντζι νά ῥηχνα 'ς τὸ πέρα παραθύρι,
νὰ τσάκιζα τὸ μαστραπᾶ ποῦ χει τὸ καρυοφύλλι.
Γιὰ σὲ τὸ λέγω, ἀγάπη μου, ποῦ σαι 'ς τὸ παραθύρι.
Τὸ μαντηλάκι ποῦ κεντᾷς ἐμένα νὰν τὸ στείλῃς,
καὶ μὴν τὸ στείλῃς μοναχό, παρὰ μὲ τὴν κυρά του.
Καὶ ἡ κόρη τὸ παράκουσε καὶ μοναχὸ τὸ στέλνει.
Στὰ γόνατά του τ' ἅπλωσε καὶ τὸ συχνορωτάει.
«Γιὰ πές μου, μαντηλάκι μου, ἂν μ' ἀγαπᾷ ἡ κυρά σου.
—Ὄντας σὲ συλλογίζεται καὶ σὲ καλοθυμᾶται,
σὰ θάλασσα βουρλίζεται, σὰν κῦμα δέρνει ὁ νοῦς της,
σὰν τὸ ψαράκι τοῦ γιαλοῦ βροντοχτυπάει ἡ καρδιά της.
Ὄντας σὲ γλέπῃ καὶ περνᾷς κι' ἀκούῃ τὴ λαλιά σου,
πηδάει ἀπὸ τὸν τόπο της καὶ ῥοδοκοκκινίζει.
Ὄντας ἀργήσῃ νὰ σὲ ἰδῇ στέκεται μαραμμένη,
κι' ὅπου κι' ἂ στέκῃ μοναχὴ κλαίει κι' ἀναστενάζει.»

109

Χαίρεται ὁ πεῦκος 'ς τοῖς δροσιαῖς κι' ὁ ἔλατος 'ς τὰ χιόνια,
χαίρεται ὁ Τοῦρκος 'ς τἄλογο κι' ὁ Φράγκος 'ς τὸ καράβι,
χαίρεται κ' ἕνας νιὸς καλὸς 'ς ἕνα χρυσὸ τραπέζι.
Τρεῖς λυγεραῖς τόνε κερνοῦν καὶ τρεῖς καλαῖς κοπέλλαις.

Ἡ μιὰ κερνάει μὲ τὸ γυαλὶ κ' ἡ ἄλλη μὲ τὸ ποτήρι
κ' ἡ τρίτη ἡ πιὸ καλύτερη μὲ τ' ἀσημένιο τάσι.
Ὅσαις φοραῖς τόνε κερνάει, τόσα λόγια τοῦ λέει.
«Μωρ' τὸ κρασί σου εἶναι γλυκό, τὰ λόγια σου φαρμάκια.»

110

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΣΗ ΚΟΡΗΣ

Μάννα, λοῦγε με, μάννα μου, χτένιζέ με.
μάννα, 'ς τὸ σκολειό, μάννα μου, μὴ μὲ πέψῃς·
κι' ἄρχοντες περνοῦν, πεζοὶ καὶ καβαλλάροι·
μά νας νιὸς καλός, καλὸς καὶ διωματάρης,
μοῦ παιζογελᾷ καὶ κάνει μου τὸ νᾶτο.
Μάνν' ἂν τόνε ἰδῇς νὰ τοῦ ζηλέψῃ θέλεις.

*Στ. 4. **διωματάρης**=εὐειδής, μὲ μεγαλοπρεπὲς παράστημα. Στ. 5. **νᾶτο**=νεῦμα.*

111

Μάννα, 'ς τὸ περιβόλι μας καὶ 'ς τοῖς πορτοκαλιαῖς μας
ἔγειρα ν' ἀποκοιμηθῶ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
κ' ἐκεῖ περάσαν τρεῖς ἀιτοὶ καὶ τρεῖς καλοὶ λεβένταις.
Ὁ ἕνας μὲ μῆλο μὲ βαρεῖ κι' ὁ ἄλλος μὲ δαχτυλίδι,
κι' ὁ τρίτος ὁ καλύτερος μιὰ μαχαιριὰ μοῦ δίνει.
Μάννα, τὸ μῆλο τό φαγα, τὸ δαχτυλίδι τό χω,
τὴ μαχαιριά, τὴ χατζαριὰ δὲ μπορ' νὰ τὴ βαστάξω.

112

Σὰ μῆλο ποῦ εἶναι 'ς τὴ μηλιά, τὸ παραγινωμένο,
ἔτσ' εἶναι καὶ τ' ἀνύπαντρο σὰν ἔρχεται ὁ καιρός του.
Λόγια λέγει τῆς μάννας του, λόγια τῆς ἀδερφῆς του.
«Μάννα, 'ς τὴ μέση δὲ χωρῶ, 'ς τὴν ἄκρη δὲν κοιμοῦμαι.

Στρῶστε μου ἢ ἔξω 'ς τὴν αὐλή, ἢ ἔξω 'ς τὸ περιβόλι,
νὰ πέφτουν τἄνθη ἐπάνω μου, τὰ μῆλα 'ς τὴν ποδιά μου,
νὰ πέφτῃ τῆς ἀμυγδαλιᾶς τὸ πικραμυγδαλό της.»

113

Ποιὸς ἦταν ποῦ τραγούδαγε ἐχτὲς τὸ βράδυ βράδυ,
ποῦ τό λεγε τόσ' ὄμορφα καὶ παραπονεμένα;
Ξυπνάει τ' ἀηδόνια 'χ τοῖς φωλιαῖς,τὰ λάφια 'χ τὰ λαγκάδια,
ξυπνάει καὶ μιὰ καλογριὰ πὸ μέσ' ἀπ' τὸ κελλί της.
Σκύφτει πετάει τὰ ράσα της, κόφτει τὰ κομπολόγια.
«Σύρτε, σταυροί, 'ς τοῖς ἐκκλησιαῖς, ράσα 'ς τὰ μοναστήρια,
κ' ἐγὼ μὲ τὸν τραγουδιστὴ ἀπόψε θὰ ξωμείνω,
ποῦ τό λεγε τόσ' ὄμορφα καὶ παραπονεμένα.»

114

Καράβι ἐρχέται ἀπὸ τὴ Χιὸ
τὴ μέση μέση τὸ γιαλό,
καὶ φέρνει μέσα Χιώτισσαις
καὶ Βλαχομπουχτανιώτισσαις.
'Σ τὸ μῶλο τοῖς ἀράξανε
καὶ τοῖς ἐδιαμοιράσανε,
κ' ἐξετιμιῶσαν τὸ φιλὶ
πασαμιανῆς μὲ τὴν τιμή.
Τῆς παντρεμένης τέσσερα,
τῆς χήρας δεκατέσσερα,
τοῦ μπυρισμένου κοριτσιοῦ
χίλια φλωριὰ βενέτικα.

Στ. 4. ***Βλαχομπουχτανιώτισσαις*** *γυναῖκες ἐκ Βλαχίας καὶ Μολδαβίας (Μπογδανίας).* *Στ. 7.* ***ἐξετιμιῶσαν***=*ἐξετίμησαν.* *Στ. 11.* ***μπυρισμένου***=*(πυριφλεγοῦς) ἀντίστοιχον τοῦ καϊμένος, δόλιος κτλ.*

115

'Σ τοῦ παπᾶ τὰ παραθύρια
χάνομαι, σφάζομαι
δύο μαῦρα μάτια ποῦ εἶδα.
Νά ἤμουν κλέφτης νὰ τὰ κλέψω,
κουρσευτὴς νὰ τὰ κουρσέψω·
νὰ τὰ βγάλω 'ς τὸ παζάρι,
καὶ νὰ βάλω τὸν τελάλη,
τάχατες νὰ τὰ πουλήσω.
Νὰ τὰ ἰδοῦν τὰ παλληκάρια,
καὶ τὸ νοῦ τους νὰ τὸν χάσουν.
— Δὲ πουλειῶνται αὐτὰ τὰ μάτια
καὶ δὲ γίνονται πραμάτεια.
Χάρισμα θενὰ τὰ πάρῃ
ὅποιο εἶν' ἄξιο παλληκάρι.»

116

«Δυὸ λειμό- (μωρὴ Θεώνη) νια χεις 'ς τὸν κόρφο,
ποῦ μυρίζουν σὰν τὸ μόσκο.
Δῶσε μας καὶ μᾶς τὸ ἕνα
νὰ τὸ παίξουμε 'ς τὰ χέρια.
— Γὼ σκαλίζω, γὼ ποτίζω,
γὼ λειμόνια δὲν ὁρίζω.
Σύρτε 'ς τὸν περιβολάρη,
μπέλκε μου σᾶς κάνῃ χάρη.»

Στ. 8. ***μπέλκε***=*ἴσως (λ. τουρκ.)*

117

Ὁ αὐγερινὸς κ' ἡ πούλια, τἄστρα τῆς αὐγῆς,
καὶ τὸ λαμπρὸ φεγγάρι μ' ἐξεπλάνεψαν,
κι' ὅταν ἐβγῆκε ὁ ἥλιος μ' ἐξεγνάντεψε
εἰς τὸ πλευρὸ τῆς κόρης ποῦ ξενύχτησα.

Γυρνῶ, τὴν κόρη βλέπω ποῦ κοιμώντανε.
Στέκω καὶ διαλογοῦμαι πῶς νὰ τῆς τὸ εἰπῶ,
πῶς νὰ τὴν ἐξυπνήσω τὴν πολυαγαπῶ.
«Ξύπνα, σηκώσου, μῆλο, τρυφερὴ μηλιά,
ἄνοιξ᾽ τὰ δυό σου μάτια, ἄνοιξ᾽ τα νὰ ἰδῆς,
ποῦ μ᾽ ἔκλεισεν ὁ ἥλιος μέσα ᾽ς τὸ κλουβί.
—Ἐμένα δὲ μὲ λένε μῆλο καὶ μηλιά,
μὲ λένε γλυκὸ ρόδο καὶ ροδοσταμιά,
κι᾽ ἂ σ᾽ ἔκλεισεν ὁ ἥλιος, φεύγεις τὸ βραδύ.»

118

Δικό μου ἦταν τὸ φταίξιμο,
νὰ χάσω τόσο τρέξιμο.
Ἦρθα καὶ σ᾽ ηὗρα μοναχή,
καὶ δὲ σ᾽ ἐχόρτασα φιλί·
σ᾽ ἐκύτταζα νἀχόρταγα
κ᾽ ἐκάθομουν κ᾽ ἐρώταγα,
τὸ ποῦ νὰ εἶν᾽ ἡ μάννα σου
κι᾽ ὁ ἄγριος ὁ πατέρας σου!
Ἡ μάννα σου ᾽ς τὴν ἐκκλησιά,
κι᾽ ὁ ἀφέντης σου ᾽ τὰ Γιάννενα·
κ᾽ ἐσὺ κοντὰ ᾽ς τὸν μπουταλᾶ,
μὲ τὰ ματάκια χαμηλά.

*Στ. 11. **μπουταλᾶς** (λ. τουρκ.) ὁ ἠλίθιος. Ὁ ἐραστὴς αἰτιᾶται ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀσύγγνωστον ἀτολμίαν του.*

119

Ὡς τὰ τώρα τὴν καρδιά μου
τὴν κρατοῦσα κλειδωμένη,
σιδερομανταλωμένη.
Τώρα θὲ νὰ τὴν ἀνοίξω,
μόσκο νά τηνε γιομίσω,
ζάχαρι νὰ τὴν ταΐσω,

γιὰ τὸ σκάσιμο τἀντρῶνε,
πεῖσμα τῶν παλληκαριῶνε,
πὄχουν ἄσκημαις γυναῖκες,
μαῦρα κούτσουρα ἀγκαλιάζουν
καὶ φιλοῦν κι᾽ ἀναστενάζουν.

120

ΤΟ ΠΕΘΥΜΙΟ

Νά χεν ἡ γῆς πατήματα κι᾽ ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
νὰ πάθιουν τὰ πατήματα, νά πιανα τὰ κερκέλια,
ν᾽ ἀνέβαινα ᾽ς τὸν οὐρανό, νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω,
νὰ δώσω σεῖσμα τ᾽ οὐρανοῦ, νὰ βγάλῃ μαῦρα νέφη,
νὰ βρέξῃ χιόνι καὶ νερὸ κι᾽ ἀτίμητο χρυσάφι,
τὸ χιόν᾽ νὰ ρήξῃ ᾽ς τὰ βουνὰ καὶ τὸ νερὸ ᾽ς τσοὶ κάμπους,
᾽ς τὴν πόρτα τσῆ πολυαγαπῶς τἀτίμητο χρυσάφι.

*Στ. 1. **κερκέλια** = κρίκους. Στ. 2. **πάθιουν** = ἐπάτουν.*

121

Ἀπὸ τὴ γῆς βγαίνει νερό, κι᾽ ὀχ τὴν ἐλιὰ τὸ λᾶδι,
κι᾽ ἀπὸ τὴ μάννα τὴν καλὴ βγαίνει τὸ παλληκάρι.
Στάλα τὴ στάλα τὸ νερὸ τρουπάει τὸ λιθάρι,
κ᾽ ἡ κόρη μὲ τὰ νάζια της σφάζει τὸ παλληκάρι.

122

Τί μὲ τηρᾶς όποῦ γελῶ καὶ λὲς δὲν ἔχω ντέρτι;
τὸ ντέρτι τό χω ᾽ς τὴν καρδιά, ᾽ς τὰ χείλη τὸ μαράζι.
Δὲν ἔχω τίνος νὰ τὸ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου ὁ καϊμένος.
Νὰ σᾶς το εἰπῶ, ψηλὰ βουνά, φοβοῦμε μὴ ραΐστε,
νὰ σᾶς το εἰπῶ, ψηλὰ κλαριά, τὸ Μάη δὲν θ᾽ ἀνθῆστε,
γὰ σᾶς το εἰπῶ, βρυσούλαις μου, φοβοῦμαι μὴ στερφέψτε,

νὰ τῆς το εἰπῶ τῆς μάννας μου, κείνη εἶναι ἀποθαμένη,
νὰ σᾶς το εἰπῶ, ἀδερφούλια μου, εἶστε μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
Βαρέθηκα τούτ' τὴ ζωή, δὲ θέλω πλιὰ νὰ ζήσω.
Θὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, ν' ἀδικοθανατήσω . . .
Καὶ μὲ τὰ τόσα βάσανα πάλ' ἡ ζωὴ γλυκειά εἶναι,
κι' ὅποιος τὸ θάνατο ζητεῖ πρέπει τρελλὸς γιὰ νά εἶναι.

*Στ. 6. **στερφέψτε** = στειρεύσετε, ξηρανθῆτε (**στέρφα** ἢ στεῖρα).*

123

«Διαβαίνω ἀπὸ τὴν πόρτα σου, σὲ βλέπω χολιασμένη,
καὶ 'ς τὸ δεξί σου μάγουλο ἦσουν ἀκουμπισμένη.
Μέσα ἡ καρδιά μου λάχτισε ὅσο νὰ σ' ἐρωτήσω,
τί πίκρα ἔχεις 'ς τὴν καρδιὰ νὰ σὲ παρηγορήσω.
—Τί μ' ἐρωτάεις, ἄπιστε, τί ἦταν ἡ ἀφορμή μου;
ἄκουσα νάλλην θἀγαπᾷς καὶ ἐχάθηκ' ἡ ζωή μου.
—Ποιὸς τό εἶπε, περιστέρα μου, ποιὸς τό εἶπε, κρύα βρύση,
ποῦ νὰ χωρίσῃ λεμονιὰ νὰ πάρῃ κυπαρίσσι.
Ἂν τό εἶπε τἄστρο νὰ χαθῇ, κι' ὁ ἥλιος νὰ θαμπώσῃ,
κι' ἂν τό εἶπε κόρη ἀνύπαντρη, ἄντρα μὴν ἀνταμώσῃ!»

124

[Τὸ ᾆσμα τοῦτο περὶ τῆς ἀποκαλύψεως μυστικοῦ ἔρωτος φέρεται ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς, συχνότατα καὶ ἐν συμφυρμῷ πρὸς ἄλλα ὅμοια, εἶναι δὲ κοινὸν καὶ εἰς τὴν δημώδη ποίησιν πολλῶν ἄλλων λαῶν, καθ' ὅσον διὰ παραπλησίων εἰκόνων καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν κλιμακωτὸν τρόπον διατυποῦται ἡ ἔννοια, ὅτι ὅσον κρυφὴν καὶ ἂν προσπαθοῦν νὰ τηρήσουν τὴν ἀγάπην των οἱ ἐρασταὶ θὰ φανερωθῇ εἰς τὸ τέλος.]

«Κόρη ὅταν ἐφιλιώμαστε, νύχτα ἦταν, ποιὸς μᾶς εἶδε;
— Μᾶς εἶδε τἄστρο τῆς νυχτός, μᾶς εἶδε τὸ φεγάρι,
καὶ τὸ φεγγάρι νἔσκυψε τῆς θάλασσας τὸ λέει,
θάλασσα τό εἶπε τοῦ κουπιοῦ καὶ τὸ κουπὶ τοῦ ναύτη,
κι' ὁ ναύτης τὸ τραγούδησε 'ς τῆς λυγερῆς τὴν πόρτα.»

125

[Τὸ ἑπόμενον τραγοῦδι εἶναι ἀνεπτυγμένη παραλλαγὴ τοῦ ἀνωτέρω, ἐκ τούτου δὲ πάλιν φαίνεται ὅτι ἀνεπτύχθη ἄλλη παραλλαγὴ ὡς αὐτοτελὴς διήγησις ἐρωτικοῦ παθήματος, ἤτοι τῆς καταδίκης εἰς θάνατον ἐραστοῦ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἔρωτός του. Καὶ πρὸς τὴν προκειμένην παραλλαγὴν συνάπτεται συνήθως χαλαρῶς καὶ τὸ ᾆσμα τοῦ φιλήματος ποῦ βάζει ὅλα καὶ τὸ τῆς μαραμμένης μηλιᾶς.]

Ἐγὼ περνῶ καὶ δὲ μιλῶ κ' ἡ κόρη χαιρετᾷ με.
«Ποῦ πάγεις, κλέφτη τοῦ φιλιοῦ καὶ κομπωτὴ τς ἀγάπης;
—Μ' ἂν εἶμαι κλέφτης τοῦ φιλιοῦ καὶ κομπωτὴς τς ἀγάπης,
τί μοῦ δινες τὰ χείλη σου κ' ἐγλυκοφίλησά τα;
—Κι' ἃ σοῦ δωκα τὰ χείλη μου κ' ἐγλυκοφίλησές τα,
νύχτά ἦτο ποιὸς μᾶς ἔννοιωσε κι' αὐγὴ ποιὸς μᾶς ἐθώρει;
—Τἄστρο τς αὐγῆς τὸ λαμπερὸ ἐκεῖνο μᾶς ἐθώρει,
καὶ τἄστρο νἐχαμήλωσε καὶ τό πε τοῦ θαλάσσου,
καὶ τὸ θαλάσσι τοῦ κουπιοῦ, καὶ τὸ κουπὶ τοῦ ναύτη,
κι' ὁ ναύτης τὸ διαλάλησε 'ς τὴ γῆ τὴν οἰκουμένη.»

*Στ. 2. **κομπωτὴς** ἀπατεὼν (**κομπώνω** = πλανῶ διὰ λόγων ψευδῶν).*

126

[Τὸ ὀλιγόστιχον τοῦτο ᾀσμάτιον εὑρίσκεται πολλάκις παρεμβεβλημένον εἰς ἄλλα μακρότερα ἐρωτικὰ προπάντων ᾄσματα, ἕνεκα δὲ τοῦ συμφυρμοῦ ἐδυσκολεύθησάν τινες νὰ διαγνώσωσιν τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν αὐτοῦ. Ὁ Φωριὲλ ἐξαίρει τὴν ἀντίθεσιν τῆς μυστηριώδους ἀσαφείας τοῦ τεμαχίου τούτου πρὸς τὴν ἐνάργειαν τοῦ ἄλλου ᾄσματος, διότι ἐγίνωσκεν αὐτὸ ἐκ τοῦ ᾄσματος περὶ τῆς κόρης ποῦ ἤθελε νὰ ταξιδεύσῃ καὶ λιποθυμήσασαν τὴν ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ ναύκληρος, ὑπολαβὼν ὅτι ἦτο νεκρά. Τοῦ ᾄσματος ἐκείνου φέρεται ὡς κατακλεὶς τὸ τεμάχιον. «Παραδοξότατοι εἶναι, λέγει ὁ Φωριέλ, οἱ τελευταῖοι τοῦ ᾄσματος στίχοι, δυσκολώτατον δ᾽ εἶναι νὰ κατανοηθῇ τίς ὁ σκοπὸς αὐτῶν καὶ τίνα ἰδέαν ἐγκρύπτουσιν. Ταῦτα ἀπόκειται εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ μαντεύσῃ. Τὸ ἐπ᾽ ἐμοὶ δὲ ἀναζητῶν τὸν λόγον καὶ τὴν ἔννοιαν τῶν προκειμένων στίχων, δὲν διαβλέπω ἄλλο τι, εἰμὴ θαυμασίαν ὑπερβολήν, σκοποῦσαν τὴν ἔξαρσιν τῆς παρθενικῆς ἐκείνης δειλίας τῆς ταξιδευούσης κόρης καὶ τῆς εὐπαθοῦς ἐκείνης αἰδημοσύνης, τῆς ὑπολαμβανούσης θανάσιμον καὶ τὴν ἐλαχίστην ὕβριν. Ἐκ τοῦ οὐρανίου ἐρυθήματος τῆς προσβληθείσης αἰδοῦς φαίνεται ὡσεὶ καὶ μία μόνη σταγὼν αἵματος τῆς ἀτυχοῦς κόρης προσέλαβε τὴν μαγικὴν δύναμιν νὰ βάφῃ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὴν θάλασσαν. Τοιαύτη τις μοὶ φαίνεται ὅτι θὰ ἦτο ἡ ἰδέα τοῦ ποιητοῦ, ἰδέα βεβαίως παράδοξος καὶ ἐξεζητημένη, ἀλλ᾽ ὅμως ἐνέχουσά πως καὶ βαθύτητα καὶ τόλμην· καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην τοὐλάχιστον θὰ ἦτο ἀκραιφνῶς ἑλληνική.»

Ἀλλὰ καθ᾽ ἑαυτὸ ἐξεταζόμενον τὸ τεμάχιον, ὡς ᾆσμα αὐτοτελὲς καὶ ἄνευ συναφείας πρὸς ἄλλο ᾆσμα, εἶναι φανερόν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ εἰκὼν ἐν σχήματι ὑπερβολῆς πρὸς παράστασιν τῆς θαυμασίας ἐρυθρότητος τῶν χειλέων τῆς ἀγαπωμένης νεάνιδος. Ὑπερβολῆς βεβαίως ἥτις φαίνεται προσήκουσα μᾶλλον εἰς ἀσιανὸν ποιητήν, καὶ ἀλλοτρία πρὸς τὴν λιτότητα τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως. Εὐκόλως δὲ διαφαίνεται ὁ συνειρμὸς τῶν ἰδεῶν, ἐξ οὗ προῆλθεν ὁ συμφυρμὸς μετὰ τοῦ ᾄσματος τῆς πνιγείσης κόρης. Ἐν τούτῳ αἱ εὑροῦσαι εἰς τὸν αἰγιαλὸν τὸν νεκρὸν τῆς κόρης νεάνιδες θαυμάζουσι καὶ τὸ ἄλλο σῶμα τῆς νεκρᾶς, προπάντων δὲ τὰ αἱματωμένα χείλη, τὰ κατάλληλα διὰ φίλημα.]

Κόκκιν᾽ ἀχεῖλι ἐφίλησα κ᾽ ἔβαψε τὸ δικό μου,
καὶ ᾽ς τὸ μαντῆλι τό συρα κ᾽ ἔβαψε τὸ μαντῆλι,
καὶ ᾽ς τὸ ποτάμι τό πλυνα κ᾽ ἔβαψε τὸ ποτάμι,
κ᾽ ἔβαψε ἡ ἄκρη τοῦ γιαλοῦ κ᾽ ἡ μέση τοῦ πελάγου.
Κατέβη ὁ ἀιτὸς νὰ πιῇ νερὸ κ᾽ ἔβαψαν τὰ φτερά του,
κ᾽ ἔβαψε ὁ ἥλιος ὁ μισὸς καὶ τὸ φεγγάρι ἀκέριο.

127

Ποτάμι νἐπλημμύρισε, σὲ περιβόλι μπαίνει,
ποτίζει δέντρ᾽ ἀρίθμητα, μηλιαῖς καὶ κυπαρίσσια,
καὶ μιὰ μηλιὰ γλυκομηλιὰ νερὸ δὲν τὴ φελάει.
Κινᾷ ἡ μηλιὰ καὶ ψύγεται καὶ κιτρινοφυλλιάζει.
Κι᾽ ἄλλη μηλιὰ τήνε ρωτᾷ, κι᾽ ἄλλη μηλιὰ τῆς λέει.
«Τί ἔχεις μηλιὰ καὶ ψύγεσαι καὶ κιτρινοφυλλιάζεις;
Μὴν εἶν᾽ τὰ μῆλα σου βαριά, μὴν τὸ νερό σου λείπει,
κι᾽ ἀπὸ τὰ κλωναράκια σου κανένα μὴ ραγίστη;
—Δὲν εἶν᾽ τὰ μῆλα μου βαριά, μηδὲ νερὸ μοῦ λείπει,
κι᾽ ἀπὸ τὰ κλωναράκια μου κανένα δὲ ραγίστη.
Ἄγουρος μὲ ξανθὴ κόρη ᾽ς τὴ ρίζα μου φιλιῶνταν,
κι᾽ ὅρκο κάμαν ᾽ς τοὺς κλώνους μου νὰ μὴ ξεχωριστοῦνε,
τώρα ξεχωριστήκανε καὶ κιτρινοφυλλιάζω.»

Στ. 2. ***ἀρίθμητα*** *=ἀναρίθμητα.* *Στ. 3.* ***φελάει*** *=ὠφελεῖ.* *Στ. 4.* ***ψύγεται*** *=μαραίνεται.*

128

(Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗΣ)

[Τὸ τραγοῦδι τῆς κόρης ποῦ καταρᾶται τὸν ἐγκαταλείψαντα αὐτὴν ἐραστὴν φέρεται εἰς πολυαρίθμους παραλλαγάς, αἱ ὁποῖαι ἕνεκα τῶν πρὸς ἀλλήλας διαφορῶν δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο χωριστοὺς τύπους. Κατὰ τὸν ἕνα τούτων, «κορίτσι κρυφαγκάλιαστο καὶ κρυφαγγαστρωμένο» ὑπολογίζει τὸν χρόνον, καθ' ὃν θὰ ἴδῃ τὸ φῶς ὁ καρπὸς τῶν λαθραίων γάμων, καὶ προσωποποιοῦν τοὺς μῆνας τῆς ἐγκυμοσύνης ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν αὐτῶν καὶ καταρᾶται τὸν ἐγκαταλείψαντα ἐραστήν. Κατὰ δὲ τὸν ἕτερον τύπον ὁ ἄπιστος ἐραστὴς εὑρίσκεται μακρὰν καὶ ἡ κόρη μετὰ ζηλοτύπου ἀγωνίας ἀναπολεῖ αὐτὸν καὶ σκληρῶς τὸν καταρᾶται· ἀλλ' αἱ βαρεῖαι κατάραι δυσκόλως συγκαλύπτουν τὸ διατηρούμενον ἐντός της ἀκοίμητον πῦρ τοῦ ἔρωτος, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ τέλος λαμπρὸν ἀναθρώσκει, εἰς κραυγὴν ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας ἐξερχομένην, εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι προθύμως θὰ ὑποστῇ τὰ πάνδεινα διὰ νὰ μὴ πάθῃ κακὸν ὁ ἀγαπητὸς αὐτῆς. Αἱ δύο κατωτέρω παραλλαγαὶ ἀνήκουν εἰς τὸν δεύτερον τύπον.

Τὸ ᾆσμα φαίνεται πολὺ παλαιόν, παραλλαγὰς δὲ αὐτοῦ εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ποίησιν. Ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ δημοσιεύομεν δύο τούτων. Μέ τινας ἀσημάντους μεταβολὰς εἶναι ἐν χρήσει καὶ ὡς τραγοῦδι τῆς ξενιτειᾶς.]

Α΄

Φεγγάρι μου, ποῦ σαι ψηλὰ καὶ χαμηλὰ λογιάζεις,
πουλάκια, ποῦ εἴστε 'ς τὰ κλαριὰ καὶ 'ς τοῖς κοντοραχούλαις,
καὶ σεῖς περιβολάκια μου, μὲ τὸ πολὺ τὸ ἄνθι,
μὴν εἴδατε τὸν ἀρνηστή, τὸν ψεύτη τῆς ἀγάπης;
ὁποῦ μ' ἐφίλειε κ' ὤμονε, ποτὲ δὲ μ' ἀπαρνειέται,
καὶ τώρα μ' ἀπαράτησε σὰν καλαμιὰ 'ς τὸν κάμπο·
σπέρνουν, θερίζουν τὸν καρπὸ κ' ἡ καλαμιὰ ἀπομένει,
βάνουν φωτιὰ 'ς τὴν καλαμιὰ κι' ἀπομαυρίζει ὁ κάμπος.
Ἔτσι εἶναι κ' ἡ καρδοῦλα μου μαύρη, σκοτεινιασμένη.

Θέλω νὰ τὸν καταραστῶ καὶ τὸν πονεῖ ἡ ψυχή μου,
μὰ πάλι ἂς τὸν καταραστῶ κι' ὅ τι τοῦ μέλλει ἂς πάθῃ.

Σὲ κυπαρίσσι ν' ἀνεβῇ, νὰ μάσῃ τὸν καρπό του,
τὸ κυπαρίσσι νά 'ναι ψηλό, νὰ λυγιστῇ νὰ πέσῃ.
Ἀπὸ ψηλὰ νὰ γκρεμιστῇ καὶ χαμηλὰ νὰ πέσῃ,
σὰν τὸ γυαλὶ νὰ ραγιστῇ, σὰν τὸ κερὶ νὰ λειώσῃ·
νὰ πέσῃ εἰς τούρκικα σπαθιά, εἰς φράγκικα μαχαίρια.
Πέντε γιατροὶ νὰ τὸν κρατοῦν καὶ δέκα μαθητάδες,

καὶ δεκοχτὼ γραμματικοὶ τὰ πάθη του νὰ γράφουν.
Κ' ἐγὼ διαβάτρα νὰ γενῶ καὶ νὰ τοὺς χαιρετήσω.
«Καλῶς τὰ κάνετε γιατροί, καλῶς τὰ πολεμᾶτε.
ἂν κόβουν τὰ ψαλίδια σας, κορμὶ μὴ λυπηθῆτε.
ἔχω κ' ἐγὼ λινὸ πανὶ σαρανταπέντε πήχαις.
ὅλο μουρτάρια καὶ ξαντὰ 'ς τοῦ δίγνωμου τὴ σάρκα·
κι' ἂ δὲ σᾶς φτάσουνε κι' αὐτὰ κόβω καὶ τὴν ποδιά μου.
πουλῶ καὶ τὰ μεταξωτὰ τὰ ῥημοσκοτεινά μου.
κι' ἂ θέλῃ γαῖμα γιατρικό, πάρετε ὀχ τὴν καρδιά μου.»

Στ. 6. ***καλαμιὰ*** *ἡ ἀπολειφθεῖσα μετὰ τὸν θερισμὸν καλάμη τοῦ σίτου. Στ. 12. Τὰ κυπαρισσόμηλα, ὁ καρπὸς τῆς κυπαρίσσου, συλλέγονται διὰ θεραπευτικὴν χρῆσιν. Στ. 23.* ***μουρτάρι*** *(μοτὸν) καὶ* ***ξαντὸν*** *συνώνυμα.*

Β΄

Οὖλοι τὸν ἥλιο τὸν τηρᾶν, ποῦ πάει νὰ βασιλέψῃ,
κ' ἡ κόρη ποῦ εἶχε τὸν καϋμὸ τὸ πέλαγο ἀγναντεύει.
Βλέπει καράβια κ' ἔρχονται, βαρκούλαις κι' ἀρμενίζουν.
«Μάννα, καράβια τέσσερα, μάννα, βαρκούλαις πέντε.
μάννα, κατέβα ρώτα τα, κατέβα ξέταξέ τα,
ποιαῖς θάλασσαις καὶ ποιὰ νησιὰ χαίρονται τὸν καλό μου;
Σὲ τί τραπέζι τρώει ψωμί, καὶ τὸ δικό μού εἶν' ἄδειο,
τίνος χεράκια τὸν κερνᾶν, καὶ τὰ δικά μου τρέμουν,
τίνος ματάκια τὸν κυττᾶν, καὶ τὰ δικά μου τρέχουν,
τίνος τὰ χείλη τὸν φιλοῦν καὶ τὰ δικά μου σκάζουν,
τίνος καρδιὰ τὸν χαίρεται, ἡ δική μου ἀναστενάζει;

Κάνω νὰ τὸν καταραστῶ καὶ πάλι τὸν λυπᾶμαι,
τί εἶν' ἀκριβὸς τῆς μάννας του καὶ μοναχὸς δικός μου,
μὰ γὼ θὰ τὸν καταραστῶ κι' ἂς κάμῃ ὁ θιὸς τί θέλει...

Ποιόνε βαροῦνε μαχαιριαῖς καὶ γαῖμα δὲ σταλάζει,
τίνος ἀγάπη παίρνουνε καὶ δὲν ἀναστενάζει;

129

[Τὸ συναίσθημα τοῦ πόνου, ὅπερ εἰς τὴν ψυχὴν τῆς γυναικὸς παράγει ἡ ἐγκατάλειψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀγαπωμένου ἀνδρός, εἶναι ἐπίσης βαθὺ καὶ ὀδυνηρόν, εἴτε αἰτία τῆς ἐγκαταλείψεως εἶναι ὁ θάνατος, εἴτε ἀπιστία εἴτε καὶ παρατεταμένη ἀποδημία αὐτοῦ, ὀλίγον ἀπέχουσα τῆς παντελοῦς ἀδιαφορίας καὶ τῆς ἀποσβέσεως τῆς ἀγάπης. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ περὶ ἐγκαταλείψεως ᾄσματα ἔχουν τὸ εἶδος, ὁτὲ μὲν μοιρολογίων, ὁτὲ δὲ τραγουδιῶν τῆς ξενιτειᾶς ἢ ἐρωτικῶν. Τὸ κατωτέρω, τοῦ ὁποίου παραθέτομεν δύο τύπους, διακρίνεται διὰ τὸ ἐμφαινόμενον ἰσχυρὸν πάθος. Ἡ ἐγκαταλελειμμένη τραγουδεῖ μετὰ τοσαύτης περιπαθείας, ὥστε συγκλονεῖ καὶ τὴν ἄψυχον φύσιν. Γέφυραι ῥαγίζονται, ποταμοὶ ἀνακόπτουν τὸν ῥοῦν αὐτῶν, τὰ Στοιχειὰ τῶν ποταμῶν ἐξέρχονται τοῦ ὕδατος διὰ ν' ἀκούσουν τὸ ᾆσμα, τὰ πλοῖα ἀκινητοῦν εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους. Εἶναι ἑτοίμη νὰ ὑποστῇ πάντα τὰ δεινά, ὅπως ἀνακτήσῃ τὸν ἀγαπητόν της, ὅταν οὗτος βαρέως ἀσθενῇ ἀναζητεῖ φάρμακα δυσπόριστα, καὶ τὰ εὑρίσκει μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας, διότι οὐδὲν εἶναι ἀδύνατον εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην.

Τὸ ᾆσμα φέρεται καὶ ἐν συμφυρμῷ μὲ ἄλλα, πρὸ πάντων μὲ τὸ ᾆσμα τῆς κατάρας τῆς ἀπαρνημένης καὶ τὸ τῆς ἐγκαταλειφθείσης ἐρωμένης, ἥτις ἀπὸ κουμπάρας γίνεται πάλιν νύμφη. Ἔχει δὲ καὶ πολλὴν συνάφειαν πρὸς τἀκριτικά. Ἐν καππαδοκικῇ παραλλαγῇ αὐτὸς ὁ Ἀκρίτης εἶναι ὁ ἀγαπώμενος ἀνήρ.]

Α΄

Μιὰ κόρη πικροτραγουδάει ἀπὸ κρουσταλλένιον πύργο,
κι' ἀγέρας πῆρε τὴ φωνή, κι' ὁ ἄνεμος τὸ τραγοῦδι,
καὶ σέρνει το καὶ πάει το ἀνάμεσα πελάγου.
Κι' ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν ὅλ' ἄραξαν καὶ δένουν,
κ' ἕνα καράβι τῆς φιλιᾶς, φρεγάδα τῆς ἀγάπης
οὐδὲ μαζώνει τὰ παννιά, οὔτε κι' ὀμπρὸς τραυάει.
Κι' ὁ καπετάνιος φώναξε νοπίσω ἀπὸ τὴν πρύμη.
«Ἀφῆστε, ναύταις, τὰ παννιά, ναύκληρε 'ς τὸ τιμόνι,
ν' ἀκούσουμε τοῦ κορασιοῦ πῶς γλυκοτραγουδάει,
τὸ τί τραγοῦδι τραγουδάει, τὸ τί σκοπὸ τὸ σέρνει.
Κοράσιο, γιὰ τραγούδησε, κοράσιο, ξαναπέ το.
—Σύρετε, ναύταις, 'ς τὸ καλὸ καὶ 'ς τὴν καλὴ τὴν ὥρα,
τί ἐγὼ δὲν ἐτραγούδησα γιὰ μπάρκαις, γιὰ καράβια·
παρακαλῶ τὰ κύματα, μὲ τὸν ἀγέρα κρένω
καὶ στέλνω χαιρετίσματα 'ς τὸν κλέφτη τῆς ἀγάπης.»

Β΄

Κόρη ξανθὴ τραγούδαγε 'ς τῆς Τρίχας τὸ γεφῦρι,
ψιλὰ τραγούδια νἄλεγε καὶ παραπονεμένα,
κι' ἀπὸ τὸ χλιβερὸ σκοπό, τὸ χλιβερὸ τραγοῦδι,
καὶ τὸ γεφῦρι ἐρράγισε καὶ τὸ ποτάμι στάθη,
καὶ τὸ Στοιχειὸ τοῦ ποταμοῦ 'ς τὴν ἄκρια νἄπετάχτη.
Κ' ἕνας διαβάτης φώναξε πὸ πέρα ἀπὸ τὴ ῥάχη.
«Ἄλλαξε, κόρη, τὸν ἠχό, καὶ πὲς ἄλλο τραγοῦδι,
γιὰ νὰ κινήσῃ ὁ ποταμός, νὰ σμίξῃ τὸ γεφῦρι,
καὶ τὸ Στοιχειὸ τοῦ ποταμοῦ 'ς τὸ τόπο του νὰ πάῃ.
—Τὸ πῶς ν' ἀλλάξω τὸν ἠχό, νὰ πάψω τὸ τραγοῦδι,
τί γὰρ τραγοῦδι τό εἶπα γώ, γιὰ μοιρολόγι τό εἶπα,
γιατί ἔχω πόνο 'ς τὴν καρδιά, ποῦ γιατρεμὸ δὲν ἔχει.
Μάννα καὶ κύρην ἔχασα κ' ἐννιὰ ἀδερφοὺς στρατιώταις.
ἔχω καὶ τὸν πολλαγαπῶ ἄρρωστο 'ς τὸ κρεβάτι,
κι' ἀρρωστικὸ μοῦ γύρεψε τὸ τί δὲν εἶν' 'ς τὸν κόσμο.
Μοῦ γύρεψε λαγοῦ τυρὶ κι' ἀπ' ἀγριογίδα γάλα,
κι' ὥστε νὰ πάου 'ς τἄγρια βουνά, νὰ κατεβῶ 'ς τοὺς κάμπους,
νὰ κυνηγήσω τὸ λαγό, νὰ πιάσω τἀγριογίδι,
νὰ στήσω μαρμαρόμαντρα καὶ νὰ τυροκομήσω,
πολλαγαπῶ παντρεύτηκε κι' ἄλλη γυναῖκα πῆρε.
Πῆρε τὴν πλάκα πεθερὰ τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα.»

130

«Τρανταφυλλάκι μ' κόκκινο, μῆλο μου μυρωδᾶτο,
σὰ σὲ φιλῶ μαραίνεσαι, σὰ σὲ κρατῶ κλονειέσαι,
βάνω σε 'ς τὴν ἀγκάλη μου καὶ λαχταρεῖ ἡ καρδιά σου.
Κορίτσι μ', ἄλλον ἀγαπᾷς, ἄλλον θέλεις νὰ πάρῃς.
—Σὰ δὲν πιστεύῃς, ἄπιστε, σὰ δὲ θωρῇ ὁ νοῦς σου,
βάνε βίγλα 'ς τὰ σπίτια μου, πόρταις καὶ παραθύρια,
καὶ σύρε φέρε τοὺς γιατρούς, τοὺς καρδιοδιαλεχτᾶδες,
νὰ μοῦ διαλέξουν τὴν καρδιὰ κι' ὅλα τὰ φυλλοκάρδια·
κι' ἂ βρῇς ἀπ' ἄλλο νιὸ φιλί, κι' ἀπ' ἄλλο νιὸν ἀγάπη,

σφάξε μ', ἀφέντη μ', σφάξε με πάνω 'ς τὰ γόνατά σου,
καὶ μάσε καὶ τὸ αἷμα μου 'ς ἕνα χρυσὸ μαντῆλι,
καὶ σύρ' το 'ς τὰ ἐννιὰ χωριά, 'ς τὰ δεκαπέντε κάστρα,
κι' ἂ σὲ ῥωτήσουν τί εἶν' αὐτό: Τς ἀγάπης μου τὸ αἷμα.»

131

Αὐγερινὸς θενὰ γενῶ, νά ρθω 'ς τὴν κάμερή σου,
νὰ ἰδῶ τὴν τάβλ' ἁποῦ δειπνᾷς, τὴν κλίν' ἁποῦ κοιμᾶσαι,
τὴν κόρ' ἁπ' ἀγκαλιάζεσαι, ἂν εἶν' καλλιὰ πὸ μένα.

132

Η ΓΙ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗ

Τρεῖς χρόνοι πάνε σήμερο, τέσσερις περπατοῦνε,
καλὴν καρδιὰ δὲν ἔκαμα, μηδὲ καὶ θέλω κάμει,
γιατὶ ξένο μ' ἐφίλησε κ' ἐδιάβη κι' ἄφηκέ με.
Εἶπε. «Τὸ Μάρτη θά ρθω γὼ μὲ τὰ χελιδονάκια.»
Θωρῶ τὸ Μάρτη καὶ περνᾷ, 'Απρίλη καὶ διαβαίνει.

133

Κόρη λυγερή, ξαθὴ καὶ μαυρομάτα,
ἀναπλέκεντο εἰς ἀντρωμένου μνῆμα.
Τὰ μαλλάκιαν τση τὸν τάφον ἐσκεπάζαν,
τὰματάκιαν τση 'ς τὴ γῆ πηλὸν ἐκάναν,
τὰ χεράκιαν τση τὸν Κύριον δοξάζαν.

Στ. 2 ***ἀνεπλέκεντο*** *ἔλυε τὴν κόμην.*

134

ΤΟ ΘΡΗΝΟΣ ΤΣ ΑΓΑΠΗΤΙΚΗΣ

'Εγώ μνωξα τς ἀγάπης μου, βραδειὰ νὰ μὴν τσῆς λείψω.
Μὰ μιὰ βραδειὰ τσῆ ξώμεινα, μιὰ νύχτα, μιὰν ἑσπέρα.
Γεμίζουν τὰ βουνὰ φωναῖς καὶ τὰ λαγκάδια δάκρυα,
καὶ τὰ λαγκοπεράσματα ἀξέπλεχταις πλεξούδαις.

Στ. 1 ***'Εγώ μνωξα*** *= ἐγὼ ὤμωσα, ὡρκίσθην.* *Στ. 4* ***λαγκοπεράσματα*** *(λαγκὸς + πέρασμα) δίοδοι τῶν λαγκαδιῶν.*

135

ΛΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ

(Παινέματα τῆς ἀγαπητικῆς).

α'.

'Απ' ὅλα τἄστρα τοὐρανοῦ ἑνὰ εἶναι ποῦ σοῦ μοιάζει,
ἕνα ποῦ βγαίνει τὸ πουρνό, ὅταν γλυκοχαράζῃ.

β'.

Κυπαρισσάκι μου ψηλό, ποιὰ βρύση σὲ ποτίζει,
ποῦ στέκεις πάντα δροσερὸ κι' ἀνθεῖς καὶ λουλουδίζεις;

γ'.

Μὰ σύ σαι μιὰ βασίλισσα, π' ὅλον τὸν κόσμο ὁρίζεις,
σὰ θέλῃς παίρνεις τὴ ζωή, σὰ θέλῃς τὴ χαρίζεις.

δ'.

Ὄντε σ' ἐγέννα ἡ μάννα σου, ὁ ἥλιος ἐκατέβη
καὶ σοῦ δωκε τὴν ὀμορφιὰ καὶ πάλι μετανέβη.

ε'.

Ποιὸς ἥλιος λαμπερώτατος σοῦ δωκε τὴν ἀνθάδα,
καὶ ποιὰ μηλιά, γλυκομηλιά, τὴ ροδοκοκκινάδα;

ς'.

Σὰν τί τὸ θέλει ἡ μάννα σου τὴ νύχτα τὸ λυχνάρι,
ὁπὄχει μέσ' 'ς τὸ σπίτι της τ' Αὐγούστου τὸ φεγγάρι.

(Παινέματα τοῦ ἀγαπητικοῦ).

ζ'.

Θαμάζομ' ὄντεν πορπατῇς πῶς δὲν ἀνθοῦν οἱ ρούγαις,
καὶ πῶς δὲ γίνεσαι ἀιτὸς μὲ τσοῖ χρουσαῖς φτερούγαις.

(Παλιαῖς ἀγάπαις).

η'.

'Αλησμονιῶνται κ' οἱ φιλιαῖς, ξεχνιῶνται κ' οἱ ἀγάπαις,
'ς τὸ δρόμο νἀνταμώνονται σὰν ξένοι, σὰ διαβάταις.

ϑ'.

Καινούρια ἀγαπημένη μου, στάσου κομμάτ' ὀπίσω,
παλιὰ φιλιὰ μοῦ πάντησε καὶ θῶ νὰ τὴ μιλήσω.

ι'.

Λησμονημένη σ' εἶχα γώ, τώρα ποῦ σ' εἶδα πάλι,
μοῦ βαλες πόνο 'ς τὴν καρδιὰ καὶ ζάλη 'ς τὸ κεφάλι.

ια'.

Παλιὰ στράτα δὲ χάνεται, καινούρια δὲν πατειέται,
οὐδὲ παλιὰ ἀγαπητικιὰ δὲν ἀπολησμονειέται.

ιβ'.

Σὰν εἶν' ἡ ἀγάπη μπιστική, παλιώνει, μηδὲ λειώνει,
ἀνθεῖ καὶ δένει 'ς τὴν καρδιὰ καὶ ξανακαινουργώνει.

(Καϊμοὶ καὶ βάσανα τῆς ἀγάπης).

ιγ'.

'Αδύνατό εἶναι μιὰ καρδιὰ σὰν πληγωθῇ νὰ γιάνῃ,
μοιάζει δεντρὶ ποῦ μαραθῇ καὶ πλιὸ καρπὸ δὲν κάνει.

ιδ'.

'Αν ἀποθάνω γὼ γιὰ σέ, ὁ κόσμος τί θὰ λέῃ:
Πρῶτα τὸν ἐφαρμάκωσε κ' ὕστερα τόνε κλαίει.

ιε'.

'Απὸ μικρὸς σ' ἐφύτεψα μέσ' 'ς τῆς καρδιᾶς τὰ ράθη,
κ' εἶν' ὁ καρπὸς ὁποῦ τρυγῶ, καϊμοί, πληγαῖς καὶ πάθη.

ις'.

'Απ' τὸ δεντρὶ ποῦ θάρρεψες νὰ φᾷς ἀπ' τὸν καρπό του,
μὴ μυριστῇς τὰ φύλλα του καὶ πάρῃς τὸν καϊμό του.

ιζ'.

Γιὰ ἰδὲς ἐκεῖνο τὸ βουνό, ὁποῦ ἀναψε καὶ καίγει,
κάποιος ἀγάπη νἔχασε καὶ κάθεται καὶ κλαίγει.

ιη'.

Δὲν εἶν' ὁ ἔρωτας ἀνθὸς μαζί του γιὰ νὰ παίξῃς,
μόν' εἶναι βάτος μ' ἀγκαθιαῖς κι' ἀλίμονό σου ἂν μπλέξῃς.

ιϑ'.

Δὲν εἶναι πόνος νὰ πονῇ, πόνος νὰ θανατώνῃ,
σὰν τὴν ἀγάπη τὴν κρυφή, ποῦ δὲν ξεφανερώνει.

κ'.

Δίχως χιόνια χιονίζουμαι, δίχως βροχαῖς βροχιοῦμαι,
δίχως μαχαίρια σφάζουμαι ὄντας σὲ συλλογιοῦμαι.

κα'.

'Εγέρασαν τὰ πάθη μου σὰν τοῦ Χελμοῦ τὸ χιόνι,
π' ὅσο νὰ λειώσῃ τὸ παλιὸ καινούριο τὸ πλακώνει.

Στ. 1. **Χελμὸς** *τὰ 'Αροάνια ὄρη.*

κβ΄.

Ἐγώ εἰμ᾽ ἐκεῖνο τὸ πουλὶ ποῦ ᾽ς τὴ φωτιὰ σιμώνω,
καίγουμαι, στάχτη γίνουμαι καὶ πάλι ξανανιώνω.

Παρομοίωσις εὔστοχος τοῦ ἐκ τῆς φλογὸς τοῦ πάθους κατατρυχομένου σταθεροῦ ἐραστοῦ πρὸς τὸν ἀναγεννώμενον ἐκ τῆς τέφρας του μυθολογούμενον φοίνικα.

κγ΄.

Ἐγώ λεγα κ᾽ ἡ μέλισσα πῶς εἶν᾽ καλὸ πουλάκι,
μ᾽ αὐτή ἔχει μέσα τὸ γλυκὸ καὶ ἀπόξω τὸ φαρμάκι.

κδ΄.

Ἔξαφνα μ᾽ ἐπλακώσανε βρονταῖς κι᾽ ἀστροπελέκια,
καὶ μ᾽ ἀσηκώσανε τὸ νοῦ τὰ μάτια τὰ γυναίκεια.

κε΄.

Ἔχασα τοῖς ἐλπίδες μου σὰν τοῦ δεντροῦ τὰ φύλλα,
ὁποῦ τὰ παίρνει ὁ ἄνεμος καὶ μένουνε τὰ ξύλα.

κς΄.

Ἡ ἀγάπη βράχους κατελεῖ καὶ τὰ θεριὰ μερώνει,
κ᾽ ἐγὼ τὴν ἔχω ᾽ς τὴν καρδιά, γι᾽ αὐτὸ μὲ θανατώνει.

κζ΄.

Ἡ μάννα σου ᾽ς τὸν ὕπνο της, ᾽ς ὀνειροφαντασιά της,
εἶδε νὰ γεννηθῇ δαυλὸς νὰ κάψῃ τὴν καρδιά της.

Περίεργος εἶναι ἡ ὁμοιότης πρὸς τὄνειρον τῆς Ἑκάβης, ἥτις μέλλουσα νὰ γεννήσῃ τὸν Πάριν εἶδεν ὅτι ἔτεκε δαυλὸν διάπυρον.

κη΄.

Θάλασσα ὁπ᾽ ὅλα τὰ νερὰ καὶ τὰ ποτάμια πίνεις,
καὶ τὰ δικά μου δάκρυα πιέ, πλατύτερη νὰ γίνῃς.

κθ΄.

Μὲ τῆς ἀγάπης τὴ φωτιὰ ὅποιος καῇ δὲ γιαίνει,
μ᾽ ἂ γιάνῃ καὶ καμιὰ φορά, πάλε σημάδι μένει.

λ΄.

Μ᾽ ὀντὲ σοῦ θέλω θυμηθῶ μὲ τὰ θεριὰ μαλώνω.
καὶ μὲ τσοῖ δράκους πολεμῶ. καὶ σὰ σὲ δῶ μερώνω.

λα΄.

Ὁ ἥλιος βασιλεύει, κ᾽ ἡ ἡμέρα σώνεται
κι᾽ ὁ νοῦς μου ᾽ς τὸ κεφάλι δὲ συμμαζώνεται.

λβ΄.

Ὅλα τὰ δένδρα τὴν αὐγὴ δροσιά εἶναι γιομισμένα.
καὶ μένα τὰ ματάκια μου μὲ δάκρυα βουρκωμένα.

λγ΄.

Ὁ ὕπνος περιφέρνεται ᾽ς τὴν κλίνη μου νἀπάνω·
κλειστὰ τὰ μάτια σὲ θωρῶ, ἀνοίω τα, σὲ χάνω.

λδ΄.

Πάντοτε τρέχω γιὰ νὰ βρῶ βοτάνι γιὰ νὰ γιάνω,
καὶ τὸ βοτάνι τό χει ὀχτρός, ποῦ θέλει νὰ πεθάνω.

λε΄.

Σὰ μοῦ τὸν ἤπηρες τὸ νοῦ, πᾶρε με σκιᾶς καὶ μένα,
κ᾽ εἶντα μὲ θέλει κουζουλὸ ἡ μάννα ποῦ μ᾽ ἐγέννα;

σκιᾶς = κἂν, τουλάχιστον. *κουζουλὸς τρελλός.*

λς΄.

Τί νὰ σοῦ πῶ; τί νὰ μοῦ πῇς; Ἐσὺ καλὰ γνωρίζεις,
καὶ τὴν ψυχή μ᾽ καὶ τὴν καρδιά μ᾽ ἐσὺ μὲ τὴν ὁρίζεις.

λζ΄.

Τὰ βότανα, τὰ γιατρικὰ μόν᾽ τὸ κορμὶ γιατρεύουν,
μὰ οἱ πληγαῖς ποῦ ᾽χ᾽ ἡ καρδιὰ ἄλλο γιατρὸ γυρεύουν.

λη'.

Τὰ χιόνια καὶ τὰ κρούσταλλα φέρνουνε τὰ χαλάζια,
τὰ δάκρυα κ' οἱ ἀναστεναγμοὶ φέρνουνε τὰ μαράζια.

λθ'.

Τῆς θάλασσας τὰ κύματα τρέχω καὶ δὲν τρομάζω,
κι' ὅτα σὲ συλλογίζωμαι τρέμω κι' ἀναστενάζω.

μ'.

Τὸ μῆλο νεἶναι κόκκινο κ' ἔχει καὶ τὴ θωριά του,
μὰ κεῖνο ἔχει σάρακα καὶ τρώει τὴν καρδιά του.

μα'.

Τὸ πληγωμένο στῆθος μου πονεῖ, μὰ δὲν τὸ λέει,
τἀχεῖλι μου κι' ἂν τραγουδῇ, μέσα ἡ καρδιά μου κλαίει.

μβ'.

Ὡσὰν ἡ νύχτα ἡ σκοτεινή, π' ὅλα τὰ κάνει μαῦρα,
ἔτσ' εἶναι ὅλα 'ς τὴν καρδιά, σὰν τὴν πλακώσῃ ἡ λαύρα.

μγ'.

Ὡς τρέμουν τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ, ὄντε θὰ ξημερώσῃ,
τρέμει κ' ἐμὲ ἡ καρδοῦλα μου, ὄντε θὰ σ' ἀνταμώσῃ.

(Πόθοι).

μδ'.

Ἂ μ' ἀγαπᾷς κ' εἶν' ὄνειρο, ποτὲ νὰ μὴν ξυπνήσω,
γιατὶ μὲ τὴν ἀγάπη σου ποθῶ νὰ ξεψυχήσω.

με'.

Δὲν εἶναι κρῖμα νὰ διψῶ κ' ἡ βρύση νά εἶναι ἐμπρός μου,
νερὸ νὰ μὴ μπορῶ νὰ πιῶ, μεγάλος ὁ καϊμός μου!

μς'.

Νά σου 'ς τὸν κάμπο λεϊμονιά, κ' ἐγὼ 'ς τὰ ὄρη χιόνι,
νὰ λειώνω νὰ ποτίζουνται οἱ δροσεροί σου κλῶνοι.

μζ'.

Νά χα τὸ σύννεφ' ἄλογο καὶ τἄστρη χαλινάρι,
τὸ φεγγαράκι τῆς αὐγῆς νά ρχουμου κάθε βράδυ.

μη'.

Χωρὶς ἀέρα τὸ πουλί, χωρὶς νερὸ τὸ ψάρι,
χωρὶς ἀγάπη δὲ βαστοῦν κόρη καὶ παλληκάρι.

μθ'.

Τὰ χείλη σου εἶναι ζάχαρη, τὸ μάγουλό σου μῆλο,
τὰ στήθη σου παράδεισο καὶ τὸ κορμί σου κρίνο.
Νὰ φίλουνα τὴ ζάχαρη, νὰ δάγκανα τὸ μῆλο,
ν' ἄνοιγεν ὁ παράδεισος, ν' ἀγκάλιαζα τὸν κρίνο.

(Παράπονα).

ν'.

Ἔχω σου παραπόνεση χιλιάδες καὶ μυριάδες,
μὰ δὲ μπορῶ νὰ σοῦ τσοῖ πῶ, ὄξω μὲ μαντινάδες.

***μαντινάδες** τὰ κωμαστικὰ ᾀσμάτια καὶ ἄλλως λεγόμενα **πατινάδες** (ἡ λ. βενετικὴ matinada).*

(Χωρισμός).

να'.

Ἀπ' ὄντε δὲν ἐσμίξαμε, ψηλέ, λιγνέ μου κρίνε,
δὲν ἀναντράνισα νὰ ἰδῶ, εἶναι ντουνιᾶς; δὲν εἶναι;

***ἀναντράνισα** ἠτένισα, ἀνέβλεψα.*

νβ'.

Ἐμίσσεψες καὶ μ' ἄφησες σὰν παραπονεμένη,
σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειτούργητη σὲ χώρα κουρσεμένη.

(Ἀπιστίαις).

νγ'.

Ἀγλίμονος τὰ πράματα 'ς τὸν κόσμο πῶς περνοῦνε,
ἄλλοι μερώνουν τὰ πουλιὰ κι' ἄλλοι τὰ κυνηγοῦνε.

νδ'.

Βασιλικὸς 'ς τὴ γειτονιά, κ' ἐμεῖς τὸν πεθυμοῦμε,
κ' ἔρχοντ' ἀπ' ἄλλη γειτονιὰ καὶ τὸν κορφολογοῦνε.

νε'.

Ἐγὼ λεγα, βρυσοῦλα μου, πῶς τρέχεις γιὰ τ' ἐμένα,
μὰ σύ ἐτρεχες καὶ πότιζες ὅλα τὰ διψασμένα.

νς'.

Μηλιά, ποῦ σ' ἐκαμάρωνα καθημερνὴ καὶ σκόλη,
τωρά πλεξες τὰ κλώνια σου 'σὲ ξένο περιβόλι.

(Ἡ δύναμη τῶν ματιῶν).

νζ'.

Ἀγγελοστολισμένη μου, ποιὸς σοῦ δωκε τὴ χάρη,
νὰ σαϊττεύῃς τοῖς καρδιαῖς δίχως νά χῃς δοξάρι;

νη'.

Ἂ θέλῃς νὰ μὴ σ' ἀγαπῶ, πές το τῶν ὀμματιῶν σου,
ὁποῦ μὲ σαγιττεύουνε ὅταν περνῶ ἀπ' ἐμπρός σου.

νθ'.

Ἀνάμεσα 'ς τὰ φρύδια σου δίχτυ χρυσό εἰν' πλεγμένο,
κι' ὅποιο πουλάκι κι' ἂν διαβῇ πιάνεται τὸ καϊμένο.

ξ'.

Γλυκὰ γλυκὰ κυττάζεις, φαρμακερὰ χτυπᾷς
μὲ δίστομο μαχαῖρι ἐκεῖνον π' ἀγαπᾷς.

ξα'.

Ὁ ποταμὸς σέρνει κλαδιὰ κ' ἡ θάλασσα καράβια.
κ' ἡ κόρη μὲ τἀνάμπλεμα σέρνει τὰ παλληκάρια.

Στ. 2. **ἀνάμπλεμα** = ἀνάβλεμμα.

ξβ'.

Ποιὸς εἶδε τέτοιον πόλεμο νὰ πολεμοῦν τὰ μάτια.
χωρὶς μαχαίρια καὶ σπαθιὰ νὰ γένουνται κομμάτια;

(Φιλήματα).

ξγ'.

Ἀρρωστημένος τοῦ γιατροῦ πάντα ζητάει βοτάνι,
κ' ἐγὼ σοῦ ζήτησα φιλί, πολλὰ σοῦ κακοφάνη.

ξδ'.

Μαργαριτάρι ἀτρύπητο, κόρη μου, 'ς τὸ λαιμό μου,
κ' ἕνα μικρό, μικρόπουλο, φιλὶ 'ς τὸ μάγουλό σου.

ξε'.

Ὅποιος φιλάει τὴν αὐγὴ τὴν ἀγαπητική του,
παίρνει τοῦ Μάη τὴ δροσιά, τὴ ῥήχνει 'ς τὸ κορμί του.

ξς'.

'Σ τὴ γειτονιά σου μὲ πουλοῦν σκλάβο, κι' ἀγόρασέ με,
γιά να φιλὶ μὲ δίνουνε, δῶσε το κ' ἔπαρέ με.

(Παντρειά).

ξζ'.

Ποιὸ δέντρο δὲ μαραίνεται, δὲ γέρνει τὰ κλαριά του,
καὶ ποιὸ κορίτσι ἀνύπαντρο δὲν καίει τὴν καρδιά του;

(Πεισματικά).

ξη΄.

Πύργος δὲ θεμελιώνεται
χωρὶς μαστόρου μάτι,
κι' ἀγάπη δὲν τελειώνεται,
χωρὶς κακία κι' ἀμάχη.

ξθ΄.

Ἀσφάλαχτέ μου, τί κεντᾷς; βάτε μου, τί ἀγκυλώνεις;
ἐκεῖ ποῦ δὲ σὲ θέλουνε τί πᾶς καὶ ξεφυτρώνεις;

ο΄.

Ἐγάπουν σου ποῦ πέθαινα καὶ τώρα φαίνεταί μου,
ἕνα κερὶ ἀφτούμενο ἐδάστουν κ' ἔσβησέ μου.

οα΄.

Ἔχει ὁ καιρὸς γυρίσματα κι' ὁ χρόνος ἑβδομάδες,
καὶ τὰ πουλάκια τἄγρια πιάνουνται 'ς τοῖς βροχάδες.

βροχάδες *οἱ βρόχοι.*

οβ΄.

Μὴν καμαρώνῃς ἄνοιξη μὲ τὰ πολλὰ λελούδια,
γιατὶ θελἄρθῃ ὁ θεριστὴς νὰ τὰ μαράνῃ οὖλα.

ογ΄.

Τῆς κορασίδας τὰ μυαλὰ γυρίζουν σὰν τὸ μύλο,
ἕναν ποῦ διώχνει σήμερα, αὔριο τὸν πιάνει φίλο.

οδ΄.

Τὸ δέντρ' ὁποῦ εἶναι 'ς τὸ βουνὸ ὅλ' οἱ καιροὶ τ' ὁρίζουν,
τὴν ὄμορφη τὴν κοπελλιὰ ὅλοι τὴν τριγυρίζουν.

οε΄.

Ψηλὰ τὴ χτίζεις τὴ φωλιά, καὶ θὰ λυγίσῃ ὁ κλῶνος,
καὶ θὰ σοῦ φύγῃ τὸ πουλὶ καὶ θὰ σοῦ μείνῃ ὁ πόνος.

(Ἡ ὑπερηφάνεια θὰ σὲ βλάψῃ).

ΝΥΦΙΑΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

«Ἡ ποίησις ἐν Ἑλλάδι εἰσχωρεῖ εἰς πάντα τὰ καθέκαστα τῶν γαμηλίων ἑορτῶν, εἰς πάσας τὰς γαμηλίους συνηθείας, ὑποδεικνύουσα τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ἐπεξηγοῦσα τὴν συμβολικήν των ἔννοιαν, προσδίδουσα εἰς αὐτὰς πάθος καὶ μεγαλεῖον.»

(Fauriel)

136

'Εγὼ περνάω κι' ἀντιπερνάω 'ς τῆς Μαρουδῆς τ' ἁλῶνι,
ὁποῦ ἁλωνίζουν δώδεκα, κι' ὁποῦ συμπαίζουν δέκα,
κ' ἡ Μάρω μὲ τὴ μάννα της τριγύρω λαγανίζει.
Κ' ἡ μάννα της τῆς ἔλεγε, κ' ἡ μάννα της τῆς λέγει.
«Φεύγα ἡ Μαρὼ ὀχ τὸν κουρνιαχτό, φεύγα κι' ἀπὸ τὸν ἥλιο.
— Μάννα, τὸν ἥλιο ἀγαπῶ, τὸν κουρνιαχτὸ τὸν θέλω.
τὸ γιὸ τοῦ πρωτολιχνιστῆ ἄντρα θελὰν τὸν πάρω.
— Ὁ γιὸς τοῦ πρωτολιχνιστῆ πολλὰ προικιὰ γυρεύει.
— Σὰν τὰ γυρεύῃ δῶστε τα. καλός εἰν' κι' ἄς τὰ πάρῃ.
— Γυρεύει βόιδα τοῦ ζυγοῦ, φοράδα τῆς καβάλλας.
γυρεύει κι' ἀνεμόπαχνο νὰ τρώῃ ἡ φοράδα μέσα.
γυρεύει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χωράφια μὲ τὰ στάχυα.
— Σὰν τὰ γυρεύῃ, δῶστε τα, καλός εἰν' κι' ἄς τὰ πάρῃ.»

Στ. 3. ***λαγανίζει*** *= καθαρίζει τὸν σῖτον εἰς τὸ ἁλῶνι ἀπὸ τὰ χορταρίδια. Στ. 5.* ***ἡ Μαρὼ*** *(κλητική). Στ. 11.* ***ἀνεμόπαχνο*** *(ἄνεμος — παχνί) ποιητικὸν κοσμητικὸν ἐπίθετον τῆς φάτνης.*

137

ΕΙΣ ΑΡΡΕΒΩΝΙΑΣΜΕΝΟ

Σὰν κίνησεν ὁ νιούτσικος νὰ πάῃ ν' ἀρραβωνίσῃ,
οὔτε τὸ ροῦχο του ἔβαλεν, οὔτε ζουνάρι ἐζώστη.
Κ' ἡ μάννα του τοῦ φώναζε, κ' ἡ μάννα του τοῦ λέγει.
«Γύρισε, πάρ' τὸ ροῦχο σου, ζῶσου καὶ τὸ ζουνάρι,
καὶ σύρε ν' ἀρραβωνιστῇς παπᾶ τὴ θυγατέρα.
Γύρεψε βόιδια 'ς τὸ ζυγό, γελάδια 'ς τὴν ἀγέλη,
μούλαις, φοράδαις κι' ἄλογα κι' ἀσέλλινο πουλάρι.
— Ἐκεῖ ποῦ πάνω, μάννα μου, ἐγὼ ν' ἀρραβωνίσω,
οὔτε γιὰ ροῦχο μὲ ρωτᾶν, οὔτε καὶ γιὰ ζουνάρι·
ἐκεῖ τηρᾶν τὰ νιᾶτα μου, τηρᾶν τὴν ὀμορφιά μου.
Κ' ἐγὼ 'ς τὰ πλούσια τὰ προικιὰ τὸ νοῦ μου δὲν τὸ ἔχω,
τὸν ἔχω γιὰ τῆς λυγερῆς τὰ μάτια καὶ τὰ φρύδια.»

Στ. 7. ***ἀσέλλινο*** *τὸ μήπω ἐπισαχθέν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἔβαλαν ἀκόμη σέλλαν. Στ. 8.* ***πάνω*** *= πάω (ὑπάγω).*

138

Χαρὰ ᾽ς τὴν κόκκινη μηλιά, χαρὰ ᾽ς τὸ παλληκάρι.
ὁποῦ τὸ μῆλο τὸ χρυσὸ θ᾽ ἁπλώσῃ γιὰ νὰ πάρῃ.

139

Καμάρι ἔχουν τὰ πρόβατα, καμάρι ἔχουν τὰ γίδια,
καμάρι ἔχουν καὶ τἄλογα, κι᾽ ὅπου τὰ καβαλλᾶνε,
καμάρι εἶν᾽ καὶ ἡ πολλὴ σειριά, τἀδέρφια τὰ ξαδέρφια.
Σὰν τὸ καμάρι τοῦ γαμπροῦ μὲ τοῖς πολλαῖς κουνιάδαις,
ὅταν πάῃ ᾽ς τὴν πεθερὰ οὔλαις τὸν καμαρώνουν.
Τὸν καμαρώνει ἡ πεθερὰ καὶ τὸν ξαναρωτάει.
«Γιούλη μου, τί εἶσαι κίτρινος καὶ τί εἶσαι μαραμμένος;
Νὰ μὴ σ᾽ ἐμάλωσε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐδικούς σου;
—᾽Εμέν᾽ κι᾽.ἂ μ᾽ ἐμαλώσανε ἡ καρδοῦλα μου τὸ ξέρει.»

*Στ. 3. **ἡ πολλὴ σειριὰ** τὸ πολυάριθμον γένος, οἱ πολλοὶ συγγενεῖς. Στ. 4. **σὰν τὸ καμάρι** (ὅλα αὐτὰ δὲν συγκρίνονται πρὸς τὸ καμάρι τοῦ γαμβροῦ). Στ. 7. **γιούλη μου** υἱέ μου (ὑποκοριστικῶς).*

140

ΟΤΑΝ ΚΟΣΚΙΝΙΖΟΥΝ Τ᾽ ΑΛΕΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΨΩΜΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Τρισεύγενη, ᾽ς τὸ γάμο σου, ᾽ς τἀρρεβωνιάσματά σου,
τὰ χιόνια ἀλεύρια νὰ γενοῦν καὶ τὰ πουλιὰ γουβάλια,
κ᾽ ἡ θάλασσα γλυκὸ κρασὶ καὶ τὰ καράβια κούπαις,
τὰ κύματα γριβάλογα νὰ ρθοῦν οἱ συμπεθέροι.

141

ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ, ΟΤΑΝ ΓΕΜΙΖΟΥΝ ΤΑ ΣΤΡΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΚΕΦΑΛΑ

Α΄

῎Ασπρη κατάσπρη βαμπακιά, ὁποῦ εἶχα ᾽ς τὴν αὐλή μου,
τὴ σκάλιζα, τὴν πότιζα, κ᾽ εἶχα χαρὰ μεγάλη.
Μά ρθε ξένος κι᾽ ἀπόξενος, ἦρθε καὶ μοῦ τὴν πῆρε.
᾽Αχάριανε τὸ σπίτι μου, ἀνόστισε γὴ αὐλή μου,
ἀνόστισ᾽ ἡ δική μου αὐλή, κ᾽ ἐφούμισε τοῦ ξένου.

Εἴκοσι χρόνια πότιζα μηλίτσα ᾽ς τὴν αὐλή μου,
τώρα ποῦ μοῦ τὴν πήρανε, ἂς πάῃ μὲ τὴν εὐχή μου.

*Στ. 4. **ἀχάριανε**=ἔγινε ἄχαρη. Στ. 5. **ἐφούμισε**=ἐκαλλωπίσθη, ἐδοξάσθη.*

Β΄

Οὔλους τοὺς καιροὺς κι᾽ οὔλους τοὺς χρόνους,
οὔλους μὲ ἤθελες, γλυκειά μου μάννα.
τοῦτον τὸν καιρό, τοῦτον τὸ χρόνο
ἔτρως κ᾽ ἔπινες καὶ μένα πούλειες.
Κι᾽ οὖλο μοῦ λεγες, κι᾽ οὖλο μοῦ λέεις.
«Σήκω διάβαινε, σήκω περδάτει,
σύρ᾽ ᾽ς τὸ σπίτι σου καὶ ᾽ς τοῖς δουλειαῖς σου.»

142

ΟΤΑΝ ΠΑΝ ΝΑ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ

Αὐτὸ τἀστέρι τὸ λαμπρό, ποῦ πάει κοντὰ ᾽ς τὴν Πούλια,
αὐτὸ μοῦ φέγγει κ᾽ ἔρχομαι, κόρη μ᾽, ᾽ς τὸν ὀδορό σου.
Χτυπῶ τὴ θύρα δυὸ φοραῖς, τὸ παραθύρι πέντε.
«Σήκω ν᾽ ἀλλάξῃς, κόρη μου, νὰ βάλῃς τἄρματά σου,

γιατ᾿ ἦρθαν νὰ σὲ πάρουνε πεζοῦρα καὶ καβάλλα.
Χίλιοι ἔρχονται καβαλλαριά, κι᾿ ἄλλοι χίλιοι πεζοῦρα,
ξῆντα μουλάρια κουβαλοῦν σιτάρι γιὰ τὸ γάμο.»

Στ. 2. **δβορὸς** *ἡ αὔλειος θύρα, καὶ τόπος ἔξω τῆς οἰκίας ὕπαιθρος καὶ περιφραγμένος. Στ. 4.* **τἄρματα** *= τὴν στολήν.*

143

ΣΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΠΡΟΤΟΥ ΠΑΡΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΠΙΤΙ

Τρεῖς Μοίραις πόθον ἔβαλαν ὥστε νὰ σὲ παντρέψουν,
σήμερ᾿ ἀποὺ τσοὶ χάραις των στεφάνια θὰ σοῦ πλέξουν.

Πρώτη σου γέννα, νύφη μου, θεὸς νὰ μᾶς τ᾿ ἀξιώσῃ,
μέσα ᾿ς τὴν Κόκκινη μηλιὰ τσοὶ Τούρκους νὰ ζυγώξῃ.

Στ. 4. **Κόκκινη μηλιὰ** *ὁ ἀπώτατος ἐκεῖνος τόπος, ὅπου κατὰ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις θὰ ἐκδιωχθοῦν ἡττημένοι οἱ Τοῦρκοι.* **ζυγώξῃ** *= διώξῃ.*

144

ΟΤΑΝ ΞΕΚΙΝΑΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΗΣ ΣΠΙΤΙ Η ΝΥΦΗ

Α΄

Σειστῆτ᾿ ἀόρια καὶ βουνά, λαγκάδια μὲ τὰ δάση,
κ᾿ ἡ μάννα τὸ παιδάτσι τση κλαίει πῶς θὰ τὸ χάσῃ.
Μ᾿ ἀπὸ χαρὰν ἐγρίνιασε, κι᾿ ἀπὸ χαρά τση κλαίει,
κάθε γονιοῦ ν᾿ ἀξιώνῃ ὁ θιὸς παιδιά του νὰ παντρεύγῃ.

Κλαῖνε ἀπαρηγόρητα καὶ τὰ πουλιὰ ᾿ς τὰ δάση,
κλαίει σε κ᾿ ἡ φτωχολογιὰ γιατὶ θὲ νὰ σὲ χάσῃ.

Στ. 1. **ἀόρια** *= ὄρη.*

Β΄

᾿Επήραμε τὴν πέρδικα, τὴν πενταπλουμισμένη,
κι᾿ ἀφήκαμε τὴ γειτονιὰ σὰ χώρα κρουσεμένη,
σὰν ἐκκλησιὰ ἀλειτούργητη, σὰ νεραντζὰ κομμένη.

145

ΟΤΑΝ ΦΘΑΝΟΥΝ ΕΙΣ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΓΑΜΒΡΟΥ

Νύφη μου, ξάστερο νερὸ καὶ ξέλαμπρο φεγγάρι,
τὸ ταῖρι σοῦ ναι ζηλευτὸ κι᾿ ἔμορφο παλληκάρι.

᾿Σ τὸ σπίτι τὸ πεθερικό, ᾿ς τὴ γειτονιὰ ὁποῦ ῥθες,
σὰν κυπαρίσσι νὰ σταθῇς, σὰν πρίνος νὰ ῥιζώσῃς,
καὶ σὰ μηλιὰ γλυκομηλιὰ ν᾿ ἀνθήσῃς, νὰ καρπίσῃς,
ὑγιοὺς ἐννιὰ ν᾿ ἀξιωθῇς καὶ μιὰ γλυκομηλίτσα.

146

ΟΤΑΝ ΡΑΒΟΥΝ ΣΤΟΝ ΠΑΣΤΟΝ ΒΑΤΟΝ

᾿Εβάλαμε τὸ βάτο, τὸ ῥιζιμιὸ δεντρό,
σὰ βάτος νὰ δασώσῃ ἡ νύφη κι᾿ ὁ γαμπρός.

ΟΤΑΝ ΚΙΣΣΟΝ

Σὰν τὸν κισσόν, ὁποῦ κολλᾷ ᾿ς τὸ δέντρο καὶ ξαπλώνει,
νὰ σμίξῃ ἡ νύφη τὸ γαμπρὸ καὶ νὰ ῥιζοσκελώνῃ.

Στ. 2. **ῥιζοσκελώνῃ,** *νὰ ῥιζοβολῇ καὶ ἁπλώνῃ ῥίζας, νὰ εἶναι εὔτεκνος.*

147

[Τὰ ἑπόμενα ᾄσματα, περιγράφοντα σκηνὰς τοῦ ἀκριτικοῦ ἢ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου, προσαρμόζονται εἰς τὰς γαμηλίους τελετὰς καὶ τραγουδοῦνται συνήθως τὸ μὲν πρῶτον αὐτῶν κατὰ τὰς ἑωθινὰς ὥρας, τὸ δὲ δεύτερον κατὰ τὸν χωρισμὸν τῆς νύμφης ἀπὸ τῶν γονέων της. Συχνὰ συμφύρονται πρὸς ἄλληλα.]

Α΄

Τώρα τὴν αὐγή, τώρα ἡ αὐγὴ χαράζει,
τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια,
τώρα οἱ πέρδικες γλυκολαλοῦν καὶ λένε.

«Ξύπνα ἀφέντη μου, ξύπνα γλυκειά μου ἀγάπη,
ξύπνα ἀγκάλιασε κορμὶ κυπαρισσένιο,
κάτασπρο λαιμό, βυζιὰ σὰ δυὸ λεμόνια.
σὰν τὸ κρυὸ νερό, σὰν τοῦ Μαγιοῦ τὸ δρόσο.
—Ἄς με, λυγερή, ὕπνο νὰ πάρω λίγο·
γιατὶ ὁ ἀφέντης μου 'ς τὴ βίγλα μ' εἶχε ἀπόψε,
καὶ 'ς τὸν πόλεμο πάντα μπροστὰ μὲ βάνει,
γιὰ νὰ σκοτωθῶ ἢ σκλάβο νὰ μὲ πάρουν.
Κ' ἔκαμε ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιὰ ἡ παρθένα,
κ' ἐξεσπάθωσα καὶ μπῆκα μέσ' 'ς τἀσκέρι.
Πολλοὺς ἔκοψα 'ς τὸ ἔμπα καὶ 'ς τὸ ἔβγα,
λίγοι μ' ἔφυγαν, κ' ἐκεῖνοι λαβωμένοι.
Πῆρα τὸ στρατί, κ' ηὗρα τὸ μονοπάτι,
κ' ἦρθα κ' ἔπεσα 'ς τὸ στρῶμα ποῦ κοιμᾶσαι,
νὰ ξεκουραστῶ, νὰ πάρω λίγον ὕπνο.»

Β΄

Ἕνας ἄγουρος, κ' ἕνας καλὸς στρατιώτης,
κάστρο γύρευε, χωριὸ νὰ πάῃ νὰ μείνῃ.
Μαϊδὲ κάστρο ηὗρέ, μαϊδὲ χωριὸ νὰ μείνῃ,
βρίσκει ἕνα δεντρί, δεντρὶ ψιλὸ κι' ἀπόσκιο.
«Δέξου με, δεντρί, καλοκαρτέρεσέ με,
γιὰ νὰ κοιμηθῶ, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
γιατὶ ἀπόστασα 'ς τὸν πόλεμο ὁλημέρα.
—Νὰ κ' ἡ ρίζα μου, καὶ δέσε τἄλογό σου,
νὰ κ' οἱ κλῶνοι μου καὶ κρέμασ' τἄρματά σου,
νὰ κι' ὁ ἥσκιος μου καὶ πέσε νὰ πλαγιάσῃς,
καὶ σὰ σηκωθῇς τὸ νοῖκι νὰ πληρώσῃς,
μιὰ σταλιὰ νερὸ 'ς τὴ ρίζα μου νὰ ρήξῃς.»

ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

«Νήπια γοῦν εὐμελοῦς μινυρίσματος κατακούοντα κοιμίζεται.

(Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός).

148

Ὕπνε, ποῦ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα, πάρε καὶ τοῦτο.
μικρὸ μικρὸ σοῦ τό δωκα, μεγάλο φέρε μού το
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι,
κ' οἱ κλῶνοι του ν' ἁπλώνωνται 'ς Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

149

Νὰ μοῦ τὸ πάρῃς, Ὕπνε μου, τρεῖς βίγλαις θὰ τοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλαις, τρεῖς βιγλάτοραις, κ' οἱ τρεῖς ἀντρεϊωμένοι.
Βάλλω τὸν Ἥλιο 'ς τὰ βουνά, τὸν ἀετὸ 'ς τοὺς κάμπους,
τὸν κῦρ Βοριᾶ τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.
Ὁ Ἥλιος ἐβασίλεψεν, ὁ ἀιτὸς ἀποκοιμήθη,
κι' ὁ κῦρ Βοριᾶς ὁ δροσερὸς 'ς τῆς μάννας του πηγαίνει.
«Γιέ μ', ποῦ σουν χτές, ποῦ σουν προχτές, ποῦ σουν τὴν ἄλλη νύχτα;
Μήνα μὲ τἄστρι μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,
μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦ μεστ' ἀγαπημένοι;
— Μήτε μὲ τἄστρι μάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,
μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, ὁποῦ στ' ἀγαπημένοι,
χρυσὸν υἱγιὸν ἐβίγλιζα 'ς τὴν ἀργυρή του κούνια.»

150

Ὕπνε μου, κ' ἐπαρέ μού το, κι' ἄμε το 'ς τὰ περβόλια,
καὶ τὴν ποδιά του γέμισε τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα,
Τὰ ῥόδα νά 'ν τῆς μάνας του, τὰ μῆλα τοῦ κυροῦ του,
καὶ τἄσπρα τριαντάφυλλα νά ναι τοῦ σάντουλού του.
Ὁ ὕπνος τρέφει τὰ μωρά, κι' ὁ κάμπος τὰ βοσκάρια,
κ' ἐμένα τὸ παιδάκι μου τὸ τρέφουνε τὰ χάδια.

Ὁ ὕπνος μου 'ς τὰ μάτια σου κ' ἡ γειὰ 'ς τὴν κεφαλή σου,
κι' ἡ ἀγρυπνιὰ 'ς τὸν κύρη σου, νὰ κάμῃ τὸ προικί σου.
Κοιμήσου, ποῦ 'ς τὸ γάμο σου, 'ς τἀρραβωνιάσματά σου
θ' ἀνοίξουν ρόδα καὶ ἀνθοὶ μέσα 'ς τὴν κάμαρά σου.
Τὰ χιόνια ἀλεύρια θὰ γενοῦν καὶ τὰ βουνὰ δαμάλια,
κ' ἡ θάλασσα γλυκὸ κρασὶ νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια.

Στ. 4. ***σάντουλος*** *ὁ ἀνάδοχος (ἰταλ. santolo).*

151

Γιόκα μ', ὅταν σ' ἔκανα,
πῶς δὲν ἐξαπέτησα,
πῶς δὲν ἔκανα φτερά,
σὰν τοῦ παγονιοῦ χρυσά,
νὰ πετάξω 'ς τὰ βουνά;

Στ. 2. ***ἐξαπέτησα***=*ἐπέταξα,*

152

Χῆνα μου, ἅπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
ἀιτέ μου τὰ φτερούγια σου, ν' ἁπλώσω τἀγωριοῦ μου,
καὶ σὺ ἀηδόνι μου χρυσὸ 'ς τὴν κούνια νὰ καθήσῃς,
μὲ τὴ γλυκειὰ σου τὴ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσῃς,
καὶ σὰν τὸ ἰδῇς νὰ κοιμηθῇ, τὰ μάτια του νὰ κλείσῃ,
τρέξε τὸν Ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ το σεργιανίσῃ.
Ἔλα, Ὕπνε, καὶ πᾶρε το, πάν το 'ς τὰ περιβόλια,
καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τραντάφυλλα καὶ ρόδα·
τὰ ρόδα θά 'ιν' τῆς μάννας του καὶ τἄνθη τοῦ κυροῦ του
καὶ τὰ χρυσὰ τραντάφυλλα θανά 'ιναι τοῦ νονοῦ του.

153

[Τὸ νανάρισμα τοῦτο δεικνύουν ὅτι εἶναι παλαιὸν αἱ ἐν αὐτῷ ἀναμνήσεις τῆς βυζαντινῆς τέχνης· τὰ ποικίλματα τοῦ σκεπάσματος καὶ τὰ μαργαριτοκόσμητα κόκκινα τσαγγία κατασκευάζονται εἰς τὴν Πόλην, ἀλλ' εἰς τὴν Πόλιν τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων καὶ ὄχι τὴν τουρκοκρατουμένην Κωνσταντινούπολιν.]

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,
κοιμήσου, ποῦ νὰ σὲ χαρῇ ὁ νιὸς ποῦ θὰ σὲ πάρῃ.
Κοιμήσου ποῦ παράγγειλα 'ς τὴν Πόλη τὰ χρυσά σου,
'ς τὴ Βενετιὰ τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.
Κοιμήσου ποῦ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα 'ς τὴν Πόλη,
καὶ σοῦ τὸ τελεϊώνουνε σαρανταδυὸ μαστόροι·
'ς τὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, 'ς τὴν ἄκρη τὸ παγόνι.
Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τἀγγόνι.
Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια 'ς τὸν τσαγγάρη,
νὰ σοῦ τὰ κάνῃ κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.
Κοιμήσου μέσ' 'ς τὴν κούνια σου καὶ 'ς τὰ παχιὰ παννιά σου,
ἡ Παναγιὰ ἡ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

154

[Τὸ χιακὸν τοῦτο νανάρισμα εἶναι τοῦ δήμου τῶν Μαστιχοχώρων ἀποτελουμένου ἐξ εἰκοσιενὸς χωρίων· διὰ τοῦτο ἡ νανουρίζουσα μάννα πρωτίστην εὐχὴν δίδει εἰς τὸ τέκνον της, πλουτῆσαν νὰ συστήσῃ 21 σχολεῖα, ἓν εἰς ἕκαστον χωρίον, περὶ ὧν παραπονεῖται ὅτι δὲν μεριμνῶσιν οἱ ἄρχοντες τοῦ δήμου, ἐπιλήσμονες γενόμενοι τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν πρὸς τὸ ἔθνος.]

Κάμε Χριστὲ τσαὶ Παναγιά, τσαὶ θρέψε τὸ παιδί μου,
νὰ μεγαλώσῃ, νὰ θραφῇ, καλὸ παιδὶ νὰ γίνῃ.
Τύχη χρυσὴ ἂς τοῦ δίγετε τσαὶ φώτιση μεγάλη,
νὰ μάθῃ γράμματα πολλὰ τσαὶ φρόνιμο νὰ γίνῃ,
γιὰ νὰ τσερδίτζῃ χρήματα, παντοῦ καλὰ νὰ κάμνῃ,
ἕνα τσαὶ εἴκοσι σκολειὰ μ' ἀληθινοὺς δασκάλους,
νὰ μάθουν γράμματα οἱ φτωχοί, ἀθρῶποι νὰ γενοῦνε,
νὰ μάθουν πῶς ρφανέψαμεν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντάς μας,
νὰ μάθουν πῶς ξεχάσαμεν τοῦ γένου μας τὰ φρένα,
πῶς ὁ καθεὶς μας χρεωστεῖ βοήθειαν νὰ δίνῃ
εἰς τὰ σκολειά, 'ς τοῖς ἐκκλησιαῖς τσαὶ 'ς τὰ ὀρφανεμένα.

ΚΑΛΑΝΔΑ

ΒΑΪΤΙΚΑ

«Τᾄσματα τοῦ ἀγερμοῦ, ἅτινα εἰς τακτὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους τραγουδοῦν ὅμιλοι παίδων, περιερχόμενοι ἀπὸ θύρας εἰς θύραν πρὸς συλλογὴν μικρῶν φιλοδωρημάτων εἰς εἴδη ἢ κερμάτια, στενὴν ἔχουν συνάφειαν πρὸς συνηθείας τῆς ἀρχαίας λατρείας· διότι κατάδηλος εἶναι ἡ συγγένεια τούτων πρὸς τἀρχαῖα ἔθιμα τῆς εἰρεσιώνης, τοῦ κορωνίσματος, τοῦ χελιδονίσματος. Καὶ δὲν ἔχουν μόνον τὸ θέμα ὅμοιον τᾄσματα ταῦτα πρὸς τἀντίστοιχα ἀρχαῖα, ἀλλ' ὁμοίαν ἔχουν καὶ τὴν σύνθεσιν καθὼς καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν οὐσίαν τῶν ἐκφραζομένων συναισθημάτων καὶ ἐννοιῶν. Καὶ εἰς τἀρχαῖα ὅπως καὶ εἰς τὰ σημερινὰ τὰ αὐτὰ ἐγκώμια ἐπιδαψιλεύονται εἰς ἐκεῖνον, πρὸς ὃν ὑποβάλλεται ἡ αἴτησις, αἱ αὐταὶ φιλικαὶ εὐχαὶ ὑπὲρ εὐημερίας τοῦ οἴκου του. Καὶ ἂν εἰς τἀρχαῖα ᾄσματα ἡ διατύπωσις τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν εὐχῶν ἔχει μείζονα χάριν, φυσικότητα καὶ ἁπλότητα, τῶν σημερινῶν δ' ὅμως ὁ τρόπος δύναται ἴσως νὰ κριθῇ ὡς ζωηρότερος, πρωτοτυπότερος καὶ τρυφερώτερος.

(Fauriel).

155

ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ

Ἀφέντη, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέψαν τὰ λιοντάρια.
κ' ἐβγῆκες ὁ ξεδιαλεχτὸς μέσα 'ς τὰ παλληκάρια.
Ἄλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κι' ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια.
καὶ σύ, τί θᾶμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.
Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαΐττιὰ πύργους ξεθεμελιώνει.
πύργους καὶ πετροπήγαδα κι' αὐλαῖς μαρμαρωμέναις.

156

ΣΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ ΑΝ ΕΙΝΑΙ ΓΕΩΡΓΟΣ

Ἐσένα πρέπει ἀφέντη μου, τὸ ἄξῖο τὸ ζευγάρι,
τὸ ἄξῖο, τὸ περήφανο καὶ τὸ στεφανωμένο.
Ἄς εἶν' καλὰ τ' ἀλέτρι σου, θεὸς νὰ τὸ πλουταίνῃ,
γιὰ νὰ θερίζῃς σταυρωτά, νὰ δένῃς ἀντρειωμένα,
νὰ θημωνιάζῃς πυργωτά, νὰ ζῇς γιὰ νὰ σὲ πάρω,
νὰ κοσκινίζῃς μάλαμα, νὰ πέφτῃ τὸ χρυσάφι,
τὰ πυκνοκοσκινίσματα νὰ δίνῃς 'ς τοῖς βαΐστραις.

Στ. 5. ***νὰ σὲ πάρω*** *(σύζυγον) ἡ τραγουδοῦσα εἶναι πάντοτε κόρη.* *Στ. 7.* ***βαΐστραις*** *τὰ κοράσια, τὰ ὁποῖα περιερχόμενα ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς οἰκίας κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν Βαΐων, τραγουδοῦν τὰ λεγόμενα* ***βαΐτικα*** *εὐχετικὰ τραγούδια.*

157

ΣΤΟΝ ΠΑΠΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Αὐτὰ τὰ σπίτια τὰ ψηλὰ τὰ μαρμαροχτισμένα,
μὲ ταῖς μεγάλαις ταῖς αὐλαῖς καὶ τοῖς πλακοστρωμέναις,
νά χουν καὶ χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια,
νά χουν ζευγάρια εἴκοσι καὶ δεκοχτὼ φοράδες,
νά χουν γελάδες ἑκατό, κι' ἀμπάρια φορτωμένα,
νὰ μπαινοβγαίνουν οἱ δικοί, οἱ φίλοι νὰ μὴ λείπουν,
κι' ὅσοι διαβάταις ἀπερνοῦν νὰ τρῶνε, νὰ κοιμῶνται.

158

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΕΣΤΟΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

'Αφέντη μου, 'ς τὰ σπίτια σου χρυσαὶς καντήλαις φέγγουν,
φέγγουν 'ς τοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, 'ς τοὺς ξένους νὰ πλαγιάζουν,
φέγγει καὶ μιὰ 'ς τἀιταῖρι σου νὰ στρώνῃ νὰ κοιμᾶστε,
ἀπάνου 'ς τὰ τριαντάφυλλα κι' ἀπάνω 'ς τὰ μιμίτσια,
νὰ πέφτουν τἄνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα 'ς τὴν ποδιά σου,
καὶ τὰ κορφολογήματα τριγύρω 'ς τὸ λαιμό σου.

*Στ. 4. **μιμίτσια** ἄνθη, πιθανῶς ἴα. ('Εν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τὰ ἴα λέγονται **ἴτσια**.)*

159

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΑ

Κυρὰ ψηλή, κυρὰ λιγνή, κυρὰ καμαρωμένη,
κυρά μ', ὅταν ἐκίνησες νὰ πᾶς 'ς τὴν ἐκκλησία,
ἡ στράτα ῥόδα γιόμισε κ' ἡ ἐκκλησιὰ τὸ μόσκο,
κι' ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν πολὺν οἱ τοῖχοι ῥαγιστῆκαν.
Παπᾶδες, διᾶκοι σὲ κυτᾶν, τὸ διάβασμά τους χάνουν,
τὰ ψαλτικά τους λησμονοῦν ψαλτᾶδες, κανονάρχαις.

160

ΑΛΛΟ ΣΤΗΝ ΚΥΡΑ

Κυρὰ ἀργυρή, κυρὰ χρυσή, κυρὰ μαλαματένια,
ὅταν ὁ θεὸς ἐμοίραζε τὴν ἐμορφιὰ 'ς τὸν κόσμο,
καὶ σὺ στὴν πόρτα στέκουσουν, τὴν καλομοίρα πῆρες.
Πῆρες τὰ ῥόδα ἀπ' τὴ ῥοδιά, τἀσπράδι ἀπὸ τὸ χιόνι,
πῆρες καὶ τὸ ματόφρυδο ἀπὸ τὸ χελιδόνι.

161

ΣΤΟ ΜΙΚΡΟ ΓΙΟ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΗ

Κυρά ἔχεις ὄμορφο μικρό, 'ς τὸ μόσκο ἀναθρεμμένο,
τὸ λούζουν, τὸ στολίζουνε, 'ς τὸ δάσκαλο τὸ στέλνεις.
τὸ καρτεράει ὁ δάσκαλος μὲ μιὰ χρυσὴ βεργοῦλα,
τὸ καρτεράει ἡ δασκάλισσα μὲ δυὸ κλωνάρια μόσκο.
«Παιδί μου, ποῦ εἶν' τὰ γράμματα, παιδί μου, ποῦ εἶν' ὁ νοῦς σου;
— Τὰ γράμματά μου 'ς τὸ χαρτὶ κι' ὁ νοῦς μου πέρα δέρνει,
πέρα 'ς τοῖς νιαῖς τοῖς ὄμορφαις, πέρα 'ς τοῖς μαυρομάταις,
πὄχουν τὰ μάτια σὰν ἐλιά, τὰ φρύδια σὰ γαϊτάνι.»

162

ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΓΙΟ

Ἔλα κι' ἂς τὸ παινέσουμε τοῦτο τὸ παλληκάρι,
ὁπὄχει πλάταις γι' ἅρματα κι' ἁρμοὺς γιὰ τὸ λιθάρι,
καὶ χέρια γοργογύριστα νὰ ῥήχνουν τὴ σαΐττα,
νὰ σαϊττεύῃ τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ὄμορφα κορίτσια.

*Στ. 2. **λιθάρι** εἰς τὸ ἀγώνισμα τῆς λιθοβολίας.*

163

ΣΤΗ ΘΥΓΑΤΕΡΑ

Μάννα τὴ θυγατέρα σου, τὴ μικροκανακάρα,
τὴν ἔλουζες, τὴ χτένιζες, 'ς τὰ σύνεφα τὴν κρύβεις.
καὶ σάλεψαν τὰ σύννεφα καὶ φάνηκεν ἡ κόρη,
φανῆκαν τὰ σγουρὰ μαλλιά, τἀρχοντικὰ πλεξίδια.

164

ΤΟΥ ΜΑΗ

Ἐμπῆκε ὁ Μάης, ἐμπῆκε ὁ Μάης, ἐμπῆκε ὁ Μάης ὁ μῆνας.
Ὁ Μάης μὲ τὰ τριαντάφυλλα κι' ὁ Ἀπρίλης μὲ τὰ ρόδα.
Μάη μου, Μάη δροσερέ, κι' Ἀπρίλη λουλουδᾶτε,
Ἀπρίλη ροδοφόρετε, Μάη μου κανακάρη,
π' ὅλον τὸν κόσμο γιόμισες μ' ἄνθη καὶ μὲ λουλούδια
κ' ἐμένα μὲ περίπλεξες 'ς τῆς κόρης τοῖς ἀγκάλαις.
Γιὰ μήνυσέ μου λυγερή, γιὰ μήνυσέ μου κόρη,
νὰ δώσω τὸ χαιρετισμὸ νὄσο π' ἀνθοῦν οἱ κάμποι,
στέφανα νὰ μᾶς πλέξουνε μὲ τἀνθισμένο κλῆμα,
νὰ στρώσουνε τὴν κλίνη μας μὲ τῆς μυρτιᾶς τὰ ἄνθη,
νὰ πέφτουν τἄνθη ἀπάνω σου, τὰ ρόδα 'ς τὴν ποδιά σου
καὶ τρία χρυσὰ γαρίφαλα τριγύρω 'ς τὸ λαιμό σου.

Στ. 9. Ἐκ κλήματος πλέκονται τὰ στέφανα τῶν γάμων.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

Ἡ ξενιτειὰ κι' ὁ θάνατος ἀδέλφια λογοῦνται.

(Περὶ τῆς ξενιτείας στ. 67).

164

(Η ΜΑΝΝΑ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ)

[Σπανιώτατα ἀφορμὴ τοῦ ἐκπατρισμοῦ τῶν νέων εἶναι διάστασις πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτῶν. τοὐναντίον δὲ πρὸς τὴν ξενιτείαν ἐξωθεῖ αὐτοὺς συνήθως ἡ ἐπιθυμία ὅπως ὠφελήσωσι τὴν οἰκογένειάν των διὰ τοῦ πλούτου, τὸν ὁποῖον προσδοκῶσι ν' ἀποκτήσωσιν ἐργαζόμενοι μακρὰν τῆς πατρίδος των. Οἱ δὲ γονεῖς βαρέως φέρουν τὸν χωρισμὸν καὶ πολλάκις προσπαθοῦν ν' ἀποτρέψουν αὐτόν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς παραλλαγὰς τοῦ κατωτέρω ᾄσματος φέρεται ἡ μήτηρ καταρωμένη τὸν υἱόν, ἀλλὰ καταρωμένη αὐτὸν διότι ἀπεφάσισε ν' ἀποδημήσῃ. Ἀλλ' ἡ κατάρα τῆς μητρὸς εἶναι ἐπουσιῶδες στοιχεῖον τοῦ ᾄσματος. τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶναι ἡ διεκτραγῴδησις τῆς βαρείας μοίρας τοῦ ξενιτευομένου καὶ τῆς θλίψεως εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι βυθισμένη ἡ οἰκογένειά του ἀναμένουσα μάτην ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἐπάνοδόν του.

Τὸ ᾆσμα εἶναι τὰ μάλιστα διαδεδομένον εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας, φαίνεται δὲ πολὺ παλαιόν· ὁ κατὰ τὸν ΙΕ´ ἢ Ις´ αἰῶνα γράψας τὸ ***Περὶ τῆς ξενιτείας*** στιχούργημα ἐγίνωσκε πιθανῶς αὐτὸ καὶ παρέλαβεν ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐν τέλει εἰκόνα τῆς ἀποστολῆς διὰ πτηνῶν γράμματος τοῦ θνήσκοντος ξενιτεμένου πρὸς τὴν οἰκογένειάν του.]

Ὅλαις οἱ μάνναις τὰ παιδιά, ὅλαις εὐχαῖς τοὺς δίνουν,
καὶ μιά μαννα, κακή μαννα τὸ γιό της καταρειέται.
Διῶξε με, μάννα, διῶξε με, μὲ ξύλα μὲ λιθάρια,
γιὰ νὰ μὲ πάρῃ τὸ κακὸ κ' ἡ ἐντροπὴ τοῦ κόσμου,
νὰ σφίξω τὰ ματάκια μου, νὰ φύγω ἀπὸ μπροστά σου·
νὰ πάω κ' ἐγὼ μὲ τὰ πουλιὰ καὶ μὲ τὰ χελιδόνια,
τὰ χελιδόνια νὰ γυρνοῦν κ' ἐγὼ νὰ μὴ γυρίζω.
Θὰ κάμῃς χρόνους νὰ μὲ ἰδῇς, καιροὺς νὰ μ' ἀπαντήσῃς.
Θά ρθουνε, μάννα μου, οἱ γιορταῖς, οἱ μεγαλοβδομάδες,
θὰ πᾶς μέσα 'ς τὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὴν καρδιὰ καμένη,
θὰ ἰδῇς τοῖς νιαῖς, θὰ ἰδῇς τοὺς νιούς, θὰ ἰδῇς τὰ παλληκάρια,
καὶ θὰ στραφῇς 'ς τὴ μιὰ μεριά, καὶ θὰ στραφῇς 'ς τὴν ἄλλη,
θὰ βρῇς τὸν τόπο μου ἀδειανὸ καὶ 'ς τὸ στασίδι μου ἄλλον,
θὰ σ' ἔρθῃ δίψα 'ς τὴν καρδιὰ καὶ κάψα μέσ' 'ς τἀχεῖλι
θὰ θολωθοῦν τὰ μάτια σου, τηράγοντα τοῖς στράταις,
καὶ θὰ στεγνώσῃ ἡ γλῶσσα σου ρωτῶντας τοὺς διαβάταις.

«Διαβάταις, ποῦ διαβαίνετε, περάταις, ποῦ περνᾶτε,
μὴν εἴδετε τὸ γιούλη μου, τὸ μοναχὸ παιδί μου;
— Κι' ἀνίσως κι' ἂν τὸν εἴδαμε, μαύρη ὀρφανὴ μαννοῦλα,
ποῦθε νὰ τὸν γνωρίσουμε; γιὰ πές μας τὰ σημάδια.
— Ψηλὸ λιγνό ἔχει τὸ κορμί, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι,
σὰ δυὸ βουνά εἶναι οἱ πλάταις του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του.
σὰ νερατζοῦλα φουντωτὴ φουντώνουν τὰ μαλλιά του.
— Ἐψὲς προψὲς τὸν εἴδαμε 'ς τὸν ἄμμο ξαπλωμένο,
εἶχε τὰ θύκια πάπλωμα καὶ τοὺς ἀφροὺς σεντόνι,
τὰ χοχλιδάκια τοῦ γιαλοῦ εἶχε γιὰ προσκεφάλι.
Μαῦρα πουλιὰ τὸν τρώγανε κι' ἄσπρα τὸν τριγυρίζαν,
κ' ἕνα πουλί, καλὸ πουλὶ μὲ τὰ φτερὰ ἀσημένια,
σὰν ἄνθρωπος ἐδάκρυζε καὶ τὸν μοιρολογοῦσε.
— Ποῦ εἶναι, ξένε μ', ἡ μάννα σου καὶ ποῦ εἶναι κ' ἡ καλή σου,
νὰ κλάψουνε τὰ νιᾶτα σου νὰ σιάσουν τὸ κορμί σου;»
Καὶ κεῖνος ἀποκρίθηκε μὲ τὰ ψημένα χείλη.
«Φάγε καὶ σὺ καλὸ πουλὶ ἀπ' ἀντρειωμένου πλάταις,
φάγε ἀπὸ πόδια γλήγορα καὶ χέρια προκομμένα,
φάγε πουλὶ ἀπ' τὴ νιότη μου, φάγε κι' ἀπ' τὴν ἀντρειά μου,
φάγε κι' ἀπ' τὴ γλωσσοῦλα μου τὴν ἀηδονολαλοῦσα,
ὁποῦ τὴν εἶχαν τὰ πουλιὰ σκοπὸ καὶ κελαϊδοῦσαν.
— Δὲ θέλω γὼ ἀπ' τὴ νιότη σου κι' οὔτε κι' ἀπ' τὴν ἀντρειά σου,
οὔτε κι' ἀπὸ τὴ γλῶσσα σου τὴν ἀηδονολαλοῦσα,
ὁποῦ τὴν εἶχαν τὰ πουλιὰ σκοπὸ καὶ κελαϊδοῦσαν,
γιατί εἶμαι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι' ἀπὸ τὴ γειτονιά σου.
— Μά ἀν εἶσαι ἀπὸ τὸν τόπο μου κι' ἀπὸ τὴ γειτονιά μου,
χαμπήλωσ' τοῖς φτερούγαις σου τριὰ λόγια νὰ σοῦ γράψω,
τό να νὰ πᾶς τῆς μάννας μου, τἄλλο τῆς ἀδερφῆς μου,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ νὰ πᾶς τῆς ποθητῆς μου.
Νὰ τὸ διαβάζῃ ἡ μάννα μου, νὰ κλαίῃ ἡ ἀδερφή μου,
νὰ τὸ διαβάζῃ ἡ ἀδερφή, νὰ κλαίῃ ἡ ποθητή μου,
νὰ τὸ διαβάζῃ ἡ ποθητή, νὰ κλαίῃ ὁ κόσμος ὅλος.»

Στ. 9. ***μεγαλοβδομάδες*** *αἱ ἑορταὶ τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος (τοῦ Πάσχα). Στ. 25.* ***θύκια*** *= φύκη. Στ. 31.* ***νὰ σιάσουν τὸ κορμί σου*** *νὰ εὐπρεπίσουν τὸ σῶμά σου διὰ τὴν κηδείαν.*

166

«Σ' ἀφήνω γειά, μαννοῦλα μου, σ' ἀφήνω γειά, πατέρα.
ἔχετε γειὰ ἀδερφάκια μου καὶ σεῖς ξαδερφοποῦλαις.
Θὰ φύγω, θὰ ξενιτευτῶ, θὰ πάω μακριὰ 'ς τὰ ξένα.
Θὰ φύγω, μάννα, καὶ θὰ ρτῶ καὶ μὴν πολυλυπειέσαι.
Ἀπὸ τὰ ξένα ποῦ βρεθῶ μηνύματα σοῦ στέλνω
μὲ τὴ δροσιὰ τῆς ἄνοιξης, τὴν πάχνη τοῦ χειμῶνα,
καὶ μὲ τἀστέρια τοὐρανοῦ, τὰ ρόδα τοῦ Μαΐου.
Θανὰ σοῦ στέλνω μάλαμα, θανὰ σοῦ στέλνω ἀσῆμι,
θανὰ σοῦ στέλνω πράματα π' οὐδὲ τὰ συλλογειέσαι.
— Παιδί μου, πάαινε 'ς τὸ καλὸ κι' ὅλοι οἱ ἅγιοι κοντά σου,
καὶ τῆς μαννούλας σου ἡ εὐχὴ νά εἶναι γιὰ φυλαχτό σου,
νὰ μὴ σὲ πιάνει βάσκαμα καὶ τὸ κακὸ τὸ μάτι.
Θυμήσου με, παιδάκι μου, κι' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιά μου,
μὴ σὲ πλανέσῃ ἡ ξενιτειὰ καὶ μᾶς ἀλησμονήσῃς.
— Κάλλιο, μαννοῦλα μου γλυκειά, κάλλιο νὰ σκάσω πρῶτα,
παρὰ νὰ μὴ σᾶς θυμηθῶ 'ς τὰ ἔρημα τὰ ξένα.»

Δώδεκα χρόνοι ἀπέρασαν καὶ δεκαπέντε μῆνες,
καράβια δὲν τὸν εἶδανε, ναύταις δὲν τόνε ξέρουν.
Πρῶτο φιλὶ ἀναστέναξε, δεύτερο, τὸν πλανάει,
τρίτο φιλὶ φαρμακερὸ τὴ μάννα ἀλησμονάει.

167

Τὴν ξενιτειά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσαρα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἶν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτειὰ πρέπει νὰ βάνῃ μαῦρα,
γιὰ νὰ ταιριάζῃ ἡ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιᾶς τὴ λάβρα.

168

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτειὰ σὲ χαίρεται κ' ἐγὼ χω τὸν καϋμό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδειέται,
σταφύλι ξερογιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντῆλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυα μού εἶναι καυτερά, καὶ καῖνε τὸ μαντῆλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένε μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τὴ χαραυγή, γιατί ὕπνο δὲν εὑρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κυττάζω τοὺς διαβάταις,
κυττάζω τοῖς γειτόνισσαις καὶ τοῖς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν τὰ μικρὰ καὶ τὰ γλυκοβυζαίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

Στ. 12. **ταχταρίζουν**=*χορεύουν εἰς τὰς ἀγκάλας των.*

169

«Νεραντζοῦλα φουντωμένη ποῦ εἶναι τἄνθη σου,
ποῦ εἶναι ἡ πρώτη σου ὀμορφάδα καὶ τὰ κάλλη σου;
—Φύσηξε βοριᾶς ἀέρας καὶ τίναξε,
κ' ἡ φουρτοῦνα τοῦ πελάγου τ' ἀποχάλασε.
Σὲ παρακαλῶ, βοριᾶ μου, φύσα ταπεινά,
γιὰ ταπείνωσ' τὴν ἀντάρα καὶ τὸν κορνιαχτό,
τὴ βοή σου τὴ μεγάλη καὶ τὸν ἀχητό,
γιὰ ν' ἀράξουν τὰ καράβια τὰ σπετσιώτικα,
νά ρθουν καὶ τὰ παλληκάρια τὰ νησιώτικα.
Ὅλα τὰ καράβια ἀράξαν, κι' ὅλα φάνηκαν,
κι' ὁ λεβέντης ὁ δικός μου δὲν ἐφάνηκε,
καὶ ποιὸς ξέρει σὲ τί κῦμα δέρνει νὰ πνιγῇ;
—Καὶ δὲν κλαῖς τὴν ὀμορφιά σου, κόρη νὄμορφη,
μόνε κλαῖς τὸν ταξιδιώτη ποῦ σ' ἀπάριασε.
Τάχα ποιὰν θενὰ φιλήσῃ τὰ μεσάνυχτα,
τάχα ποιὰν θεν' ἀγκαλιάσῃ τὸ ξημέρωμα;»

Στ. 6. **κορνιαχτὸ** *κονιορτόν.* *Στ. 7.* **ἀχητὸ** *κρότον (ἦχος).* *Στ. 14.* **ἀπάριασε**=*ἀπέθεσε, ἐγκατέλιπεν.*

170

Ἕνα πουλὶ θαλασσινὸ κι' ἄλλο πουλὶ βουνήσιο,
τὰ δυὸ πουλιὰ μαλώνανε 'ς τοῦ σταυραΐτοῦ τὸν τόπο.
Γυρίζει τὸ θαλασσινὸ καὶ λέγει τοῦ βουνήσιου.
«Μὴ μὲ μαλώνῃς, βρὲ πουλὶ καὶ μὴ μὲ παραδιώχνῃς,
τί ἐγὼ πολὺ δὲν κάθομαι 'ς τὸν τόπο τὸ δικό σου·
ἂν κάτσω Μάη καὶ Θεριστὴ κι' ὅλον τὸν Ἁλωνάρη,
κι' ἂν πάρω κι' ἀπ' τὸν Αὔγουστο, τὸν Τρυγητὴ μισσεύω,
κι' ἀφήνω γειὰ 'ς τοῖς ὄμορφαις καὶ γειὰ 'ς τοῖς μαυρομάταις,
κ' ἐγὼ πάγω 'ς τὸν τόπο μου, γυρνῶ 'ς τοὺς ἐδικούς μου.»

Στ. 2. **'ς τοῦ σταυραΐτοῦ τὸν τόπο** *εἰς ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρημνον ὄρος.*

171

Τωρά εἶναι Μάης κι' ἄνοιξη, τωρά εἶναι καλοκαῖρι.
τώρα φουντώνουν τὰ κλαδιὰ κι' ἀνθίζουν τὰ λουλούδια.
Τώρα κι' ὁ ξένος βούλεται 'ς τὸν τόπο του νὰ πάγῃ.
Νύχτα σελλώνει τἄλογο, νύχτα τὸ καλλιγώνει,
φκειάνει ἀσημένια πέταλα, καρφιὰ μαλαματένια,
βάνει τὰ φτερνιστήρια του, ζώνει καὶ τὸ σπαθί του.
Κ' ἡ κόρη ὁποῦ τὸν ἀγαπάει κρατεῖ κερὶ καὶ φέγγει.
μὲ τό να χέρι τὸ κερί, μὲ τἄλλο τὸ ποτῆρι,
κι' ὅσα ποτήρια τὸν κερνάει, τόσαις βολαῖς τοῦ λέγει·
«Πᾶρε μ', ἀφέντη, πᾶρε με, πᾶρε κ' ἐμὲ κοντά σου.
νὰ μαγειρεύω νὰ δειπνᾷς, νὰ στρώνω νὰ κοιμᾶσαι,
νὰ γένω γῆς νὰ μὲ πατᾷς, γιοφῦρι νὰ διαβαίνῃς,
νὰ γένω κι' ἀσημόκουπα νὰ πίνῃς τὸ κρασί σου,
ἐσὺ νὰ πίνῃς τὸ κρασὶ κ' ἐγὼ νὰ λάμπω μέσα.
—Κεῖ ποῦ πηγαίνω, λυγερή, γυναῖκες δὲ διαβαίνουν,
ἐκεῖ εἶναι λύκοι 'ς τὰ βουνὰ καὶ κλέφταις 'ς τὰ δερβένια,
καὶ σένα παίρνουν, κόρη μου, καὶ μένα μὲ σκλαβώνουν.»

172

(Η ΜΑΓΙΣΣΑ)

[Τὸ τραγοῦδι τῆς μάγισσας εἶναι ἀλληγορικόν. Μόνον ἀνεξήγητος δύναμις, ἐξ ὑπερφυσικῆς ἐνεργείας προερχομένη, εἶναι ἱκανὴ νὰ κρατήσῃ τὸν ξενιτευμένον ἐπὶ πολὺν χρόνον μακρὰν τοῦ τόπου του καὶ νὰ διαρρήξῃ τοὺς ἰσχυροὺς δεσμοὺς τῆς στοργῆς πρὸς τὴν οἰκογένειάν του. Καὶ παρίσταται οὗτος ματαίως ἀγωνιζόμενος νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ παρεμβαλλόμενα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου τῆς ἐπανόδου ἐμπόδια καὶ ὑφιστάμενος μετὰ δυσφορίας τὴν ἐπήρειαν τῆς δυνάμεως ἐκείνης. Αἱ γοητεῖαι, τὰς ὁποίας εὑρίσκει εἰς τὴν ξενιτειάν, τὸν δεσμεύουν εἰς αὐτήν, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀνίσχυροι νὰ ἐμβάλλουν εἰς αὐτὸν τὴν λήθην προσφιλῶν ὑπάρξεων, καὶ ἡ διάνοιά του εἶναι πάντοτε πρὸς ταύτας ἐστραμμένη. Οὕτω καὶ τὸν ὁμηρικὸν Ὀδυσσέα, κατέχουσα εἰς τὴν νῆσόν της ἔθελγεν ἡ νύμφη Καλυψὼ «μαλακοῖσι καὶ αἱμυλίοισι λόγοισιν ὅπως Ἰθάκης ἐπιλήσεται,» ἐνῷ ἐκεῖνος ἐπόθει «καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι ἧς γαίης.»

Ἀλλ' ὅταν μετὰ μακροχρόνιον ἐγκατάλειψιν ἐπανέλθῃ ὁ ξενιτευμένος εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του, τὸ τραγοῦδι διασκευάζεται ἄλλως. Μία παραγγελία, εἷς τρυφερὸς λόγος τῆς ἐγκαταλελειμμένης καλῆς του, φθάνει εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτοῦ, καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διαλύσῃ τὰ μάγια καὶ νὰ τὸν ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα.]

Μαῦρα μου χελιδόνια ἀπ' τὴν ἔρημο,
κι' ἄσπρα μου περιστέρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς,
αὐτοῦ ψηλὰ ποῦ πάτε κάτ' τὸν τόπο μου,
μηλιά χω 'ς τὴν αὐλή μου καὶ κονέψετε,
καὶ πῆτε τῆς καλῆς μου, τῆς γυναίκας μου:
Θέλει καλόγρια ἂς γίνῃ, θέλει ἂς παντρευτῇ,
θέλει τὰ ροῦχα ἂς βάψῃ, μαῦρα νὰ ντυθῇ,
νὰ μὴ μὲ παντυχαίνῃ, μή με καρτερῇ.
Τί ἐμένα μὲ παντρέψαν δῶ 'ς τὴν Ἀρμενιά,
καὶ πῆρα Ἀρμενοποῦλα, μάγισσας παιδί,
ὁποῦ μαγεύει τἄστρη καὶ τὸν οὐρανό,
μαγεύει τὰ πουλάκια καὶ δὲν ἀπετοῦν,
μαγεύει τὰ ποτάμια καὶ δὲν τρέχουνε,
τὴ θάλασσα μαγεύει καὶ δὲν κυματεῖ,
μαγεύει τὰ καράβια καὶ δὲν ἀρμενοῦν,
μαγεύει με κ' ἐμένα καὶ δὲν ἔρχομαι.
Ὄντας κινάω γιὰ νά ρθω, χιόνια καὶ βροχαῖς,
κι' ὄντας γυρίζω πίσω, ἥλιος ξαστεριά.
Σελλώνω τἄλογό μου, ξεσελλώνεται,
ζώνομαι τὸ σπαθί μου καὶ ξεζώνεται
πιάνω γραφὴ νὰ γράψω καὶ ξεγράφεται.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

«Τὰ μοιρολόγια τῶν γυναικῶν μας, θαυμαστὰ ἐλεγειογραφίας ἀριστουργήματα, αὐτόφυτα τῆς ἑλληνικῆς εὐαισθησίας προϊόντα, κινοῦσι τὸν θαυμασμὸν τῶν ποιητῶν καὶ ἐφελκύουσι τῶν γραμματολόγων τὴν προσοχὴν ὅσον οὐδὲν ἄλλο, ἔστω καὶ τὸ ἐντεχνότερον, τῶν λοιπῶν ἐξηυγενισμένων καὶ τετορνευμένων ἡμῶν στιχουργημάτων.»

(Σπ. Ζαμπέλιος)

173

ΟΤΑΝ ΞΕΨΥΧΗΣΗ

Τώρα οὐρανέ μου, βρόντησε, τώρα, οὐρανέ μου, βρέξε,
ρῆξε 'ς τοὺς κάμπους τὴ βροχὴ καὶ 'ς τὰ βουνὰ τὸ χιόνι.
'ς τοῦ πικραμένου τὴν αὐλὴ τρία γυαλιὰ φαρμάκι·
τό να γὰ πίνῃ τὴν αὐγή, τ' ἄλλο τὸ μεσημέρι,
τὸ τρίτο τὸ πικρότερο 'ς τὸ δεῖπνο, ὅταν δειπνάῃ.

174

'Σ τοῦ πικραμένου τὴν αὐλὴ ἥλιος δὲν ἀνατέλει.
μόν' εἶναι πάντα συννεφιὰ καὶ βασιλεύει ἀντάρα,
φυτρώνει ὁ πικραπήγανος, νὰ τρῶν οἱ πικραμένοι,
νὰ τρῶν οἱ μάνναις τοῖς κορφαῖς, κ' οἱ ἀδερφαῖς τοὺς κλώνους,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν νὰ τὸν ξεθεμελιώνουν.

175

Πρέπει ἡ γῆς νὰ χαίρεται πρέπει νὰ καμαρώνῃ,
πρέπει νὰ τήνε σπέρνουνε κλωνιὰ μαργαριτάρι,
πρέπει νὰ τὴ σκαλίζουνε μὲ χρυσὰ σκαλιστήρια,
ποῦ τρώγει ἀιτοὺς καὶ σταυραιτούς, καὶ νιαῖς μὲ τὰ στολίδια.
τρώει τοῦ μαννάδων τὰ παιδιά, τοῦν ἀδερφιῶν τἀδέρφια,
ποῦ τρώγει καὶ τὰ ἀντρόγυνα τὰ πολυαγαπημένα.

176

Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ κ' ἐστόλισε τὸ κόσμο,
μὰ μόνο τρία πράματα δὲν ἔμπεψε 'ς τὸν κόσμο·
γιοφῦριν εἰς τὴ θάλασσα καὶ γαγερμὸ 'ς τὸν Ἅδη,
καὶ σκάλαν εἰς τὸν οὐρανὸ νὰ πχαίνου νὰ γαγέρνου.

Στ. 3. **γαγερμὸς** *ἐπάνοδος*, **γαγέρνω** *ἐπανέρχομαι*.

177

Μέσα ἡ καρδιά μου μὲ πονεῖ, μὰ δὲν ἠξεύρω τί ἔχει,
κάνε πουλὶ τήνε τσιμπᾷ, κάνε θηριὸ τὴν τρώγει,
κάνε μαχαῖρι δίκοπο εἶναι καὶ τήνε κόβει.

178

Τίνος νὰ εἰπῶ τὸ ντέρτι μου, τὸ ντέρτι τῆς καρδιᾶς μου;
Νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ψηλὰ βουνά; ψηλὰ εἶστε, δὲν τ' ἀκοῦτε,
νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ ψηλὰ δεντρά; φυσάει βοριᾶς, τὸ παίρνει,
νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ χαμόκλαρα; φυσάει νοτιά, τὸ παίρνει.
Ἐγεῖραν τὰ δεντρόφυλλα κι' ἀκούμπησαν 'ς τὸ χιόνι,
σὲ μελετάει τἀχεῖλι μου, μέσα ἡ καρδιά μου λειώνει.

179

Τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ καλὰ ὅποιος τὰ βρῇ, ἂς τὰ πάρῃ,
μὰ τῆς καρδιᾶς μου τὸν καϋμὸ κανένας νὰ μὴν πάρῃ.

180

Τὰ μοιρολόγια τά 'σωσα, τὰ δάκρυα μου στερέψαν,
θὰ πάρω δάκρυα δανεικὰ καὶ μοιριολόγια ξένα,
τὰ μοιριολόγια ἀπ' τἀρφανά, τὰ δάκρυα ἀπὸ τοῖς χήραις.

181

Ἐγὼ γιὰ τὸ χατίρι σου τρεῖς βάρδαις εἶχα βάλη.
Εἶχα τὸν ἥλιο 'ς τὰ βουνά, καὶ τὸν ἀιτὸ 'ς τοὺς κάμπους,
καὶ τὸ βοριὰ τὸ δροσερὸ τὸν εἶχα 'ς τὰ καράβια.
Μὰ ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε, κι' ὁ ἀιτὸς ἀποκοιμήθη,
καὶ τὸ βοριὰ τὸ δροσερὸ τὸν πῆραν τὰ καράβια.
Κ' ἔτσι τοῦ δόθηκε καιρὸς τοῦ Χάρου καὶ σὲ πῆρε.

182

Τήρα μὴ μοιάσῃς τοῦ λαγοῦ, ὁποῦ γεννάει κι' ἀρνειέται.
Μοιάσε τῆς πετροπέδικας, τῆς ἀηδονολαλούσας,
ποῦ κάνει δεκαχτὼ πουλιά, κανένα δὲν ἀρνειέται·
κι' ἂν πέσῃ ἀιτὸς καὶ πάρῃ ἕνα, ἕν' ἀπὸ τὰ πουλιά της,
κάνει καιροὺς νὰ πιῇ νερό, καιροὺς νὰ κελαϊδήσῃ·
κι' ὁποῦ βρῇ ξάστερο νερό, θολώνει καὶ τὸ πίνει,
κι' ὁποῦ βρῇ μαύρη καψαλιά, θὰ κάτσῃ νὰ βοσκήσῃ,
κι' ὁποῦ βρῇ μαῦρο κούτσουρο, θὰ κάτσῃ νὰ λαλήσῃ.

Στ. 7. **καψαλιὰ** *χῶρος πυρποληθέντος δάσους*.

183

ΟΤΑΝ ΣΗΚΩΝΟΥΝ ΤΟΝ ΝΕΚΡΟΝ

Αὐτοῦ ποῦ βούλεσαι νὰ πᾷς, κι' ὅπου ξεπερατειέσαι,
ἂν εὕρῃς νιοὺς χαιρέτα τους, καὶ νιαῖς κουβέντιασέ τους,
κι' ἂν εὕρῃς καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παρηγόρησέ τα.
Μὴν κάμῃς νιαῖς νὰ κλάψουνε καὶ νιοὺς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμῃς καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάννα.
Μὴν πῇς πῶς ἔρχεται Λαμπρή, πῶς ἔρχονται γιορτάδες.
Πὲς τοῦ Χριστοῦ πῶς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχῃ,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἅη Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
Πῶς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ ταῖς γλυκειαῖς μαννάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀδρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

Στ. 1. **ξεπερατειέσαι** *διαπεραιοῦσαι*.

184

«Παράγγειλέ μου, μάτια μου, τὸ πότε θέλεις νά ρθῇς,
νὰ στρώσω ῥόδα 'ς τὰ βουνά, τριαντάφυλλα 'ς τοὺς κάμπους.
—Κι' ἂ στρώσῃς ῥόδα, μάζω τα, τριαντάφλα, μύρισέ τα,
κ' ἐγὼ πίσω δὲν ἔρχομαι καὶ πίσω δὲν γυρίζω.
Πῆγα 'ς τῆς Ἄρνης τὰ βουνά, 'ς τῆς Ἄρνης τὰ λαγκάδια,
π' ἀρνειέται ἡ μάννα τὸ παιδί, καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάννα,
π' ἀρνειῶνται καὶ τἀντρόγενα καὶ πλιὰ δὲν ἀνταμώνουν.»

185

«Εὐτοῦ ποῦ κίνησες νὰ πᾷς 'ς τὸ μακρινὸ ταξίδι,
θέλω νὰ εἰπῇς 'ς τὴ μάννα σου πότε θὰ ρθῇς 'ς τὸ σπίτι,
νά χω κ' ἐγὼ μιὰ παντοχή, νά χω καὶ τὴν ἐλπίδα,
λελούδια νά χω 'ς τὴν αὐλή, τριαντάφυλλα στρωμένα,
νὰ σοῦ χω γιόμα μυστικό, καὶ δεῖπνο νὰ δειπνήσῃς,
νά χω νερὸ γιὰ νὰ λουστῇς, ῥοῦχα καλὰ ν' ἀλλάξῃς,
νὰ στρώσω καὶ τὴν κλίνη σου, νὰ πέσῃς νὰ πλαγιάσῃς.
—Λελούδια σὺ νὰ τὰ χαρῇς, τριαντάφυλλα νὰ τά χῃς,
κι' ἂν ἔχῃς γιόμα, γέψου το καὶ δεῖπνο δείπνησέ το,
κι' ἂν ἔχῃς καὶ νερὸ ζεστό, λούσου το μοναχή σου,
κι' ἂν ἔχῃς ῥοῦχα φόρεσ' τα, κοιμήσου 'ς τὸ κρεβάτι.
Τὸ δρόμον ὁποῦ πέρασα δὲν τὸν ξαναδιαβαίνω,
θὰ πάω 'ς τῆς Ἄρνης τὰ βουνά, 'ς τῆς Ἀρνεσιᾶς τὴ βρύση,
κ' ἔχω τὴ γῆς γιὰ στρώματα, σεντόνια ἔχω τὸ χῶμα,
καὶ γεύομαι τὸν κουρνιαχτό, δειπνάω ἀπὸ τὸ χῶμα,
καὶ πίνω τ' ὡριοστάλαχτο τῆς πλάκας τὸ φαρμάκι.
—Σὰν ἀποφάσισες νὰ πᾷς, νὰ μὴν ξαναγυρίσῃς,
ἄνοιξε τὰ ματάκια σου νὰ μ' ἀποχαιρετήσῃς,
νὰ μᾶς ἀφήσῃς τό χε γειὰ καὶ τὸ μεγάλον πόνο.»

186

Ἀιτὸς ξεβγαίνει ἀπὸ τὴ γῆ, καϊμένα εἶν' τὰ φτερά του,
κι' ἄλλος ἀιτὸς τὸν ρώταγε, κι' ἄλλος ἀιτὸς τοῦ λέγει:
Γιὰ πές μας, πές μας, σταυραϊτέ, τί κάνουν οἱ δικοί μας;
—Εἶδες ἐμὲ τὸ σταυραϊτὸ πῶς εἶναι τὰ φτερά μου;
Ἔτσι εἶν' τῆς μάννας τὰ παιδιά, τῶν ἀδερφιῶν τἀδέρφια,
ἔτσι εἶν' τῶν κακορίζικων τὰ πρῶτα τους ἀντρόγυνα,
τὰ πρῶτα τους καὶ τὰ καλά, τὰ πολυαγαπημένα.

Γιὰ κάτσετε, σωπᾶστε, νὰ ἰδοῦμε ποιὸς μᾶς λείπει.
Μᾶς λείπει ὁ κάλλιος τοῦ σπιτιοῦ κι' ὁ πρωτονοικοκύρης,
ποῦ ἦταν 'ς τὸ σπίτι φλάμπουρο, 'ς τὴν ἐκκλησιὰ φανάρι·
τὸ φλάμπουρο τσακίστηκε, καὶ τὸ φανάρι ἐσβύστη.
Κρῖμα 'ς ἐκεῖνον ποῦ ἔπεσε, κι' ἀλλιὰ 'ς ἐκειὸν πόστάθη.

187

Εἶχα μηλιὰ 'ς τὴν πόρτα μου καὶ δέντρο 'ς τὴν αὐλή μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ὁλόχρυσο κ' ἤμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι' ἀσημοκάντηλο 'ς τὸ σπίτι κρεμασμένο.
Τώρα ἡ μηλιὰ μαράθηκε, τὸ δέντρο ξερριζώθη,
καὶ ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, καὶ κείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε κ' ἐτσακίστη,
τἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

188

Ποιὸς ἦταν κεῖνος πὄβανε φωτιὰ 'ς τὸ περιβόλι,
κ' ἐκάη ἡ φράχτη τἀμπελιοῦ, κ' ἐκάη τὸ περιβόλι,
κ' ἐκάησαν τὰ δυὸ δεντρά, ποῦ ἦσαν ἀδερφωμένα;
Καὶ τό να κάη κ' ἔπεσε, καὶ τἄλλο κάη κ' ἐστάθη.
Κεῖνο ποῦ κάη κ' ἔπεσε, ἐβγῆκε ἀπὸ τοῖς ἔννοιαις,
κεῖνο ποῦ κάη κ' ἔμεινε, πολλά χει νὰ περάσῃ.
Θὰ τὸ φυσήξῃ κι' ὁ βοριᾶς, καὶ θὰ τὸ βρέξῃ ὁ νότος,
θὰ ῥήξῃ ξεροπάγουνο νὰ κάψῃ τὴν καρδιά του.

*Στ. 3. **Δυὸ δεντρὰ** τὸ ἀνδρόγυνον, τὸ πεσὸν εἶναι ὁ νεκρὸς σύζυγος. Τὸ **περιβόλι** ὁ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς καταστραφεὶς οἶκος.*

189

Θιαμαίνομαι, ξενίζομαι καὶ μοναχὸς θιαμάζω,
πῶς δὲ ῥαγίζουν τὰ βουνά, δὲ πέφτει τἄστρι κάτου
ἀπὸ τὸν πόνο τς ἀδερφῆς κι' ἀπ' τὸν καϋμὸ τῆς μάννας
κι' ἀπὸ τὸ βαριοστεναμὸ τοῦ μαύρωνε χηράδω.

190

ΕΙΣ ΧΗΡΑΝ

Κυρά, ποῦ κάθεσαι ψηλά, κατέβα παρακάτω,
καὶ κάτσε μὲ τοῖς ἄμοιραις, καὶ κάτσε μὲ τοῖς χήραις·
καὶ τίναχ' τὸ κεφάλι σου, νὰ γκρεμιστῇ ἡ κορῶνα,
τίναξε καὶ τὸ δάχτυλο, νὰ πέσῃ ἡ ἀρραβῶνα,
καὶ βγάλ' τὰ κατακόκκινα, καὶ φόρεσε τὰ μαῦρα.
Τὰ κόκκινά εἶναι τῆς χαρᾶς, τὰ μαῦρα εἶναι τῆς λύπης.

Ἡ χήρα μέσα κάθεται κι' ὄξω τὴν κουβεντιάζουν·
ἂν περπατήσῃ ταπεινά, τῆς λὲν πῶς καμαρώνει,
κι' ἂν περπατήσῃ ὀγλήγορα, τῆς λὲν πῶς ἐζουρλάθη,
κι' ἂν κουβεντιάσῃ μ' ἄλλονε, τῆς λέν, ἄντρα γυρεύει,
κι' ἂν νέθῃ καὶ τὴ ῥόκα της, τῆς λὲν πῶς προῖκα φτειάνει,
κι' ἂν ἀρρωστήσῃ καὶ καμιά, τῆς λὲν παιδὶ θὰ κάμῃ.

*Στ. 12. **καμιὰ** (φορά), κάποτε.*

191

Χήρα σπερώνει 'ς τὸ βουνό, κανεὶς δὲν τὴ μαζώνει·
φιλὴ φωνίτσα νἔβαλε ὅση κι' ἂν ἐδυνάστη.
«Ποῦ εἶσαι, καλέ μου σύντροφε, καλέ μου νοικοκύρη;
ἂν εἶσαι ἐμπρὸς καρτέρα με, καὶ πίσω μίλησέ με,
κι' ἂν εἶσαι 'ς ἄκρη ποταμιοῦ, στάσου νὰ μὲ περάσῃς,
γιατί εἶμαι ἡ δόλια ἀδύνατη καὶ δὲν μπορ' νὰ περάσω.»

*Στ. 1. **σπερώνει** (ἑσπέρα) = καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς νυκτός.*

192

ΕΙΣ ΑΓΟΥΡΟΝ

Γιὰ ἴδες καιρὸ ποῦ διάλεξες, Χάρε μου, νὰ τὸν πάρῃς,
'ς τὰ ἔβγα τοῦ καλοκαιριοῦ, 'ς τὰ ἔμπα τοῦ χειμῶνα,
νὰ πάρῃς τἄνθη ὀχ τὰ βουνά, λελούδια ἀπὸ τοὺς κάμπους,
νὰ πάρῃς τὸν ἀμάραντο, νὰ τὸν μαράν' ἡ πλάκα.

193

Δὲν εἶναι κρῖμα κι' ἄδικο, παραλογιὰ μεγάλη,
νὰ στέκουν τὰ παλιόδεντρα καὶ τὰ σαραχιασμένα,
νὰ πέφτουνε τὰ νιόδεντρα μὲ τἄνθη φορτωμένα;

194

Ἥλιε μου, πῶς ἐβιάστηκες νὰ πᾶς νὰ βασιλέψῃς,
ν' ἀφήσῃς τὸ σπιτάκι σου κι' ἀλλοῦ νὰ πᾶς νὰ φέξῃς;

195

Δὲ σ' ὤμοιαζε, λεβέντη μου 'ς τὴ μαύρη γῆς γιὰ νά μπῃς,
μόν' σ' ὤμοιαζε νὰ κάθεσαι 'ς ἕνα μορφο τραπέζι,
νὰ τραγουδῇς νὰ χαίρεσαι, νὰ σὲ κερνοῦν νὰ πίνῃς.
Ἄγουρ', ἄγουρε δροσερὲ κρουσταλλοβραχιονᾶτε,
χρυσά ἦταν τὰ καλίγια σου κι' ἀργυρὰ τὰ σφυριά σου,
καὶ τὸ σφυρὶ ποῦ σφύριζε μὲ τὸ μαργαριτάρι.
Νύχτα σελλώνει τἄλογο, νύχτα τὸ καλιγώνει,
νύχτα περνάει τὸ Ῥουφιᾶ, τὸ φοβερὸ ποτάμι.
Πάει νὰ πάρῃ τὸ φιλὶ προῦ βρέξῃ, προῦ χιονίσῃ.

*Στ. 5. **καλίγια** ὑποδήματα **σφυριὰ** (σφυρὰ) περισφύρια. Στ. 8. **Ῥουφιᾶς** ὁ Ἀλφειός. Στ. 9. **προῦ** προτοῦ.*

196

Δὲ σοὔπρεπε, δὲ σοὔμοιαζε ’ς τὴ γῆ κρεβατοστρῶσι,
μόν’ σοὔπρεπε, μόν’ σοὔμοιαζε ’ς τοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιαῖς, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλαις,
νὰ πέφτουν τ’ ἄνθ’ ἀπάνου σου, τὰ μῆλα ’ς τὴν ποδιά σου,
τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω ’ς τὸ λαιμό σου.

Στ. 1. ***κρεβατοστρῶσι*** *= στρωμνή, κλίνη.* *Στ. 3.* ***νεραντζοπούλαις*** *= μικραῖς τρυφεραῖς νεραντζιαῖς.* *Στ. 4.* ***κρεμεζογαρούφαλα*** *γαρίφαλα χρώματος βαθέος ἐρυθροῦ, κρεμέζου (ἰταλ. chermisi γαλ. cramoisi).*

197

Τὸ νιὸ ποῦ συνεβγαίνουμε τί ἔχουμε νὰ τοῦ ποῦμε;
ποῦ το ψηλὸς σὰν ἄγγελος, λιγνὸς σὰν κυπαρίσσι,
ποῦ χε τὸ Μάη ’ς τοῖς πλάταις του, τὴν ἄνοιξη ’ς τὰ στήθη,
τἄστρα καὶ τὸν αὐγερινὸ ’ς τὰ μάτια καὶ ’ς τὰ φρύδια·
ποῦ τον ’ς τοὺς κάμπους τὸ βιολί, ’ς τὴν ἐκκλησιὰ καντῆλι,
ἤτανε καὶ ’ς τὸ σπίτι του καράβι ἁρματωμένο.
Καὶ τὸ βιολὶ τσακίστηκε, καὶ τὸ καντῆλι ἐσβήστη,
καὶ τὸ καράβι τὄμορφο κι’ ἐκεῖνο ἀπικουπίστη.

Στ. 8. ***’Απικουπίστη*** *ἀνετράπη·* ***(ἀπίκουπα*** *ἐπιρ. ἐπὶ ἀνεστραμμένου πινακίου, ἀγγείου)*

198

ΤΗΣ ΜΑΝΝΑΣ ΕΙΣ ΠΑΙΔΙ

Ἂ δὲ φουσκώση ἡ θάλασσα, ὁ βράχος δὲν ἀφρίζει,
κι’ ἂν δὲ σὲ κλάψη ἡ μάννα σου, ὁ κόσμος δὲ δακρύζει.

199

’Εσὺ παιδί μου ἐκίνησες νὰ πᾷς ’ς τὸν Κάτου κόσμο,
κι’ ἀφήνεις τὴ μαννοῦλα σου πικρή, χαροκαμένη.
Παιδάκι μου, τὸν πόνο ποῦ νὰ τὸν ἀπιθώσω;
ποῦ κι’ ἂν τὸν ῥήξω τρίστρατα, τὸν παίρνουν οἱ διαβάταις,
κι’ ἂν τὸν ἀφήσω ’ς τὰ κλαριά, τὸν παίρνουν τὰ πουλάκια.
Ποῦ νὰ βαλθοῦν τὰ δάκρυα μου γιὰ τὸν ξεχωρισμό σου;
Ἂν πέσουνε ’ς τὴ μαύρη γῆς, χορτάρι δὲ φυτρώνει,
ἂν πέσουνε ’ς τὸν ποταμό, ὁ ποταμὸς θὰ στύψη,
ἂν πέσουνε ’ς τὴ θάλασσα, πνίγονται τὰ καράβια,
κι’ ἂν τὰ σφαλίσω ’ς τὴν καρδιά, γλήγορα σ’ ἀνταμώνω.

200

’Οποιά χασε τὸν ἄντρα της, ἔχασε τὴν τιμή της,
κι’ ὁποιά χασε τὴ μάννα της, ἔχασε τὴν κουβέντα,
κι’ ὁποιά χασε τὸν ἀδερφό, ἔχασε τὰ φτερά της,
κι’ ὁποιά χασε τὴν ἀδερφή, ἔχασε τὸ σιριάνι,
κι’ ὁποιά χασε μικρὰ παιδιά, ἔχασε τὴν καρδιά της.

201

ΕΙΣ ΜΙΚΡΟ ΠΑΙΔΙ

Πάννε καὶ σού, παιδάκι μου, μὲ τἄλλα τὰ παιδάκια,
’ς τοῦ παραδείσου τὸ πλατὺ μαεύγουλ λουλουδάκια.

Στ. 1. ***Πάννε καὶ σοὺ*** *πήγαινε καὶ σύ.* *Στ. 2.* ***μαεύγουλ*** *μαζεύουν.*

202

’Εμέναν τὸ παιδάτσιμ μου μέλιν ἐτάϊζέ μας,
τῆς πικροδάφνης τὸ ζουμὶν ὕστερα ποτισέ μας

203

Ποῦ πᾶς, περιστεράκι μου, νὰ φτειάσῃς τὴ φωλιά σου;
ἂν τήνε φτειάσῃς 'ς τὸ βουνό, σοῦ τὴ χαλάει τὸ χιόνι,
ἂν τήνε φτιάσῃς 'ς τὸ γιαλό, σοῦ τὴ χαλάει τὸ κῦμα,
κι' ἂ τήνε φτειάσῃς καταγῆς, σοῦ τὴ χαλοῦν τὰ φίδια.

Ποῦ διάης, περιστεράκι μου, νὰ φτειάσῃς τὴ φωλιά σου,
κ' ἐμάρανες τὰ χείλη μου κ' ἔκαψες τὴν καρδιά μου;

Στ. 5. ***ἐδιάης*** *(διέβης)=μετέβης, ὑπῆγες.*

204

[Τὸ μοιρολόγιον τοῦτο εἰς μικρὸν παιδίον τραγουδεῖται ἐνιαχοῦ μέ τινας παραλλαγὰς καὶ εἰς γάμους, ἀναφερόμενον εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς νύμφης ἀπὸ τῶν γονέων της.]

Πουλάκι νεῖχα 'ς τὸ κλουβὶ καὶ τό εἶχα ἡμερωμένο,
τὸ τάϊζα τὴ ζάχαρη, τὸ πότιζα τὸ μόσκο,
κι' ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν περσό, κι' ἀπὸ τὴ μυρουδιά του
μοῦ σκανταλίστη τὸ κλουβὶ καὶ μοῦ φυγε τἀηδόνι.
Πῆρα τὰ ὄρη σκούζοντα καὶ τὰ βουνὰ ρωτῶντα·
«Βουνά μου καὶ λαγκάδια μου καὶ κάμποι μὲ τὰ ρόδα,
μὴν εἴδατε τἀηδόνι μου κ' ἐπέρασε πετῶντας;
—'Εχτὲς προχτὲς ἐπέρασε καὶ πάει 'ς τὸν Κάτου Κόσμο.
Τὴ νύχτα κλαίει γιὰ βυζὶ καὶ τὴν αὐγὴ γιὰ μάννα
καὶ μέσ' 'ς τὰ ξημερώματα ποιὸς νὰ τὸ ξετυλίξῃ.»

Στ. 4. ***ἐσκανταλίστη*** *=ἔπαθε βλάβην. Στ. 10.* ***νὰ τὸ ξετυλίξῃ*** *(ἀπὸ τὰ σπάργανα).*

205

Μέσ' 'ς τά μπα τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ 'ς τά βγα τοῦ χειμῶνα,
τήρα καιρὸ ποῦ διάλεξε νὰ πάρῃ, νὰ μισσέψῃ!
Παιδί μου, δὲν ἀπόμενες, δὲν ἄφηνες ἀγάλια,
ὅσο ν' ἀνθίσουν τὰ βουνά, νὰ πρασινίσου οἱ κάμποι,
ν' ἀνοίξουν τὰ γαρούφαλα, νὰ γίνουν τὰ λουλούδια,
νὰ φορτωθῇς νὰ στολιστῇς, νὰ πᾶς 'ς τὸν Κάτου Κόσμο,
νὰ βάλου οἱ νιοὶ 'ς τὰ φέσια τους κ' οἱ νιαῖς 'ς τοῖς τραχηλιαῖς τους,
καὶ τὰ μικρὰ 'ς τὰ χέρια τους, νὰ λησμονοῦν τὴ μάννα.

206

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΜΑΝΝΑΣ ΕΙΣ ΚΟΡΗΝ

Κόρη μου, σὲ κλειδώσανε κάτω ς' τὴν 'Αλησμόνη,
ποῦ 'ς τό μπα δίγουν τὰ κλειδιά, 'ς τὸ ἔβγα δὲν τὰ δίγουν,
καὶ 'ς τὸ μπαινοξανάβγαρμα σφιχτὰ σὲ μανταλώνουν·
ποῦ κόρη μάννας δὲ μιλεῖ, μηδὲ 'ς τὴν κόρη ἡ μάννα,
μηδὲ τὰ τέκνα 'ς τοὺς γονιούς, μηδὲ οἱ γονιοὶ 'ς τὰ τέκνα,
κι' ὁ βασιλὲς ἀκόμη κεῖ μὲ ὅλους μας εἶν' ἴσια.
'Εκεῖ 'ν' τὰ σπίτια σκοτεινά, οἱ τοῖχοι ραχνιασμένοι,
ἐκεῖ μεγάλοι καὶ μικροὶ εἶν' ἀνακατεμένοι.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

«Ὁ Χάρος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἐπιφαίνεται ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾅδου καθόλου, ἀποσπῶν ἰδίαις χερσὶ τὴν ψυχὴν τῶν κατακυρωθέντων εἰς αὐτὸν ἀνθρώπων καὶ φέρων ταύτην εἰς τὸ ὑπὸ τὴν γῆν βασίλειον αὐτοῦ. Εἶναι αὐτὸς ὁ Θάνατος, ἡ προσωποποιία τοῦ ἀμεταβλήτου φυσικοῦ νόμου, εἰς ὃν ὑπόκεινται πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ζῶντες.»

(Bernhard Schmidt)

207

Κάτου 'ς τὰ Τάρταρα τῆς γῆς, τὰ κρυοπαγωμένα,
μοιρολογοῦν οἱ λυγεραῖς καὶ κλαῖν τὰ παλληκάρια.
«Τάχα νὰ στέκῃ ὁ οὐρανός, νὰ στέκῃ ὁ 'Απάνου κόσμος,
νὰ στέκουν τὰ χοροστασιά, σὰν ποῦ ἦτανε καὶ πάντα,
νὰ λειτουργειῶνται οἱ ἐκκλησιαῖς, νὰ ψέλνουν οἱ παπᾶδες;»

Στ. 4. ***χοροστασιὰ*** *χοροστάσια, ἁπλώματα ὅπου χορεύουν.*

208

Τώρα 'ς τὸν ἀποχωρισμὸ τρεῖς ποταμοὺς διαβαίνω,
ὁ ἕνας χωρίζει ἀντρόγενα, κι' ὁ ἄλλος χωρίζει ἀδέρφια,
κι' ὁ τρίτος φαρμακερὸς τὴ μάνν' ἀπ' τὰ παιδιά της.

209

Γιὰ πές μου, τί τοῦ ζήλεψες αὐτοῦ τοῦ Κάτου Κόσμου;
Εὐτοῦ βιολιὰ δὲν παίζουνε, παιγνίδια δὲ βαροῦνε,
εὐτοῦ συδυὸ δὲν κάθουνται, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
εἶναι κ' οἱ νιοὶ ξαρμάτωτοι, κ' οἱ νιαῖς ξεστολισμέναις,
καὶ τῶν μαννάδων τὰ παιδιὰ σὰ μῆλα ῥαβδισμένα.

Στ. 3. ***συδυὸ-συντρεῖς*** *δύο ὁμοῦ, τρεῖς ὁμοῦ.* *Στ. 5.* ***ῥαβδισμένα***=*ἀποσπασθέντα τοῦ δένδρου διὰ ῥαβδισμῶν καὶ ἐστρωμένα κατὰ γῆς.*

210

[Ὁ Ἀντρειόβλαχος, ἢ ὡς αἱ ἄλλαι παραλλαγαὶ τὸν λέγουν, ὁ Τάταρης, εἶναι ὁ Χάρος, διότι τὸ τραγοῦδι εἶναι ἀλληγορικόν, ἀναφερόμενον εἰς καλλίτεκνον μητέρα, τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος ἐστέρησεν ὅλα τὰ τέκνα της.]

Ἄσπρε σταυραϊτέ, πανώρια γερακίνα,
τί εἶδες τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλὰ ποῦ τρέχεις;
—Θάλασσαις πικραῖς, καράβια βουρκωμένα,
κάτου 'ς τὸ Μοριά, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι,
σέρνει ὁ Ἀντρειόβλαχος ἐννιὰ ἀδερφοὺς δεμένους
σὲ μιὰν ἅλυσο, σὲ μιὰ μακρειὰ ἁλυσίδα.
Πάει κ' ἡ μάννα τους, κοντὰ περικαλιῶντα.
«Φέντη Ἀντρειόβλαχε, ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
χάρισε κ' ἐμὲ κανέν' ἀπ' τὰ παιδιά μου,
τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
ἢ τὸν Κωσταντῆ, ποῦ εἶν' ἀρρεβωνιασμένος.»
Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο.
«Τάχ' το, ἡ μάννα μου, πῶς ἤσουνα μηλίτσα,
ἄνθισες μικρή, καὶ κάρπισες μεγάλη,
φύσηξε βοριᾶς, σ' τὰ τίνιαξε τὰ μῆλα.»

Στ. 5. ***Ἀντρειόβλαχος*** *ὁ ἀνδρεῖος Βλάχος, ἤτοι ὁ ἀνδρεῖος καὶ ἅμα σκαιὸς καὶ τραχύς.* *Στ. 13.* ***Τάχ' το***=*τάξε το (τὸ ῥῆμα τάζω, τάσσω), ὑπόθεσε.* ***ἡ μάννα μου*** *κλητική.*

211

Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, καλότυχοί εἶν' οἱ κάμποι,
ποῦ Χάρο δὲν ἀκαρτεροῦν, φονιᾶ δὲν περιμένουν,
μόν' περιμένουν ἄνοιξη, τὄμορφο καλοκαῖρι,
νὰ πρασινίσουν τὰ βουνά, νὰ λουλουδοῦν οἱ κάμποι.

212

[Μοιρολόγι εἰς νέον ἀποθανόντα τὴν ἄνοιξιν. Τοῦτο λέγεται ὅτι ἐτραγούδησε καὶ ὁ Διᾶκος ἀπαγόμενος εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης του.]

Γιὰ ἰδὲς καιρὸν ποῦ διάλεξε ὁ Χάρος νὰ σὲ πάρῃ,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριὰ καὶ βγάζει ἡ γῆς χορτάρι.

213

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟ

Ὁ Χάρος ἔκατσε ψηλὰ καὶ τραγουδεῖ πανώρια,
λέει τραγούδια τσῆ χαρᾶς καὶ περισσοκαυκᾶται.
«Γιὰ ἰδὲ σπίθιαν τὰ ῥήμαξα κι' αὐλαῖς ἀράχνιασά τσοι,
καὶ ἀδέρφια ποῦ ξεχώρισα, ποῦ σαν ἀγαπημένα,
κ' οἱ στράταις καμαρώναν τα κι' ὁ κόσμος ἔτρεμέν τα·
χώρισα μάνναις πὸ παιδιά, παιδιὰ ποὺ τσοὶ μαννάδες,
ἐχώρισα κι' ἀντρόϋνα ποῦ σαν ἀγαπημένα.»

214

(ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ)

[Τὴν ἐπιθανάτιον ἀγωνίαν φαντάζεται ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὡς πάλην τοῦ θνήσκοντος πρὸς τὸν Χάρον, ἐξ οὗ καὶ αἱ φράσεις *παλεύει μὲ τὸ Χάρο, χαροπαλεύει, εἶναι 'ς τὸ χαροπάλεμα* ἐπὶ τοῦ ψυχορραγοῦντος. Παραπλήσιαι φράσεις φέρονται καὶ εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἀλλ' ἐνῷ ἐν ταύταις ἔχουν ἁπλῶς τροπικὴν σημασίαν, ἐν τῇ ἑλληνικῇ διατηρεῖται ὁπωσδήποτε καὶ ἡ μυθολογικὴ παράστασις, συνυπονοουμένης ἀληθοῦς σωματικῆς πάλης. Ἡ ἔκβασις τοῦ τοιούτου ἀγῶνος δὲν εἶναι ἀμφίβολος. Ἐν τῇ πάλῃ πρὸς τὸν δαίμονα τοῦ θανάτου ὑποκύπτει μοιραίως καὶ ὁ ἀνδρειότατος τῶν θνητῶν. Οὕτω καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ἀπέθανε καὶ ὁ Διγενής, τὸ δὲ περὶ τούτου ᾆσμα εἶναι τὸ πρότυπον πρὸς τὸ ὁποῖον προσηρμόσθησαν τὰ λοιπὰ περὶ τῆς πάλης ἄλλων ἀνθρώπων πρὸς τὸν Χάρον.]

Λεβέντης ἐρροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια·
μὲ τὸ μαντῆλι 'ς τὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο.

Εἶχε τὸ φέσι του στραβὰ καὶ τὰ μαλλιὰ κλωσμένα,
κ' ἔστριφτε τὸ μουστάκι του καὶ ψιλοτραγουδοῦσε.
Κι' ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ῥαχοῦλα,
καρτέρι πάει καὶ τὄβαλε 'ς ἕνα στενὸ σοκάκι.
«Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα.—Καλό 'ς το τὸ λεβέντη.
Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;
—'Απὸ τὴ μάντρα μου ἔρχομαι, 'ς τὸ σπίτι μου πηγαίνω.
Πάου νὰ πάρω τὸ ψωμὶ καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεός, νά πάρω τὴν ψυχή σου.
—Χωρὶς ἀνάγκη κι' ἀρρωστιὰ ψυχὴ δὲν παραδίνω.
Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἁλῶνι,
κι' ἂ μὲ νικήσῃς, Χάροντα, νὰ πάρῃς τὴν ψὺχή μου,
κι' ἂ σὲ νικήσω πάλι ἐγὼ πήγαινε 'ς τὸ καλό σου.»

Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὥς τὸ βράδυ,
κ' ἐκεῖ 'ς τὸ γύρισμα τοῦ ἥλιοῦ ποῦ τρέμ' νὰ βασιλέψῃ,
ἀκοῦν τὸ νιὸ ποῦ βόγγυζε καὶ βαριαναστενάζει.
«Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω,
τί ἔχω τὰ πρόβατα ἄκουρα καὶ τὸ τυρὶ 'ς τὸ ζύγι,
τί ἔχω γυναῖκα παρανιὰ καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,
τί ἔχω παιδὶ κ' εἶναι μικρὸ κι' ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.
—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγειέται,
καὶ τἄρφανὸ πορεύεται κ' ἡ χήρα κυβερνειέται.»

215

(ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΙΟΥ)

Τρῶτε καὶ πίνετ' ἄρχοντες κ' ἐγὼ νὰ σᾶς δηγοῦμαι,
κ' ἐγὼ νὰ σᾶσε δηγηθῶ γιὰ ἕναν ἀντρωμένο,
γιὰ ἕνα νιόν, τὸν εἶδα γὼ 'ς τσοῖ κάμπους κ' ἐκυνήγα,
κυνήγα κ' ἐλαγώνευγεν ὁ νιὸς κι' ἀγριμολόγα.
'Σ τὸ γλάκιο πιάνει ὁ νιὸς λαγό, 'ς τὸ πῆδο πιάνει ἀγρίμι,
τὴν πέρδικα τὴν πλουμιστὴ ὀπίσω τὴν ἀφήνει.

Μὰ ὁ Χάροντας ἐπέρασε κ' ἦτονε μανισμένος·
«Ἔβγαλε, νιέ, τὰ ῥοῦχα σου καὶ θέσε τἄρματά σου,
δέσε τὰ χέρια σου σταυρό, νὰ πάρω τὴ ψυχή σου.

—Δὲ βγάνω γὼ τὰ ῥοῦχα μου, δὲ θέτω τἄρματά μου,
μηδὲ τὰ χέρια μου σταυρό, νὰ πάρῃς τὴ ψυχή μου.
Μ' ἄντρας ἐσύ, ἄντρας κ' ἐγώ, κ' οἱ δυὸ καλ' ἀντρωμένοι,
κι' ἄιντε νὰ πὰ ἀπαλαίψωμε 'ς τὸ σιδερὸν ἁλῶνι,
νὰ μὴ ῥαΐσουν βουνὰ καὶ νὰ χαλάσῃ ἡ χώρα.

Καὶ πάνε κι' ἀπαλεύγανε 'ς τὸ σιδερὸν ἁλῶνι.
Κ' ἐννιὰ φοραῖς τὸν ἔβαλεν ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.
Μ' ἀπάνω εἰς τς ἐννιὰ φοραῖς τοῦ Χάρο βαροφάνη.
Πιάνει τὸ νιὸ ποὺ τὰ μαλλιά, χάμαις τὸν γονατίζει·
«Ἄφις με, Χάρο, τὰ μαλλιά, καὶ πιάσ' μ' ἀποὺ τὴ μέση,
καὶ τοτεσὰς σοῦ δείχνω γὼ πῶς εἶν' τὰ παλληκάρια.
—'Αποκειδὰ τὰ πιάνω γὼ οὖλα τὰ παλληκάρια.
πιάνω κοπέλλαις ὄμορφαις, κι' ἄντρες πολεμιστάδες,
καὶ πιάνω καὶ μωρὰ παιδιὰ μαζὶ μὲ τσοῖ μαννάδες.»

Στ. 4. ***ἐλαγώνευγεν***=*ἐκυνήγει λαγοὺς* ***ἀγριμολόγαν*** *ἐκυνήγει ἀγρίμια (ἀγρίας αἶγας). Στ. 5.* ***γλάκιο***=*δρόμος, τρέξιμο. Στ. 8.* ***θέσε*** *ἀπόθεσε, βάλε κάτω.*

216

ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΘΙΩΤΗ

Ὄμορφο νιὸν ἐζύγωνεν ὁ Χάρος 'ς τὴ μαδάρα,
μά τον ὁ νιὸς ὀγλήγορος κι' ὁ Χάρος κουρασμένος,
καὶ παίρν' ὁ νιὸς τὸ ῥίζωμα κι' ὁ Χάρος τὴν πλαγιάδα.
Πάνω σὲ πλάκαν ἔκατσεν ὁ Χάρος διπλοπόδης,
κ' ἐσφύριζε κ' ἐφώνιαζεν ὁ Χάρος τοῦ στραθιώτη·
«Στραθιώτ' ἀνίμενε κ' ἐμέ, ποῦ θὰ σοῦ παραγγείνω.
—Χάροντα, κ' εἶντα μοῦ βαστᾷς κ' ἐγὼ νὰ σ' ἀνιμένω;
—Βαστῶ σου ντάργα καὶ σπαθὶ καὶ κόκκινο λουρίσκο,
βαστῶ καὶ τσῆ γυναίκας σου ὁλόμαυρα νὰ βάλῃ.»

Στ. 1. ***ἐζύγωνεν***=*κατεδίωκεν, ἠκολούθει κατὰ πόδας.* ***μαδάρα*** *ἀνωφερής, ὀρεινὸς τόπος. Στ. 3.* ***ῥίζωμα*** *ἡ ἀνωφέρεια.* ***πλαγιάδα*** *ἡ κατωφερὴς κλιτύς. Στ. 4.* ***διπλοπόδης*** *ἐπιθέσας τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ ἑτέρου. Στ. 5.* ***στραθιώτης*** *=ὁδοιπόρος (στράτα, ὁδός). Στ. 8.* ***ντάργα*** *ἀσπίδα.* ***λουρίσκος*** *ζώνη, θώραξ.*

217

ΤΗΣ ΛΥΓΕΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Ἡ Εὐγενοῦλα ἡ μοσκονιὰ κ᾽ ἡ μικροπαντρεμένη
ἐβγῆκε κ᾽ ἐπαινεύτηκε πῶς Χάρο δὲ φοβᾶται·
γιατί εἰν᾽ τὰ σπίτια της ψηλά, κι᾽ ὁ ἄντρας της παλληκάρι,
γιατί ἔχει τοὺς ἐννιὰ ἀδερφούς, τοὺς καστροπολεμίταις,
π᾽ ὅλα τὰ κάστρα πολεμοῦν κ᾽ οἱ χώραις παραδίνουν.
Κι᾽ ὁ Χάρος ὁποῦ τ᾽ ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαρυφάνη.
Μαῦρο πουλὶ νἐγίνηκε, σὰν ἄγριο χελιδόνι,
ἐβγῆκε κ᾽ ἐσαΐττεψε τὴ μοναχὴ τὴν κόρη
μέσ᾽ ᾽ς τὸ λιανὸ τὸ δάχτυλο ποῦ χε τὴν ἀρραβῶνα.

Κ᾽ ἐμπαινοβγαίνουν οἱ γιατροὶ καὶ γιατρεμὸ δὲ βρίσκουν,
κ᾽ ἐμπαινοβγαίνει ἡ μάννα της μὲ τὰ μαλλιὰ λυμένα.
«Τί ἔχεις, μαννοῦλα μου, καὶ κλαῖς, τί ἔχεις κι᾽ ἀναστενάζεις;
—Πεθαίνεις, Εὐγενοῦλα μου, καὶ τί μοῦ παραγγέλνεις;
—Σ᾽ ἀφήνω, μάννα, τό ἔχε γειὰ καὶ ντύσε με σὰ νύφη,
κι᾽ ὅταν θὰ σῦρθῃ ὁ Κωνσταντὴς νὰ μὴ μοῦ τὸν πικράνῃς,
μόν᾽ στρῶσ᾽ του γιόμα νὰ γευτῇ καὶ δεῖπνο νὰ δειπνήσῃ,
κι᾽ ἅπλωσε μεσ᾽ ᾽ς τὴν τσέπη μου καὶ πᾶρε τὸ κλειδί μου,
καὶ βγάλ᾽ τὸν ἀρραβῶνα του καὶ τὰ χαρίσματά του,
καὶ δῶσ᾽ του τα τοῦ Κωσταντῆ, ἀλλοῦ ν᾽ ἀρραβωνίσῃ,
ὡσὰν κ᾽ ἐγὼ παντρεύομαι, παίρνω τὸ Χάρον ἄντρα.»

Κι᾽ ὁ Κωσταντὴς ἐπρόβαλε ᾽ς τοὺς κάμπους καβαλλάρης,
μὲ δεκαπέντε φλάμπουρα, μ᾽ ἐννιὰ ζυγιαῖς παιχνίδια,
μὲ τετρακόσιους ἄρχοντες, πεζοὺς καβαλλαραίους.
Βλέπει μεγάλη σύναξη, ὁποῦ ναι μαζωμένοι.
«Γιὰ χαμηλῶστε, φλάμπουρα, πάψετε σεῖς, παιχνίδια,
γιατί σταυρὸς ἐπρόβαλε ἀπ᾽ τὸ πεθερικό μου·
γιὰ πεθερός μου πέθανε, γιὰ πεθερά μου χάθη,
γιὰ ἀπ᾽ τὰ γυναικαδέρφια μου κανένα νἐσκοτώθη.»
Καὶ τἄλογό του ἐβάρεσε ᾽ς τοῦ πεθεροῦ νὰ πάγῃ.

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ βαστοῦσε μοναστῆρι.
Βρίσκει τὸν πρωτομάστορη κ᾽ ἔκανε τὸ κιβοῦρι.
«Νὰ ζήσῃς, πρωτομάστορη, τίνος εἶν᾽ τὸ κιβοῦρι;

—Εἶναι τἀνέμου, τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ἀνεμοζάλης.
—Γιὰ πέ μου, πρωτομάστορη, καθόλου μὴ μοῦ κρύψῃς.
—Ποιὸς ἔχει γλῶσσα νὰ σ᾽ τὸ πῇ, στόμα νὰ σοῦ μιλήσῃ.
Τούτ᾽ ἡ φωτιὰ ποῦ σ᾽ ἄναψε, ποιὸς θὲ νὰ σοῦ τὴ σβήσῃ;
Ἡ Εὐγενοῦλα ἀπέθανε νἡπολυαγαπημένη.
—Νὰ ζήσῃς, πρωτομάστορη, κάμε το πιὸ μεγάλο,
Νά ναι πλατύ, νά ναι μακρύ, νά ναι γιὰ δυὸ νομάτους.»

Βιτσιὰ βαρεῖ τἄλογου του, ᾽ς τοῦ πεθεροῦ του πάει.
Βρίσκει παπᾶδες πὄψελναν, μοιρολογίστραις κλαίουν.
«Μεριὰ σταθῆτε, ψάλτηδες, μεριὰ μοιρολογίστραις!»
Χρυσὸ μαντῆλι σήκωσε τὴν εἶδε ἀπεθαμένη.
Σκύφτει, φιλεῖ γλυκά γλυκά, γλυκὰ τὴν ἀγκαλιάζει,
χρυσὸ μαχαῖρι νἔβγαλε νἀπ᾽ ἀργυρὸ φηκάρι,
ψηλὰ ψηλὰ τὸ σήκωσε καὶ ᾽ς τὴν καρδιὰ τὸ χώνει.

Ἐκεῖ ποῦ θάψανε τὸ νιὸ φύτρωσε κυπαρίσσι,
κ᾽ ἐκεῖ ποῦ θάψανε τὴ νιὰ ἐβῆκε καλαμιῶνα.
Αὐγογυρίζει ἡ καλαμιά, σκύφτει τὸ κυπαρίσσι.
Κ᾽ ἕνα πουλὶ κελάδαε, ᾽ς ἄλλο πουλὶ ξηγειῶνταν.
«Γιὰ δές τα τὰ κακόμοιρα, τὰ πολυαγαπημένα!
δὲ φιληθῆκαν ζωντανά, φιλειοῦνται πεθαμένα.»

Στ. 1. ***μοσκονιὰ*** *(ἐκ τοῦ μόσχος+νέα) κοσμητικὸν ἐπίθετον νεάνιδος· ἡ ἀποπνέουσα μόσχον.* *Στ. 4.* ***καστροπολεμίταις*** *(ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς καστροπολεμιτᾶδες) πολεμισταὶ πολιορκοῦντες καὶ κυριεύοντες φρούρια.* *Στ. 19. Κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ἀρραβῶνος ἐπιστρέφονται τὰ δῶρα τοῦ μνηστῆρος καὶ ὁ δακτύλιος τοῦ ἀρραβῶνος.* *Στ. 22. Ὁ Κωσταντὴς ἔρχεται μὲ τὸ συμπεθερειὸ νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους του. Ἡ γαμήλιος πομπὴ τοῦ γαμβροῦ ἔχει ἓν* ***φλάμπουρον*** *(σημαίαν, μαντήλιον ἢ ἄλλο ὕφασμα εἰς τὴν ἄκραν κοντοῦ) καὶ μουσικὰ ὄργανα* ***(παιχνίδια)****· ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ τὰ φλάμπουρα εἶναι πολλά, καὶ οἱ* ***ζυγιαῖς*** *(στοῖχοι, συστήματα, ζεύγη) τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἐπίσης.* *Στ. 27, 28. Βλέπων συνάθροισιν νεκρικῆς συνοδίας πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ πεθεροῦ του πείθεται ὅτι θάνατος ἐπῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν, καὶ εἰκάζει ὅτι ἢ ὁ ἕτερος τῶν γερόντων γονέων τῆς νύμφης ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θανάτου, ἢ τις τῶν γυναικαδέλφων του ἐκ βιαίου, διότι ἄλλο εἶδος θανάτου νέων ἀνδρῶν δὲν φαντάζεται. Οὐδὲ κἂν δ᾽ ὑποπτεύεται ὅτι πρόκειται περὶ τῆς μνηστῆς του.*

218

Γιατί εἶναι μαῦρα τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκωμένα;
Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, μήνα βροχὴ τὰ δέρνει;
Κι' οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, κι' οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει,
μόνε διαβαίνει ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμένους.
Σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπὸ μπροστά, τοὺς γέροντες κατόπι,
τὰ τρυφερὰ παιδόπουλα 'ς τὴ σέλλα ἀραδιασμένα.
Παρακαλοῦν οἱ γέροντες, κ' οἱ νέοι γονατίζουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα τὰ χέρια σταυρωμένα·
«Χάρε μου, διάβ' ἀπὸ χωριό, κάτσε σὲ κρύα βρύση,
νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερό, κ' οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα λουλούδια νὰ μαζώξουν.
—'Ανεὶ διαβῶ νἀπὸ χωριό, ἂν ἀπὸ κρύα βρύση,
ἔρχονται οἱ μάνναις γιὰ νερό, γνωρίζουν τὰ παιδιά τους,
γνωρίζονται τ' ἀντρόγενα καὶ χωρισμὸ δὲν ἔχουν.»

219

Ποιὸς ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ραΐση,
νὰ εἰπῶ τραγοῦδι χλιβερὸ καὶ παραπονεμένο·
μηδ' ἀπὸ χήραις τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπὸ παντρεμέναις,
τοῦ Χάρου ἡ μάννα τό λεγε, τό σουρνε μοιρολόγι.

«Πὄχουν παιδιά, ἃς τὰ κρύφουνε, κι' ἀδέρφια, ἃς τὰ φυλάξουν,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύψουνε τοὺς ἄντρες,
γιατ' ἔχω γιὸ κυνηγητή, γιατὶ ἔχω γιὸ κουρσάρο·
ὁλο τοῖς νύχταις περπατεῖ καὶ τοῖς αὐγαῖς κουρσεύει,
κι' ὁπὄβρῃ τρεῖς παίρνει τοὺς δυό, κι' ὁπὄβρῃ δυὸ τὸν ἕνα,
κι' ὁπὄβρῃ κ' ἕνα μοναχό, κεῖνον τὸν ξεκληρίζει.»

Μά νά τον καὶ κατέβαινε 'ς τοὺς κάμπους καβελλάρης.
Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τἄλογό του,
σέρνει στελέττα δίκοπα, σπαθιὰ ξεγυμνωμένα,
στελέττα τά χει γιὰ καρδιαῖς, σπαθιὰ γιὰ τὰ κεφάλια.

Στ. 13. στελέττο καὶ στιλέττο=ἐγχειρίδιον, μαχαίριον (λ. ἰταλ.).

220

(ΤΟ ΔΕΙΠΝΟ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ)

[Κατὰ τὰς παλαιὰς δοξασίας τῶν γερμανικῶν λαῶν τὰ δάκρυα τῶν οἰκείων ἐνοχλοῦν τὸν νεκρὸν ἐν τῷ τάφῳ, διότι ὡς θρόμβοι αἵματος κατασταλάζουν εἰς τὰ στήθη του. Τοιαύτη δοξασία εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. 'Αλλ' ἓν μοιρολόγιον ἐκφράζει τὴν ἰδέαν, ὅτι ἀπὸ τὰ πολλὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα καθ' ἑκάστην ἐπὶ τοῦ τάφου ἐνδεχόμενον νὰ ἐξαφνισθῇ ὁ νεκρὸς καὶ νὰ γυρίσῃ πίσω. Τὸ δὲ κατωτέρω μοιρολόγιον, διὰ πλαστικῆς διασκευῆς τῆς ἰδέας τοῦ ἐξαφνισμοῦ, σκοπεῖ νὰ ὑποδείξῃ παραστατικῶς τὴν ἀνάγκην τοῦ περιορισμοῦ τῶν θρήνων διὰ τῆς διακοπῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅπως οἱ πενθοῦντες δύνανται νὰ διέλθουν ἀτάραχον τὴν νύκτα.]

Παρακαλῶ σε, μάννα μου, μιὰ χάρη νὰ μοῦ κάμῃς,
ποτέ σου γέρμα τοῦ γήλιου μὴν πιάνῃς μοιρολόγι,
γιατὶ δειπνάει ὁ Χάροντας, μὲ τὴ Χαρόντισσά του.
Κρατῶ κερὶ καὶ φέγγω τους, γυαλὶ καὶ τοὺς κερνάω,
κι' ἄκουσα τὴ φωνοῦλα σου κ' ἐσπάραξε ἡ καρδιά μου,
καὶ μοῦ ραγίστη τὸ γυαλὶ καὶ τὸ κερὶ μοῦ σβήστη,
καὶ στάζει ἡ στάλα τοῦ κεριοῦ μέσ' 'ς τοὺς ἀποθαμένους,
καίει τῶν νυφάδων τὰ χρυσά, τοῦ νιῶνε τὰ στολίδια.
Θυμώνει ὁ Χάρος μὲ τὰ μέ, 'ς τὴ μαύρη γῆς μὲ ρήχνει,
τὸ στόμα μ' αἷμα γιόμισε, τάχεῖλι μου φαρμάκι.

221

Ἥλιε μου καὶ τρισήλιε μου καὶ κοσμογυριστή μου,
ψὲς ἔχασα μιὰ λιγερή, μιὰ ἀκριβοθυγατέρα·
νὰ μὴ τὴν εἶδες πουθενά, νὰ μὴ τὴν ἀπαντῆσες;
—'Εψὲς προχτὲς τὴν εἶδηκα 'ς τοῦ Χάρου τὸ σαράϊ.
'Ο Χάρος ἔτρωγε ψωμί, κ' ἡ κόρη τὸν κερνοῦσε,
κ' ἐτρέχαν τὰ ματάκια της σὰ μαρμαρένια βρύση,
κ' ἔτρεμε κ' ἡ καρδοῦλα της σὰ μῆλο μαραμμένο.
Κι' ἀπὸ τὸ συχνοκέρασμα τῆς πέφτει τὸ ποτῆρι,
μάιτε σὲ πέτρα βάρεσε, μάιτε σὲ καλντιρίμι,
μέσα 'ς τοῦ Χάρου τὴν ποδιὰ ἔπεσε κ' ἐρραΐστη.
Τοῦ Χάρου κακοφάνηκε, γυρίζει καὶ τῆς λέει.
«Τί ἔχεις, κόρη, ποῦ χλίβεσαι καὶ χύνεις μαῦρα δάκρυα,
καὶ τρέχουν καὶ τὰ μάτια σου σὰ μαρμαρένια βρύση;
Μὴ σὲ πονεῖ ὀχ τὴ μάννα σου, νὰ στείλω νὰν τη φέρω;

—Δὲ μὲ πονεῖ ὀχ τὴ μάννα μου, μὴ στέλνῃς νὰν τὴ φέρῃς.
—Μὴ σὲ πονεῖ ὀχ τἀδέρφια σου, νὰ στείλω νὰν τὰ φέρω;
—Δὲ μὲ πονεῖ ὀχ τἀδέφια μου, μὴ στέλνῃς νὰν τὰ φέρῃς,
μὸν μὲ πονεῖ ὀχ τὸ σπίτι μου κι' ὀχ τὸν ἀπάνω κόσμο.
—Ἂ σὲ πονῇ τὸ σπίτι σου, πλιὰ δὲν τὸ μεταβλέπεις.»

222

(Η ΛΥΓΕΡΗ ΣΤΟΝ ΑΔΗ)

Καλὰ τό χουνε τὰ βουνά, καλόμοιρ' εἶν' οἱ κάμποι,
ποῦ Χάρο δὲν παντέχουνε, Χάρο δὲν καρτεροῦνε,
τὸ καλοκαῖρι πρόβατα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνια.

Τρεῖς ἀντρειωμένοι βούλονται νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν Ἅδη.
Ὁ ἕνας νὰ βγῇ τὴν ἄνοιξη, κι' ὁ ἄλλος τὸ καλοκαῖρι,
κι' ὁ τρίτος τὸ χινόπωρο, ὁποῦ εἶναι τὰ σταφύλια.
Μιὰ κόρη τοὺς παρακαλεῖ, τὰ χέρια σταυρωμένα.
«Γιὰ πᾶρτε με, λεβέντες μου, γιὰ τὸν Ἀπάνου κόσμο.
—Δὲν ἠμποροῦμε, λυγερή, δὲν ἠμποροῦμε, κόρη.
Βροντομαχοῦν τὰ ῥοῦχα σου κι' ἀστράφτουν τὰ μαλλιά σου,
χτυπάει τὸ φελλοκάλιγο καὶ μᾶς ἀκούει ὁ Χάρος.
—Μὰ γὼ τὰ ῥοῦχα βγάνω τα καὶ δένω τὰ μαλλιά μου,
κι' αὐτὸ τὸ φελλοκάλιγο μέσ' 'ς τὴ φωτιὰ τὰ ῥήχνω.
Πᾶρτε με ἀντρεϊωμένοι μου, νὰ βγῶ 'ς τὸν Πάνω κόσμο,
νὰ πάω νὰ ἰδῶ τὴ μάννα μου πῶς χλίβεται γιὰ μένα.
—Κόρη μου ἐσένα ἡ μάννα σου 'ς τὴ ῥοῦγα κουβεντιάζει.
—Νὰ ἰδῶ καὶ τὸν πατέρα μου πῶς χλίβεται γιὰ μένα.
—Κόρη μου, κι' ὁ πατέρας σου 'ς τὸ καπελειό εἶν' καὶ πίνει.
—Νὰ πάω νὰ ἰδῶ τἀδέρφια μου πῶς χλίβονται γιὰ μένα.
—Κόρη μου ἐσέν' τἀδέρφια σου ῥίχτουνε τὸ λιθάρι.
—Νὰ ἰδῶ καὶ τὰ ξαδέρφια μου πῶς χλίβονται γιὰ μένα.
—Κόρη μου, τὰ ξαδέρφια σου μέσ' 'ς τὸ χορὸ χορεύουν.»

Κ' ἡ κόρη νἀναστέναξε βαθιὰ 'ς τὸν Κάτω κόσμο,
κι' ἀνάψανε τὰ καπελειά, κ' ἐκάησαν οἱ ῥούγαις,
ἐκάη καὶ τὸ λιθόρεμα, πὄρριχταν τὸ λιθάρι,
ἐκάη κ' ἡ δίπλη τοῦ χοροῦ, π' ἐχόρευε ἡ γενιά της.

Στ. 10. ***βροντομαχοῦν*** *κάμνουν κρότον.* *Στ. 11.* ***φελλοκάλιγο*** *ἐλαφρὸν καλίγιον (ὑπόδημα) μὲ τοὺς πάτους ἐκ φελλοῦ.* *Στ. 16.* ***ῥοῦγα*** *ὁδός.*

ΓΝΩΜΙΚΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Χαρῆτε νιοί, χαρῆτε νιαῖς, κ' ἡ ἡμέρα ὁλοβραδιάζει,
κι' ὁ Χάρος ταῖς ἡμέραις μας μιὰ μιὰ ταῖς λογαριάζει.
Τραύα τὸ χορὸ κι' ἂς πάῃ,
μαύρη γῆς θενὰ μᾶς φάῃ.
Δὲν ἔχει ὁ Χάρος διάκριση, δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη,
παίρνει παιδιὰ ἀπὸ τὸ βυζί, γερόντους δὲν ἀφήνει.
Ἂς χορέψουμε γιατί,
ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ.
Χαρῆτε νιοί, χαρῆτε νιαῖς τὰ δροσερά σας νιᾶτα,
γιατί θενά ρθῃ ἕνας καιρὸς νὰ τὰ πλακώσῃ ἡ πλάκα.
Ἂς χορέψουμε κι' ἂς πάῃ,
τούτη ἡ γῆς ποῦ θὰ μᾶς φάῃ.
Χαρῆτε νιοί, χαρῆτε νιαῖς, τοῦ χρόνου ποιὸς θὰ ζήσῃ;
κι' ὁ Χάρος ἔχει ἀπόφαση, ψυχὴ νὰ μὴν ἀφήσῃ.
Ἄιντε δῶστε της νὰ πάρῃ,
δῶστε της μὲ τὸ ποδάρι.
Τούτ' ἡ γῆς ποῦ τὴν πατοῦμε,
ὅλοι μέσα θενὰ μποῦμε·
τούτ' ἡ γῆς μὲ τὰ χορτάρια
τρώγει νιαῖς καὶ παλληκάρια·
τούτ' ἡ γῆς μὲ τὰ λουλούδια
τρώγει νιαῖς καὶ κοπελλούδια·
τούτ' ἡ γῆς θὰ φάῃ καὶ μένα
ποῦ μ' ἔχει ἡ μαννοῦλα μ' ἕνα.
Τούτ' ἡ γῆς ποῦ θὰ μὲ φάῃ,
βάρτε την μὲ τὸ ποδάρι.

224

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΤΟΥΝΙΑ

Χαρῆτε, νιοί, τοῖς ὄμορφαις καὶ νιαῖς τὰ παλληκάρια,
καὶ σεῖς οἱ χαμογέροντες, χαρῆτε τὰ παιδιά σας.
Σὰν τὄνειρο ποῦ εἶδα χτές, κοντὰ νὰ ξημερώσῃ,
ἔτσ' εἶναι τοῦτος ὁ ντουνιᾶς, ὁ ψεύτικος ὁ κόσμος.
'Σ αὐτὸν τὸν κόσμο ποῦ μαστε ἄλλοι τὸν εἶχαν πρῶτα,
'ς ἐμᾶς τὸν παραδώσανε κι' ἄλλοι τὸν καρτεροῦνε.
Καλότυχά εἶναι τὰ βουνά, ποτέ τους δὲ γερνᾶνε,
τὸ καλοκαῖρι πράσινα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνι,
καὶ καρτεροῦν τὴν ἄνοιξη, τὄμορφο καλοκαῖρι,
νὰ μπουμπουκιάσουν τὰ κλαριά, ν' ἀνοίξουνε τὰ δέντρα,
νὰ βγοῦν οἱ στάναις 'ς τὰ βουνά, νὰ βγοῦν κ' οἱ βλαχοπούλαις,
νὰ βγοῦν καὶ τὰ βλαχόπουλα, λαλῶντας τοῖς φλογέραις.

225

Μὰ γὼ τὸν ἥλιο ἀνάμωσα, ποτὲ μὴν τραγουδήσω,
καὶ τώρα γιὰ τοὺς φίλους μου θὰ βγάλω ἕνα τραγοῦδι,
θὰ εἰπῶ τραγοῦδι θλιβερὸ καὶ παραπονεμένο.
Γιὰ φάτε, πιῆτε, φίλοι μου, χαρῆτε νὰ χαροῦμε,
τοῦτον τὸ χρόνο τὸν καλό, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξέρει,
γιὰ ζοῦμε, γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ 'ς ἄλλον κόσμο πάμε.

Στ. 1. ***τὸν ἥλιο ἀνάμωσα*** *= ὤμοσα, ἔβαλα ὅρκο 'ς τὸν ἥλιο.*

226

Ο ΞΕΝΙΤΕΜΟΣ

'Αδέρφ' εὐτὸς ὁ λοϊσμὸς κ' εὐτὴ ἡ μεγάλ' ὀδύνη,
ὥστε νὰ βρίσκεσ' ἐπαδὰ 'ς τὴ χώρα δὲ σ' ἀφήνει.
Πάντα θενὰ σὲ τυραννᾷ, χειμῶνα καλοκαῖρι,
ἂν δὲ μακρύνῃς ἀπὸ πά, νὰ πάῃς 'ς ἄλλα μέρη·

ποῦ νά ἰδῇς τόπους ὄμορφους, ποῦ δὰ δὲν τσοὶ κατέχεις,
γιατ' εἶσαι μ' ἕνα λοϊσμό, πάντα μιὰν ἔγνοιαν ἔχεις·
νὰ ἰδῇς 'ς τὰ ξένα, 'ς τὰ μακριά, τί κάνουν, πῶς περνοῦνε,
εἶντα λογῆς πορεύγουνται κ' εἶντα λογῆς μιλοῦνε·
νὰ ἰδῇς ἀντέθια ἀλλωνῶν εἶντα λογῆς ἀλλάσσουν,
πῶς πράσσουν εἰς τὰ νιόταν των, πῶς πράσσουν τὰ γεράσουν.
Βρύσαις νὰ ἰδῇς καὶ ποταμούς, χώραις, χωριὰ καὶ δάση,
νὰ σοῦ φανῇ παράξενο ὁ κόσμος πῶς ἀλλάσσει.

Στ. 5. ***δὲν τσοῖ κατέχεις*** *=δὲν τοὺς γνωρίζεις, ἄγνωστους.* *Στ. 8.* ***εἶντα λογῆς πορεύγουνται*** *(πορεύονται)=τίνι τρόπῳ διάγουσι.* *Στ. 9.* ***ἀντέθια*** *=ἤθη.* *Στ. 10.* ***πράσσουν*** *=συχνάζουν, φοιτῶσι.* ***νιόταν*** *=νιάτα.*

227

Ο ΜΠΙΣΤΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣ

Οὖλον τὸν κόσμο γύρεψα, πονέντε καὶ λεβάντε,
νὰ βρῶ να φίλο μπιστικὸ σὰν καὶ τὸν ἀπατό μου.
Δὲν ηὖρα φίλο μπιστικό, μηδ' ἀδερφὸ καλλιάν του,
σὰν τὸ σπαθάκι μ' ἀδερφό, σὰν τὸ πουγγί μου φίλο.
Κι' ὅπου καβγᾶς καὶ πόλεμος, πολέμα σὺ σπαθί μου,
κι' ὁποῦ ναι γάμος καὶ χαρά, ξόδιαζε σὺ πουγγί μου.

228

ΟΙ ΜΑΔΑΡΙΤΑΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΩΜΕΡΙΤΑΙΣ

Καϋμὸς 'ς τσοῖ νιοὺς ποῦ γεύγουνται κάτω 'ς τὸ κατωμέρι
καὶ τρῶν τοῦ κόσμου τὰ καλά, τσῆ χώρας τὰ ξαρέσια,
καὶ κάνουν ὄψη καὶ μορφὴ ὡς εἶν' ἡ κολισαύρα!
Χαρὰ 'ς τσοῖ νιοὺς ποῦ γεύγουνται ἀπάνω 'ς τὴν μαδάρα
καὶ τρῶν τὰ πάχνη τοῦ χιονιοῦ, τὸ δροσερὸν ἀέρι,
καὶ κάνουν ὄψη ὄμορφη ὡς εἶν' τὸ πορτοκάλι.

Μαδαρίταις *ὀρεινοί,* ***Κατωμερίταις*** *=πεδινοί.*
Στ. 1. ***γεύγουνται*** *=γεύονται.* ***κατωμέρι*** *=τὸ κάτω μέρος, ἡ πεδιάς.* *Στ. 2.* ***ξαρέσια*** *=ἐκλεκτὰ ἐδέσματα.* *Στ. 3.* ***κολισαύρα*** *=σαύρα.* *Στ. 4.* ***μαδάρα*** *=ὄρος, ὀρεινὸς τόπος.*

229

(ΠΟΙΟΣ ΝΑ ΣΕΡΝΗ ΤΟ ΧΟΡΟ)

Τρία πουλιὰ λαλοῦσαν ψηλὰ ᾽ς τὸν οὐραγό·
ποιὸς θέλει κι᾽ ἀγαπάει νὰ σέρνῃ τὸ χορὸ
πρέπει νά εἶναι λεβέντης καὶ νά εἶναι κι᾽ ὄμορφος,
νά χῃ τὰ μάτια μαῦρα, τὸ μπόϊ του ψηλό,
νὰ σειέται νὰ λϋέται, σὰν τὸ βασιλικό.

Στ. 5. λϋέται=λυγίζεται.

230

Πρίχου νὰ γίνῃ τὸ κακὸ καὶ τελειωθῇ τὸ πρᾶμα,
πρέπει νὰ σέβεται κανεὶς νὰ μὴ γενῇ τὸ σφάλμα·
μὰ σὰ γενῇ τὸ σφάλσιμο, καλὸ ποτὲ δὲν κάνουν,
χίλια σαπούνια καὶ νερὰ τὸ στίμα δὲν τὸ βγάνουν.

Στ. 2. σέβεται (σέβομαι) φυλάσσεται. Στ. 4. στίμα (στίγμα)=κηλίς.

231

Ο ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ

Ποῦ πάεις, ποῦ πᾶς, ἁμαρτωλέ, ποῦ πᾶς, κριματισμένε;
τὸ λάδι σου εἶναι νερό, καὶ τὸ κερί σου ξύλο,
καὶ τὸ λιβάνι, ποῦ κρατεῖς κουφάλα ναι κ᾽ ἐκεῖνο.
῎Αμε νὰ ντύσῃς ἀρφανά, ἄμε νὰ ντύσῃς ξένα,
νὰ ντύσῃς καὶ τὰ νιόπαντρα τὰ φτωχοπαντρεμένα,
τότες καὶ σύ, ἁμαρτωλέ, θὰ σώσῃς τὴν ψυχή σου.

232

῾Ο δυόσμος κι᾽ ὁ βασιλικὸς καὶ τἄσπρο καρυοφύλλι,
αὐτὰ τὰ τριὰ μαλώνανε τὸ ποιὸ μυρίζει κάλλιο.
Πετειέται τὸ τριαντάφυλλο, τὸ μοσκομυρουδᾶτο.
«Σωπᾶτε, βρωμολούλουδα καὶ σεῖς βρωμοβοτάνια.
τί ἐγώ εἶμαι τὸ τριαντάφυλλο τῆς ἄνοιξης στολίδι.
ποῦ τὸ χειμῶνα κρύβομαι ᾽ς τῆς ἀγκαθιᾶς τὴ ῥίζα.
τὸ Μάη τὸ μῆνα φαίνομαι σὲ νιοῦ γαμπροῦ κεφάλι.
σὲ παντρεμένης γόνατα, ᾽ς τοῦ κοριτσιοῦ τὸν κόρφο.
᾽ς τῆς χήρας τὸ προσκέφαλο βραδιάζω ξημερώνω.»

233

ΛΙΑΝΟΤΡΑΓΟΥΔΑ

α΄.

῾Ο κόσμος εἶν᾽ ἕνα δεντρί, κ᾽ ἐμεῖς τὸ πωρικό του,
ὁ Χάρος εἶναι τρυγητὴς καὶ παίρνει τὸ ἀνθό του.

β΄.

῎Ηθελα νά ἤμουν ὄμορφος, νὰ ἤμουν καὶ παλληκάρι,
νά ἤμουνα καὶ τραγουδιστής, δὲν ἤθελα ἄλλη χάρη.

Τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνδρὸς ἔγκειται εἰς τὰ τρία ταῦτα, τὸ κάλλος, τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν περὶ τὸ ᾆσμα δεινότητα. Παραπλήσιον διατυπώνει τῶν ἀρχαίων ῾Ελλήνων τὸ ἰδεῶδες τὸ γνωστότατον σκόλιον ὅπερ ἀποδίδεται εἰς τὸν Σιμωνίδην· κατὰ τοῦτο τἄριστα εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἡ ὑγεία, τὸ κάλλος, ὁ ἔντιμος πλοῦτος καὶ ἡ μετὰ φίλων διασκέδασις.

γ΄.

῾Αποῦ ναι νιὸς καὶ δὲν πετᾷ μὲ τοῦ βορρᾶ τὰ νέφη,
εἶντα τὴ θέλει τὴ ζωὴ ᾽ς τὸν κόσμο νὰ τὴν ἔχῃ!

δ΄.

Θεὲ μεγαλοδύναμε, θέλω νὰ σ᾽ ἀρωτήσω,
τὰ νιᾶτα ποῦ μᾶς ἔδωτσες γιάντα τὰ παίρνεις πίσω;

ε΄.

Ματάκια πού δὲ φαίνονται, χείλι πού δὲν ξηγᾶται,
κορμὶ πού δὲ συχνοπερνάει γλήγορα λησμονᾶται.

ς΄.

Μὴν τὰ πετᾶς τὰ λόγια σου σὰν τᾶχερο ’ς τ’ ἀλῶνι.
γιατί τὰ παίρνει ὁ δαίμονας καὶ ποιὸς τὰ συμμαζώνει;

ζ΄.

Τὰ λόγια σου, πρὶν νὰ τὰ πῆς, μέτρα τα ἕνα ἕνα,
καὶ τῆς καρδιᾶς σου τὰ κλειδιὰ μὴ δίνῃς ’ς τὸν καθένα.

η΄.

Ὅποιος ἀγαπάει τὰ ῥόδα πρέπει νά χῃ ὑπομονή,
ὅταν τὸν τρουπᾶν τἀγκάθια νὰ μὴ λέγῃ πῶς πονεῖ.

θ΄.

Ὅποιος ψηλὰ ψηλὰ πετᾷ ’ς τὸν οὐρανὸ νὰ φτάξῃ,
’ς τὸ χαμηλότερο δεντρὶ τοῦ γράφ’ ὁ Θεὸς νὰ κάτσῃ.

ΕΡΓΑΤΙΚΑ

ΚΑΙ

ΒΛΑΧΙΚΑ

234

[Τὰ ἐργατικὰ τραγούδια σκοπὸν ἔχουν διὰ τῆς συμφωνίας τοῦ ρυθμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰς ρυθμικὰς κινήσεις τοῦ ἐργάτου νὰ εὐκολύνουν τὴν ἐργασίαν, κανονίζοντα τὴν ἐνέργειαν τῶν μυῶν καὶ ἐμποδίζοντα τὴν ἄχρηστον σπατάλην μυϊκῆς δυνάμεως. Τὸ παλαιότατον καὶ γνωστότατον παράδειγμα τούτων εἶναι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μυλικὸν ᾆσμα: «Ἄλει, μύλα, ἄλει· καὶ γὰρ Πίττακος ἄλει, μεγάλας Μυτιλάνας βασιλεύων». Ὁμοία εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ὅλων τῶν σημερινῶν ἑλληνικῶν τοιούτων τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα τραγουδοῦν ὅταν ἀλέθουν μὲ τὸν χειρόμυλον. Τὸ κατωτέρω ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι ηὐτοσχεδιάσθη ἀπὸ μίαν μανιάτισσαν, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη ν' ἀλέσῃ μὲ τὸν χειρόμυλον διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ τὴν τροφὴν ἀποσπάσματος χωροφυλάκων, καταδιώκοντος τὸν φυγόδικον σύζυγόν της καὶ καταλύσαντος εἰς τὴν οἰκίαν της.]

Ἄλεθε, μύλο μου ἄλεθε,
βγάλε τἀλεύρια σου ψιλά,
τὰ πίτουρά σου τραγανά,
νὰ τρῶσι οἱ χωροφύλατσοι,
κι' ὁ νωματάρχης τὸ στουλί,
ποῦ κάθεται 'ς τὴν ἀγκωνή.

235

Τώρα εἶν' Ἀπρίλης καὶ χαρά, τώρα εἶναι καλοκαῖρι,
τὸ λὲν τἀηδόνια 'ς τὰ κλαριά, κ' οἱ πέρδικες 'ς τὰ πλάγια,
τὸ λὲν οἱ κοῦκοι 'ς τὰ ψηλά, ψηλὰ 'ς τὰ καταρράχια,
πὰν τὰ κοπάδια 'ς τὰ βουνά, νὰ ξεκαλοκαιριάσουν,
πὰν καὶ κοντὰ οἱ τσοπάνηδες, βαρῶντα τὴ φλογέρα,
νὰ τὰ τυροκομήσουνε καὶ τὴ νομὴ νὰ βγάλουν,
καὶ νὰ γιορτάσουν τὸ ἅη Γιωργιοῦ, νὰ ρήξουν 'ς τὸ σημάδι,
νὰ πιοῦν νερὸ ἀπὸ τὰ βουνά, νὰ πάρουν τὸν ἀέρα.

236

Βγῆκαν κλέφταις 'ς τὰ βουνά,
γιὰ νὰ κλέψουν ἄλογα,
κι' ἄλογα δὲν ηὗρανε,
προβατάκια πῆρανε.
    Καὶ πάνε, πάνε, πάν, (ἄιντε μαννοῦλα μ', πάν!)
    Ὢχ καϊμένος, ὢχ καϊμένος, ὢχ καϊμένος!
        Προβατάκια μ',
        κατσικάκια μ'!
            Βάι!

Πήρανε τἀρνάκια μου,
καὶ τὰ κατσικάκια μου,
πῆραν καὶ τὸ λάγιο ἀρνί,
ποῦ χε τὸ χρυσὸ μαλλί,
τἀσημένιο χαϊμαλί.
Καὶ πάνε, πάνε, πάν, ἄϊντε μαννοῦλα μ', πάν!
Ὤχ καϊμένος, ὤχ καϊμένος, ὤχ καϊμένος!
Προβατάκια μ'
λαγιαρνάκι μ'!
Βάϊ!

Πῆραν τὴν καρδάρα μου
ποῦ πηζα τὸ γάλα μου,
πῆραν τὴ φλογέρα μου
μέσ' ἀπὸ τὰ χέρια μου.
Καὶ πάνε, πάνε, πάν, ἄϊντε μαννοῦλα μ', πάν!
Ὤχ καϊμένος, ὤχ καϊμένος, ὤχ καϊμένος!
Καρδαρίτσα μ',
φλογερίτσα μ'!
Βάϊ!

Περκαλῶ σε, Παναγιά,
νὰ παιδέψῃς τὴν κλεψιά.
Ἄχ καὶ νὰ τοὺς πλάκωναν
καὶ νὰν τοὺς ξαρμάτωναν,
μέσα 'ς τὰ λημέρια τους
κείνους καὶ τὰ ταίρια τους!
Ὤχ καϊμένος, ὤχ καϊμένος, ὤχ καϊμένος!
Προβατάκια μ'
κατσικάκια μ'!
Βάϊ!

Ἄ βοηθήσῃ ἡ Παναγιὰ
καὶ παιδέψῃ τὴν κλεψιά,
καὶ νὰ ἰδῶ τὸ λάγιο ἀρνὶ
μέσα πάλι 'ς τὸ μαντρί,
τὴν ἡμέρα τὴ Λαμπρὴ
θενὰ ψήσω ἕν' ἀρνὶ
ποῦ νὰ πέφτῃ ἀπ' τὸ σουβλί.
Ὤχ καϊμένος, ὤχ καϊμένος, ὤχ καϊμένος!
Προβατάκια μ'
κατσικάκια μ'!
Βάϊ!

ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΑ

237

[Πρὸς δήλωσιν σφοδροῦ καὶ περιπαθοῦς ἔρωτος πρὸς τὴν ἀγαπωμένην γυναῖκα καὶ ἅμα ὑπερβολικῆς τιμῆς αὐτῆς, ἐκφράζει εἰς τὸ τραγοῦδι ὁ ἀνὴρ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν εἶχε μετουσιωμένην εἰς πολύτιμον ἱερὸν ἐγκόλπιον, ὅπως δύναται ἀδιαλείπτως νὰ τὴν φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ νὰ τῇ προσφέρῃ τὴν λατρείαν του. Ἀλλ' εἰς παραλλαγὴν τοῦ τραγουδίου καὶ ὁ ζηλότυπος σύζυγος, μέλλων ν' ἀποδημήσῃ, τοιαύτην μετουσίωσιν ἂν ἦτο δυνατὴ θὰ ἐθεώρει ἀσφαλῆ ἐγγύησιν τῆς συζυγικῆς πίστεως. Εἰς ἄλλην πάλιν παραλλαγήν, ὁποία ἡ ἑπομένη, καὶ ὁ ἀτυχὴς σύζυγος, ὁ ἔχων γυναῖκα ἄσχημον, προτιμᾷ ἀντὶ νὰ τὴν ἔχῃ ζῶσαν ἐνώπιόν του νὰ τὴν εἶχε μᾶλλον μετουσιωμένην εἰς ἄψυχον ὕλην, καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ λατρεύῃ αὐτὴν οὕτω ὡς ἱερὸν κειμήλιον.]

Ἀπρίλη Ἀπρίλη δροσερὲ καὶ Μάη μὲ τὰ λουλούδια,
ὅλον τὸν κόσμο ἐγέμισες λουλούδια καὶ καλούδια,
καὶ μένα βαρυφόρτωσες τὴν ἄσκημη γυναῖκα.
Νὰ τὴν πουλήσω δὲν μπορῶ, νὰ τὴ σκοτώσω κι' ὄχι.
Θὲ νὰ τὴν πάω 's τὸ χρυσικό, νὰ τὴν περιχρυσώσῃ,
νὰ φτειάσῃ γκόλφι καὶ σταυρό, σταυρὸ καὶ δαχτυλίδι,
τὸ δαχτυλίδι νὰ φορῶ, τὸ γκόλφι νὰ βασταίνω,
καὶ τὸ σταυρὸ νὰ προσκυνῶ, νὰ λὲν νὰ ζῇ ἡ ἀγάπη.

Στ. 4. ***νὰ τὴ σκοτώσω κι' ὄχι***=*εἶμαι ἀμφίρροπος ἂν πρέπει νὰ τὴν σκοτώσω ἢ ὄχι· σκέπτομαι νὰ τὴν σκοτώσω καὶ πάλιν μετανοῶ.*

238

Φίλοι, γιατὶ δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε;
Μήνα καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε;
στέλνουμε 's τοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε;
βαγένια ἔχουμε κι' ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν;
Μαγειρισσαις εἶν' κι' ἄλλαις καὶ τς ἀλλάζουμε.
Μήνα κ' ἡ καψονύφη δὲ σᾶς ἄρεσε;
Ἡ νύφη μας αὐτή εἶναι, δὲν ἀλλάζεται.

Στ. 8. ***Καψονύφη***=*ἡ καϊμένη νύφη, ἡ ταλαίπωρος νύφη.*

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Α'. Δημώδη ᾄσματα τῶν μέσων χρόνων.

Β'. Τραγούδια εἰς ἑλληνικὰς διαλέκτους.

Α΄. ΔΗΜΩΔΗ ΑΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1

ΕΠΙ ΤΗι ΔΙΑΦΥΓΗι ΤΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

1081

[Ὁ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, πληροφορηθεὶς τὰ τεκταινόμενα κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου ὑπὸ τῶν Σλαύων ἐμπίστων τοῦ αὐτοκράτορος Βορίλλου καὶ Γερμανοῦ, σκοπούντων διὰ δόλου νὰ ἑλκύσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐκεῖ νὰ ἐξορύξωσι τοὺς ὀφθαλμούς του, κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου (13 Φεβρουαρίου 1081)· ἔφθασε δε τὴν πρωΐαν τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας εἰς Τυρολόην τῆς Θρᾴκης, ὅπου ἡνώθη μετ' αὐτοῦ συναποστατῆσαν τὸ στράτευμα. — Τὸ ᾆσμα τὸ ὁποῖον ἐτραγῴδει τότε ὁ λαὸς ἐκθειάζων τὸ γεγονός, εἶναι σπουδαῖον ἱστορικὸν τεκμήριον, ἀποδεικνῦον τὸ ἀνυπόστατον τῆς κατὰ τοῦ Ἀλεξίου κατηγορίας, ὅτι ἐστασίασεν ἐκ φιλοδοξίας πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου καὶ ὄχι πιεσθεὶς ἐξ ἀναποδράστου ἀνάγκης.]

Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς,
χαρῆς Ἀλέξιε ἐννόησες το,
καὶ τὴν Δευτέραν τὸ πρωΐ
ὕπα καλῶς, γεράκι μου!

Παράφρασις. *Τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς, νὰ σὲ χαρῶ, Ἀλέξιε, τὸ ἐννόησες καὶ τὴ Δευτέρα τὸ πρωῒ πέταξε (ὕπαγε) καλά, γεράκι μου!*

*

2

ΚΑΤΑΛΟΓΙΝ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ

[Ἆσμα δημοτικὸν παρεμβεβλημένον εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ἔπος τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος πιθανῶς, «Τὰ κατὰ Λύβιστρον καὶ Ροδάμνην».]

Ἄγωρος μυριοφλόγιστος, ξένος ἐκ τὰ δικά του,
τὸν ἐκαταβασάνισε κόρης ὡραίας ἀγάπη,

ἔφυγεν ἐκ τὴν χώραν του καὶ ἀπὸ τὰ γονικά του.
καὶ εἰς ξένον τόπον περπατεῖ καὶ αἰχμάλωτος διαβαίνει.
Πόνους του κλαίουν τὰ δενδρά. θλίψαις του τὰ λιβάδια
καὶ ποταμοὶ τὰ δάκρυα του. βουνὰ τοὺς στεναγμούς του.
Ἀηδόνιν εἰς τὴν στράταν του νὰ κιλαδῇ, νὰ λέγῃ,
καὶ οἱ πόνοι τῆς καρδίας του καὶ οἱ ἀναστεναγμοί του
σιγίζουν το νὰ μὴ λαλῇ, καρδιόφωνον κρατοῦσι.
Ἔδε στρατιώτου συμφοράν, τὴν πάσχει διὰ φεδοῦλαν,
αὐτὸς ἔνε αἰχμάλωτος, ξένος εἰς ἄλλον τόπον.

Στ. 10. ***φεδοῦλα*** *ἢ* ***φουδοῦλα****=νεᾶνις.*

3

ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ

[Τὰ ***Καταλόγια*** εἶναι συλλογὴ ᾀσμάτων, τὴν ὁποίαν ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὁ Γερμανὸς Γουλιέλμος Βάγνερ τῷ 1879, ὑπὸ τὴν πεπλασμένην ἐπιγραφήν: ***Ἀλφάβητος τῆς ἀγάπης***. Ἀρίστη καὶ τελειοτάτη ἔκδοσις ταύτης εἶναι ἡ δημοσιευθεῖσα τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ τῶν γνωστῶν νεοελληνιστῶν D. C. Hesseling καὶ H. Pernot, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέθεσαν τὴν ἐπιγραφὴν ***Ἐρωτοπαίγνια*** Τὸ χειρόγραφον δ' ὅμως φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ***Καταλόγια, στίχοι περὶ ἔρωτος καὶ ἀγάπης***. Ἡ συλλογὴ περιλαμβάνει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκραιφνῶς δημοτικὰ ᾄσματα, ἀσημάντους δὲ μόνον μεταβολὰς καὶ προσθήκας ἐπέφερεν, ὡς φαίνεται, ὁ βιβλιογράφος ἢ οἱ πρὸ αὐτοῦ συλλογεῖς, ἂν συλλογεὺς δὲν ἦτο ὁ ἴδιος.]

Α΄

Ἂν ἤξευρα, κυράτσα μου, πότε θέλεις κινήση,
καὶ πόθεν θέλεις διαβῇ μὲ ταῖς ἀρχοντοπούλαις,
τὴν στράταν σου νὰ φύτεψα μηλαῖς καὶ κυδωνίτσαις,
καὶ νεραντζούλαις καὶ κιτραῖς καὶ δάφναις καὶ μυρσίναις,
τὸν δρόμον σου τριανταφυλλιαῖς, νὰ μὴ σὲ πιάνῃ ὁ ἥλιος.
Καὶ ὅπου διαβαίνεις καὶ πατεῖς ἤθελα σπέρνῃ μόσχον,
καὶ νὰ μυρίζῃ ἡ στράτα σου, καὶ σὺ νὰ μὴ τὸ ξεύρῃς,
νὰ μὴ μαυρίζῃ, λυγερή, 'ς τὸν ἥλιον ἡ ἑλικιά σου.

Στ. 8. ***ἑλικιὰ*** *(ἡλικία) κυρίως σημαίνει τὸ ἀνάστημα.*

Β

Ζηλεύγουν τὴν ἀγάπην μας, κυρά μου, οἱ γείτονές του,
διατὶ κρατεῖται δυνατή, ὡς πύργος σιδερένιος·
θωροῦν την ὅτι ἐπλέκτηκεν ὡς χρυσὸν ἁλυσίδιν,
κ' ἐφάνη τους πολὺν κακόν. θέλουν νὰ μᾶς χωρίσουν.
Νὰ μὴ τὸ δοῦν τὰ μάτια τους, μὴ τὸ χαρῇ ἡ ψυχή των,
ἀμὴ τὸ θέλουν εἰς ἡμᾶς, ἀπάνω τους τὸ δοῦσιν.
νὰ τὸ θλιβοῦν οἱ φίλοι τους, νὰ τὸ χαροῦν οἱ ἐχθροί των.
διατὶ βουλὴν ἐδώκασιν νὰ μᾶς ἀποχωρίσουν.
δίχως κανένα πταίσιμον, δίχως κανένα δίκαιον.

Στ. 6. ***ἀμὴ τὸ θέλουν****=ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ θέλουν.* ***δοῦσιν****=ἴδωσι*

Γ΄

Ὀμμάτια εἶχα κ' ἐπῆρές τα, καρδιὰν καὶ ἀνέσπασές την,
τὰ κάλλη σου τὰ θαυμαστὰ μηδὲν μὲ τὰ στερήσῃς.

Δ΄

Περιστεράκιν νὰ γενῶ, νὰ ἔλθω ὅπου κοιμᾶσαι,
σφικτὰ νὰ σὲ περιπλακῶ, πάντα νὰ μὲ θυμᾶσαι.

Ε΄

Ἕνας πανώραιος ἄγουρος ἀγάπα ὡραίαν κόρην.
Χρόνους δυὸ τὸν ἐμάρανε τῆς κόρης ἡ ἀγάπη.
Καὶ μαραινόμενος ὁ νεὸς 'ς τῆς λυγερῆς τὸν πόθον,
ἐμήνυσέ την μιὰν αὐγήν· «Κυρά μου, ὅτι ἀγαπῶ σε.
Κρυφά, κυρά μου, σὲ ἀγαπῶ, καὶ σὺ οὐδὲν τὸ ξεύρεις,
καὶ βασανίζομαι κρυφὰ καὶ φανερὰ πομένω.»

Ὡς τὄκουσεν ἡ λυγερή, τὰ δάκρυα της ἐτρέξαν,
μαντᾶτον τὸν ἀπόστειλε τὸ οὐκ ἤθελεν ν' ἀκούσῃ.
«Ἐσὺ μικρὸν καὶ ἀνήλικον, φιλιὰν οὐδὲν ἐξεύρεις,
καὶ πῶς ἐξεστομάτισες καὶ εἶπες ὅτι ἀγαπᾷς με,
καὶ ἐκόπησαν τὰ μέλη μου καὶ καρδιομάρανές με,
καὶ ἂν τὄκουσαν οἱ γείτονες μεμφθῇ με θέλαν ὅλοι;»

Καὶ τότε πάλι ὁ νεώτερος τὴν λυγερὴν ἐλάλει·
Καὶ πῶς τὸ ξεύρεις, λυγερή, φιλιὰ οὐδὲν ἐξεύρω:
πρῶτον ἂς μ' ἐδοκίμαζες, κ' ὕστερον ἂς μ' ἐρώτας.
Νά δες μικροῦ φιλήματα, μικροῦ πιδεξιωσύναις,
πῶς κολακεύει τὸ φιλίν, πῶς κυβερνᾷ τὸν πόθον.
Ὁ πεῦκος μέγα δέντρον ἔν', ἀλλὰ καρπὸν οὐ κάμνει,
τὸ στάχιν ἔν' μικρούτσικον, εἶδες καρπὸν τὸν κάμνει:
Πάλιν τὸ κλῆμα τὸ μικρὸν θωρεῖς καρπὸν τὸν κάμνει:
τὸ καλοκαῖριν τρῶσιν τον, σταφύλιν, ἀγουρίδα,
καὶ τὸν χειμῶνα τὸ κρασὶν πίνουν το 'ς τὸ ποτῆριν.
Καὶ ἂν δὲν πιστεύῃς, λυγερή, καὶ ἂ δὲν πληροφορᾶσαι,
βάλε τὸ φελλοκάλλικον κ' ἔμπα 'ς τὸ περιβόλιν,
καὶ ἴδὲ καὶ ταῖς μικραῖς μηλιαῖς, ἴδὲ καὶ ταῖς μεγάλαις,
πῶς δέχουνται τὸν ἄνεμον ὡσὰν καὶ ταῖς μεγάλαις.»

Στ. 24. ***φελλοκάλλικον*** *ὑπόδημα ἐλαφρὸν με καττύματα ἐκ φελλοῦ. Στ. 26. Εἰς σημερινὰς παραλλαγὰς ἡ παρομοίωσις εἶναι εὐστοχωτέρα : καὶ πῶς ἀθθοῦσιν οἱ μικραῖς κάλλιον ποὺ ταῖς μεάλαις.*

ϛʹ

Λαγῆνιν, τί λιμπίζομαι τὰ πάντερπνά σου κάλλη!
ἐσὺ σταμνὶν κ' ἐγὼ ἄνθρωπος, κάλλιαν μου τύχην ἔχεις,
ἐσὺ νὰ σύρνῃς κρυὸν νερὸν 'ς τῆς λυγερῆς τὰ χείλη.

Ζʹ

Ἀπ' ὅλα τἄστρη τοῦ οὐρανοῦ τό ναν ποῦ λάμπει ἐσύ σαι,
καὶ ἀπ' ὅλην σου τὴν γειτονιὰν ἐσύ, κυρά ἔχεις χάριν,
διατί σαι ἄσπρη καὶ ξαθή, ὁμοιάζεις ὡς φεγγάριν,
ποτέ μου οὐδὲν νὰ σ' ἔλλαξα, μὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν χάριν.

Στ. 4. ***οὐδὲν νὰ σ' ἔλλαξα*** *= δὲν θὰ σὲ ἀντήλλασον (μὲ ἄλλην τῆς γειτονιᾶς σου).*

Ηʹ

Ὅπου ἀγαπήσω θλίβομαι, καὶ ὅπου ποθῶ λυποῦμαι,
καὶ ὅπου ῥήξω τὸ βλέμμα μου ἔναι πικριὰ εἰς ἐμένα.
Καιρὸς ἦτον, καὶ διέβηκεν, κυρά μου, ὅταν σὲ ἀγάπουν,
καὶ μέσα 'ς τὴν καρδία μου πολλ' ἀκριβὴν σὲ εἶχα.
Τὸ φῶς μου ἂν εἶχες το ζητᾶν, ἤθελα πῇ «καὶ νά το.»

Ἐπίστευα ἡ ἀγάπη σου νὰ ἔναι στερεωμένη,
καὶ ἐσύ εἶχες τὴν παραβολιὰν γεμάτην τὸ κορμί σου.

Στ. 7. ***παραβολιὰ*** *= πονηριά, διαβολιά.*

Θʹ

Πάντα, κυρά μου ἐγάπουν σε, κ' ἐδ' ἀγαπῶ σε πλέον.
Ἂν δὲ πιστεύῃς, λυγερή, καὶ ἂ δὲν πληροφορᾶσαι,
ἐρώτησε τοὺς Ἔρωτες τοὺς καρδιοφλογιστάδες,
ποῦ βάλαν κ' ἐφυτεύσαν σε μέσα εἰς τὴν καρδιάν μου.
Καταπατεῖς καὶ κόφτεις τα τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου,
καὶ ὡς ἔν' τὸ νύχι καὶ τὸ κρέας, ἔτσε κ' ἐγὼ μετὰ σοῦ.

Κυρά μου, ἐσύ σαι ὁ ποταμός, ὁ χρυσομελιτάρης,
ὁποῦ ἔχεις κλώσματα πολλὰ μὲ σεῖσμαν καὶ μὲ διῶμαν,
ὅσοι διαβοῦν καὶ πίνουν το ποτὲ οὐκ ἐδιψοῦσιν,
κ' ἐγώ, κυρά, ὡς ἔπινα, ποτὲ οὐκ ἐχόρτασά σε,
πάντα διψῶ καὶ πεθυμῶ, κυρά μου, νὰ σὲ πίνω.

Ἐσύ σαι κιόνιν πορφυρόν, ποῦ στέκει 'ς τὸ παλάτιν,
ὁποῦ κουμπίζει ὁ βασιλεὺς καὶ κρίνει ὁ λογοθέτης,
τῆς Δέσποινας εἰκόνισμαν, τοῦ βασιλέως ἐγκόλφιν,
καὶ τῶν ῥηγάδων ἡ τιμή, καὶ ἡ δόξα τῶν ἀρχόντων.
Σύ εἶσαι τῆς νύκτας ἡ δροσιὰ καὶ ἡ πάχνη τοῦ χειμῶνος,
καὶ φέγγος ἀποσπερινὸν καὶ ὁ ἥλιος τῆς ἡμέρας,
καὶ τῆς αὐγῆς ὁ αὐγερινός, τοῦ παλατιοῦ ἡ κανδῆλα.

Ἐσύ σαι τὸ ἄστρον τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ κάμπου τὸ λουλοῦδι,
καὶ χώρα πολυζήλευτος, μὲ τὸ πολὺν λογάριν,
καὶ ἀπὸ τὸ κύκλωμα τοῦ ἥλιοῦ ἡ μιὰ ἀκτῖνα σύ σαι,
καὶ ἀπὸ τ' Ἀδάμου τὴν πλευρὰν ἡ μιὰ παγίδα ἐσύ σαι,
καὶ ὁποῦ ἔκαψεν κ' ἐμπύρισεν πολλῶν καρδιαῖς ἐσύ σαι,
καὶ ἀπὸ τἀδόνια τὰ λαλοῦν ἔναν πουλὶν ἐσύ σαι. . . .

Κυρά μου, ὅταν σὲ θυμηθῶ καὶ βάλω σε 'ς τὸν νοῦν μου,
κλονίζεται ἡ καρδίτσα μου καὶ σειέται σὰν τὸ φύλλον,
ἀναστενάζω ἐγκαρδιακά, δὲν ἠμπορῶ ἀπομένει·
ὅτι ἐσέβη ἡ ἀγάπη σου ἀπέσω 'ς τὴν καρδιά μου,
ὡσὰν μαχαῖρι δίστομον κόπτει τὰ σωθικά μου,
τὸν λογισμόν μου δαπανᾷ καὶ ὅλα μου τὰ μέλη.

Στ. 7. ***χρυσομελιτάρης*** *ποταμὸς μέλιτος, μὲ χρυσίζον χρῶμα. Στ. 7.* ***κλώσματα*** *αἱ μετὰ χάριτος κινήσεις,* ***σεῖσμαν*** *ἡ ταλάντευσις τοῦ σώματος,* ***διῶμαν*** *(ἰδίωμα) τὸ μεγαλοπρεπὲς παράστημα. Στ. 13.* ***λογοθέτης*** *μέγα ἀξίωμα τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς. Στ. 14.* ***Δέσποινας*** *τῆς Παναγίας.* ***βασιλέως*** *τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ βυζαντινοῦ κράτους,* ***ῥηγᾶδες*** *οἱ τῶν ἄλλων κρατῶν βασιλεῖς. Στ. 30.* ***λογάριν*** *θησαυρός.*

Ι΄

Ψυχὴν εἶχα κ᾽ ἐπῆρες την, καρδιὰν καὶ ἀνέσπασές την,
δίχως ψυχήν, δίχως καρδιάν, ᾽ς τὸν κόσμον πῶς νὰ ζήσω;
μαραίνει με ἡ ἀγάπη σου, καίει με τὸ φίλημά σου,
ὁ ἔρωτας τοῦ πόθου σου εἰς θάνατον μὲ ρίκτει.
Ἂν τό χα ξεύρῃ, ἂν τὄλπιζα καὶ ἂν τό βαλλα ᾽ς τὸν νοῦν μου,
ὅτι σὺ οὐκ ἐνθυμᾶσαι με, οὐδὲ ᾽ς τὸν νοῦν σου μ᾽ ἔχεις,
οὐδὲ ἀγαπᾷς με ἐγκαρδιακά, ὡσὰν ἐγὼ ἐσένα,
νὰ πῆγα καὶ νὰ γύρευσα βρύσιν τῆς ἀσπλαγχνίας,
ὁποῦ ἀποπλύνουνται καρδιαῖς καὶ λησμονοῦνται ἀγάπαις.

ΙΑ΄

Ψυχήν, καρδιὰν ἐσὲν ἔχω, καὶ ἄγγελον δὲν φοβοῦμαι,
τὸν ἄγγελον τὸν θέλω δῇ ἐσένα θέλει μοιάζῃ,
καὶ τὄνομά σου θέλω πῇ, καὶ θέλω ἐξεψυχιάσειν.

Στ. 1. ἄγγελον τὸν ψυχοπομπὸν ἄγγελον.

4

[Τραγοῦδι ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος ἀνῆκον, ὡς καὶ τὸ ἑπόμενον, εἰς τὸν κύκλον τῶν τραγουδιῶν τῆς ἀπαρνημένης. Πρβλ. ἀνωτέρω σ. 160 ἀριθ. 128.]

Ἄσπρη ξανθὴ πανέμνοστη, Κύρκατης ταξιδεύει
καὶ ὑπάγει ὁ Κύρκατης μακρεὰ καὶ τὸ ταξίδιν μέγα.
Καὶ ἡ κόρη ἀπὸ τῆς λύπης της τοὺς μῆνας καταρᾶται.
«Νὰ κῆς, Φλεβάρη, φλέγεις με καὶ Μάρτη ἐμάρανές με,
Ἀπρίλη ἀπριλοφόρητε καὶ Μᾶ κατακαμένε,
τὸν κόσμον καὶ ἂν ἐγέμισες τἀθίτζια καὶ τὰ ρόδα,
τὴν ἰδικήν μου τὴν καρδιὰν τοὺς πόνους καὶ τὰ δάκρυα.»

Στ. 4. ***νὰ κῆς****=νὰ καῇς.* *Στ. 6.* ***τἀθίτζια*** *(τἀνθίτζια) τἀνθύλλια·*

5

(ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗΣ)

[Ἀπόσπασμα τῆς ***Ριμάτας κορης καὶ νέου***, δημώδους ποιήματος τοῦ ΙΣ΄ αἰῶνος, ἐκδοθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ Αἰμ. Λεγρανδ ἐκ δύο χειρογράφων, τοῦ ἑνός, πληρέστερον ἔχοντος αὐτό, τῆς ἐν Μιλάνῳ Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης, τοῦ δ᾽ ἑτέρου τῆς ἐν Βιέννῃ. Τοῦ ὅλου ᾄσματος φέρονται μέχρι τοῦδε ἀνὰ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ πολυάριθμοι παραλλαγαί, ἐκ δὲ τῶν διαφορῶν τὰς ὁποίας παρουσιάζουν ἐμφαίνεται ὅτι ἡ ***Ριμάτα*** ἀπηρτίσθη ἐκ παλαιοτέρων, ἀκραιφνῶς δημοτικῶν ᾀσμάτων, διασκευασθέντων ὑπὸ στιχουργοῦ τινος εἰς ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, ἐξ ὧν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα τὸ ποίημα.]

Ἂ βουληθῇς νὰ μ᾽ ἀρνηθῇς καὶ νὰ μ᾽ ἀλησμονήσῃς,
εἰς τὴν Τουρκιά, ᾽ς τὰ σίδερα πολλὰ ν᾽ ἀγανακτήσῃς.
Σὲ τούρκικα σπαθιὰ βρεθῇς, σὲ Κατελάνου χέρια,
τὰ κριάτα σου νὰ κόφτουσι μὲ δίστομα μαχαίρια.
Ἀράπηδες νὰ σ᾽ εὕρουσι καὶ Μῶροι νὰ σὲ σώσουν,
κ᾽ εἰς ὄχλον σαρακήνικον τρεῖς μαχαιριαῖς σοῦ δώσουν·
οἱ δυὸ ν᾽ ἀγγίζουν ᾽ς τὴν καρδιά, κ᾽ ἡ ἄλλη ᾽ς τὰ μυαλά σου,
κ᾽ εἰς τὸν ἀφρὸν τῆς θάλασσας, νὰ βροῦσι τὰ μαλλιά σου.
Τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια σου νὰ βροῦν εἰς παραγιάλι,
καὶ τὰ μουσσούδια τὰ βαστᾷς ᾽ς τὴν ἄμμο νὰ τὰ βγάλῃ·
νὰ δράμουν νά ρθουν νὰ σὲ ἰδοῦ ἐκ τὰ συγγενικά σου,
ἡ μάννα σου νὰ κουρευτῇ, θωρῶντα τὰ μαλλιά σου.
Καὶ τότες νά ρθω νὰ σὲ δῶ γιὰ παρηγόρημά μου,
᾽ς τὸ ξόδι σου νὰ γδικιωθῶ, νὰ δροσιστῇ ἡ καρδιά μου.

Στ. 3. ***Κατελάνου.*** *Ἡ σκληρότης τῶν Καταλάνων, ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα ἐπιδρομῶν αὐτῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπέμεινε παροιμιώδης.* *Στ. 5.* ***νὰ σὲ σώσουν****=νὰ σὲ καταφθάσουν.* *Στ. 9.* ***παραγιάλι*** *(παρὰ — γιαλός) περιγιάλι, παραλία.* *Στ. 10.* ***μουσσούδια****=πρόσωπον (ἰταλ. muso + οῦδι).* *Στ. 12.* ***νὰ κουρευτῇ*** *νὰ κόψῃ τὴν κόμην εἰς ἔνδειξιν πένθους.* *Στ. 14.* ***ξόδι*** *(ἐξόδιον)=κηδεία.* ***γδικιωθῶ*** *(συμφυρμὸς τοῦ ἐκδικηθῶ καὶ δικαιωθῶ).*

6

[Διανοτράγουδα ἐκ χειρογράφου τῆς Βιέννης τοῦ Ιϛ' αἰῶνος.]

α'.

Ἀπὸ πηγὴν πάλιν πηγή, κι' ἀπὸ πηγὴν πηγάδι,
κι' ἀπὸ παλιὰ φιλήματα πάλιν καινούρια ἀγάπη.

β'.

Ἐψὲς ἐπερνοδιάβαινα, κόρη ἐκ τὴ γειτονιά σου,
κ' ἡ γειτονιά σου μ' ἤννοιωσεν, καὶ σύ, κόρη ἐκοιμάσου.

γ'.

Ὅλοι δοξεύουν μ' ἅρματα, ὅλοι μὲ τὰ δοξάρια,
καὶ σὺ ἐκ τὸ παραθύρι σου δοξεύεις μὲ τὰ μάτια.

Β'. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥΣ

ΓΚΙΟΥΜΟΥΛΤΖΙΝΑΣ (ΘΡΑΚΗ)

1

Ἡ Κουσταντὴς

[Τὸ τραγοῦδι τοῦτο εἶναι παραλλαγὴ τοῦ εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπιχωριάζοντος ἀκριτικοῦ ᾄσματος τοῦ Πορφύρη. Ἡ σύζυγος ἢ ἡ ἀγαπητικὴ τοῦ Ἀκρίτου εἰς πολλὰ ᾄσματα παρουσιάζεται ὡς ἡρωϊκὴ βοηθὸς αὐτοῦ, σώζουσα ἐκ κινδύνων].

Ἡ Κουσταντὴς ἡ λιὸ μικρός, τοὺ ἄξιου παλληκάρι,
τοὺν πρώτου χρόνου 'ς τοὺ σπαθί, τοὺ δεύτιρου δουξάρι,
τοὺ τρίτουνι καυκήστηκι «κανένα δὲ φοβοῦμι,
μηδὶ Τούρκου, μηδὶ Ρουμνιό, οὔδι τοὺν βασιλέα.»
Βασιλουποῦλα τ' ἄκουσε ποὺ τοὺ ψηλὸ σαράϊ.
«Σώπα, σώπα, μπρὲ Κούσταντη, κὶ μὴ πουλυπινιέσι,
κὶ θὰ τ' ἀκούσ' ἡ βασιλὲς κὶ στείλῃ κὶ σὶ πάρῃ.»

Κ' ἡ βασιλὲς σὰν τ' ἄκουσι πουλὺ τοῦ βαρυφάνη.
Βάνει τιλάλη κὶ φουνάζ, χουριὰ κὶ βιλαέτια.
«Ποιὸς εἶνι ἄξιους κὶ ἀδουργὸς τοὺν Κούσταντη νὰ φέρῃ;
Κανένας δὲ ἀπλουήθηκι ποὺ ὅλουνου τοὺν κόσμου.
Τσῆ χήρας γιὸς πλουήθηκι, τῆς χήρας παλληκάρι.
«Ἰγώ μαι ἄξιους κὶ ἀδουργὸς τοὺν Κούσταντη νὰ φέρου,
ἀπ' τὴν καλοῦδα τ' ποὺ κουντὰ νὰ πὰ νὰ τούνι πάρου.»
Τοὺν μαύρου τ καβαλλίκιψι κὶ πῆρι κὶ παχίνει.
«Γιὰ σήκου, σήκου, Κούσταντη, κὶ βασιλὲς σὶ θέλει.
— Πές μι ἂν εἶνι γιὰ καλὸ νὰ βάνου τὰ χρυσά μου,
πές μι ἂν εἶνι γιὰ κακό, νὰ βάνου τἄρματά μου.»
Τοὺν ἔρραψι τὰ μάτια του ἰννιὰ λουγιῶ μιτάξι,
τοὺν ἔδισι τὰ χέρια του σαράντα κάτι' ἀλσίδα,
ἔβανε κὶ 'ς τοῖς πλάτις του τοῦ μύλου τοὺ λιθάρι,
κὶ 'ς τἄλουγου τοὺν ἔβαλι, 'ς τοῦ βασιλὲ τοὺν πάει.

Βασιλουποῦλα τ' ἄκουσι, γυρίσθη κὶ τοὺν λέγει.
«Δὲ σ' εἶπα γώ, μπρὲ Κούσταντη, νὰ μὴ πουλυπινιέσι,
κὶ θὰ τ' ἀκούσ' ἡ βασιλὲς κὶ στείλῃ κὶ σὶ πάρῃ;»
Δακρύσανι τὰ μάτια του, κόπηκαν τὰ μιτάξια.
Ἀνέμιξι τὰ χέρια του, κόπκαν κὶ οἱ ἀλσίδις.
Ἀνέμιξι τσοῖ πλάτις του, ἔπισι τοὺ λιθάρι.
Νά κ' ἡ καλοῦδα τ πῦφτασι μὶ τοὺ σπαθὶ 'ς τοὺ χέρι.
Διξιὰ ζιρβάνι ἔκουψι κὶ κόσμους δὲν ἀπόμνι.
Στέλνει τοῦ βασιλὲ χαμπέρ, τοῦ βασιλὲ δυὸ λόγια.
«Ἂν ἔχῃ κι' ἄλλα πρόβατα νὰ στείλῃ νὰ τὰ κόψου.»

Στ. 1. ***λιὸ μικρὸς*** *ὁ Μικροκωσταντῖνος ἐπικαλούμενος εἰς πολλὰ ἀκριτικὰ ᾄσματα. Στ. 2. εἰς ἡλικίαν ἑνὸς ἔτους ἐχειρίζετο τὸ σπαθί, εἰς ἡλικίαν δύο ἐτῶν τὸ τόξον. Στ. 9.* ***τιλάλη*** *κήρυκα (λ. τουρκ.) Στ. 10.* ***ἀβουργὸς*** *= γοργός. Στ. 14.* ***καλοῦδα*** *καλὴ=σύζυγος. Στ. 20.* ***κάτι*** *λ. τουρκ. μέτρον, κυρίως ὄροφος. Στ. 27.* ***ἀνέμιξι*** *(ἀνεμίζω) ἐκίνησε μὲ ὁρμήν. Στ. 30* ***ζιρβάνι*** *ζερβιά, ἀριστερά. Στ. 31.* ***χαμπέρι*** *ἀγγελία, μήνυμα, λ. τουρκ.*

ΑΣΤΥΠΑΛΑΙΑΣ

2

Μοιρολόγι.

Πτσὸς εἶν' ὁ Βασιλὲς τῆς γῆς τσ' ἡ Δέσποινα τοῦ κόσμου;
πτσὸς εἶν' ὁ κλειδακάτουρας, ποῦ σ' ἔσει κλειδωμένο;
Καμνιῶ τοῦ βασιλτσᾶ τθρονί, τῆς Δέσποινας κουδοῦκλι,
καμνιῶ τοῦ κλειδακάτουρα ὁλτόχρυσο μαντῆλτι,
γιὰ νὰ σὲ φήνῃ νά ρτσεσαι ταῖς τρεῖς dζορταῖς τοῦ χρόνου,
τοῖς Ὕψωσαις γιὰ τὸ σταυρό, τὰ Φῶτα γιὰ τὸ γιάσμα,
τὸ Πάσκα, τὰ Χριστούγεννα γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴ γέννα,
τσαὶ τῆς Λαμπρῆς τὴν τσουρdζατσὴ γιὰ τὸ Χριστὸς ἀνέστη.

Στ. 1 Ποιὸς εἶν' ὁ βασιλεύς. Στ. 2. ***κλειδακάτουρας*** *=κλειδοκράτορας. Στ. 3. Κάμνω (ὑπόσχομαι νὰ κάμω) τοῦ βασιλιᾶ θρονί. Στ. 4. ὁλόχρυσο μαντῆλι. Στ. 5. νὰ σὲ ἀφήνῃ νὰ ἔρχεσαι ταῖς τρεῖς γιορταῖς τοῦ χρόνου, τὰς ἐπισήμους ἑορτάς. Ἐν τῇ ἀπαριθμήσει δ' ὅμως τῶν ἑορτῶν ἀναφέρονται τέσσαρες ἀντὶ τριῶν· τῆς Ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ (14 Σεπτ.), τῶν Χριστουγέννων, τῶν Φώτων (6 Ἰανουαρ.) καὶ τοῦ Πάσχα. Στ. 8.* ***τσουρdζατσὴ*** *Κυριακή.*

ΛΕΣΒΟΥ

3

(Εὐχετικὸν τῶν Θεοφανίων)

Ἰδῶ μᾶς εἶπαν κ' ἤρταμι σὶ τοῦτα τὰ παλάτια
τὰ δίπατα, τὰ τρίπατα, μαρμαρουστουλισμένα,
ὁποῦ τὰ χτίζαν Ἔρουτις κι' ὅλου καλαντισμένα.
Βάζανι μόλου τοὺ ψηφὶ κι' ἀράδα τοὺ λουγάρι,
βάζαν κὶ μισουχάλικα ἀδρὺ μαργαριτάρι.

Εἴπαμι τὰ παλάτια μας, ἂς ποῦμι τοὺν ἀφέντη.
Ἀφέντ' ἀφέντη λόφιντι, πέντι βουλαῖς ἀφέντη,
ἀφέντης εἶσ' ἀπ' τοὺ Θιό, κὶ φαίνισ' ἀπ' τοὺ σῶμα,
καμαρουτὰ πατεῖς 'ς τὴ γῆ κὶ ζυγιστὰ 'ς τοὺ χῶμα.
Σόνα σοῦ πρέπ' ἀφέντη μου, χίλια χρόνια νὰ ζήσῃς,
κὶ τοῦν πιδιοῦ σ' τὰ στέφανα οὖλα νὰ τὰ φιλήσῃς,
'Σ τοὺν ἅγιου τάφου τοῦ Χριστοῦ νὰ πᾶς νὰ προυσκυνήσῃς.

Εἴπαμι τοῦ ἀφέντη μας, νὰ ποῦμι dὴ κυρά μας.
Κυρ' ἀργυρή, κυρὰ χρυσή, κυρὰ μαλαματένια,
ὅταν ὁ Θιὸς ἠμοίραζι τὴν οὑμουρφιὰ 'ς τοὺν κόσμου,
κὶ σὺ 'ς τὴν πόρτα στέκουσουν, τὴν καλουμοῖρα πῆρις·
πῆρις ἀσπράδα τοῦ χιουνιοῦ, τὴ κουκκινιὰ τοῦ ρόδου,
κὶ μάτι κὶ ματόφρυδου ἀποὺ τοὺ χιλιδόνι.
Εἴπαμι τὴν κυράτσα μας, ποῦ νὰ πουλυχρουνίσῃ,
'ς τοὺν ἅγιου τάφου τοῦ Χριστοῦ νὰ πᾶ νὰ προυσκυνήσῃ.

Εἴπαμι τὴν κυράτσα μας, ἂς ποῦμι κὶ τὴ κόρη.
Κυρά, γαμπρὸ σὶ φέραμι ἀποὺ τὴ Βαβυλῶνα,
μὶ τιτρακόσ'οι ἄρχοντες, μὶ χίλια παλληκάρια.

Εἴπαμι τοὺ κουρίτσι σου, ἂς ποῦμι κὶ τοὺ ἄλλου.
Κυρά μου, τοὺ κουρίτσι σου γραμματικὸς τοὺ θέλει,
ἂν εἶνι κὶ γραμματικός, πουλλὰ προικιὰ γυρεύγει.
Γυρεύγει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χουράφια μὶ τὰ σdάρια,
γυρεύγει κὶ τὴ Βενετιὰ μ' οὖλα της τὰ καράβια,
γυρεύγει κὶ τοὺ κὺρ Βουριᾶ γιὰ νὰ τὰ ταξιδεύγῃ.

Εἴπαμι τοὺ κουρίτσι σου, ἂς ποῦμι κὶ τοὺ ἄλλου.
Κυρά μου, τοὺ κουρίτσι σου βάλι του 'ς τοὺ καφάσι,
νὰ κουσκινίζῃ μάλαμα, νὰ πέφτῃ τοὺ λουγάρι,
κὶ μὶ τὰ κουσκινίσματα νὰ βαίνῃ παλληκάρι.

Εἶπαμι τοὺ κουρίτσι σας, ἂς ποῦμι τοὺν ὑγιό σας.
Σόνα σοῦ πρέπει, νιὸ πιδί, χίλιω χρουσοῦ ζουνάρι,
μαλαματένια ἅρματα, γιατ' εἶσι παλληκάρι,
κὶ ἕνα ἄλουγου καλό, νὰ βγαίνῃς 'ς τοὺ σιργιάνι.

Εἶπαμι τοὺν ὑγιόκα σας, ἂς ποῦμι κὶ dοὺν ἄλλου.
Κυρά μου, dοὺν ὑγιόκα σου, τοὺν καλινιθριμένου
ἰννιὰ μικραῖς dοὺν ἀγαποῦν κὶ δικουχτὼ μεγάλις.
Ἄλλη κιντᾷ τοὺν ἥλιου, κὶ ἄλλη τοὺ φιγγάρι,
ἀπ' οὖλις ἡ μουρφότιρη κιντᾷ ἀνατουράλι.

Εἶπαμι τοὺν ὑγιόκα σου, ἂς ποῦμι κὶ dοὺν ἄλλου.
Αὐτὸς ποὺ πάγει 'ς τοὺ σκουλειὸ κὶ γράφει μὶ κουντύλι,
θιὸς νὰ τοὺν πουλυχρουνῇ νὰ βάλῃ πιτραχῆλι.

Εἶπαμι τοὺν ὑγιόκα σου, ἂς ποῦμι κὶ dοὺν ἄλλου.
Κυρά μου, τοὺν ὑγιόκα σου, dοὺ μουσκανιθρεμένου,
βάλι νιρὸ κὶ λοῦσι τουν κὶ καλουχτένισί τουν,
κὶ στεῖλι τουν 'ς τοὺ δάσκαλου, γράμματα γιὰ νὰ μάθῃ,
νὰ μπαίνῃ νὰ καλαναρχᾷ, νὰ βγαίνει νὰ διδάζῃ,
νὰ dοὺν ἠδείρ' ἡ δάσκαλους μὶ τὴ χρυσὴ βιργίτσα,
νὰ dοὺν μιρών' ἡ μάννα του μὶ τὰ πουλλά της χάδια.

Βάλι πανέρια κάστανα, πανέρια λιφτουκάρdα,
ἂν ἔχῃς κὶ γλυκὸ κρασί, κέρνα τὰ παλληκάρια,
νὰ πιοῦν, νὰ ξιδραχνιάσουνε, νὰ τραγουδοῦν καθάρια.
Κι' ἅπλουσι τοὺ χιράκι σου 'ς τὴν ἀργυρή σου τσέπη,
ἂν εὕρῃς γρόσα δῶ μας τα, φλουριὰ μὴ τὰ λυπᾶσι,
ἂν εὕρῃς κὶ μισόφλουρα, κὶ κεῖνα παίρνουμί dα.

Στ. 2. ***δίπατα, τρίπατα***=*διώροφα τριώροφα.* *Στ. 3.* ***καλανdρουμένοι*** *(καλαντρειωμένοι) ὡραῖοι.* *Στ. 4.* ***μόλου*** *περιχείλωμα (κυρίως ὁ μόλος, τὸ ζεῦγμα τοῦ λιμένος)* ***ψηφὶ***=*ψηφὶς* ***λουγάρι*** *θησαυρός, χρυσᾶ νομίσματα.* *Στ. 5. μισοχάλικα αἱ ψηφῖδες τοῦ μέσου,* ***ἀδρὺ***=*ἀδρόν, χονδρόν.* *Στ. 7.* ***λόφιντι*** *(ὅλος+ἀφέντης) ὁλάφεντε, πεντάφεντε.* ***βουλαῖς***=*βολαῖς, φοραῖς.* *Στ. 10.* ***σόνα***=*σένα.* *Στ. 11 νὰ ἴδῃς νυμφευόμενα τὰ τέκνα σου.* *Στ. 16.* ***τὴν καλουμοῖρα πῆρις*** *πῆρες τὴν καλὴν Μοῖραν, σοῦ ἔλαχον τὰ καλύτερα δῶρα τῆς Μοίρας, ἡ καλυτέρα μερίς.* *Στ. 31.* ***καφάσι*** *δικτυωτὸν παράθυρον. Ἡ ἔννοια, ἔγκλεισον τὴν κόρην σου εἰς δωμάτιον, ὅπου ν' ἀσχολῆται εἰς κοσκίνισμα χρυσοῦ.* *Στ. 39.* ***καλινιθριμένου*** = *καλοαναθρεμμένον.* *Στ. 42.* ***ἀνατουράλι*** *περίτεχνον κόσμημα ὅμοιον πρὸς φυσικὸν (naturale ἰταλ.)* *Στ. 45.* ***πιτραχῆλι*** *(ἐπιτραχήλιον) πετραχῆλι (νὰ βάλῃ πετραχῆλι = νὰ γίνῃ ἱερεύς).* *Στ. 50* ***καλαναρχᾷ*** *(κανοναρχᾷ)* ***κανονάρχος*** *ὁ βοηθὸς τοῦ ψάλτου.* *Στ. 52.* ***μιρώνῃ***=*ἡμερώνῃ, καθησυχάζῃ.* *Στ. 53.* ***λιφτουκάρdα*** *λεπτοκάρυα.*

ΚΥΠΡΟΥ

4

Τὸ τραοῦιν τοῦ Διενῆ

Ὁ Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καβαλλικεύκει,
μαῦρα σκλαβούνικα φορεῖ νὰ πᾷ 'ς τὸ παναΰριν.
'Σ τὴν νάκραν τοῦ παναϋρκοῦ ηὗρεν τοὺς ἀρκιόπους,
'ς τὴμ μέση τοῦ παναϋρκοῦ ηὗρεν τοὺς τρῶν τσ'αὶ πίνουν.
«Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας νὰ φᾷ, νὰ πκῇ μιτά μας,
νὰ φάῃ ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φᾷ ὀφτὸν περτίτσ'ιν,
νὰ πκῇ γλυκόποτον κρασίν, ποῦ πίννουφ φουμισμένοι,
ποῦ πίννουσιν οἱ ἄρρωστοι τσ'αὶ ρρέθουνται γιαμμένοι.
— Ἔν ἦρτα γιώ, ὁ Χάροντας, νὰ φά, νὰ πκιῶ μιτά σας,
νὰ φάω ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φᾷ ὀφτὸν περτίτσ'ιν,
μηὲ γλυκόποτον κρασίν, ποῦ πίννουφ φουμισμένοι,
μόνον ἦρτα ὁ Χάροντας τὸν κάλλιοσ σας νὰ πάρω.
— Τσ'αὶ πκοιός ἐνι ὁ κάλλιος μας, ἀποὔρτες γιὰ νὰ πάρῃς;
— Τσ'εῖνος ὁ χοντροδάκτυλος, τσ'εῖνος ὁ ναρκοδόντας,
τσ'εῖνον τὸ παλληκάρισ σας, πὄνι 'ς τὸ παναθύριν.»
Ποῦ τὸν γρικᾷ ὁ Διενὴς ἀρκώθην τσ'' ἐθυμώθην.
«Γιὰ μὲν τὸ λέεις, Χάροντα, γιὰ μὲν τὸ συντυχάννεις.»

Σ'ερκαῖς, σ'ἐρκαῖς ἐπκιάσασιν καὶ 'ς τὴν παλιώστραν πάσιν.
Τσ'αὶ τσ'εῖ νι ποῦ παλιώννασιν τρεῖς νύκτες, τρεῖς ἡμέραις.
Τσ'εῖ πὄπκιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν,
τσ'εῖ πὄπκιαννεν ὁ Διενὴς τὰ κόκκαλα ἐλυοῦσαν.
Τσ'εῖ πὄνοσεν ὁ Χάροντας, πῶς ἔννα τον νιτσ'ήσῃ,
ἐπολοήθην τσ'' εἶπεν του τοῦ Διενῆ τσ'αὶ λέει.
«Τσ'αὶ χάμνα, χάμνα, Διενή, γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦμεν.»
Τσ'' ἐχάμνισεν ὁ Διενὴς γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦσιν.
Χρουσὸς ἀτὸς ἐγίνηκεν, 'ς τοὺς οὐρανοὺς τσ'' ἐξέην,
τσ'' ἄνοιξεν ταῖς ἀλάταις του τσ'αὶ τὸθ θεὸδ δοξάζει.
«Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι 'ς τὰ ψηλωμένα.
Καμμιὰ βουλὴ ἒγ γίνεται μὲ δίχως σου ἐσένα.
Ἀνδρειωρκαῖς ποῦ τὄδωσες καὶ πῶς νὰ σοῦ τὸφ φέρω;
— Τσ'αὶ πκιάσε, πκιάσε, Χάροντα, τσ'αὶ τούτην τὴθ θεότην
τοῦ Διενῆ τὴν ἔπαρε τσ'' ἔρκεται τἀπισώσ σου.»

Τσ'αὶ πιάννει, πιάνν' ὁ Χάροντας τσ'αὶ τούτην τὴθ θεότην.
Τοῦ Διενῇ τὴν ἔδειξεν, τσ'αὶ πιπέφτει 'ς τὸ κρεβάτιν.

'Αππεξωθκιόν του στέκονται τρακόσ'οι δκυὸ νομᾶτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν τσ'αὶ κόμα κροφοοῦνται·
τσ'' ἕναν κοντόν, κοντούτσικον, καὶ χαμηλοβρακᾶτον
στέκεται, νεπουγκώννεται, καὶ μπαίννει τσ'' ἀρωτᾷ τον.
«'Αππεξωθκιόσ σου στέκουνται τρακόσ'οι δκυὸ νομᾶτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ δοῦν τσ'αὶ κόμα κροφοοῦνται.
— Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ δοῦν, πέ τους νὰ μὲφ φοοῦνται.»
Στήννει τους τάβλαν ἀρκυρήν, ποτῆριν τσ'αὶ τσ'ερνᾷ τους.
«Τρῶτε καὶ πίννετ', ἄρκοντες, τσ'' ἐγιὼ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
— Τσ'αὶ πές μας πέ μας, Διενή, πὰ 'ς ταῖς παλληκαρκαῖς σου,
πάνω 'ς ταῖς παιδκιωσύναις σου, τσ'αὶ ταῖς ἀντρειωρκαῖς σου.

— Πάνω 'ς ταῖς παιδκιωσύναις μου καὶ ταῖς παλληκαρκαῖς μου
ἤτουν τἀγκάθθιν πιθαμὴ καὶ τὸ τριόλιν δόλιν.
Κάτω 'ς ταῖς νάκραις τῶν νακρῶν, 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,
τσ'εῖ μέσα ἐν ποῦ γύριζα τσ'αὶ νύχταν τσ'αὶ ἡμέραν.
Εἶχα τσ'αὶ τὴν καλίτσαμ μου πίσω μου πὰ 'ς τὸμ μαῦρον,
τσ'' ἐφέγγαν μου τὰ κάλλη της τὴν νύχταν νὰ γυρίζω.
Τσ'αὶ πὰ 'ς τὰ γλυκοξίφωτα, ποῦ πᾷ νὰ ξημερώσῃ,
στσ'ιαστήκασιν τἀμμάδκια μου τσ'' ἕναν μεγάλοφ φίιν·
ἑξῆντα τσ'ύκλους ἔκαμνεν, βδομηνταδκυὸ καμάραις,
τσ'' ἀκόμα δκυὸ τσ'υκλίσματα τὸν Ἕλενον νὰ φάγῃ.
Μὲ τοῦ θεοῦ τὴδ δύναμιν, μὲ τοῦ θεοῦ τὴχ χάριν,
μπαίννω τσ'αὶ σαϊττεύκω τον 'ς τὴμ μεσατσ'ὴν καμάραν.
Ποὺ τὸ φαρμάτσ'ιν τοῦ φιδκιοῦ ἐδίψασεν ὁ μαῦρος
τσ'αὶ 'ς τὸν 'Αφρίτην ποταμὸν πάω νὰ τὸν ποτίσω·
πά' τσ' ηὗρα τὸσ Σαρατσ'ηνόν, τσ'' ἔβλεπεν τὸν 'Αφρίτην.
Σὰν τὸ βουνὸν ἐκάθετουν, σὰν τ' ὄρος ἐκοιμάτουν,
καὶ πάνω 'ς τὴρ ῥαχοῦλλαν του στσ'ύλος λαὸν ἐβούραν,
πάνω 'ς τὴν τσ'εφαλοῦλλαν του περτιτσ'ια κακκαρίζαν,
καὶ μέσα 'ς τὰ ῥουθούνια του ἀππάρκα ξισταβλίζαν.
Τσ'αὶ ποὺ τὸν εἶδεδ Διενὴς γοιὸν νὰ τὸν κροφοήθην·
τσ'αὶ στέκει, δκιαλοΐζεται πῶς νὰ τὸσ σ'αιρετήσῃ.
Ἄτε ἂς τὸσ σ'αιρετήσωμεν γοιὸν πρέπει, γοιὸν ταιρκάζει.
— Καὶ γειά σου, γειά, Σαρατσ'ηνέ, γλεπάτουρε τοῦ τόπου.

νάκκον νερὸν τσ' ἐρκάστηκα τὸν μαῦρον νὰ ποτίσω.—
Τοῦτος νερὸν ἐξήτησεν, τσ'εῖνος σπαθὶν ἐταῦραν.
Ὁ Διενὴς ὁ γλήορος ἅρπαξεν τὸ ῥαβτίν του,
τσ'αὶ μιὰ ξυλιὰν τοῦ ξύλωσεν, τσ'αὶ μιὰ ξυλιὰν τοῦ σκάλλει.
Τσακκίζει τ' ὀχτὼ κόκκαλους, κ' ἑξηνταδκυὸ παῖαις
τσ'' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τσ'εῖνη 'ν' ἡ ἀρωστσ'ιά του.
Ξέγη τὸ νάχος τῆς ῥαβκιᾶς ἑξηνταπέντε μίλια.
Ἄρκοντες ἐν ποτρῶασιν μέσ' 'ς τοῦ ῥηὸς τὰ σπίδκια,
καὶ τὴν ξυλιὰν ἀκούσασιν τσ'' οὖλλοι μπροσμουστισστήκαν.
— Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾷ, κάπου χαλάζιν ῥίβκει,
γιὰ θέλησεν ὁ πλάστης μου τὸν κόσμον του νὰ χάσῃ!—
Νάσιν τσ'αὶ τὸν Παλιοπαπποῦν ποῦ τσ'ειαχραμαὶ καὶ ῥάσσει.
— Τρῶτε καὶ πίννετ' ἄρκοντες, τίποτες μὲφ φοᾶστε.
τσ'' ἔνι ξυλιὰ τοῦ Διενῆ, τσ'' ἀλί του ποῦ τὴν ἔφαν,
τσ'αὶ ποῦ τὴν ἔφαν τσ'' ἔζησεν, καλλιόν του παλληκάριν.
Νάσου τσ'αὶ τὸσ Σαρατσ'ηνόν, τσ'' ἔρκετον κοντζυστῶντα,
τσ'αὶ ποὺ ταῖς ποκοντζύστραις του ἐστσ'ειοῦνταν τὰ παλάδκια.
Τσ'' ἕναν κοντὸν κοντούτσικον τσ'αὶ χαμηλοβρακᾶτον
στέκεται, νεπουγκώννεται τσ'αὶ μπαίννει τσ'' ἀρωτᾷ τον.
— Τσ'αὶ πέ μας, πέ, Σαρατσ'ηνέ, εἶντα 'ν' ἡ ἀρρωστσ'ιά σου;
— Σαράντα χρόνους ἔβλεπα τὸγ γέρημον 'Αφρίτην·
μήτε πουλλὶν ἐδκιάλλασσεν, μήτ' ἄνθρωπος ἐπέρναν·
τσ'' ἕνας νερὸ μοῦ ζήτησεν, τσ'' ἐγιὼ σπαθὶν ἐταύρουν·
τσ'εῖνος ἀποῦ τον γλήορος ἅρπαξεν τὸ ῥαβτίν του,
τσ'αὶ μιὰ ξυλιὰν μοῦ ἔδωσεν, τσ'αὶ μιὰ ξυλιὰν μοῦ ῥκάλλεν,
τσακκίζει μου δκυὸ κόκκαλα τσ'αὶ δεκοχτὼ παῖαις,
τσ'' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τούτη 'ν' ἡ ἀρωστσ'ιά μου.
Σηκοῦτε τὴν κουτάλα μου, νὰ δῆτε τὴρ ῥαβκιάν μου.—
Σηκῶσαν τὴν κουτάλαν του, νὰ δοῦσιν τὴρ ῥαβκιάν του,
σηκῶσαν τὴν κουτάλαν του, τσ'' ἐφάνην τὸ φλαντζίν του,
τσ'αὶ ποὺ τὸν πόνον τὸν πολλὺν ἐξέγη ἡ ψυχή του.—

Τσ'αὶ πολλοαῖ' ὁ Διενὴς τῆς κάλης του τσ'αὶ λέει.
«Ἔλα ὧδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ'αιρετιστοῦμεν.
Τὸγ Γιάννην ἐσοῦ μέν παρῃς, τσ'' ἔπαρ' τὸν Κωσταντῖνον.
— Ὁ Γιάννης ἄντρας μού ἤτουν, πάλε τὸγ Γιάννην παίρνω.
— Ἔλα ὧδε, καλίτσα μου, νὰ ποσ'αιρετιστοῦμεν.
θέλεις τὸν Γιάννην ἔπαρε, θέλεις τὸν Κωσταντῖνον.

Ἐπῆεν τσ᾽ ἡ καλίτσα του νὰ ποσ᾽αιρετιστοῦσιν,
᾽ς τἀγκάλια του τὴν ἔσφιξεν τσ᾽ ἐξέην ἡ ψυχή τους.

Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, ποῦ σαι ᾽ς τὰ ψηλωμένα,
ὁποῦ γινώστσ᾽εις τὰ κρυφὰ τσ᾽αὶ τὰ φανερωμένα,
ποπίσω πὰν τὰ ζωντανά, τσ᾽ ὀμπρὸς τὰ ποθαμμένα.
Ζωὴν τσ᾽αὶ χρόνους νά χουσιν ὅσοι τσ᾽ ἂν τ᾽ ἀγρικοῦσιν,
τσ᾽ ἂν ἔν ἡ γνώμη τους καλή, πρέπει νὰ μᾶς τσ᾽ερνοῦσιν.

Στ. 3. **ἀροκόπους** *χαροκόπους, (τοὺς διασκεδάζοντας). Στ. 6.* **ἄγριν** *τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τοῦ κρέατος τοῦ λαγοῦ. Στ. 7.* **φουμισμένοι** *φημισμένοι, ἐπιφανεῖς. Στ. 8.* **γιαμμένοι** *(ὑγιαίνω)=ὑγιεῖς. Στ. 14.* **ναρκοδόντας** *=ἀραιοδόντης, ὁ ἔχων ἀραιοὺς ὀδόντας. Κατὰ τὰς φυσιογνωμικὰς δοξασίας τοῦ λαοῦ, αἵτινες εἶναι ἀρχαιόταται, οἱ ἀραιόδοντες εἶναι βραχύβιοι. Στ. 16.* **ἀρκώθην**=*ἠγριώθη. Στ. 18.* **σ᾽ερκαῖς**=*χεριαῖς. Στ. 19.* **τσ᾽εῖ νι**=*ἐκεῖ εἶναι. Στ. 22.* **πὄνοσεν** = *ποῦ ἐνόησε. Στ. 24.* **χάμνα** = *χαλάρωσε.* **χαμνίζω**=*χαλαρώνω (χαῦνος). Στ. 26.* **ἐξέην**=*ἐξέβη. Στ. 27.* **ἀλάταις** *=πτέρυγες. (ἰταλ. alata=πτερύγισμα). Στ. 31.* **θεότην** *ἀγνοῶ ἂν ἡ λέξις ἔχει τὴν ἔννοιαν εἰκόνος ἢ ἄλλου θείου πράγματος, ὅπερ ὁ Χάρος μεταχειρίζεται ὡς γοργόνειον. Στ. 35.* **ἀππεξωθκιὸν**=*ἔξωθεν. Στ. 36.* **κροφοοῦνται** *=ἀκροφοοῦνται, κάπως φοβοῦνται. Στ. 38.* **νεμπουγκώννεται**=*ἀνακομβώνεται. Στ. 43.* **ξηοῦμαι**=*ἐξηγοῦμαι. Στ. 45.* **παιδκιωσύναις**=*νεανιεύματα. Στ. 47.* **ἀγκαθθιν**=*ἀγκάθι·* **τὸ τριόλιν** *(τρίβολος) εἶδος ἀκάνθης·* **δόλιν** *ἀφθονία. Στ. 48.* **νάκραις**=*ἄκρας,* **ἀρκοκαλαμιῶναν**=*ἄγριον καλαμῶνα. Στ. 52.* **γλυκοξύφωτα**=*τὰ γλυκοχαράματα. Στ. 53.* **στσ᾽ιαστήκασιν**=*ἐσκιάχτηκαν, ἐσκιάσθησαν, ἐφοβήθησαν.* **Ἕλενον**=*Ἕλληνα. Στ. 62.* **στσ᾽ύλος λαὸν ἐβούρα**=*σκύλος ἐδίωκε λαγόν. Στ. 64.* **ἁππάρκα**=*ἱππάρια.* **ξισταβλίζαν**=*ἐσταβλίζοντο. Στ. 65.* **γοιὸν** *(οἷον)=ὡς. Στ. 68.* **γλεπάτουρε**=*βλεπάτορα, φύλαξ. Στ. 69.* **νάκκον**=*ὀλίγον.* **ἐρκάστηκα**=*ἐζήτησα. Στ. 70.* **ἐταύραν**=*ἐτραῦα, εἷλκε. Στ. 75.* **ξέην τὸ νάχος**=*ἐξέβη ὁ ἦχος. Στ. 77.* **μπρουμουττιστῆκαν**=*ἔπεσαν μπρούμυτα, πρηνεῖς. Στ. 80.* **ννάσιν** *καὶ* **ννάσου**=*νά σου, ἰδού.* **τσ᾽ιαχαμαὶ**=*ἐκεῖ κάτω.* **ῥάσσει**=*διαβαίνει. Στ. 83. Καὶ ὅστις ἠδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τοιαύτην πληγὴν εἶναι ἀνδρειότερος αὐτοῦ. Στ. 84.* **ἔρκετον κοντζυστῶντα** *= ἤρχετο γογγύζων. Στ. 85. καὶ ἀπὸ τοὺς γογγυσμοὺς αὐτοῦ ἐσείοντο τὰ παλάτια. Στ. 90.* **ἐδκιάλλασεν** *= διέβαινε. Στ. 94.* **παΐαις** *= παγίδες, πλευρά. Στ. 96.* **κουτάλα**=*πλάτες (κοτύλη). Στ. 98.* **φλαντζὶν** *= πνεύμων.*

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

5.

(Τὸ πάρσιμο τῆς Πολης).

[Οἱ Τραπεζουντιακοὶ θρῆνοι περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς βεβηλώσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας παρουσιάζουν σπουδαίας διαφορὰς ἀπὸ τοῦ πανελληνίου θρήνου, τὸν ὁποῖον ἐν ἀρχῇ (σ. 3) ἐδημοσιεύσαμεν. Ἐκ τῶν δύο τύπων τοὺς ὁποίους παραθέτομεν κατωτέρω, ὁ μὲν πρῶτος, κατὰ τἆλλα ὁμοιότατος πρὸς τὸν πανελλήνιον θρῆνον, συμπληρώνει αὐτὸν διὰ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὁ δὲ δεύτερος ἀποδίδει εἰς προδοσίαν ἀπίστου στρατηγοῦ τὴν ἅλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐκφράζει τὴν ἐλπίδα περὶ ἀνακτήσεως τῆς Ἁγίας Σοφίας. Εἰς μίαν παραλλαγὴν συμφέρονται ἀμφότεροι οἱ τύποι καὶ ἀναφέρεται ὅτι πουλὶ ἐκόμισε τὸ ἄγγελμα εἰς Τραπεζοῦντα, εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Δαυὶδ Κομνηνοῦ («᾽ς σοὶ κῦρ Δαβῆς τὸν οἶκον».]

Α΄

Τὴν Πόλην ὄντες ὥριζεν ὁ Ἕλλεν Κωσταντῖνον,
μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτὼ καμπάναις,
μὲ διάκους, μὲ ἀρχιερεῖς, τριπλάσιους παπάδες,
ψαλτάδες ὄνταν ἔψαλλαν, εὐχαριστεῖτ᾽ ὁ Θεός μου.
Σὶτ ἔψαλλαν, σὶτ ὥριζαν τὴμ Πόλ᾽ τὴρ Ῥωμανίαν,
σημαίν᾽ ἡ γῆ, σημαίν᾽ ὁ Θεός, σημαίνουν τὰ οὐράνια,
σημαίνει κ᾽ ἡ ἁγιὰ Σοφιά, τὸ μέγαν μοναστῆριν.
᾽Σ τὴν ἔμπαν τοῦ ἡλίου μου στέκεν ὁ πατριάρχης,
᾽ς τὴν ἔβγαν τοῦ ἡλίου μου στέκεν ὁ βασιλεάς μου,
ὁ βασιλεάς, ὁ βασιλεάς, ὁ Ἕλλεν Κωσταντῖνον.
Ψάλλουν τὸ ἅγιος ὁ Θεὸς καὶ τὴν τιμϊωτέραν.
Ἔρθεν πουλὶν κ᾽ ἐκόνεψεν τ᾽ ἁγὶ Σοφιᾶς τὴμ πόρταν.
Τὸ ἔναν τὸ φτεροῦλιν ἄθε ᾽ς σὸ γαῖμαν βουτεμένον,
᾽ς σὸ ἄλλο ᾽ς σὸ φτεροῦλιν ἄθε χαρτὶν βαστᾷ γραμμένον.
Ἀτὸ κανείς κὶ ἀνάγνωσεν, κανεὶς ᾽κ ἐξέρ᾽ ντὸ λέγει,
μουδὲ κι᾽ ὁ πατριάρχης μου μὲ ὅλους τοὺς ποπᾶδες.
Ἔναν παιδίν, καλὸν παιδὶν ἔρχεται κι᾽ ἀναγνώθει.
Σὶτ ἀναγνώθ᾽, σὶτ᾽ ἔκλαιγεν, σύτιν ἄτους νὰ λέγῃ·
«Νάηλὶ ἐμᾶς, νὰ βάϊ ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκ᾽ τὴμ Πόλ᾽ ἐπαῖραν.

ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκάμν', ἐλλάγεν ἡ ἀφεντία»
Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιάς, «ἐλλάγεν ἡ ἀφεντία!»
μοιρολογᾷ καὶ ἡ ἁγὶ Σοφιά, τὸ μέγαν μοναστῆριν.
Ὁ βασιλεάς, ὁ βασιλεάς, παργόρϊαν κὶ παῖρνε.
Ἐπαῖρεν τ' ἐλαφρὸν σπαθίν, τ' ἐλλενικὸν κοντάριν,
τσοῖ Τούρκους κροῦγνεν 'ς σὸ σπαθίν, τσοῖ Τούρκους 'ς σὸ κοντάριν.
Τριακόσ'ους Τούρκους ἔκοψεν καὶ δεκατρεῖς πασ'ᾶδες,
τσακῶθεν τὸ σπαθίν ἄτου κ' ἐσκίγεν τὸ κοντάριν.
Ὄντεν ἐκαλοτέρεσεν, ἀπέσ' τσοῖ Τούρκς ἐπέμνεν,
κι' ὄντεν ἐκαλοτέρεσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμνεν.
Κι' ἀτοῖν ἀτόναν ἔθαψαν 'ς σὸ χλοερὸν τιουσ'έκιν.

Στ. 1. ***Ἕλλεν*** *(Ἕλλην) ἀνδρεῖος καὶ ἰσχυρός. Στ. 5. Ἐνῷ ἔψαλλαν, ἐν ὅσῳ ἦσαν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἑλλάδος.* ***Ῥωμανία,*** *τὸ βυζαντινὸν ὄνομα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Στ. 8 - 9. πρὸς ἀνατολὰς ἔστεκεν ὁ πατριάρχης, πρὸς δυσμὰς ἔστεκεν ὁ βασιλεύς. Στ. 11. τὴν τιμιωτέραν (τῶν Χερουβεὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεὶμ) ἤτοι τὸ κατὰ τὴν λειτουργίαν ψαλλόμενον θεοτοκίον. Στ. 12. ἦρθε πουλὶ κ' ἐκάθισεν εἰς τὴν πόρταν τῆς ἁγίας Σοφίας. Στ. 13. Ἡ μία φτεροῦγα του εἰς τὸ αἷμα εἶναι βαμμένη. Στ. 14. Ἡ ἄλλη φτεροῦγα του βαστᾷ χαρτὶ γραμμένον. Στ. 15. αὐτὸ κανεὶς δὲν ἀνέγνωσε, κανεὶς δὲν ἠξεύρει τί λέγει. Στ. 18. ἐνῷ ἀναγινώσκει ταὐτοχρόνως κλαίει καὶ λέγει εἰς αὐτούς. Στ. 19. ἀλὶ εἰς ἐμᾶς, βάϊ εἰς ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὴν Πόλη. Στ. 20. ἐπῆραν τὸν βασιλικὸν θρόνον, ἤλλαξεν ἡ βασιλεία (ἄλλος ἔγινε κύριος). Στ. 21.* ***τὰ ἐγκλησιὰς*** *= αἱ ἐκκλησίαι. Στ. 23.* ***παργόρϊαν κὶ παῖρνε*** *= δὲν ἔπαιρνε παρηγορίαν (ἦτο ἀπαρηγόρητος). Στ. 25.* ***κροῦγνεν*** *= κρούει. Στ. 27. ἐτσακίστη τὸ σπαθί του κ' ἐσκίστη τὸ κοντάρι του. Στ. 28. ὅταν παρετήρησε καλὰ (εἶδε πῶς) μέσα εἰς τοὺς Τούρκους ἀπέμεινε (πῶς περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους). Στ. 29. καὶ ὅταν (πάλιν) παρετήρησε καλὰ εἶδε πῶς ἀπεμονώθη. Στ. 30. καὶ αὐτοὶ (οἱ Τοῦρκοι) τὸν ἔθαψαν εἰς χλοερὸν στρῶμα.*

B'

Τὴμ Πόλην ὄνταν ὥριζεν ὁ Ἕλλεν Κωσταντῖνον,
εἶχε πορτάρους δίκλοπους, ἀφέντους φοβετσ'ιάρους,
εἶχεν ἀφέντην σερασκέρ' τὸμ μέγαν Ἰωάννην.
Ἐκεῖνος εἶχε σύνοδον Ῥωμαίους δωδεκάραν,
ἐκεῖνος εἶχε μεκχεμὲν Ῥωμαίους ἀφεντᾶδες.
Ἐκεῖν' 'κ ἐκρίνναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδία.
Ἐκλείδωσαν τὰ ἐγκλησιὰς καὶ τὴν ἁγὶ Σοφίαν.
Ἀπ' οὐρανοῦ κλειδίν ἔρθεν 'ς σ' ἁγὶ Σοφιᾶς τὴμ πόρταν.

Χρόνους ἔρθαν καὶ πέρασαν, καιροί ἔρθαν καὶ δέβαν,
νεσπάλθεν τὸ κλειδίν ἄθες, καὶ πέμνεν κλειδωμένον.
Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν καὶ ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν.

Στ. 2. φύλακας τῶν τειχῶν (τῶν πυλῶν) προδότας, ἀρχηγοὺς δειλούς. Στ. 3 εἶχεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν μέγαν Ἰωάννην, ἤτοι τὸν Γενουάτην Ἰωάννην Ἰουστινιάνην. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὰ τραπεζουντιακὰ ᾄσματα διετήρησαν τὴν μνήμην ὄχι μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιάνη. Στ. 4. ***δωδεκάραν*** *τὴν θρυλικὴν δωδεκάδα, τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον τῶν βασιλέων, κατὰ τὰ παραμύθια καὶ τὰ δημοτικὰ ᾄσματα. Στ. 5.* ***μεκχεμὲν*** *= κριτάς. Στ. 6. ἐκεῖνοι δὲν ἔκριναν δίκαια, παρέδωκαν τὰ κλειδία. Στ. 9. Χρόνοι ἦρθαν καὶ πέρασαν, καὶ ἦρθαν καὶ διάβησαν (παρῆλθον). Στ. 10. ἐλησμονήθη τὸ κλειδί της καὶ ἀπέμεινε κλειδωμένη (ἡ ἁγία Σοφία). Στ. 11. διὰ ν' ἀνοιχθῇ χρειάζεται τεχνίτης ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐργάτης ἀπὸ τὴν γῆν. (Διὰ τῆς θείας βοηθείας καὶ τῆς ἐνεργείας ἥρωος θ' ἀποδοθῇ ἡ ἁγία Σοφία εἰς τοὺς πρώτους κυρίους αὐτῆς).*

ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΟΣ

6.

Ὁ αἰχμάλωτον.

[Τὸ ᾆσμα εἶναι παραλλαγὴ τοῦ γνωστοῦ ἀκριτικοῦ ᾄσματος τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀδιαφθορωτέρα τῶν ἄλλων παραλλαγῶν καὶ πλειότερον, καθὼς φαίνεται, προσεγγίζουσα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ᾆσμα. Ὁ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γεννηθεὶς υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις ἐτράφη ὑπὸ τοῦ αἰχμαλωτίσαντος τὴν μητέρα του Σαρακηνοῦ Ἐμὶρ Ἀλῆ, ἡλικιωθεὶς φεύγει, ὅπως μεταβῇ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας (τὴν Ῥωμανίαν) πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ πατρός του. Καθ' ὁδὸν συναντᾷ τὸν πατέρα του καὶ τὸν ἀδελφόν του, μονομαχεῖ πρὸς τοῦτον, ὅταν δὲ εἶναι ἐγγὺς νὰ καταβάλῃ αὐτόν, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ πατρός, ὅστις χαίρων διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ δευτέρου υἱοῦ του, εὔχεται νὰ συναντήσουν στράτευμα ἐχθρικὸν διὰ ν' ἀναδειχθῇ ἡ ἀνδρεία των. Ὄντως δὲ κατανικῶσι στρατὸν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ἐμὶρ Ἀλῆ, τὸν ὁποῖον ἐξ εὐγνωμοσύνης σώζει ὁ αἰχμάλωτος υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου.— Περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς μονομαχίας ἀδελφῶν βλ. ἀνωτέρω σ. 126.]

Οἱ Τοῦρκ' ὄνταν ἐκούρσευαν τὴμ Πόλ', τὴρ Ῥωμανίαν,
ἐπάτνανε τὰ ἐγκλησιὰς κ' ἐπαίρναν τὰ εἰκόνας,
ἐπαίρνανε χρυσὰ σταυρούς, ἀργύρα μαστραπᾶδες,
ἐπῆραν καὶ τὴμ μάναμ μου, 'ς ἐμὲν ἔμποδος ἔτον.

'Επῆγεν καὶ νέποῖκε με 'ς τ' 'Εμὶρ 'Αλῆ τὰ σκάλας.
'Εμὲν αὐτὸς πεσλέεβεν μὲ τὸ μέλ', μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μέλιν, μὲ τό γαλαν καὶ μὲ τἀρνί' τὸ κρέας.
'Σ τὰ φανερὰ ταντάνιζεν, 'ς τὰ κρύφα διαρμηνεύει.
«Υἱέ μ', ἂν ζῇς καὶ γίνεσαι, 'ς τὴρ 'Ρωμανίαν φύγον.
'Εκεῖ χεν κύρ' 'Ανδρόνικον καὶ ἀδελφὸν Ξαντῖνον.»

'Εγένετον ὁ αἰχμάλωτον, ἐγέντον κ' ἐρματῶθεν.
'Επαῖρεν τέλαφρὸν σπαθὶν κ' ἐλλενικὸν κοντάριν.
Τοιμάσ'κεται ὁ αἰχμάλωτον καὶ τσῆ Δενῆς τὴν στράταν.
«'Αστρίτσια μ', χαμηλώσετεν, φεγγάρι μ', κάθα ἔλα,
γιὰ δειξετέ με τῆσ στρατήν, ντὸ πάει 'ς τὴρ 'Ρωμανίαν.»
Οἱ ἄστροι ἐχαμέλεναν, οἱ φέγγοι κάθα ἔρθαν,
ἐδεῖξαν ἄτον τῆσ στρατήν, ντὸ πάει 'ς τὴρ 'Ρωμανίαν.
῏Ας τὸ ἐπαρακούρσεψεν, τὰ γαίματα λουσμένος,
κύρην κ' υἱὸν ἐπέντεσεν ἀπάν' 'ς τὸ σταυροδρόμιν.
'Ο κύρης ἐκοιμήθηκεν, ὁ γιόκας ἔν 'ς τὰ ξύπνα.
Διαβαίν', καλημερίζει ἄτον, καλήμεραν 'κ ἐπαῖρεν.
῎Εσυραν τὰ σπαθία τουν, νὰ κροῦγνε τ' ἔναν τἄλλο.
Τσακώθαν τὰ σπαθία τουν, 'κὶ κροῦγνε τ' ἔναν τἄλλο.
῎Εσυραν τὰ κουντάρια τουν, νὰ κροῦγνε τ' ἔναν τἄλλο.
Τσακώθαν τὰ κουντάρια τουν, 'κὶ κροῦγνε τ' ἔναν τἄλλο.
῎Ερχουνται κι' ἀνταμούντανε καὶ κροῦγνε μουστουνίας.
'Ας τοῦ μουστί' τὸ χτύπεμαν ἐγνέφιξεν ὁ κύρης ἄτ'.
«Υἱέ μ', κανεὶς 'κ ἐντῶκεσ σε, ἐσὲν κανεὶς 'κὶ κρούγει,
κατὰ π' ἐλέπν τ' ὀμμάτια μου, ἀτὸς ἔει σε καὶ πάγει.
Γιὰ στὰ κι' ἂς ὀρωτοῦμ' ἄτον τὰ γονικά τ' ἀπόθεν.
'Σ τὸν θιόσ σ', 'ς τὸν θιόσ σ', αἰχμάλωτε, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν;
—'Κ ἐξέρς, ὄνταν ἐκούρσευαν τῆμ Πόλ' τὴρ 'Ρωμανίαν,
ἐπάτνανε τὰ ἐγκλησιὰς κ' ἔπαιρναν τὰ εἰκόνας,
ἐπαίρνανε χρυσὰ σταυρὰ κι' ἀργύρα μαστραπᾶδες,
κούρσευαν τὸν 'Αντρόνικον κ' ἐπαίρνανε τῆμ μάννα μ',
ἐπαῖραν ἄτεν κ' ἔφυγαν 'ς 'Εμὶρ 'Αλῆ τὰ σκάλας.
—Παιδὶν ἔμνε κ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκια 'κ εἶχα,
κι' ἀτώρα, ἂς τ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκια χτέθα.»
'Ας τὴγ χαρὰν ἀτ' τὸ πολλὰ κατήβανε τὰ δάκρυα τ',
κατήβανε τὰ δάκρυα του Καλομηνᾶν χαλάτσια.
Κλώσ'κεται 'ς τὴν 'Ανατολήν, κάμει τρία μετάνοιας.

«Χριστέ μ', ἂν ἐκατέβαινεν τὸ πέραγκα φουσσᾶτον,
μουδὲ πολλά, μουδέ λιγον ἐννέα χιλιάδες,
νὰ παίρναν τὰ γεράκια μου, ἐγὼ ἐκεῖνα ντοῦνα.»

Τὸλ λόγον ἀτ' 'κ ἐπλέρωσεν, τὸλ λόγον ἀτ' 'κ ἐξεῖπεν,
ὄνταν τερεῖ τὸ πέραγκα, φουσσᾶτον κατιβαίνει,
μουδὲ πολλά, μουδέ λιγον, ἐννέα χιλιάδες.
'Επῆρεν τὰ γεράκια του, ἐκείντς ἐκεῖ ἐντῶκεν.
'Εκεῖ ποῦ κρούει ὁ Ξάντινον, τὸ γαῖμαν νὰ πλαντάζῃ.
'Εκεῖ ποῦ κρούει ὁ αἰχμάλωτον, τὸ γαῖμαν ὡς τὴγ γοῦλαν.
«'Οπίσ', ὀπίσ', 'Εμὶρ 'Αλῆ, ὀπίσ' κ' ἐσὲν μὴ κρούγω.
Τὀμμάτια μ' ἐθαμπούρωσαν καὶ τὸ σπαθίμ μ' ἐσ' ἄφναν.
῏Αν κρούγω καὶ σκοτώνω σε θὰ λέγετ' ἒν φονέας,
'κὶ κρούγω, 'κὶ σκοτώνω σε, θὰ λέγνε ἐφοβέθεν.
Καλλίον 'κὶ σκοτώνω σε, κι' ἂς λέγνε ἐφοβέθεν.»

Παράφρασις. *῞Οταν οἱ Τοῦρκοι ἐκούρσευαν τὴν Πόλ', τὴ Ρωμανίαν, ἐπάταγαν ταῖς ἐκκλησιαῖς κ' ἔπαιρναν ταῖς εἰκόνες, ἐπαίρνανε χρυσοὺς σταυρούς, ποτήρια ἀσημένια, ἐπῆραν καὶ τὴ μάννα μου, 'ς ἐμέ ἦταν γαστρωμένη. 'Επῆγε καὶ μ' ἐγέννησε 'ς τοῦ 'Εμὶρ 'Αλῆ τὰ σπίτια. 'Εμένα μ' ἔτρεφεν αὐτὸς μὲ μέλι καὶ μὲ γάλα καὶ μὲ τἀρνιοῦ τὸ κρέας. ('Η μάννα μου) 'ς τὰ φανερὰ μ' ἐχόρευε, 'ς τὰ κρυφὰ μ' ὁρμηνεύει «Γιέ μου, ἂν ζήσῃς καὶ μεγαλώσῃς, φύγε 'ς τὴ 'Ρωμανίαν ἐκεῖ εἶχες πατέρα 'Ανδρόνικον καὶ ἀδελφὸν Ξανθῖνον.»*

Μεγάλωσε ὁ αἰχμάλωτος, μεγάλωσε καὶ ἁρματώθη· ἐπῆρε τἀλαφρὸ σπαθὶ κ' ἑλληνικὸ κοντάρι. 'Ετοιμάζεται ὁ αἰχμάλωτος καὶ (παίρνει) τῆς Δενῆς τὴ στράτα. «'Αστράκια μου, χαμηλώσετε, φεγγάρι μου, ἔλα κάτω, γιὰ δείξετέ μου τὴ στράτα ποῦ πάει 'ς τὴ 'Ρωμανία.» Τὰ ἄστρα ἐχαμήλωσαν, τὸ φεγγάρι ἦρθε κάτου, τοῦ ἔδειξαν τὴ στράτα ποῦ πάει 'ς τὴ 'Ρωμανία. 'Αφοῦ ἐπαρακούρσεψε (μετὰ πολλὴν λεηλασίαν), 'ς τὰ αἵματα λουσμένος, ἀπάντησε πατέρα καὶ γιὸ ἀπάνω 'ς τὸ σταυροδρόμι. 'Ο πατέρας εἶχε κοιμηθῇ, ὁ γιὸς ἦταν ξύπνιος. Διαβαίνει, τὸν καλημερίζει, καλημέρα δὲν ἐπῆρε (ἐκεῖνος δὲν τὸν ἀντεχαιρέτισε). ῎Εσυραν τὰ σπαθιά τους νὰ χτυποῦν τὸ ἕνα τἄλλο· ἔμπλεξαν τὰ σπαθιά τους, δὲ χτυποῦν τὸ ἕνα τἄλλο· ἔσυραν τὰ κοντάρια τους, νὰ χτυποῦν τὸ ἕνα τἄλλο· ἔμπλεξαν κοντάρια τους, δὲ χτυποῦν τὸ ἕνα τἄλλο. ῎Ερχονται καὶ πιάνονται καὶ χτυπειοῦνται γροθιαῖς. 'Απὸ τῆς γροθιᾶς τὸ χτύπημα ἐξύπνησεν ὁ πατέρας. «Γιέ μου, κανεὶς (ὡς τώρα) δὲ σ' ἐνίκησε, κανεὶς δὲ σὲ χτυπᾷ (δὲν ἠμπόρεσε νὰ σὲ χτυπήσῃ)· (μὰ) κατὰ πῶς βλέπουν τὰ μάτια μου, αὐτὸς σὲ πῆρε ἀποκάτου (σὲ ἔχει καὶ ὑπάγει). Γιὰ στάσου κι' ἂς τὸν ρωτήσουμε πόθεν τὰ γονικά του. 'Σ τὸ θεό σου, 'ς τὸ θεό σου, ποῦθε εἶν' τὰ γονικά σου; — Δὲν ξέρεις; ὅταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλη, τὴν 'Ρωμανία, ἐπάταγαν τοῖς ἐκκλησιαῖς κ' ἔπαιρναν τοῖς εἰκόνες, κούρσευαν τὸν 'Ανδρόνικον κ' ἐπαίρνανε τὴ μάννα μου, τὴν ἐπῆραν κ' ἔφυγαν (καὶ πῆγαν) 'ς τοῦ 'Εμὶρ 'Αλῆ τὰ σπίτια. — ῎Ημουν παιδὶ κ' ἐγέρασα, δὲν εἶχα ζευγάρι γεράκια (ἀλλὰ ἕνα μόνο γεράκι, τὸν Ξάντινον) καὶ τώρα ποῦ γέρασα ἀπόχτησα ζευγάρι γεράκια.» 'Απὸ τὴ χαρά του τὴν πολλὴν ἔτρεχαν τὰ δάκρυα του, σὰν τὸ χαλάζι τοῦ Μάη. Γυρίζει ἀνατολικά, κάνει τρεῖς μετάνοιαις. «Χριστέ μου, νὰ κατέβαινε ἀπ' ἀντίκρυ φουσσᾶτο, οὔτε πολύ, οὔτε λίγο, ἐννιὰ χιλιάδες, νά παιρνα τὰ γεράκια μου, ἐγὼ θὰ τοὺς νικοῦσα.»

Τὸ λόγο του δὲν ἐτέλειωσε, τὸ λόγο του δὲν ἀπόειπε, ὅταν τηρᾷ ἀπ' ἀντίκρυ, φουσσᾶτο κατεβαίνει, οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, ἐννιὰ χιλιάδες. 'Επῆρε τὰ γεράκια του, τοὺς ἐνίκησε. 'Εκεῖ ποῦ χτυπᾷ ὁ Ξάντινον, τὸ αἷμα πλημμυρίζει, ἐκεῖ ποῦ χτυπᾷ ὁ αἰχμάλωτος, τὸ αἷμα ὡς τὸ λαιμό. «Πίσω, πίσω, 'Εμὶρ 'Αλῆ, πίσω μὴ χτυπήσω κ' ἐσένα. Τὰ μάτια μου ἐθόλωσαν καὶ τὸ σπαθί μου ἔχει ἄχνη. ῍Αν σὲ σκοτώσω, θὰ λὲν εἶναι φονιᾶς· ἂν δὲ σὲ χτυπήσω καὶ δὲ σὲ σκοτώσω, θὰ λένε (πῶς) ἐφοβήθηκα. Κάλλιο νὰ μὴ σὲ σκοτώσω, κι' ἂς λὲν (πῶς) ἐφοβήθηκα.»

ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

7.

Τοῦ Μαρούς τὸ κάστρο.

[Τὸ ᾆσμα τοῦ κάστρου τῆς Μαρούς εἶναι καππαδοκικὴ παραλλαγὴ τοῦ πανελληνίου ᾄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὡριᾶς. Βλ. ἀνωτέρω σ. 88.]

Κάτω 'ς τὸν Ἄη Γιάννη, τὸ Θεόλουγο,
πολλὰ κάστρα ἀντελάστα μίκρα ἢ μέγαλα,
σὰν τοῦ Μαρούς τὸ κάστρο κάστρο δέν εἶδα.
Διπλόν, τριπλὸν χτισμένον, μολιβόχτιστον,
σιδερογκαρφωμένον κ' ἐνπαράδιτον.
Σ῾ίλοι τὸ παρακάτσαν χρόνους δώδεκα,
οὐδὲ μποροῦν τὸ παίρνουν, οὐδ' ἀφήνουν do.
Κι' ὁ εἷς ἀπ' τοὺς στρατιώταις ἐκαυχήστηκε.
«Κ' ἐγὼ ἂν μπαρῶ τὸ κάστρο, τ' εἶν τὰ δῶρα μου;
—Ξαθὰ ξαθὰ κοράσια ἂς εἶν' οἱ δοῦλοι σου,
τἄμορφα παλληκάργια ἂς εἶν' οἱ σκλάβοι σου,
καὶ τὴν Μαροὺ τὴν λὲν ἂς εἶν' ἡ κάλη σου.»

«Ἄνοιξε, Μάρου μ', ἄνοιξε ὁ ξενος νὰ μπῇ.
Ḇάι βάι, ἐμὲ τὸν ξένο καὶ τὸν ἔρημο,
καὶ τὸν ἀπαινεσμένο ποῦ νὰ βραδιαστῶ,
ποῦ 'ν' τὰ βουνὰ γιομᾶτ' ἀπὸ στρατέματα,
κ' οἱ στράταις σκοτωμένοι ἀπὸ τἀδέρφια μου.
Ἄνοιξε, Μάρου μ', ἄνοιξε ὁ ξενος νὰ μπῇ,
τὴ νύχτα τ' νὰ περάσῃ, νὰ μὴ σκοτωθῇ.»

Ἄνοιξε κ' ἡ Μάρου, μπῆκεν ὁ ξενος.
'Σ τὸν ξένο καταπόδι σ῾ίλοι σέμπανε.
Ἔβγαλε τὰ τσαγγιά της, τσάρουχα φορεῖ,
ἔβγαλε τὴ ζωστρή της, ράμμα ζώνεται,
'ς τοὺς φύργους ἀνατρέχει καὶ μοιριολογᾷ.
«Τὸ κάστρο μ' σὰν ἐπάρτη, τί θέλ' τὴν ζωή;»
καὶ κάτω ἐκρημνίστην καὶ σκοτώθηκε.

Στ. 2. ***ἀντελάστα*** *=ἐγύρισα. Στ. 5.* ***σιδερογκαρφωμένον*** *(σίδερον+καρφώνω) στερεωμένον μὲ σιδηροῦς συνδέσμους, στερεώτατον·* ***ἐνπαράδιτον*** *=καλοδεμένον (;) Στ. 6.* ***Σ῾ίλοι*** *=χίλιοι·* ***παρακάτσαν*** *=παρεκάθησαν, ἐπολιόρκησαν (τὸ παρακάθημαι δηλ. ἐν τῇ σημασίᾳ, ἣν εἶχε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν).* ***Στ. 9. μπαρῶ*** *=πάρω. Στ. 12.* ***κάλη*** *=καλή, σύζυγος. Στ. 15.* ***ἀπαινεσμένος*** *=ἐγκαταλελειμμένος (;) Στ. 21. σέμπανε=ἐμπῆκαν. Στ. 22.* ***τσαγγιὰ*** *πολυτελῆ ὑποδήματα ὑψηλὰ μέχρι γονάτων. Στ. 24.* ***φύργους*** *=πύργους.*

ΤΣΑΚΩΝΙΑΣ

8.

Πουλάτζι ἔμα ἔχα τθὸ κουιδὶ τζαὶ μερουτέ νι ἔμα ἔχα.
ταγίχα νι ἔμα ζάχαρη, ποϊκίχα νι ἔμα μόσκο·
τζαὶ ἀπὸ τὸ μόσκο τὸμ περσού, τζαὶ ἀπὸ τὰ νυρωιδία
ἐσκανταλίστε τὸ κουιδὶ τζ' ἐφύντζε μοι τ' ἀηδόνι.
Τζ' ἀφεγκη νι ἔκει τζυνηγοῦ μὲ τὸ κουιδὶ τθὸ χέρε.
«Ἔα, πουλί, τθὸν τόπο νdι, ἔα τθὸ καϊκοιτζίαι,
νὰ ἄτσου τὰ κουδούνια νdη, νὰ βάλου ἄδα τζαινούρτζα.»

Παράφρασις. *Πουλάκιν εἶχα 'ς τὸ κλουβὶ καὶ μερωμενο τό εἶχα,*
ἐτάγιζά το ζάχαρη, ἐπότιζά το μόσχο·
κι' ἀπὸ τὸ μόσκο τὸν περσὸ κι' ἀπὸ τὴ μυρωδία,
ἐσκανταλίστη τὸ κλουβὶ καὶ μὄφυγε τἀηδόνι.
Κι' ὁ ἀφέντης του τὸ κυνηγάει μὲ τὸ κλουβὶ 'ς τὸ χέρι,
«Ἔλα, πουλί, 'ς τὸν τόπο σου, ἔλα 'ς τὴν κατοικιά (σου),
ν' ἀλλάξω τὰ κουδούνια σου νὰ βάλω ἄλλα καινούρια.

[Βλ. παραλλαγὴν εἰς κοινὴν γλῶσσαν ἀνωτέρω σ. 214 ἀρ. 204.]

ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑΣ

Καλημέρας

9.

Ἀγάπησον, ἂ τέλῃ ν' ἀγαπήσῃ,
μία κυατερέλλαν εἴκοσι χρονῶ·
ἂν ἒ κοσιπέντε μὴ τὴ τελήσῃ,
πές της τί ἒ διβεμένος ὁ τσαιρό.
Ἂ τέ νὰ πιάῃ τὸ ρόδο νὰ μυρίσῃ,
πιά το μότταν ἒν ἥμισ' ἀνοιφτό.
Τὸ ρόδο τόαν ἒν δεσιδεράο,
μόττα ἒν ἒν ἀνοιφτὸ τσαὶ σπαμπανάο.

Ἂν θέλῃς ν' ἀγαπήσῃς, ἀγάπησε κοπέλλα εἴκοσι χρονῶ· ἂν εἶν' εἰκοσιπέντε μὴ τὴ θελήσῃς· πές της ὅτι εἶναι περασμένος ὁ καιρός. Ἂν θὲς νὰ πιάσῃς τὸ ῥόδο νὰ μυρίσῃς, πιάσ' το ὅταν εἶναι μισοανοιχτό. Τὸ ῥόδο τότε εἶναι ἐπιθυμητό, ὅταν δὲν εἶναι ἀνοιχτὸ καὶ ξεφυλλισμένο.

Κοριλιάνου

10.

Ἥλιο μου, εἶ ποῦ πάει; Μεῖνο νὰ dῇ,
πόσον ἔν ὥρια τούτη ποῦ ἀκαπῶ.
Ἥλιο μου, ποῦ τὸ κόσμον εἶ πραdεῖ,
ὥρια σεκούνdου τούη εἶdε τινό;
Ἥλιο μου, ποῦ τὸ κόσμο ἔει πρατημμένα,
ὥρια σεκούνdου τούη ἔν ἔει δωμένα.

Ἥλιε μου καὶ ποῦ πάεις; μεῖνε νὰ δῇς, πόσον εἶν' ὡραία τούτη ποῦ ἀγαπῶ. Ἥλιε μου, ποῦ τὸν κόσμον (ἔχεις) περπατεῖς, ὡραία καθὼς τούτη εἶδες καμιά; Ἥλιε μου, ποῦ τὸν κόσμο ἔχεις περπατημένα, ὡραία καθὼς τούτη δὲν ἔχεις ἰδωμένα.

Βόβας

11.

Διαφάνει τσαὶ σκοτάζει βιάτα ἕνα πενσέρο,
ἐγκὼ πάντα σὲ ἔχω γραμμένη στὴν καρdία.
Ἔγκουαλα μαddιὰ ἄσπρα τσαὶ εἶμμαι γέρο,
τσαὶ ἐσοὺ πάνdα μ' ουσέγκουε, τυραννία.
Μὰ ἐγκὼ πιστέγκουω τὶ εἶσαι Τοῦρκο βέρο,
Τοῦρκο ποῦ ἦρτε ἀν dὴ Μπαρμπαρία·
γιατὶ δὲμ μὲ γκαπάει ἐγκὼ ἐν ζέρω,
τσαὶ γιατὶ μοῦ δείφει τέddεκα ζουλία.

Ξημερώνει καὶ σκοτεινιάζει πάντα (ἔχω) ἕνα λογισμό, ἐγὼ πάντα σὲ ἔχω γραμμένη 'ς τὴν καρδιά. Ἔβγαλα ἄσπρα μαλλιὰ καὶ εἶμαι γέρος καὶ σὺ πάντα μὲ τυραννεῖς (μοῦ μεταχειρίζεσαι τυραννία). Μὰ ἐγὼ πιστεύω ὅτι εἶσαι σωστὸς Τοῦρκος, Τοῦρκος ποῦ ἦρθε ἀπὸ τὴ Μπαρμπαριά. Γιατὶ δὲ μ' ἀγαπᾷς ἐγὼ δὲν ξέρω, καὶ γιατὶ μοῦ δείχνεις τόση ἔχθρητα.

12.

Πέ μου τσαὶ τὶ σδκαμα, κρουdίλη,
τόσο ποῦ ἐσdισάμεψε ἐμμένα;
ἐγὼ σ' ἦμμο κοστάντι τσαὶ φιdίλι,
φιdίλι ἐν ἦσσο γιὰ γκαπήσῃ ἐμμένα.
Ὅλα τὰ πιάντη τσαὶ ὅλα τὰ σοσπίρη,
ὅλα τὰ δάκλυα τὰ ρίφτω γιὰ σένα,
μὰ ἐσοὺ εἶσαι σὰν ἡ φάτα ὅσου στὸ λίρι,
χίλια κουλούριο κάνει τσαὶ δὲν ἕνα.

Πέ μου καὶ τὶ σδκαμα σκληρή, ποῦ τόσο ἐξαγάπησες (ἔχασες τὴν ἀγάπη σου) (γιὰ) ἐμένα; Ἐγὼ σοῦ ἤμουν σταθερὸς καὶ πιστός, πιστὴ δὲν ἦσουν γιὰ (νὰ) ἀγαπήσῃς ἐμένα· ὅλους τοὺς θρήνους καὶ ὅλους τοὺς ἀναστεναγμούς, ὅλα τὰ δάκρυα τὰ ῥήχνω γιὰ σένα, μὰ ἐσὺ εἶσαι σὰν ἡ ξωτικιὰ μέσα 's τῆς Παναγιᾶς τὸ ζουνάρι ('ς τὴν ἶρι), χίλια χρώματα κάνεις κι' ὄχι ἕνα.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΤΜΗΜΕΝΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Abbott Macedonian Folklore, Cambridge 1903.

Ἀραβαντιν. *Π. Ἀραβαντινοῦ* Συλλογὴ δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου. Ἀθ. 1880.

Jeannaraki Ἄσματα κρητικά. Leipzig 1876.

Γουσίου *Ἀστερίου Δ. Γουσίου* Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου. Ἐν Ἀθ. [Θεσσαλονίκῃ] 1901.

Deffner's Archiv pür mittel-und neugriechische Philologie, Athen 1880.

ΔΙΕ. Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἀθ. 1883 κἑ. τ. Α' κἑ.

Dieterich Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden, Wien 1908.

ΖΑ. Ζωγράφειος ἀγὼν ἤτοι μνημεῖα τῆς ἑλλ. ἀρχαιότητος ζῶντα ἐν τῷ νῦν ἑλληνικῷ λαῷ, ἐν Κ/πόλει, τ. Α' 1891, τ. ΙΒ' 1896.

Θέρου Δημοτικὰ τραγούδια, Ἀθ. 1909.

Ἰατρίδου Συλλογὴ δημοτικῶν ᾀσμάτων παλαιῶν καὶ νέων. Ἀθ. 1859.

Κανελλάκη Χιακὰ ἀνάλεκτα, Ἀθ. 1890.

ΚΠ. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικόν. Ἐν Κ/πόλει.

Λαογραφ. Λαογραφία. Δελτίον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας. Ἐν Ἀθ. 1909 κἑ. τ. Α' κἑ.

Λάσκαρη ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της. Ἐν Πύργῳ 1903—1910.

Lagrand Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1884.

Μανούσου Τραγούδια ἐθνικά, Κέρκυρ. 1850.

ΝΕΑ. Νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα. Ἀθ. 1871 κἑ. τ. Α'—Β'.

Πανδώρα σύγγραμμα περιοδικόν, ἐν Ἀθ. 1850—1872 τ. Α'—ΚΒ'.

Παπαζαφειροπούλου Περισυναγωγὴ γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐν Πάτραις 1887.

Passow Carmina popularia Graeciae recentioris, Lipsiae 1861.

Παχτίκου 260 δημώδη ἑλληνικὰ ᾄσματα, Ἀθ. 1905.

Pernot Rapport sur une mission scientifique en Turquie, Paris 1903.

Σακελλαρίου Τὰ Κυπριακά, Ἀθ. 1890 τ. Α—Β'.

B. Schmidt Griechische Märchen, Sagen und Volklieder, Leipzig 1877.

Χασιώτ. *Γ. Χ. Χασιώτου* Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον δημοτικῶν ᾀσμάτων, Ἀθ. 1866.

ΠΗΓΑΙ

ΟΠΟΘΕΝ ΠΑΡΕΛΗΦΘΗΣΑΝ Τ' ᾈΣΜΑΤΑ*

1. Κρήτης. **Passow** 193 (=**Mullach** Conjectan. byzantina, Berol. 1852 σ. 13). Κερκύρας. ***Μανούσου*** Β' 119.

2. **Passow** 194 (=***Μανούσου*** Α' 187-9. **Ellisen** Analekten τ. III σ. 264. ***Πολυλᾶ*** Φιλολογικὴ γλῶσσα σ. 71). Αὐτ. 195. 196 (=**Kind** Anthologie 1861 σ. 8, 2. ***Θέρου*** 51). ***Ἰατρίδου*** σ. 15-6. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια Ὀλύμπ. 34, 42. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπ.*** 120, 86. Λάστας. ***Λάσκαρη*** 481, 1. Μονῆς Μαλεβῆς τῆς Κυνουρίας. Βελτίωσις (ἐφημ. Τριπόλεως) 14 Μαρτίου 1857. Κυνουρίας. Παναθήναια Θ' σ. 78-9. Δίβρης Λυκούρση Ἠπείρου. Ἑστία 1880 Θ' 413. Κυθήρων(;) **Legrand** 74, 48. Κρήτης. **Jeannaraki** 3, 2 (=***Κριάρη*** Κρητ. ᾄσματα σ. 10) ***Κριάρη*** σ. 152. Τσουκαλοχωρίου Καστορίας. ***Παχτίκου*** 179. Σαράντα Ἐκκλησιῶν Αὐτ. 157. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 585, 1. Βάρνης. ***Ι. Νικολάου*** Ἡ Ὀδησσός, ἐν Βάρνῃ 1894. σ. 317, 8. Κοντζὲ Νικομηδείας. ***Παχτίκου*** 107. 108. Σινασοῦ. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 30, 27 (Περὶ τῶν τραπεζουντιακῶν παραλλαγῶν βλ. ἐπίμετρον). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Καρυταίνης, Στεμνίτσης Γορτυνίας, Μαλακάση, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Ὀλύμπου, Βάρνης δύο.

3. Κρήτης. **Jeannaraki** 172, 221. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 240.

4. Ἀνέκδοτον ἐκ Καρατσὸλ τοῦ Τιρνάβου. Δὲν διετήρησα τὴν θεσσαλικὴν φωνητικήν, προπάντων διότι τὸ ᾆσμα φαίνεται προελεύσεως πελοποννησιακῆς.

5. **Passow** 203. 204. 206-210 (=***Σ[αλαπάντα]*** τὸ Σοῦλι σ. 47-50. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 35, 43. 49, 64. 50, 66). ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 31-2. ***Σιγάλα*** Ἐθνικὰ ᾀσμ. 483-4. 484-6. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Λελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 52, 47. Ἐπιδόρπιον 46. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 73, 23. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης. Ἀγράφων, Μαλακάσης, Μακεδονίας.

6. **Passow** 394. ***Τσικνοπούλου*** Δημ. ᾀσμ. 19, 11. ΖΑ. Α' 190 (1 δίστιχον). Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** σ. 304 (ἐπίσης). Λευκάδος Πλάτων Β' 452, 11 (ἐπίσης). Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 120, 25 (=***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 119, 4).— ***Βαλαωρίτου*** Ποιήματα 1891 τ. Β' σ. 5 (Βίος καὶ ἔργα. Ἀθ. 1903 τ. Γ' σ. 5. Νεότης, Σμύρνη 1913 σ. 220-1. Τὸ πλεῖστον τῆς παραλλαγῆς ταύτης δὲν εἶναι δημοτικόν). **Legrand** 118, 65. Ἰωαννίνων ***Ἀραβαντιν.*** 10, 9 (=***Λεσίου*** ὁ Ἠπειρώτης ἡμερολ. Γ' σ. 71).—Ἄλλος τύπος τοῦ ᾄσματος ἐν **Deffner's** Archiv σ. 76.

* Αἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἐπιγραφαὶ τῶν ᾀσμάτων ἐτέθησαν ὑπ' ἐμοῦ.

7. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 102, 9. ***Ἀραβαντιν.*** 52, 60. 52, 61. Παρνασσὸς ΙΒ' 380. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Βεργοβίτσης Αἰγίου, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Μακεδονίας.

8. **Passow** 241 (=***Μανούσου*** Α' 129. **Kind** Anthologie 14, 6. ***Σεραφεὶμ Ἄρτης*** Δοκίμιον περὶ Ἄρτης σ. 243. ***Θέρου*** 53).

9 Α'. **Passow** 222 (=***Μανούσου*** Α' 139. **Kind** Anthologie 12, 5. ***Σ[αλαπάντα]*** Πάργα σ. 302. ***Ἀραβαντινοῦ*** Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ σ. 265. Θέρου 22).

9 Β'. **Passow** 223 (=***Μανούσου*** Α' 137-8. **Kind** Anthologie 10, 4. ***Σ[αλαπάντα]*** Πάργα σ. 297. ***Ἀραβαντινοῦ*** Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ σ. 264. ***Θέρου*** 22. ***Λάσκαρη*** 463, 13). Ἄλλα ᾄσματα περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Πάργας: **Passow** 224. ***Ἀραβαντιν.*** 12, 11. 13, 12.

10 Α'. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 37-8. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 436, 20. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Δημητσάνης.

10 Β'. Καρυῶν τῆς ἐπαρχίας Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 51, 37 (στ. 5. ἰνάτι τουτς στ. 8 κι' ὅλοι).

11. **Passow** 234 (=Ἀνθολογία Κορομηλᾶ 1838 σ. 34-6. ***Μανούσου*** Α' 86-7. ***Χριστοδουλίδου*** Μουσηγέτης Ἀπόλλων σ. 30-3. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 36, 45. ***Παπαρρηγοπούλου*** Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. ἔθνους Ε' 825.—Ἀρετσοῦ Βιθυνίας: ***Παχτίκου*** 53. Ἐσμὲ Νικομηδείας. Αὐτ. 115. Χαλκιδικῆς. Αὐτ. 183). **Passow** 235 (=***Μανούσου*** Α' 130). ***Τσικνοπούλου*** Ἄσματα δημώδη 20, 12. Καμπιῶν Χίου: **Pernot** 229, 108. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 445, 4 (τὸ πλεῖστον νόθον). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγράφων, Μαλακάση, Καλαμπάκας.

12. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 150, 134. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 457, 3. 357, 3. Πρβλ. καὶ τὸ παλαιότερον ᾆσμα περὶ αἰχμαλωσίας Πελοποννησίων ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν (ἀρ. 4).

13. **Passow** 237 (=Ἀνθολογία Κορομηλᾶ 1838 σ. 39. ***Μανούσου*** Α' 70. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 38, 47. ***Λάσκαρης*** 468, 26). ***Πολίτου*** Τραγούδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρων Κολοκοτρώνης Β' 181, 61). Αἴνου. ΚΠ. Θ' 354, 1. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 590, 10. Μιχαηλίτση Νικομηδείας. ***Παχτίκου*** 84. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Πελοποννήσου, Χαλκίου Κορινθίας, Μπλάσδου Νευροπόλεως τῆς Καρδίτσης

14. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 51. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρης*** 143, 35. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Μεσσηνίας.—Πρβλ. Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι Α' σ. 248.

15. Πανδώρ. ΙΔ' 534, 16. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 39=**Deffner's** Archiv 147, 4=Πλάτων Β' 51-2=Πολίτου, Τραγούδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρων Κολοκοτρώνης Β' 188,67). Κορινθίας. **Deffner's** Archiv 146, 3=***Πολίτου*** Αὐτ. 186, 66. Λακεδαίμονος. Πλάτων Γ' 128=***Θέρου*** 60. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 148, 52. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 504, 24 (μετὰ παρεμβλήτων νόθων στίχων). Αὐτ. 505, 25. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας, Καμαρῶν Ἐρινεοῦ δύο, Δημητσάνης, Λαγκαδίων, Ἡραίας, Ῥουσβάναγα Μεγαλοπόλεως.—Ἄλλα ᾄσματα περὶ τῆς μάχης: Κορινθίας **Deffner's** Archiv 145, 1=***Πολίτου*** ἐνθ. ἀν. 184, 64. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημοτ. ἀνθολ. 1868 σ. 23, 2=***Ν. Μιχαλοπούλου*** Ποιητ. ἀνθολογ. σ. 108=**Deffner's** Archiv 146, 2=***Πολίτου*** 185, 65. Φιγαλίας. Δελτ. Ἱστ. Ἑταιρ. Ϛ' 247, 11. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας, Ῥουσβάναγα Μεγαλοπόλεως.

16. Λάστας τῆς Γορτυνίας. ***Λάσκαρης*** 473, 3 [Στ. 1: Φ. ὁ κ. δὲ λ.—Στ. 2 τρ. χλ. τὸ λ. μοιρ.]

17. Μάνης. **Legrand** σ. 144-150. [Στ. 13 τὴν σημερινὴν ἡμέραν L. Στ. 56 εἶχε τὰ π. L.—Στ. 76 σήμερον νὰ σώθωμεν L.—Στ. 80 ποῖοι τὰ παρρησθινοὶ 'μπό. L. Στ. 83 'ς τὸ στερσὸ L. (καὶ μεταφράζει sur la terre ferme).

18 Α'. **Jeannaraki** 66, 49 (=Ἑστία Ϛ' 479). ***Φραντζεσκάκη*** Ἀριάδνη σ. 95-6. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 102-4. (Κατὰ τὴν σημείωσιν τοῦ Γιάνναρη ποιητὴς εἶναι ὁ Ἀναγνώστης Χαζίρης ἐκ Λάκκων).

18 Β'. **Jeannaraki** 74, 54 (=Ἑστία Ϛ' 479). ***Κριάρη*** Κρητ. ᾄσματα σ. 111.

19. Ἠπείρου. Ἀκρόπολις (ἐφ. Ἀθηνῶν) 30 Ἰουλίου 1892.

20. Γαλαξειδίου. Πανδώρ. ΙΕ' σ. 538, 14.

21. Ὁμοίως, αὐτ.

22. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 42, 29. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 406, 11. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 93, 5. ***Ἀραβαντιν.*** 113, 136. Κοντζὲ Νικομηδείας. ***Παχτίκου*** 104. Κουτσοβλάχων Σαμαρίνης. Λαογραφ. Β' 439-440. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης, Καρυταίνης, Στεμνίτσης Γορτυνίας, Καρυᾶς Κορινθίας, Καμάρας τοῦ δήμου Ἐρινεοῦ τῆς Ἀχαΐας, Λιδωρικίου, Καρατσὸλ Τιρνάβου, ἀδήλου τόπου δύο. Τὸ ᾆσμα ἐν συμφυρμῷ μὲ τραγούδια τοῦ Βλαχάβα (**Passow** 109), τοῦ Λέλα (***Μπάρτα*** Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 179=**Legrand** 82, 55) καὶ μὲ τὸ ἀκριτικὸν τῶν ἐννέα ἀδελφῶν 'ς τὸ πηγάδι (***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 41, 28).

23. **Fauriel** I 38. ***Ἰατρίδου*** σ. 69-70. **Passow** 131. 132. **Kind** Anthologie 1861 σ. 24, 4. ***Μανούσου*** Α' 42. 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Καρυταίνης, Μπλάσδου Νευροπόλεως τῆς Καρδίτσης. Πρβλ. **Jeannaraki** 107, 101. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 244. ***Μανωλακάκη*** Καρπαθιακὰ 239, 29. 242, 43.

24. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 327, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Δημητσάνης δύο, Λαγκαδίων Γορτυνίας.

25. **Tommaseo** Canti popolari IV 188 (=***Μανούσου*** Α' 116-7). ***Ζαμπελίου*** 601, 4 (**Kind** Anthologie 186 σ. 32, 9). **Passow** 24. Πελοποννήσου. ΔΙΕ. Α' 558, 15. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 320, 8 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 27, 8 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 91, 1 (=***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 15, 11). Κρήτης. **Jeannaraki** 159, 185. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 102-3. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Καρατσὸλ Τιρνάβου.

26. ***Ἰατρίδου*** σ. 31-2. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 44, 31. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιδόρπιον σ. 47. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 354, 12. Ἠπείρου ***Ἀραβαντιν.*** 112, 135. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Τζουμέρκων, Καρατσὸλ Τιρνάβου δύο.

27. Λιγουριοῦ (Ἐπιδαύρου) Λαογραφ. Δ' 164, 45.

28. ***Ἰατρίδου*** σ. 42. Πελοποννήσου. ΚΠ. Η' 497, 4. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 29. Φιγαλίας. ΔΙΕ. Ϛ' 226, 6. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 446, 5. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 92, 3. Πανδώρ. ΙΔ' 534, 14. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Λαγκαδίων Γορτυνίας δύο, Δημητσάνης πέντε, Αἰγίου, Κακοχωρίου Αἰγιέων δύο, Λιδωρικίου, Ἀγράφων, Μισενικόλα Καρδίτσης.

29. Πανδώρ. ΙΔ' 535, 21. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ σ. 16. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 47. ΖΑ. Α' 84, 48. **Legrand** Recueil 88, 58. Λάστας. ***Δάσκαρη*** 486, 3. 490, 8. Λαογραφ. Α' 673. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Κορίνθου, Ἀγράφων, Ἀσπροποτάμου, Καρατσὸλ Τιρνάβου καὶ ἀδήλου τόπου.

30. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 300, 4.

31. ***Τσικνοπούλου*** Δημ. ᾄσματα 33, 25. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 28. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 100, 63. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 480, 3. Λευκάδος ΚΠ. Η' 453, 3 (= Πλάτων Β' 453, 13). Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 111, 132. Κριμίνης Σισανίου Μακεδονίας. ***Παχτίκου*** 175. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Αἰγίου, Μαρμαρίου Ἀκράτας, Ὑπάτης. Τρικάλων, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

32. Πελοποννήσου. Παναθήναια ΚΒ' 191. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 322, 9. 427, 5. 437, 22. Καλαβρύτων. ***Παπανδρέου*** Καλαβρυτινὴ ἐπετηρὶς σ. 129. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 407, 12 (= Πλάτων Β' 453, 14). Κρήτης. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 113. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Χαλκίου Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγιέων, Ῥουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Δημητσάνης, Καλαμάτας, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

33. **Passow** 141. Σημείωσιν τῶν ἄλλων παραλλαγῶν βλ. ἐν Λαογραφίᾳ Δ' 61.

34. **Passow** 110 α.

35. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (καταγραφὲν ἐν τῷ στρατιωτικῷ νοσοκομείῳ Ἀθηνῶν).

36. **Passow** 137α (= ***Δάσκαρη*** 341, 1. ***Θέρου*** 58). ***Ἰατρίδου*** σ. 23. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 183. 183-4. 184. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 312, 13. Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** 95. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 92, 2 (= ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 16, 12). Δωδώνη, ἡμερολόγ. 1896 σ. 165. Κονίτσης Αὐτ. Β' 164, 6. Ἁλμυροῦ Θεσσαλίας. ***Γιαννοπούλου*** Φθιωτικὰ 1891 σ. 9. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Πελοποννήσου, Καρυᾶς Κορινθίας, Βάλτσας Κερπινῆς Καλαβρύτων, Κακοχωρίου δήμου Αἰγιέων, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Λιδωρικίου δύο, Ἀγράφων, Τρικάλων, Παλαιοχωρίου Ἀσπροποτάμου, Βλάχων τῆς Πίνδου, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Μακεδονίας, ἀδήλου τόπου (στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν). Πρβλ. Κρήτης. **Jeannaraki** 162, 19. ***Κριάρη*** Ἄσματα κρητικὰ 150. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 101. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 49.

37. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

38. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 331, 11. Ἠπείρου. ΝΕΑ. Α' 72, 6. 73, 7. ***Ἀραβαντιν.*** 112, 134. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 194, 1. Ἀρκουδοχωρίου Ναούσης. Αὐτ. 1892 Ε' 244, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καμαρῶν Ἐρινεοῦ, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

39. Λακεδαίμονος. Πλάτων Γ' 64. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου.

40. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 117, 146. (= ***Λεσίου*** Ἠπειρώτης, ἡμερολόγιον, Γ' 93. ***Θέρου*** 53). Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Στεμνίτσης τῆς Γορτυνίας.

41. **Passow** 135 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 40, 14. = ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 34, 41 = Θέρου σ. 61). Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 156. Ἠπείρου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 71, 4. ***Ἀραβαντιν.*** 111, 133. Κρήτης. **Jeannaraki** 159, 183. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ

σ. 104. Ἐν συμφυρμῷ μετ' ἄλλων ᾀσμάτων: ***Δελέκου*** Ἐνθ. ἀν. 39, 25 Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Κορίνθου. Παραλλαγαὶ περὶ τῶν ὅπλων ἢ τῶν ἐνδυμάτων νεκροῦ. Λαογραφ. Α' 263, 55. 56. 57. Τριφυλίας ΔΙΕ. Β' 141, 1. 2. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 558, 7.

42. **Passow** 155. Αὐτ. 152 (= Ἀνθολογ. Κορομηλᾶ 1838 σ. 3. ***Μανούσου*** Α' σ. 50-1. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 14, 9). ***Οἰκονομίδου*** αὐτ. 12, 6. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 180, 30. ***Ἀραβαντιν.*** 282, 467. Λακκοβικίων Μακεδονίας. ***Γουσίου*** 100, 15. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρης*** 432, 13. Λιγουριοῦ Ἐπιδαύρου. Λαογραφ. Δ' 175, 69. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Χαλκίου Κορινθίας, Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Κακοχωρίου Αἰγίου, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας δύο, Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Μεσορόπης Παγγαίου, Μπλάτσης Μακεδονίας, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

43. Παραλλαγαὶ τοῦ Α' τύπου. Κλεωνῶν Κορινθίας: ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 35-6. Αὐτ. 1868 σ. 203. Αὐτ. Ἐπιδόρπιον σ. 192-3. 193-4. (4 ἐν ὅλῳ παραλλαγαί). Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 60, 11. Κρήτης. **Jeannaraki** 157, 178. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 295, 7. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρης*** 329, 8. 541, 1. 560, 1. Λακκοβικίων Μακεδονίας. ***Γουσίου*** 106, 164. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 648, 77. Ἄργους. Αὐτ. Δ' 62, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας.

Β' τύπου. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 258, 437. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Βάλτσας Κερπινῆς τῶν Καλαβρύτων, Δημητσάνης, Κερασοῦντος Πόντου.

Γ' τύπου. **Passow** 134 (= **Kind** Anthologie 40, 15. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 33, 40. ΖΑ. Α' 147, 255). Λακεδαίμονος. Πλάτων Γ' 64. ***Θέρου*** σ. 82. Δήμου Παλλήνης τῆς Κορινθίας. Λαογραφ. Δ' 61, 2. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 150, 266. Δωδώνη, ἡμερολογ. 1896 σ. 166-7. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 268, 12. Μποχαρίνας Σινανίου τῆς Μακεδονίας. ***Παχτίκου*** 171. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κακοχωρίου Αἰγιέων, Δημητσάνης, Καρυταίνης, Ἀγράφων, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

Δ' τύπου. **Passow** 104. Αὐτ. 105 (= ***Μανούσου*** Α' 58. ***Παπαρρηγοπούλου*** Ἱστορία ἑλλην. ἔθνους Ε' 747). Αὐτ. 106 (= **Kind** Anthologie 46, 19. ΖΑ. Α' 103, 119).

44. **Passow** 158 (= ***Μανούσου*** Α' 150-1). Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 46, 35. 47, 36. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 55-6. Ἠπείρου. **Passow** 159. ***Ἀραβαντιν.*** 107, 215 (= ***Θέρου***, 64). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Αἰγίου, Ῥιζομύλου Αἰγίου.

45. Θερμοπυλῶν. Πανδώρ. Δ' 622, 20 (= **Passow** 167. ***Θέρου*** 55).

46. **Passow** 552α. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 183, 16. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημοτ. Ἀνθολ. 1852 σ. 23. Φιγαλίας. ΔΙΕ. ϛ' 270, 25. Ἀρτοτίνας τῆς Δωρίδος. Πανδώρ. ΙΕ' 466, 10. Ἠπείρου. ΚΠ. Ζ' 224. ΖΑ. Α' 160, 293. ***Χασιώτ.*** 151, 27. ***Ἀραβαντιν.*** 158, 234. Θεσσαλίας. ***Οἰκονομίδου***, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 95, 20. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Αἰγίου, Δημητσάνης δύο, μία ἀδήλου τόπου.

47. **Passow** 26 (= Ἀνθολογ. Κορομηλᾶ 1838 σ. 6. ***Μανούσου*** Α' 144). ***Μπάρτα*** Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 149 (= ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 48, 61). ***Βλαχάκη*** ἡ Λεσβία Σαπφὼ σ. 234. Ἀνατολικὴ ἐπιθεώ-

ρησις. Σμύρνης, Β' 144. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Λελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 51, 46 (μετὰ πολλῶν νόθων στίχων). Τοῦ αὐτοῦ Ἐπιδόρπιον σ. 31-4. Ῥούμελης, ***Σιγάλας*** σ. 481-2. Ἠπείρου. Δωδώνη. ἡμερολόγ., Β' 161, 2 Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 76, 71. Μακεδονίας. ***Παχτίκου*** 193. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Μεγαλοπόλεως, Τρικάλων, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Μεσορόπης Μακεδονίας. Διασκευαί: Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 466, 19. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 64, 7. Λιγουριοῦ. Αὐτ. 154, 24. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Μεγαλοπόλεως.—Ἄλλα ᾄσματα περὶ τοῦ Κίτσου. **Passow** 27. 28.

48. ***Σάθα*** Τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς σ. 341.

49. **Fauriel** I 4 (=**Passow** 1 καὶ πάντα τἀλλαχοῦ δημοσιευθέντα εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ Fauriel).

50. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων σ. 10 (=Passow ἀρ. 4) **Passow** ἀρ. 2 (=***Μανούσου*** Α' 15. ***Βαλαωρίτου*** Ποιήματα 1891 Β' σ. 168. Βίος καὶ ἔργα 1908 Γ' 130). **Passow** ἀρ. 3 (=***Μανούσου*** Α' σ. 13-4). **Passow** ἀρ. 5 (Μανούσου Α' 17-8). ***Λελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 26, 7. ***Ἀραβαντιν.*** 28, 32. ***Τσικνοπούλου*** Δημ. ᾆσμ. 17, 9. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ῥαφτοπούλου Εὐρυτανίας, Ἀγράφων, Μακεδονίας.

51. Ἁγίας Εὐθυμίας τῆς Παρνασσίδος. Πανδώρ. ΙΕ' 411, 6 [Στ. 5 ἐχάλασα ν τὰ ξαναφκειάσω στ. 6 ν' τὰ ξαναχτίσω].

52. Παρνασσίδος. ***Σάθα*** Χρονικὸν Γαλαξειδίου σ. 172. Πρβλ. **Passow** 37. 38.

53 Α'. ***Πολίτου*** Τραγούδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρων Κολοκοτρώνης Β' 109-113 ἀρ. 1-4). ***Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνη,*** Ἑλληνικὰ ὑπομνήματα, Ἀθ. 1856 Β' σ. 630 (Μὴ δημοσιευθὲν μέρος τοῦ τόμου). Μάνης. Παρνασσὸς ΙΖ' 478, 14. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Μεγαλοπόλεως, Ἡραίας.

53 Β'. ***Ἰω. Θ. Κολοκοτρώνη*** ἔνθ. ἀν. σ. 629-630.

53 Γ'. Ἀνέκδοτον Λάστας τῆς Γορτυνίας.

54. Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ ἐμμέτρῳ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ **Göthe** (Kunst u. Altertum 1824 τ. IV, 1) ἐκ κειμένου τὸ ὁποῖον ἐστάλη πιθανῶς αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Γάλλου J. A. Buchon (**Arnold** ἐν Euphorion II συμπληρ. τεῦχος 1896 σ. 109). Τὸ κείμενον παρὰ **Fauriel** I 128 (=Ἀνθολογία Κορομηλᾶ, Ἀθ. 1838 σ. 10. ***Μανούσου*** Α' 67. ***Ζαμπελίου*** σ. 604. Ἀνθολογία Ἀγγελίδου 1856, 62. **Passow** 54. ***Οἰκονομίδου*** σ. 19, 18. ***Πολυλᾶ*** Φιλολογικὴ γλῶσσα σ. 73) **Kind** Anthologie 36, 11.

55. Ὀλύμπου. **Fauriel** I 126 (=Ἀνθολογία Κορομηλᾶ 1838 σ. 8. ***Μανούσου*** Α' σ. 51-2. Ἀνθολογία Ἀγγελίδου 1856 σ. 63. **Passow** 118. ***Οἰκονομίδου*** σ. 54, 71). ***Μπάρτα*** σ. 142. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Αἴνου.

56. Θεσσαλίας. **Tommaseo** Canti popolari IV 251. Ἰωνιά, Ἀθ. 1846 σ. 96. ***Ζαμπελίου*** 612. ***Μανούσου*** Α' 72. **Passow** 48. ***Βαλαωρίτου*** Ποιήματα 1891 τ. Β' 393 (Βίος καὶ ἔργα 1908 τ. Γ' 298). Λάστας τῆς Γορτυνίας. ***Λάσκαρης*** 332, 14. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας.

57. Λοκρίδος. Χρυσαλλὶς Δ' 215 (=Ἑστία 1877 Γ' 319. ***Ἀρ. Βαλαωρίτου*** Ποιήματα, 1891 τ. Β' σ. 394-5. Βίος καὶ ἔργα 1908 τ. Γ' σ. 299. Ἑβδομὰς 1889 ἀρ. 30 σ. 3. ***Λάσκαρη*** 344, 2). Ἄλλο ᾆσμα ἔριδος τῶν βουνῶν περὶ τοῦ Ἀνδρίτζου παρὰ **Passow** 32 (=***Σάθα*** Χρονικὸν Γαλαξειδίου σ. 166). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας, Λιδωρικίου τῆς Δωρίδος, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

58. **Passow** 28 (=Ἀνθολ. Κορομηλᾶ 1838 σ. 10-1. ***Μανούσου*** Α' 60. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 20, 19). Πανδώρα ϛ' σ. 362 ἀρ. 108. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ ᾀσμάτων σ. 40-2.

59. **Passow** 85 (Ἀνθολογ. Κορομηλᾶ 1838 σ. 11-2. ***Μανούσου*** Α' 154). **Passow** 86. Αὐτ. 87 (=***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 20. 21 ἀρ. 20. 21). ***Χασιώτ.*** 102, 20. 103, 21. ***Λάσκαρη*** 356, 1. ***Δουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 104, 110. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Γρανίτσης Εὐρυτανίας, Ἀγράφων, Προπάντου Μηλεῶν, Καρατσὸλ Τιρνάβου δύο.

60. Ἀνέκδοτον, Καμαρῶν τοῦ δήμου Ἐρινεῶν τῶν Πατρῶν.

61 Α'. **Fauriel** I 124 (=***Μανούσου*** Α' 66). ***Ζαμπελίου*** Ἄσματα δημοτικὰ 694, 124. **Passow** 51.

61 Β'. ***Ζαμπελίου*** 604, 9. **Passow** 52. Κρήτης ἐπείσακτον: **Jeannaraki** 166, 203. Πρβλ. ***Παπαζαφειροπούλου*** 125, 93.

61 Γ'. **Passow** 138 (=**Kind** Anthologie 34, 10). Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** 59. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 98, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Αἰγίου, Λαγκαδίων Γορτυνίας.

62. Κορινθίας. ***Λελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 26-7. **Passow** 62-65. ***Λελέκου*** Δημοτ. ἀνθολ. 1868 σ. 47. 48 ἀρ. 37. 38. ***Ἀραβαντιν.*** 54, 63. ***Χασιώτ.*** 101, 18. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Ἀγράφων, Ἀσπροποτάμου.

63. **Passow** 66 (=***Μανούσου*** Α' 141). ***Χασιώτ.*** 120, 49. Δωδώνη, ἡμερολ. Β' 162, 3. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Λαγκαδίων Γορτυνίας.

64. ***Πολίτου*** Τραγούδια τῶν Κολοκοτρωναίων (Ὁ γέρων Κολοκοτρώνης Β' σ. 123-9 ἀρ. 13-17). Λευκάδος. Πλάτων Β' 452, 12. Λάστας τῆς Γορτυνίας. ***Λάσκαρης*** 484, 1. 490, 9. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 590, 9. Καρυῶν Καβακλί. ***Δουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 45, 30. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καμαρῶν Ἐρινεοῦ τῶν Πατρῶν δύο, Αἰγίου, Μαρμάρων Ἀκράτας, Κορίνθου, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Μισενικόλα Καρδίτσης, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

65 Α'. **Passow** 93. Αὐτ. 94 (=Ἀνθολογία Κορομηλᾶ 1838 σ. 13-4. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 23, 25). ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ ἐθν. ᾀσμάτων σ. 57. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Λελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 29, 9. Λακεδαίμονος. Πλάτων Γ' 128. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 100, 16. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγράφων, Μισενικόλα Καρδίτσης, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

65 Β'. Κορινθίας. ***Λελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 31.—Πολλαὶ παραλλαγαὶ φέρονται ᾄσματος περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κατσαντώνη ἄλλου τύπου.

66 Α'. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγράφων, Καρατσὸλ Τιρνάβου. Πρβλ. ***Λελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 41, 27.

66 Β'. **Passow** 78 (=Ἀνθολ. Κορομηλᾶ 1838 σ. 14. ***Μανούσου*** Α' 191. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 49, 63. Παρνασσὸς Α' 133. Ἑβδομὰς 1889 ϛ' φ. 15 σ. 1. Μακεδον. ἡμερολόγ. Α' σ. 57). **Passow** 79 (=***Μανούσου*** Α' 192). **Passow** 81. Αὐτ. 82 (=Ἑβδομὰς 1889 ϛ' φ. 15 σ. 2). ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων σ. 28. ***Μπάρτα*** Ἀναμνήσεις φιλοπάτρ. σ. 139

(=**Legrand** 92, 60. ***Οἰκονομίδου*** 52, 68). Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 104, 63 (= ***Οἰκονομίδου*** 53, 69. Ἑβδομὰς Τ΄ φ. 15. σ. 1). Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Μακεδονίας.

67. Τὸ ᾆσμα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ **Göthe** (Kunst. u. Altertum 1823 IV, 1). Τὸ κείμενον παρὰ Fauriel I 14 = **Passow** 14 ὁπόθεν παρέλαβον καὶ οἱ ἄλλοι οἱ δημοσιεύσαντες αὐτό. Ἑτέρα παραλλαγὴ ἐκ Σωζοπόλεως ἐν Λαογραφ. Α΄ 588, 5, ὅπου ἀναγράφονται αἱ ἀνατυπώσεις.

68. Θεσσαλίας **Tommaseo** Canti popolari IV 386 (= ***Μανούσου*** Α΄ σ. 122-3. **Passow** 123). Θεσσαλίας **Passow** 122. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 113, 36. 211, 33 (= ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 21, 22). ***Ἀραβαντιν.*** 68, 76. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρης*** 461, 9. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας.

69. Καρπάθου. ***Μανωλακάκη*** Καρπαθιακὰ 220, 2.

70. ***Μπάρτα*** Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 127-8. (= ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 54, 72). ***Βρετοῦ*** Ἐθν. ἡμερολόγιον 1868 σ. 178-9. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 48-9. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 414, 6. Παρνασσίδος (;) ***Ἰατρίδ.*** Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 11-2. Ἀραχόβης Λεβαδείας. ***Ἀσωπίου*** Ἀττ. ἡμερολόγ. 1887 σ. 323-4. Κεφαλληνίας. Λαογραφ. Β΄ 674, 1. Δ΄ 71, 16. Σκαλιῶν Κεφαλληνίας **B. Schmidt** 206, 64 (= ***Θέρου*** σ. 52). Λευκάδος. ΚΠ. Η΄ 407, 13. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 117, 42. ΖΑ. Α΄ 64, 15. Θεσσαλίας. **Passow** 115. Λακκοβικίων Παγγαίου. ***Γουσίου*** 68, 109. Κρήτης. **Jeannaraki** 200, 263 (=**Sathas** Monuments τ. IV σ. LXII). ***Κριάρη*** Κρητ. ᾄσματα σ. 195. ***Φραντζεσκάκη*** Ἀριάδνη σ. 100-1. Κρητικὸς ἀστὴρ Γ΄ ἀρ. 46 σ. 356. Θήρας. Παρνασσὸς Δ΄ 482-3. Χίου. ***Κανελλάκης*** 65, 55. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α΄ 594, 14. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** 190-3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγιέων, Δαυλίας, Λιδωρικίου, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Τραπεζοῦντος, ἀδήλου τόπου.

71. **Passow** 165. 169. ΖΑ. Α΄ 170, 322. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 62, 16. 63, 17. ***Ἀραβαντιν.*** 118, 148. Ἀρκουδοχωρίου Ναούσης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1912 Ε΄ 214, 14. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α΄ 619, 36. Ρογδιᾶς Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ΄ 160, 26. Σινασοῦ. ***Ρίζου*** Καππαδοκικά, Κ/πολις 1856 σ. 89-90. ***Ρίζου Ἐλευθεριάδου*** Σινασὸς σ. 15-6. ***Ἀρχελάου*** Σινασὸς 156, 1. ***Παχτίκου*** 13. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Ἀγράφων, Μαλακάση, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Κερασοῦντος. (Ὁ στ. 27 «κ᾽ ἔκοψε τὴ δύναμη κι᾽ ὅλη μου καρδία» μετεβλήθη ὑπ᾽ ἐμοῦ.)

72 Α΄. Λευκάδος. ΚΠ. Η΄ 415, 15 (= Πλάτων Β΄ 453-4). Κρήτης. **Jeannaraki** 122, 126 (= ***Σάθα*** Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη τ. Ζ΄ σ. ρκβ΄). Σύμης· ΚΠ. ΙΘ΄ 225, 13. Πόντου. ***Τριανταφυλλίδου*** οἱ φυγάδες σ. 31-2. Σινασοῦ. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 36, 38.—(Ἐν συμφυρμῷ μετὰ τοῦ τύπου Β΄) Ἀσφενδίου Κῶ. **Dieterich** 321, 14. Κερασοῦντος. ***Παχτίκου*** 49.—(Ἄνευ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς μάχης, μόνον τὸ ἐπεισόδιον τῆς διώξεως ὑπὸ Σαρακηνοῦ, Τούρκου ἢ Φράγκου). **Passow** 587. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 109, 80. ***Τοῦ αὐτοῦ*** Ἐπιδόρπιον σ. 18-21. Λάστας τῆς Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 355, 22. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 116, 41. ***Ἀραβαντιν.*** 262, 443. Χαλκιδικῆς. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ΄ 254. 1. Λακκοβικίων Παγγαίου. ***Γουσίου*** 73, 113. Γκιουμουλτζίνας. Λαογραφ. Β΄ 84, 4. 85, 5. Σωζοπόλεως. Αὐτ. Α΄ 600, 18. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 64, 54. Ἀντικυθήρων. ***Βρετοῦ*** Ἐθν. ἡμερολόγ. 1865 σ. 41, 5. Μυκόνου. **Dieterich** 347, 25. Χίου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α΄ 93, 29. ***Κανελλάκη*** 59, 50. Λέσβου. **Geeorgeakis** et **Pineau** Folklore de Lesbos σ. 212-4 (ἐν γαλλικῇ μεταφράσει). Νισύρου. ΚΠ. ΚΑ΄ 55. ΖΑ. Α΄ 399, 20. Ἴμβρου. ΚΠ. Η΄ 541, 10. Καστελλορίζου. Λαογραφ. Γ΄ 448, 2. Προύσης. ***Παχτίκου*** 250 Σινασοῦ. Αὐτ. 9. **Lagarde** 36-37. Τελμησσοῦ. Αὐτ. 23, 17. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαί: Καρυᾶς Κορινθίας, Κακοχωρίου Αἰγιέων, Καρυταίνης, Προπάντου Μηλεῶν Μαγνησίας, Μαλακάση, Χασιῶν καὶ Τρικάλων, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Βάρνης, Νάξου, Μυκόνου, Κερασοῦντος.

72 Β΄. **Passow** 174 (= ***Μανούσου*** Α΄ 115-6. **Kind** Anthologie 1861 σ. 52, 22. ΖΑ. Α΄ 107, 32). **Passow** 175 (= Ἑστία Δ΄ 782. 1890 Β΄ σ. 380). **Passow** 176 (ΖΑ. Α΄ 96, 84. ***Θέρου*** 63). **Passow** 205. ***Μπάρτα*** Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 152. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 43, 80. ***Τοῦ αὐτοῦ*** Ἐπιδόρπιον σ. 25-6 (νόθοι πολλοὶ στίχοι). Γαλαξειδίου. Πανδώρ. ΙΕ΄ 537, 13. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 94, 6 (= ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 12, 5). ***Ἀραβαντιν.*** 105, 123. Ζαγορίου. Αὐτ. 106, 123α. Μετσόβου καὶ Συράκου. ***Παχτίκου*** 224. Σιατίστης. Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1910 Γ΄ σ. 135, 3. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α΄ 598, 16. 597, 17. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 66, 56. Κρήτης. **Jeannaraki** 225, 288 (***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 161). Ἀσφενδίου Κῶ. **Dieterich** 321, 14. Λέσβου. **Georgeakis** et **Pineau** Folklore de Lesbos 173, 4.—Ἀνέκδοτοι παραλλαγαί: Καρυᾶς Κορινθίας, Βάλτσας Κερπινῆς τῶν Καλαβρύτων, Μεσσηνίας, Δημητσάνης, Λιδωρικίου, Δαυλείας τῆς Χαιρωνείας, Μαλακάση Καλαμπάκας, Μουζάκη Ἀγράφων, Καρατσὸλ Τιρνάβου δύο, Βάρνης, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

73. Εἰς τὰς παραλλαγὰς τὰς ὁποίας ἀναγράφομεν εἰς Παραδόσεις σ. 717 κ.ἑ. προσθέτομεν καὶ τὰς ἑπομένας ἐκδοθείσας εἰς νεωτέρας δημοσιεύσεις ἢ παραλειφθείσας. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 72-3. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 416, 12. Ὀλύμπου. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 15, 10. Ἀμπελακίων. Κρητικὸς ἀστὴρ Β΄ ἀρ. 43 σ. 334. Χαλκιδικῆς. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ΄ 224. Κρήτης. Κρητ. ἀστὴρ Β΄ ἀρ. 42 σ. 325. Γ΄ ἀρ. 46 σ. 359. Ψαρῶν. Αὐτ. Γ΄ ἀρ. 48 σ. 376. Καμπιῶν Χίου. **Pernot** 175, 48. Σύμης. Λαογραφ. Β΄ 572, 1. Νισύρου. Αὐτ. 573, 2. Καστελλορίζου. Αὐτ. 573, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἁγίου Πέτρου Κυνουρίας, Ἁγίου Ματθιᾶ Κερκύρας, Δαυλείας, Μαλακάση Καλαμπάκας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Κερασοῦντος.

74. Εὐτέρπη, Ἀθ. 1849 τ. Β΄ σ. 263-4 (Ἄνευ δηλώσεως τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ σχεδὸν ἀπαράλλακτος καὶ ἐπίσης πλήρης παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος—μόνον ἐν τέλει παρουσιάζουσα διαφοράς τινας—προέρχεται ἐξ ἁγίου Γεωργίου τοῦ δήμου Νηλείας, ὑποθέτω ὅτι εἶναι θεσσαλική. Ἡ μνεία τοῦ Ἄη Δονάτου ἐν στ. 124 δὲν εἶναι σπουδαῖον τεκμήριον ἠπειρωτικῆς προελεύσεως). **Passow** 526. **Legrand** 306, 138 (=**Legrand** Collection de monuments, Σειρὰ I ἀρ. 12, 1870). Τοῦ αὐτοῦ Oeuvres posthumes 1 σ. 11-20. ΖΑ. Α΄ 66, 23. Λαογραφ. Α΄ 242, 68.—Κλεωνῶν Κοριν-

θίας. ***Δελένου*** Δημοτ. ἀνθολογία 1868 σ. 192. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 75, 18. Κεφαλληνίας. Αὐτ. Β' 458, 2. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. **B. Shmidt** 198, 59. Κερκύρας. ***Μανούσου*** Β' 111-4. Ἠπείρου. ***Χασιώτου*** 70, 29. ***Ἀραβαντιν.*** 264, 466 (= ***Θέρου*** 41-3). Λακκοβικίων Μακεδονίας. ***Γουσίου*** 21, 35. 89, 135. Βιζύης. ***Δακίδου*** Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας, Κ/πολ. 1899 σ. 117, 5. Βάρνας. ΚΠ. Η' 503, 22 (= ***Ι. Νικολάου*** Ὀδησσός, 1894 σ. 315, 6). Πύργου Δέρκων. ***Παχτίκου*** 140. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 28, 8. Κρήτης. **Jeannaraki** 8, 13. ***Κριάρη*** Ἄσματα κρητικὰ σ. 13-16. Μεραμπέλου Κρήτης. Κρητικὸς λαὸς σ. 173. Μήλου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 79, 15. Θήρας. Αὐτ. Β' 432, 4. 433, 5 (= Παρνασσὸς Ἰ' 344, 6. 345, 7). Παρνασσὸς Δ' 483-5. 485-6. Σύρου. Ἐφημ. Φιλομαθ. 1871 σ. 2382-3. Χίου. ***Κανελλάκης*** 32, 24. 44, 53. 70, 58. Πυργίου Χίου. **Pernot** 165, 57. Λέσβου. **Georgeakis** et **Pineau** Folklore de Lesbos 220, 30 (ἐν γαλλικῇ μεταφράσει). Κῶ. **Dieterich** 301, 4. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' σ. 502-4. Ἰκαρίας. ***Σταματιάδου*** Ἰκαριακὰ σ. 121. Καρπάθου. **Wescher**-***Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα 69, 4. 70, 6. ΖΑ. Α' 286, 15. 307, 29. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 206, 4. ΖΑ. Α' 392, 5. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 216, 1. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 357, 17. 358, 18. Κύπρου. ***Σακελλαρίου*** Κυπριακὰ Β' 14, 3. 153, 46. 157, 48. 174, 59. Λαογραφ. Β' 460-3. Τραπεζοῦντος. ***Σ. Ἰωαννίδου*** Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος 275, 3. Κορσικῆς. ***Φαρδὺ*** Ἱστορία τῆς Κορσικῆς, Ἀθ. 1888 σ. 169-170.— Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἁγ. Γεωργίου Νηλείας, Κεφαλληνίας, Βόθρων Νάξου, Νισύρου τρεῖς, Κερασοῦντος, ἀδήλου τόπου. Ἠπειρωτικὴ παραλλαγὴ εἰς τὸ πεζόν, ὀλίγους μόνον στίχους διατηρήσασα. **J. Pio** Νεοελληνικὰ παραμύθια σ. 14-6 ἀρ. 14 = **Hahn** Griech. u. alban. Märchen ἀρ. 108.

75 Α'. (Ἁρπαγὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ τοῦ Συροπούλου καὶ ἐλευθέρωσις αὐτῆς). Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 121, 50. ***Ἀραβαντιν.*** 291, 481. Κρήτης. **Jeannaraki** 5, 6. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 11. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 377, 12. Χίου. ***Κανελλάκη*** 5, 2. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 221, 7. 228, 18. Κύπρου. Χρυσαλλὶς 1866 Γ' 429-430. ***Σακελλαρίου*** Β' 20, 5. Λαογραφ. Β' 64, 2. 76, 5. Τραπεζοῦντος. **Passow** 440. ***Τριανταφυλλίδου*** οἱ φυγάδες 1870 σ. 171-3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Τραπεζοῦντος Κερασοῦντος.

75 Β'. (Ὁ σύζυγος ἀπὼν ἐπὶ πολὺν χρόνον προαισθάνεται τὸν μελετώμενον γάμον τῆς γυναικός του καὶ ἐπισπεύσας τὴν ἐπάνοδόν του τὴν ἁρπάζει). **Passow** 439 (= Ἀνθολογία Κορομηλᾶ 1838 σ. 22-4. ***Μανούσου*** Β' σ. 58-60. ***Θέρου*** 38-9). ΖΑ. Α' 76, 26. Πηλίου. Ἑβδομὰς 1889 Ϛ' φυλλ. 6 σ. 6. Μακεδονίας. Εὐρωπαϊκὸς ἐρανιστὴς 1877 σ. 137. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 298, 13. 303, 18. Κορσικῆς. ***Φαρδὺ*** Ἱστορία τῆς Κορσικῆς σ. 167-8.

75 Γ'. (Ὁμοίως. Ὁ σύζυγος λείπει εἰς μακρινὸν ταξίδιον) Κύπρου. ***Λουκᾶ*** Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 91-2 (= ***Σακελλαρίου*** Α' 731. Β' 57, 14). Συλάτων Καππαδοκίας. ***Φαρασοπούλου*** τὰ Σύλατα σ. 105-7. Ξενοφάν. Β' 324, 3. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Κερασοῦντος.

75 Δ'. (Ὁμοίως· ὁ σύζυγος εἶναι φυλακισμένος). **Legrand** 326, 145. Ἠπείρου(;). Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 85, 19. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** ἀνέκδοτος συλλογὴ 60, 50. 62, 52. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Τριφυλίας, Κεφαλληνίας, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας δύο, Νάξου.

75 Ε'. (Ὁμοίως. Ὁ σύζυγος εἶναι σκλάβος εἰς τὰ καράβια.) **Passow**

448. 449. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων σ. 34-5. ***Τσικνοπούλου*** Δημώδη ᾄσματα 22, 13. ΖΑ. Α' 73, 16. Αἰγίου. Λαογραφ. Γ' 487, 1. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 120, 87. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 349, 11. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 88, 27. ***Ἀραβαντιν.*** 4, 2. Νεοελλ. Ἀνάλ. Α' 86, 20. Διοδώνη (ἡμερολόγ.) 1896 σ. 27-8. Πάργας. ***Ἀραβαντιν.*** 278, 462. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 270, 18. Λακκοβικίων. ***Γουσίου*** 12, 15. 21, 36. Βιζύης. ***Δακίδου*** Ἱστορία τῆς Βιζύης σ. 113, 2. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 600, 19. Κρήτης. **Jeannaraki** 202, 264. 203, 265. Παρνασσὸς Ι' 342-4. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 80, 7. 80, 8. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 196-7. 222-4. Θήρας. Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 430, 3. Ἀμοργοῦ ΔΙΕ. Α' 645-6. Μυκόνου. **Dieterich** 343, 22. Ἴμβρου. ΚΠ. Η' 543, 15. Χίου. ***Κανελλάκη*** 71, 60. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 207, 5. Καστελλορίζου. Λαογραφ. Δ' 288. Κύπρου. ***Σακελλαρίου*** Β' 58, 15. 60, 16. Λαογραφ. Β' 78, 6. Σινασοῦ. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 33, 33. ***Ἀρχέλαος*** 164, 6. Κερασοῦντος. ***Παχτίκου*** 37. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Σοποτοῦ Καλαβρύτων Κλαπατσούνας, Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Προπάντου Μηλεῶν δύο, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Βάρνας, Πάρου, Βόθρων Νάξου (παραμύθιον), Πόντου (ἐπείσακτος), ἀδήλου τόπου. — Κουτσοβλάχων Μακεδονίας. Λαογραφ. Β' 442. Ἀλβανῶν Κάτω Ἰταλίας. **Rada** Rapsodie di un poema albanese σ. 61-4. Archivio per la tradiz. popolari 1900 σ. 444.

76. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελένου*** Δημ. Ἀνθολογία 1868 σ. 46, 34. [στ. 10 Ἀφῆστε με νὰ εἶ.—στ. 15 ἦρθα ἀδ.]. Καρπάθου ΖΑ' 315, 45.

77. **Passow** 490 (= ΖΑ. Α' 136, 223). Πανδώρα ΙΓ' 460, 8. Πελοποννήσου. ΔΙΕ. Α' 550, 3. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 86, 45. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 462, 2. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 277, 460 (Ἑστία ΙΘ' 376). Αἴνου. ΚΠ. Θ' 359, 10. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 89, 87. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 255, 44. Λέσβου. **Georgeakis** et **Pineau** Folklore de Lesbos σ. 176-7. Ρόδου. ***Θέρου*** 104. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

78 Α'. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 253, 42.

78 Β'. Διάφοροι παραλλαγαὶ ἐν Λαογραφ. Α' 222 κἑ.

79. **Passow** 144. (**Kind** Antholog. 1861 σ. 156, 3. ΖΑ. Α'. 105, 126). Ὄρους Κερκύρας. ***Μανούσου*** Β' 69. Κρήτης. **Jeannaraki** 111, 160. ***Κριάρη*** Ἄσματα κρητικὰ σ. 156. Καρπάθου. ***Μανωλακάκη*** Καρπαθιακὰ 221, 5. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Βελίτσας καὶ Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Ἀγράφων.

80. ***Μανούσου*** Β' 79. **Passow** 466 (= ΖΑ. Α' 154, 258. ***Βασιλειάδη*** Ἀττικαὶ νύκτες Α'). Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελένου*** Δημοτ. ἀνθολογ. 1852 σ. 28-9. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 465, 18. Λακεδαίμονος. Πλάτων Β' 271-2 (= ***Θέρου*** 90). Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 86, 30. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 141, 13 (= ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 126, 12). Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 272, 23. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 91, 91. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 632, 52. Κρήτης. **Jeannaraki** 205, 267. ***Κριάρη*** Ἄσματα κρητικὰ 237-8. Καρπάθου. **Passow** 467. ΖΑ. Α' 280, 5. 313, 42. Χίου. ***Κανελλάκη*** 55, 46. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Ἀγριδαιΐκων Αἰγιέων, Αἰγίου, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

81. **Passow** 474 (**Kind** Anthologie 1861 σ. 56, 1. ***Θέρου*** σ. 100). ***Ἰατρί-***

δου Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 62-4. Πελοποννήσου. ΔΙΕ. Α' 551, 5. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 77-8. Κερκύρας. ***Μανούσου*** Β' 56-7. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 142, 14. Σαλαχώρας. **J. L. S. Bartholdy** Brückstücke zur nähern Kenntniss des heutigen Griechenlands 1805 τ. σ. 434-440 ἐν γερμαν. μεταφράσει (= **J. Grimm** Altdeutsche Wälder II 181 κέ. **Ukert** Bilder von Griechenland, Darmstadt 1833 σ. 193-8). Κρήτης. **Jeannaraki** 114, 114. 231, 294. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 86, 14. Κρητικὸς λαὸς σ. 132-4. Λαογραφ. Α' 685-7. Μήλου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 80, 16. Χίου. ***Κανελλάκη*** 8, 5, 49, 40. Πάτμου. ΔΙΕ. Γ' 345, 2. Κορσικῆς Πανδώρα ΙΕ' 417 (= **Legrand** 302, 136). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ζαγορίου, Προπάντου Μηλεῶν.

82. **Passow** 473 (= ΖΑ. Α' 126, 199). Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 146. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 126, 96. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 399, 1. Κεφαλληνίας, Κερκύρας. **Passow** 472. (**Kind** Anthologie 152, 1). Κερκύρας. Λαογραφ. Β' 640, 4. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 1366, 7 (= ***Οἰκονομίδου***, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 123, 9). Δυτικῆς Μακεδονίας. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 255, 3. Χαλκιδικῆς. Αὐτ. 255, 2. Λακκοβικίων. ***Γουσίου*** 24, 43. 90, 137. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 639, 61. Αἰγαίου. **Passow** 437 (= ***Μανούσου*** Β' 106-8. ΖΑ. 162, 299). Ἄνω Ἀρχανῶν Κρήτης. ΖΑ. Β' σ. 51-2. Λέσβου. ***Ἀναγνώστου*** Λεσβιακὰ 239, 15. Χίου-Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 94, 30. ***Κανελλάκη*** 14, 10. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 498-500. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 205, 3. ΖΑ. Α' 393, 8. Ρόδου. Παναθήναια 1909 ΙΘ' 156-7 (Λαογραφ. Α' 387-9). Καστελλορίζου. Λαογραφ. Γ' 453, 6. Κύπρου. ***Σακελλαρίου*** Β' 52, 12. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Νισύρου, Πόντου, ἀδήλου τόπου.

83. **Passow** 438 (= ***Μανούσου*** Β' 105-6. ΖΑ. Α' 133, 216). Πανδώρ. ΙΓ' 460, 7. ***Βρετοῦ*** ἐθν. ἡμερολόγιον 1866 σ. 258-9. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 119. Πελοποννήσου. Νεοελλ. ἀνάλ. Α' 90, 24. Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** 36 (Παναθήναια 1908 ΙΗ' σ. 33-4). Ἀθηνῶν. Βύρων Α' σ. 938-9. Β. Εὐβοίας. Παναθήναια 1906 ΙΕ' 358. Κεφαλληνίας. Λαογραφ. Β' 456-8. Ζακύνθου. **Passow** 436 (***Κατραμῆ*** Φιλολογικὰ ἀνέκδοτα Ζακύνθου, Ζάκυνθ. 1880 σ. 273-4). Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 147, 215. Αἰγαίου. ***Βρετοῦ*** Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον 1868 σ. 16-7. Κρήτης. **Jeannaraki** 228, 292. Αὐτ. 224, 287 (***Κριάρη*** Ἄσματα κρητικὰ σ. 244). ***Κριάρη*** σ. 202. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 77, 3. 85, 13. Θήρας. Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 437, 9. 438, 10. Ἴου. Λαογραφ. Β' 456-8. Χίου. ***Κανελλάκη*** 19, 13. 74, 62. Λέσβου. ***Ἀναγνώστου***, Λεσβιακὰ 229, 8. **Georgeakis** et **Pineau** Folklore de Lesbos 214, 27 (ἐν γαλλικῇ μεταφράσει). Καρπάθου. **Wescher**-***Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου 75, 15. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 356, 15. Βιζύης. ***Λακίδου*** Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας 127, 16. Κορσικῆς. Πανδώρ. ΙΕ' 417 (= **Legrand** 300, 135). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Γρανίτσης Ἀπεραντίων τῆς Εὐρυτανίας, Βόθρων Νάξου, Πάρου, Νισύρου, Κερασοῦντος δύο.

Παραλλαγαὶ ἐν συμφυρμῷ μετ' ἄλλων ᾀσμάτων. ***Μανούσου*** Β' 106-8. ΖΑ. Α' 299, 162. Χίου. ***Κανελλάκη*** 14, 10. Λακεδαίμονος. Πλάτων Β' 240. Κερκύρας. ***Μανούσου*** Β' σ. 77-8. Καππαδοκίας. ΔΙΕ. Α' 719, 13. Τελμησσοῦ. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 24, 19. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 72, 17. Σωζοπόλεως. Αὐτ. Α' 596, 15.

Παραλλαγαὶ ὅπου ὁ ἐραστὴς καλεῖται νὰ στεφανώσῃ τὴν ἀγαπητικήν Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 103, 66. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 105, 56. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 477, 42. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 408, 19. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 158, 39. Ζαγορίου. ***Ἀραβαντιν.*** 146, 213. Ὀλύμπου. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 96, 23. 131, 1. Κουτσοβλάχων Σαμαρίνας. Λαογραφ. Β' 442-3. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 201, 10. Λακκοβικίων Παγγαίου. ***Γουσίου*** 25, 44. 25, 45. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 45, 29. 64, 53. Καρπάθου ΖΑ. Α' 283, 9. Κοντζὲ Νικομηδείας. ***Παχτίκου*** 137. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κακοχωρίου Αἰγιέων, Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἀθηνῶν.

84. Παραλλαγαὶ τοῦ Α' τύπου. Ἀθηνᾶ (περιοδ. σύγγραμμα) Ναύπλιον 1831 σ. 80. **Passow** 442 (= Ἑστία 1876 Β' 672. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 132, 2). **Passow** 441α. Αὐτ. 444 (= ΖΑ. Α' 95, 81. ***Θέρου*** σ. 87-8). **Passow** 445. 446. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 211-2. Σκιλλοῦντος. Λαογραφ. Δ' 182, 7. Λαμίας. ***Σκόκου*** Ἐθν. ἡμερολόγιον 1892 σ. 302. Ὀξωχώρας Ζακύνθου. **B. Schmidt** 192, 57. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 211, 349. ***Λεσίου*** Ἠπειρώτης, ἡμερολόγ. 1901 Γ' 70. Πάργας. ***Ἀραβαντιν.*** 210, 348. Θεσσαλίας. ***Ψάχου*** Δημ. ᾄσματα σ. 24. Βιζύης. ***Λακίδου*** Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας 115, 3. 116, 4. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 57, 46. Κρήτης. **Jeannaraki** 198, 261. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 76, 2. ***Φραντζεσκάκη*** Ἀριάδνη σ. 95. ***Κριάρη*** Κρητ. ᾄσματα σ. 204-6. Ἴου. Λαογραφ. Β' 596, 6. Ἀμοργοῦ. ***Γάσπαρη*** ἡ νῆσος Ἀμοργὸς σ. 92-3. Χίου. ***Κανελλάκη*** 17, 12. 54, 45. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 279, 4. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 204, 2. Κύπρου. ***Λουκᾶ*** Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 94-5. ***Σακελλαρίου*** Κυπριακὰ Α' 732-3. Μάκρης Λυκίας. Λαογραφ. Β' 177, 2. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαί: Πελοπονήσου, Καρυᾶς Κορινθίας, Ἄργους, Αἰγίου, Δημητσάνης, Ρούμελης, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσόλ Τιρνάβου, Πόντου.

Β' τύπου. ***Μανούσου*** Β' 103. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 84, 81. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 615, 32. Κρήτης, Καρπάθου. **Passow** 443. Κρήτης. **Jeannaraki** 124, 127. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ 79, 6. ***Κριάρη*** Ἄσματα κρητ. 233. Χίου. ***Κανελλάκη*** 31, 23. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 505-6. Ρόδου. Νέα ζωὴ (περιοδ. Ἀλεξανδρείας) 1909 Ε' 279-280. Κύπρου. ***Λουκᾶ*** Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 92. ***Σακελλαρίου*** Α' 730-2.—Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Λεχαινῶν Ἠλείας, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

Γ' τύπου. ***Ἀλ. Σούτσου*** Ἑλληνικὴ πλάστιγξ, Ἀθ. 1846 σ. 55. **Passow** 441 (= ***Σιγάλα*** 397-9. ΖΑ. Α' 90, 67. Σινασοῦ ἐπείσακτον. ***Ἀρχέλαος*** 166, 7. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 32, 31. 34, 34). Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 86, 29. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 89, 28. ***Ἀραβαντιν.*** 209, 347. ***Λεσίου*** Ἠπειρώτης (ἡμερολόγ.) 1901 Γ' σ. 68-9. Λακκοβικίων. ***Γουσίου*** 67, 108. Τζεβεντζὶ Δέρκων. ***Παχτίκου*** 147. Κρήτης. **Jeannaraki** 237, 300. Ἴου. Λαογραφ. Β' 594, 4. Κυζίκου. Ξενοφάνης 1908 Ε' σ. 494-5. Σινασοῦ. ***Ρ. Ἐλευθεριάδου*** Συνασὸς σ. 81-2. ***Παχτίκου*** 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγριδαιίκων Αἰγιέων, Κλαπατσούνης Καλαβρύτων, Σκοπέλου, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Ἀγράφων, Ὀλύμπου, Μεσορόπης Μακεδονίας.

Παρεκβάσεων. ('Αναγνώρισις εἰς τὸν δρόμον) Τελμησσοῦ. **Lagarde** Neugrieschiches aus Klein-Asien 23, 18.

('Στὸ θέρο ποῦ ἐθέριζε) Ἠπείρου. *'Αραβαντιν.* 211, 350. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 269. 16. 270, 16β. (Ἡ συνάντησις καὶ ἡ ἀναγνώρισις γίνεται κατὰ τὸν θερισμὸν χόρτου καὶ εἰς σλαβικὰ ᾄσματα: **Wenzig** Westslavisch. Märchenschatz σ. 248. **Waldau** Böhmische Granaten I 60).

85. **Passow** 459 (= *Μανούσου* Β' 33-5. ΖΑ. Α' 93, 75). *'Ιατρίδου* Συλλογὴ ᾀσμάτων σ. 12-4 (= ΖΑ. Α' 93, 75) Ἑστία 1889 ΚΖ' 31. Κερκύρας. *Μανούσου* Β' 25-9. Λαογραφ. Β' 643-5. Ἠπείρου(;) Βύρων Α' σ. 479-480. Κρήτης. **Jeannaraki** 210, 272. Χίου. *Κανελλάκη* 3. 1. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 224, 10. Ἰκαρίας. *Σταματιάδου* Ἰκαριακὰ σ. 149-150. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 62, 4. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* σ. 112-4. Γκιουμουλτζίνας τῆς Θρᾴκης. Λαογραφ. Β' 85, 6. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαὶ Πελοποννήσου, Καρυᾶς Κορινθίας, Κουτίφαρη Λεύκτρου, Δαυλείας, 'Αγράφων, Κρανιᾶς Καλαμπάκας, 'Ολύμπου.

86 Α'. Αἰγίνης παρὰ τυφλοῦ ῥαψῳδοῦ: *Ζαμπελίου* Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ; 'Αθ. 1859 σ. 41-3 (= Ἑστία ΙΘ' 388-9. *Καμπούρογλου* Ἱστορία τῶν 'Αθ. Α' 46, 7. *Λαμπρινίδου* ἡ Ναυπλία σ. 179-180. *Θέρου* σ. 45-6). Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 80, 7.

86 Β'. 1 (Μαυριανός). Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 616, 33. Μαλακοπῆς Καππαδοκίας. *Παχτίκου* 24. Σινασοῦ. Αὐτ. 23. *'Αρχελάου* Σινασὸς 158, 3. **Lagarde** Neugriech. aus Klein Asien 37, 40.

Β' 2 (Κοντός). **Passow** 483 (= ΖΑ. Α' 127, 201). Αὐτ. 484. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ' 310, 16. Λάστας Γορτυνίας. *Λάσκαρη* 327, 27. Ἠπείρου. *Χασιώτ.* 140, 12. *'Αραβαντιν.* 181, 280. Πλεμοναριοῦ Ζακύνθου. **Schmidt** 194, 58. Αἰγαίου. *Μ. Π. Βρετοῦ* 'Εθν. ἡμερολόγ. 1868 σ. 16. Κρήτης. **Jeannaraki** 206, 268. Θήρας. Νεοελλην. ἀνάλ. Β' 439, 11. 440, 12. Μυκόνου. **Dieterich** 349, 26. Χίου. *Κανελλάκη* 12, 8. Καρπάθου. **Wescher**-*Μανωλακάκη* Δωρικὸν ψήφισμα 74, 13. ΖΑ. Α' 298, 12. Καστελλορίζου ΚΠ. ΚΑ' 362, 26. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 96, 149. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 83, 80. 98, 100. Μάκρης Λυκίας. Λαογραφ. Β' 178, 3. Κερασοῦντος. Πανδώρ. ΙΕ' 69. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρδαμύλων Χίου, Κερασοῦντος, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον 'Αθηνῶν).

Β' 3 (Παπᾶς). ΖΑ. Α' 71, 10. Κορινθίας. *Δελέκου* 'Επιδόρπιον σ. 213. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 153, 141. Λιγουριοῦ. Λαογραφ. Δ' 171, 61. Ρογδιᾶς Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ' 149, 8. Χώρας Κῶ. **Dieterich** 308, 7. 'Ανέκδοτος παραλλαγὴ Λαγκαδίων Γορτυνίας.

Β' 4. ('Ερασταί). Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 72, 112. Τραπεζοῦντος. *'Ιωαννίδου* Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος 277, 6. Σινασοῦ. **Lagarde** 37, 39. Συλάτων. *Φαρασοπούλου* τὰ Σύλατα 103, 1 (= Ξενοφάνης Α' 322-3).

('Αλβανικόν) **G. de Rada** Rapsodie d' un poema albanese, Firenze 1866 σ. 94-6. Πρβλ. Παρνασσὸν Γ' 297.

87. **Passow** 487. 488. *Μανούσου* Α' 182-8. *'Ιατρίδου* Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων σ. 25-6. ΖΑ. Α' 71, 12. 171, 327. Λακεδαίμονος. *Θερου* σ. 108. Ἠπείρου. *Χασιώτ.* 95, 8 (= *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ 'Ολύμπου 63, 83). Αὐτ.

208, 32. *'Αραβαντιν.* 102, 19. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 196. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 38, 21. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 613. 31. Χίου. *Κανελλάκη* 68, 57. Λέσβου. **Georgeakis** et **Pineau** Folklore de Lesbos σ. 171-3. Καλύμνου. **Dieterich** 323, 15. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 296, 10. Ἴμβρου. ΚΠ. Η' 536. 12. Τραπεζοῦντος. *Τριανταφυλλίδου* οἱ φυγάδες σ. 173 (= **Legrand** 322, 143). Κορσικῆς. *Φαρδὺ* Ἱστορία τῆς Κορσικῆς σ. 177. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Πάρου, Κερασοῦντος τρεῖς, ἀδήλου τόπου (στρατιωτικ. νοσοκομείου 'Αθηνῶν) δύο.— Μακεδονοβλαχικὴ παραλλαγή: **Weigand** Rumänen u. Aromunen in Bulgarien, 1907 σ. 82 κέ.— Σερβικὰ ᾄσματα: **Talvj** Volkslieder der Serben I 127-134 (νέας ἐκδ. 1853 I 288-294). **Tommaseo** Canti popolari III σ. 250 κέ.

88 Α'. *'Ιατρίδου* Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 19. ΖΑ. Α' 73, 17. Ἡμερολόγιον φιλανθρωπ. καταστημ. Κ/π. 1905 σ. 275. *Τσικνοπούλου* Δημ. ᾄσμ. σ. 38-9. Πελοποννήσου. Νεοελλ. ἀνάλ. 89, 23 (= Παρνασσ. Δ' 676). Κορινθίας. *Δελέκου* 'Επιδόρπιον σ. 73-4. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 76, 29. 86, 24. 124, 91. Ἠπείρου. *'Αραβαντιν.* 284, 470. Λιτοχώρου. Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1908 σ. 189. Σιατίστης. Αὐτ. 1911 Δ' 159, 3. Λακκοβικίων. *Γουσίου* 81, 122. 87, 132. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 627, 47. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 75, 70. Χίου. *Κανελλάκη* 7, 4. 'Αμοργοῦ. *Γάσπαρη* ἡ νῆσος 'Αμοργὸς σ. 93-4. Καρπάθου. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ 221, 3. Νισύρου. ΖΑ. Α' 391, 4. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 351. 5. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαὶ Βάλτσας Κερπινῆς, Καμαρῶν Ἐρινεοῦ, Τριφυλίας, Κερκύρας, Τρικάλων, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Νισύρου.

88 Β'. **Legrand** 288, 129. *'Ιατρίδου* σ. 58-9. ΖΑ. Α' 169, 320. 171, 326. Κλεωνῶν Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 19, 10. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 80, 35. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 415, 16. Ἠπείρου. *'Αραβαντιν.* 262, 464. Θεσσαλονίκης. Μακεδονικὸν ἡμερολόγιον 1911 Δ' 238. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 628, 48. Κρήτης. **Jeannaraki** 50, 64. 115, 116. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικὰ σ. 197. 214-5. Θήρας. Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 452, 28. Βικίου Χίου. **Pernot** Rapport 156, 27. Ἴμβρου. ΚΠ. Η' 541, 9. Ρόδου. Παναθήναια 1909 ΙΘ' 80. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 350, 3. 'Ανέκδοτοι παραλλαγαὶ Λιδωρικίου, Κεφαλληνίας, τρεῖς Βάρνης.

88 Γ'. Κρήτης. **Jeannaraki** 103, 90. 110, 107. *Βλαστοῦ* ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 111. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικὰ σ. 222. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 339, 3. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ 224, 11.

89. **Passow** 512 (*Μανούσου* Β' 17-8). *'Ιατρίδου* σ. 28-30. 93-4. *Τσικνοπούλου* Δημ. ᾄσματα 18, 10. Φόρμιγξ, 'Αθ. 1907. Περιοδ. Β' ἔτ. Β' τεῦχ. Α' σ. 3-4 (Παράρτημα μουσικόν). Πελοποννήσου. ΔΙΕ. Α' 55. Κορινθίας. *Δελέκου* 'Επιδόρπιον σ. 216-7. 217-8. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 122, 89. Κερκύρας. **Passow** 511 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 90, 17. *Καραγιάννη* Δεισιδαιμονίας δοκίμιον σ. 239. *Θέρου* σ. 97). *Μανούσου* Β' 9-13. Ἠπείρου ΖΑ. Α' 82, 44. Ἄρτης. *Σεραφεὶμ* Δοκίμιον περὶ Ἄρτης σ. 381-2. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 80, 121. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 359, 11. Βιζύης. *Λακίδου* Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας, Κ/πολις 1899 σ. 125, 14. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 630, 49. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου*

Συλλογὴ ἀνέκδοτος 65, 55. Πύργου Δέρκων. **Παχτίκου** 143. Κρήτης. **Jeannaraki** 209, 271. Ρογδιᾶς Κρήτης. ΖΑ. Β′ 75, 20. Σκιάθου. Παράρτημα Φόρμιγγος μουσικόν, ἔτος Γ′ φ. 11 σ. 54-5. Βικίου Χίου. **Ἀμάντου** Χιακὸν ἀρχεῖον Α′ 140-1. Μεστῶν Χίου. **Pernot** Rapport 150, 22. Ἀντιμαχείας Κῶ. **Dieterich** 291, 1. Folklore 1899 X σ. 184-5. Ρόδου. Λαογραφ. Β′ 453-4. Κύπρου. **Μανούσου** Β′ 21. Καππαδοκίας. ΔΙΕ. Α′ 716, 1. Ἀνακοῦ καὶ Μαλακοπῆς. **Παχτίκου** 29. Συλάτων. **Συμ. Μ. Φαρασοπούλου** τὰ Σύλατα 107, 4. Ξενοφάνης Β′ 325, 4. Ἄγ τάγ. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 39, 43. 39, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Καρυᾶς Κορινθίας, Βελίτσης καὶ Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Κακοχωρίου Αἰγιέων, Δημητσάνης Γορτυνίας, Κουτίφαρη Λεύκτρου, Δαυλείας Χαιρωνείας, Λιδωρικίου, Πλαγιᾶς Βονίτσης, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Μεσορόπης Παγγαίου, Βόθρων Νάξου καὶ ἀδήλου τόπου.

90 Α′. Πάργας. **Ἀραβαντιν.** 289, 478. Βλάχων Μακεδονίας. Ἑλληνισμὸς 1901 Δ′ σ. 498-9. Καρυῶν Καβακλῆ. **Δουλουδοπούλου** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 32, 13. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α′ 612, 29. 613, 30. Κρήτης. **Κριάρη** Ἄσματα κρητικὰ 154. Καρπάθου. ΖΑ. Α′ 311, 38. **Μανωλακάκη** Καρπαθιακὰ 222, 6. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἀγράφων, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Πόντου.

90 Β′ καὶ Γ′. **Ἰατρίδου** Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων. σ. 77 (=ΖΑ. Α′ 88, 60). Κλεωνῶν Κορινθίας. **Λελέκου** Δημ. Ἀνθολογ. 1868 σ. 77, 16. Αὐτ. 78, 17 (=**Legrand** 316, 140). Ἄργους. Λαογραφ. Δ′ 87, 31. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρης** 459, 6. Καλαμάτας. **Πολίτου** Νεοελλ. μυθολογ. Α′ 133. Αἰγίνης. Ἀνατολικὴ ἐπιθεώρησις 1873 Α′ 406, 1. Κερκύρας. **Μανούσου** Β′ 115. Λαογραφ. Β′ 640, 4. Ἐφημ. Φιλομαθ. 1870 σ. 2262-3. Ἠπείρου: **Χασιώτ.** 137, 8. Ζαγορίου. **Ἀραβαντιν.** 271, 451. ΚΠ. ΙΔ′ 272, 24. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α′ 607, 25. Κρήτης. **Jeannaraki** 94, 72. **Κριάρη** 229. Καρπάθου. ΖΑ. Α′ 311, 38. **Μανωλακάκη** Καρπαθιακὰ 222, 6. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ′ 219, 2. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Πελοποννήσου, Λιβαρτζίου Καλαβρύτων, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Βόθρων Νάξου, ἀδήλου προελεύσεως (στρατ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

91. Ἐκ χειρογράφου τῶν Μετεώρων τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος: Παναθήναια 1910 τ. ΙΘ′ 221-2 (πρβλ. Λαογραφ. Β′ 149-151). **Passow** 462 (**Kind** Anthologie 1861 σ. 106, 21). **Passow** 463. Φιγαλίας. ΔΙΕ. Ϛ′ 262, 16. Γορτυνίας. Παναθήναια ΚΑ′ 243-4. Λιγουριοῦ. Λαογραφ. Γ′ 485, 1. Δ′ 177, 73. Κερκύρας. **Μανούσου** Β′ 108-110. Ἠπείρου. **Χασιώτ.** 132, 1. **Ἀραβαντιν.** 274, 455. ΖΑ. Α′ 62, 12. Λακκοβικίων. **Γουσίου** 75, 115. Καρυῶν Καβακλῆ. **Δουλουδοπούλου** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 96, 98. Καρπάθου. ΖΑ. Α′ 281, 6. 282, 7. **Μανωλακάκη** 236, 31. Θολοποταμίου Χίου. **Παχτίκου** 242. Ἀντιμαχείας Κῶ. **Dieterich** 318, 12. Κύπρου. Λαογραφ. Γ′ 260, 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης, Σκοπέλου, Προπάντου Μηλεῶν, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Μεσορόπης Παγγαίου, Βόθρων Νάξου, Πόντου (ἐπείσακτος).

92. Τὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος τούτου (43 ἐν ὅλῳ) ἐδημοσίευσα ἐν Δελτίῳ ἱστορ. ἑταιρ. 1885 Β′ σ. 229-261. 552-7 καὶ ἐν **Ivan D. Schischmanov** La chanson du frère mort dans la poésie des peuples balkaniques. Sofia 1898 III σ. 95-137. Ἄλλαι πλὴν τούτων: Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλ.** 60, 3. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρη** 341, 1. Λακεδαίμονος. **Θέρου** 93.

Οἰνοῦντος. **Κουκουλὲ** Οἰνουντιακὰ σ. 157-160. Γυθείου. Ἐθνικὴ ἀγωγή, Ἀθ. 1898 σ. 278-9. Κύμης. Λαογραφ. Β′ 174-5. Κερκύρας. Αὐτ. 641-5. Λακκοβικίων. **Γουσίου** 70, 110. 71, 111. Πύργου Δέρκων. **Παχτίκου** 144. Γενίκιοι Δέρκων. Αὐτ. 144α. Βιζύης. **Λακίδου** Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης 123, 12. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α′ 610-1. Κρήτης. Κρητικὸς ἀστὴρ Β′ φύλλ. 33 σ. 254-5. **Κριάρη** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 162-4. **Χατζηϊωάννου** Κύπρος σ. 4-5. Πάτμου. ΔΙΕ. Γ′ 342-3. Ἀναβατοῦ Χίου. **Pernot** σ. 174, 46. Λέσβου. **Ἀναγνώστου** Λεσβιακὰ 240, 16. Κάτω Γενίκιοῖ τῆς Χηλῆς τῆς Χαλκηδόνος. **Παχτίκου** 79. Ἀρετσοῦ Βιθυνίας. Αὐτ. 58. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρατσὸλ Τιρνάβου δύο.

93. Βλ. **Πολίτου** Παροιμ. Α′ σ. 150 κἑ. καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς.— **Fauriel** II 242, 4. **Ζαμπελίου** 713, 4. **Μανούσου** Β′ 104, 4. **Passow** 528. **Kind** Anthologie 168, 10. **Σιγάλα** ἐθν. ᾄσματα σ. 482. Κουτσοβλάχων Σαμαρίνας. Λαογραφ. Β′ 444.—Ἄλλα προοίμια: **Sanders** Volksleben 154. **Passow** 528 f. **Λελέκου** Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 68. Ἐπιδόρπιον σ. 76. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 67. 160. Λευκάδος. ΚΠ. Η′ 418, 11. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρης** 341, 2. **Θέρου** 31. **Ἀραβαντιν.** 248, 417. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α′ 631, 51. Ἐσμὲ Νικομηδείας. **Παχτίκου** 114. Καρυῶν Καβακλῆ. **Δουλουδοπούλου** Συλλογὴ 45, 29. Ἀνέκδ. παραλλαγαὶ Ἀθηνῶν, Κορίνθου, Αἰγίου, Ἀγράφων, Σιατίστης.

94. Ἠπείρου. **Ἀραβαντιν.** 163, 244 (Τὰ δίστιχα τοῦ ᾄσματος τούτου φέρονται εἴτε αὐτοτελῆ εἴτε ἐν συμφυρμῷ μετ᾽ ἄλλων ᾀσμάτων ἐν πλείσταις παραλλαγαῖς).

95. Λιγουριοῦ Ἐπιδαύρου. Λαογραφ. Δ′ 150, 14.

96. Ὁμοίως αὐτόθι Δ′ 147. Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** 126, 95. Θήρας. **Πολίτου** Παροιμίαι Α′ 168. Ἀρετσοῦ Βιθυνίας. **Παχτίκου** 50.

97. **Fauriel** II 398 (=Ἀνθολογία Κορομηλᾶ, Ἀθ. 1838 σ. 30-1 = **Passow** 447 = ΖΑ. Α′ 97, 78). **Passow** 566. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 180, 12 (= **Σιγάλα** Ἐθνικ. ᾄσματα σ. 434 = **Οἰκονομίδου** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 91, 16). Λευκάδος. ΚΠ. Η′ 413, 1. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ′ 224, 9. Πλεμοναριοῦ Ζακύνθου. **B. Schmidt** 186, 53. Γορτυνίας. **Παπαζαφειροπούλου** 135, 111. Κορινθίας. **Λελέκου** Ἐπιδόρπιον σ. 72-3. Μαρμάρου τῆς Χίου. **Pernot** Rapport 172, 44. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κακοχωρίου Αἰγιέων καὶ Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας.

98. **Passow** 536 (=ΖΑ. Α′ 97, 10). Τραπεζοῦντος. Αὐτόθι 538 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 170, 12).—Λιανοτράγουδα 1866 σ. 187, 24. Κλεωνῶν Κορινθίας **Λελέκου** Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 94, 49. Ἠπείρου. ΖΑ. 161, 296. Σκύρου. Ἀκρόπολις, ἐφ. Ἀθ. 14 Ἰανουαρ. 1911 σ. 4.—Ἄλλος τύπος τοῦ ᾄσματος: **Passow** 537 (=Λιανοτράγουδα 1866 σ. 189, 28. **Οἰκονομίδου** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 93, 18. ΖΑ. Α′ 97, 90. **Θέρου** σ. 35). **Μπάρτα** Ἀναμνήσ. φιλοπάτριδος σ. 161. Κλεωνῶν Κορινθίας. **Λελέκου** Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 25. Αὐτ. 1868 σ. 94, 10. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ′ 366, 41. Λακκοβικίων Μακεδονίας. **Γουσίου** 43, 81. Ζαγορίου. **Παχτίκου** ἀρ. 211. Λάστας Γορτυνίας. **Δάσκαρης** 407, 4. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας δύο, Αἰγίου, Ἀγριδαίικων δήμου Αἰγιέων, Δημητσάνης, Μακεδονίας.—Ἄλλος τύπος: Καρπάθου. ΖΑ. Α′ 305, 22. **Μανωλακάκη** Καρπαθιακὰ 257, 69. Καρυῶν Καβακλῆ. **Δουλουδοπούλου** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 29, 9. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Αἰγίου.— Παρέμβλημα εἰς ἕτερον ᾆσμα: Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α′ 596, 15.

99. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ σ. 23. Τζουμέρκων. ***Ἀραβαντιν.*** 263, 445. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 85, 51. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Α' 362, 2. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 92. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 100, 64. Ἄργους. Λαογραφ. Δ 101, 50. Κρήτης. **Jeannaraki** 125, 128 (πρβλ. Αὐτ. 91, 65. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 185). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Καρυῶν Κορινθίας, Δημητσάνης, Βρεσθένων Λακεδαίμονος, Ἀγράφων, Χασιῶν Τρικάλων, Μακεδονίας.

100. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 25-6 = Αὐτ. 1868 σ. 98, 57. **Passow** 629 (= ΖΑ. Α' 143, 247). Πάργας. ***Ἀραβαντιν.*** 159, 236. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 152, 273. Βύρων Α' 235. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 138, 116. Λακκοβικίων Μακεδονίας. ***Γουσίου*** 82, 124. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 73, 66. Σινασοῦ. ***Παχτίκος*** 32. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Αἰγίου, Ἀγριδαιίκων δήμ. Αἰγιέων, Ἁγίας Βαρβάρας Νωνάκριδος, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Γρανίτσης Εὐρυτανίας, Ἀγράφων δύο, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

101. **Passow** 552α. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 104 ἀρ. 67-68. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 63, 14. ***Ἀραβαντιν.*** 158, 235. 234. ***Δεσίου,*** ὁ Ἠπειρώτης, ἡμερολ. Γ' σ. 89. Φιγαλίας. ΔΙΕ. Ϛ' 266, 8. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρης*** 354, 20. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 119, 79. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης, Λαγκαδίων, Ἀγράφων.

102. Σκοτεινῆς Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 108, 62. Λιγουριοῦ Ἐπιδαύρου. Αὐτ. 146, 5.

103. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 126, 109. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 113, 67. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 142, 123. Κυνουρίας. Παναθήναια ΚΑ' 243. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 174, 355. Πάργας. ***Ἀραβαντιν.*** 230, 384. Νισύρου. ΖΑ. Α' 391, 3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Αἰγίου, Δημητσάνης.

104. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 68, 1. ***Ἀραβαντιν.*** 140, 201. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 65, 8. Λάστας τῆς Γορτυνίας. ***Δάσκαρης*** 399, 22. 414, 7. 444, 7. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης, Λαγκαδίων τῆς Γορτυνίας, Κυπαρισσίας.

105. Κρήτης. **Jeannaraki** 176, 235. ***Κριάρη*** Κρητ. ᾄσματα σ. 239. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 398, 18. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Ἀγράφων.

106. **Legrand** 214, 98. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας.

107. Ἑστία 1889 ΚΖ' 31.

108. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ' 367, 53. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 81, 22. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 92, 53. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 416, 6. **Legrand** Recueil 242, 110. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 150, 218. ***Χασιώτ.*** 73, 34 (= Διανοτράγουδα 1866 σ. 199, 41 = ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 98, 28). Λακκοβικίων Μακεδονίας. ***Γουσίου*** 53, 96.

109. ***Τσικνοπούλου*** Δημώδη ᾄσματα 28, 19. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογία 1852 σ. 21. Αὐτ. 1868 σ. 145. Ἐπιδόρπιον σ. 117. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 75, 25. ***Δάσκαρη*** 479, 1. Κρήτης. **Jeannaraki** 149, 156. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 187. 217. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Καρατσὸλ Τιρνάβου.

110. Κρήτης. **Jeannaraki** 165, 199. ***Κριάρη*** Ἆσματα κρητικὰ 150. Καρπάθου ΖΑ. Α' 293, 3. ***Μανωλακάκη*** 239, 39.

111. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἀνθολογία 1868 σ. 127, 110. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 504. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Γορτυνίας, Δημητσάνης τῆς Γορτυνίας, Κακοχωρίου Αἰγιαλείας.

112. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ' 310, 5.

113. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ' 342, 26. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 74, 90. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 67, 11. Εὐβοίας. ΔΙΕ. Α' 135, 5. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 171, 259. ΖΑ. Α' 187, 27. Χίου. ***Κανελλάκη*** 25, 18 (= Παρνασσὸς ΙΕ' 566). Καρπάθου. ΖΑ. Α' 277, 16. ***Μανωλακάκη*** Καρπαθιακὰ 223, 8. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Ἀγράφων.

114. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 109, 79. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 450, 15α. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ' 342, 29 (Ἡ τάξις τῶν στίχων τεταραγμένη· πρέπει ν' ἀποκατασταθῶσιν οὕτως· 1. 7. 2. 8. 3. 9. 4. 10. 5. 11. 6. 12). Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 252, 424. ΖΑ. Α' 188, 28. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 374, 3. **Wescher**-***Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα 94, 48. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Κακοχωρίου Αἰγιέων.

115. ***Μανούσου*** Α' 147. **Passow** 547. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 102. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 145, 126. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 97, 91. Γρεβενῶν. ***Ἀραβαντιν.*** 233, 391. 244, 411.

116. Κορινθίας(;) Παρνασὸς Γ' 166-7.

117. Πάργας. ***Ἀραβαντιν.*** 166, 250.

118. Ζαγορίου. Αὐτ. 145, 211.

119. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 118, 35. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 404, 32. Πρεβέζης. ***Ἀραβαντιν.*** 226, 377. Παραμυθιᾶς. Δωδώνη ἡμερολόγ. Β' 166, 9. Καρπάθου. **Wescher**-***Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου 94, 49. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Κορινθίας.

120. Κρήτης. **Jeannaraki** 150, 159. ***Κριάρη*** Ἆσματα κρητικὰ σ. 179.

121. Λάστας. ***Δάσκαρη*** 307, 20.

122. Ἀνέκδοτον Καρυᾶς Κορινθίας.

123. Αἰγαίου πελάγους. **Fauriel** II 416 (Ἀνθολογ. Κορομηλᾶ 1838 σ. 28 **Passow** 556. ΖΑ. Α' 140, 237). Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 114, 70.

124. ***Τσικνοπούλου*** Δημώδη ᾄσμ. 30, 21. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 113, 67. Λάστας Γορτυνίας. ***Δάσκαρη*** 355, 22. Πάργας. ***Ἀραβαντιν.*** 144, 209. Αἰγαίου πελάγους. **Passow** 557 (***Μανούσου*** Β' σ. 66. ΖΑ. Α' 141, 238. Γερμανικὴ μετ. **Ad. Chamisso** Gedichte, Verrathene Liebe, 1827).

125. Κρήτης. **H. W. Stoll** Ἐγχειρίδιον τῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, μεταφρασθὲν ὑπὸ Περ. Ἰασεμίδου, Ἀθ. 1865 σ. 76. Χρυσαλὶς τ. Β' σ. 753. Ἀντικυθήρων κρητικόν. ***Μ. Π. Βρετοῦ*** Ἐθν. ἡμερολόγιον 1865 σ. 36 (= **Legrand** Recueil 222, 102). Καρπάθου. ***Μανωλακάκη*** Καρπαθιακὰ 249, 55.

126. Πύργου. Πανδώρ. ΙΓ' 367, 49. (= ***Θέρου*** σ. 31). Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 147, 21. ***Ἀραβαντιν.*** 284, 489. Λευκαδος. ΚΠ. Η' 413, 5. Πλάτων Β' 204. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 70, 3. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 92, 92. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 361, 23. Παραλλαγαὶ ἀνέκδοτοι Πελοποννήσου, Αἰγίου, Μουρλᾶ Αἰγίου, Γρανίτσης Εὐρυτανίας, Μπλάσδου Νευροπόλεως.— Ἐν συμφυρμῷ **Fauriel** II 98 (**Passow** 376). **Stoll** ἔνθ. ἀν. 76. Χρυσαλλὶς Β' 753. ***Βρετοῦ*** ἔνθ. ἀν. = **Legrand** ἔνθ. ἀν.

Μανούσου Β' 51. Καρπάθου. **Wescher-*Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα 79, 20. ***Μανωλακάκη*** Καρπαθιακὰ 235, 40. 249, 55. ΖΑ. Α' 313, 41. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Λεχαινῶν Ἠλείας, Αἰγίου, Κερκύρας, Τρικάλων Θεσσαλίας.

127. ***Μανούσου*** Β' 51. Μήλου. **Passow** 641 (=**Kind** Anthol. 140, 9. ΖΑ. Α' 144, 248. ***Θέρου*** σ. 72). Στενιμάχου. Πανδώρ. ΙΑ' 472. Κρήτης. **Stoll** Ἐγχειρίδιον τῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, Ἀθ. 1865 σ. 75. Αὐτ. σ. 76. **Jeannaraki** 48, 121. ***Κριάρη*** Κρητ. ᾄσματα σ. 219-220. Χίου. ***Κανελλάκη*** 22, 15. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 477, 41. Σκύρου. Ἀκρόπολις (ἐφ. Ἀθηνῶν) 12 Ἰανουαρ. 1911. Καρπάθου. ΖΑ' 340, 6. 313, 41. **Wescher-*Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα 79, 20. ***Μανωλακάκη*** Καρπαθιακὰ 235, 40. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Κερκύρας.

128 Α'. Κεφαλληνίας. ***Μανούσου*** Β' 86. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελένου*** Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 30=1868 σ. 131. Αὐτ. σ. 132. **Passow** 451 (=Νεοελλ. ἀνάλ. Β' 383-4. ΖΑ. Α' 133, 217). **Passow** 453. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 84, 19. Μάνης. Πανδώρ. ΚΒ' σ. 406-7. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδ. 100, 103. Καρπάθου **Wescher-*Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα 80, 22. Ἰου. Λαογραφ. Β' 591, 1. Καρδαμύλων Χίου. ***Ἀμάντου*** Χιακὰ χρονικὰ Α' 141-2. ΝΔ. Μακεδονίας. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' σ. 264. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Αἰγίου, Κλαπατσούνας Καλαβρύτων, Τριφυλίας, Ἀγράφων, Μπλάσδου Νευροπόλεως Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας τρεῖς καὶ ἀδήλου τόπου (Στρατ. νοσοκομείου Ἀθηνῶν). Παραλλαγαὶ ἐν συμφυρμῷ μετ' ἄλλων ᾀσμάτων. Βιζύης. ***Λακίδου*** Ἱστορία τῆς ἐπαρχ. Βιζύης 119, 8. Αἰγαίου ***Βρετοῦ*** Ἐθν. ἡμερολόγ. 1868 σ. 18-9. Ἀντιμαχείας τῆς Κῶ. **K. Dieterich** Sprache u. Volksüberlieferung 320, 13. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Ἁγ. Γεωργίου Νηλείας.

128 Β'. **Passow** 453. Αὐτ. 335. 645. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ' 343, 17. Πελοποννήσου. ΚΠ. Η' 504, 25. Λευκάδος. Αὐτ. 409, 20. Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** 28. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 129, 99. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 404, 35. 405, 36. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 84, 26. Λιγουριοῦ Ἐπιδαύρου. Αὐτ. 159, 35. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς, 1902 Β' 296. Λακκοβικίων. ***Γουσίου*** 11, 14 (εὐχετικὸν τῶν Βαΐων) 14, 22 (ἐπίσης). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας δύο, Αἰγίου, Κυπαρισσίας, Δημητσάνης, Βρεσθένων Λακεδαίμονος καὶ Σκοπέλου.

Παραλλαγαὶ τοῦ Α' τύπου (τὸ κρυφογγάστρωτο κορίτσι). **Passow** 452 (= ΖΑ. Α' 124, 193). ***Μανούσου*** Β' 61 (=ΖΑ. 98, 93). Κύπρου. Πανδώρ. Κ' 35. ***Λαυκᾶ*** Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 73-4. ***Σακελλαρίου*** Β' 147, 41. Κρήτης. **Jeannaraki** 199, 262. 150, 157. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 177. Χίου. ***Κανελλάκη*** 49, 39. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 408, 18. Αἴνου. Αὐτ. Θ' 356, 6. Καστελλορίζου. Αὐτ. ΚΑ' 354, 10. Ρογδιᾶς Κρήτης. Αὐτ. ΛΑ' 161, 27. Θήρας. ΝΕΑ. Β' 451, 27. Καρπάθου. **Wescher-*Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα 77, 17. ΖΑ. Α' 284, 11. 284, 12. Μυκόνου. **Dieterich** Sprache u. Volksüberlieferung 345, 23. Ἰου. Λαογραφ. Β' 592, 2. Ἀθηνῶν. ***Δ. Καμπούρογλου*** Ἱστορία Ἀθηναίων Α' 247 (δύο παραλλαγαί). Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** σ. 92. Λάστας τῆς Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 391, 6. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγιον 1910 Γ' 198. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 626, 45. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας δύο, Πάρου, Προπάντου Μηλεῶν, Τραπεζοῦντος καὶ ἀδήλου τόπου (Στρατ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

129 Α'. **Passow** 337 (=**Kind** Anthologie 1861 σ. 158, 4 =ΖΑ. Α' 147, 256 = ***Θέρου*** 27 = ***Σημηριώτου-Ἀγγελίδου*** Πανελλήνιον ἡμερολόγ. 1909 σ. 331). **Passow** 380 (=ΖΑ. Α' 122, 186). ***Βρετοῦ*** Ἐθν. ἡμερολ. 1868 σ. 18-9. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 87, 26. ***Ἀραβαντιν.*** 287, 474. Πάργας. ***Ἀραβαντιν.*** 275, 457 (=***Θέρου*** 37). Καρπάθου. **Wescher-*Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα 78, 19. ΖΑ. Α' 288, 17. 300, 14. Κρήτης. **Jeannaraki** 234, 296. ***Κριάρη*** Κρητ. ᾀσμ. σ. 173-4. Ἀντιμαχείας τῆς Κῶ. **Dieterich** 320, 13. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Βόθρων Νάξου, Πάρου, Ἀγράφων, Βάρνης, Κερασοῦντος.

129 Β'. **Passow** 513. ***Μπάρτα*** Ἀναμν. φιλοπάτριδος σ. 153. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 79. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ' 366, 43. Μάνης. Αὐτ. ΚΒ' 288. Ζαγορίου. ***Λαμπρίδου*** Ζαγοριακὰ 1870 σ. 22. ΚΠ. ΙΔ' 270, 17. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελένου*** Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 193-4. Ζακύνθου **B. Schmidt** 204, 60. Λακεδαίμονος. Πλάτων Β' 240. ***Θέρου*** σ. 34. Οἰνοῦντος. ***Κουκουλὲ*** Οἰνουντιακὰ 105, 4. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 286, 473. ΖΑ. Α' 149, 262. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 146, 128. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 392, 7. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας, Βάλτσας Κερπινῆς, Κυπαρισσίας, Δημητσάνης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως, Ἀγράφων, Καρατσὸλ Τιρνάβου.—Ἕτερος τύπος. **Passow** 381 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 138, 8). Χειρόγραφ. Μετεώρων ΙΗ' αἰῶνος. Παναθήν. ΚΑ' 294. Εὐβοίας. Αὐτ. ΚΔ' 275-6. Ἠπείρου. ***Ἀσωπίου*** Ἀττικ. ἡμερολόγ. 1888 σ. 134. ***Χασιώτ.*** 168, 3 (=ΖΑ. Α' 78, 32). ***Ἀραβαντιν.*** 149, 216. ***Μανούσου*** Β' 77-8. Κουτσοβλάχων Σαμαρινας. Λαογραφ. Β' 434-5. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 354, 11. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος 43, 27. Τελμησσοῦ Καππαδοκίας. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 24, 19. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας.

130. **Passow** 642. ΖΑ. Α' 69, 4. Εὐβοίας (Γούβαις). ΔΙΕ. Α' 136, 7. Θάσου. **Abbott** σ. 151-2. Νιγρίτας. Αὐτ. 152-3. Λακκοβικίων Παγγαίου. ***Γουσίου*** 107. Κρήτης. ***Κριάρη*** Ἄσματα κρητικὰ σ. 237.

131. Κρήτης. **Jeannaraki** 154, 169. 170. ***Κριάρη*** Ἄσματα κρητικὰ σ. 166.

132. Κρήτης. **Jeannaraki** 155, 173. ***Κριάρη*** Ἄσματα κρητικὰ σ. 189.

133. Κρήτης. ***Κριάρη*** αὐτ. σ. 221.

134. Κρήτης. **Jeannaraki** 154, 168.

135. (***Λιανοτράγουδα***). α' Λιανοτράγουδα 1866 σ. 14. 47. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 379, 269.

β'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 78.

γ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 43. Σητείας Κρήτης. ΖΑ. Β' 41, 70. Λέρου. ***Οἰκονομοπούλου*** Λεριακὰ σ. 79.

δ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 112. Κρήτης. **Jeannaraki** 279, 164.

ε'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 122. Χίου. ***Κανελλάκη*** 150, 9.

ϛ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 130. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 345, 701. Χίου. ***Κανελλάκη*** 147, 35 (γαμήλιον). Ἰκαρίας. ***Σταματιάδου*** Ἰκαριακὰ σ. 113 (γαμήλιον). Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Γορτυνίας.

ζ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 66, 1548. Κρήτης. **Jeannaraki** 272, 110.

η'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 4. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 305, 60.

θ'. Χίου. ***Κανελλάκη*** 153, 40 (Τσαινουρι' ἀαπημ.—τσαὶ θῶ).

ι'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

ια'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 116.

ιβ'. Σητείας Κρήτης. ΖΑ. Β' 42, 87.

ιγ'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

ιδ'. Ῥούμελης. ΔΙΕ. Α' 356, 1.

ιε'. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** σ. 311 ἀρ. 136.

ις'. Σύρου. ΝΕΑ. Α' 301, 589.

ιζ'. Σύρου. ΝΕΑ. Α' 305, 638. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 332, 493. Ζίχνης. **Abbott** 336, 13.

ιη'. Αἰγίνης ἀνέκδοτον.

ιθ'. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 418, 15. Κρήτης. **Jeannaraki** 266, 64.

κ'. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 10, 7.

κα'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 39, 916. (σὰν 'ς τὸ βουνὸ τὸ χ.). Λακωνίας. ***Ραζέλου*** Προοίμια μοιρολογ. σ. 20.

κβ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 40, 938.

κγ'. ΝΕΑ. Α' 294, 501.

κδ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 49.

κε'. Ῥούμελης ΔΙΕ. Α' 357, 8.

κς'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 59.

κζ'. ΝΕΑ. Α' 295, 510.

κη'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 65. ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 65.

κθ'. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 320, 275. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Ε' 472. 485. Καλύμνου. Πανδώρ. ΙΒ' 523, 5.

λ'. Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ' 170. 176.

λα'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 103. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

λβ'. Λακωνίας. ***Ῥαζέλου*** Προοίμια μοιρολογίων Λακωνικῶν σ. 3. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 338, 595. 349, 769.

λγ'. Θήρας. Παρνασσὸς Θ' 390, 211.

λδ'. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 311, 153.

λε'. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 293, 80. Σητείας. ΖΑ. Β' 42, 92.

λς'. Μακεδονίας. **Abbott** 340, 31.

λζ'. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Ε' σ. 177.

λη'. Λαμίας. ***Παχτίκου*** 233.

λθ'. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 351, 806.

μ'. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Ε' 484.

μα'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

μβ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 172.

μγ'. Αὐτ. Κρήτης. **Jeannaraki** 289, 252.

μδ'. ***Θέρου*** σ. 115.

με'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 33. ΝΕΑ. Α'. 294, 496. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Ε' 448. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

μς'. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 289, 39. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

μζ'. Θήρας. Παρνασσὸς Θ' σ. 389, 186.

μη'. ***Οἰκονομίδ.*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 153. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 167.

μθ'. Λιανοτράγουδα σ. 159. ΝΕΑ. Α' 278, 285.

ν'. Κρήτης. **Jeannaraki** 270, 97.

να'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 114. Κρήτης. **Jeannaraki** 263, 36.

νβ'. Ῥούμελης. ΔΙΕ. Α' 361, 49. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 237.

νγ'. Κρήτης. **Jeannaraki** 260, 9.

νδ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 26.

νε'. ΝΕΑ. Α' 294, 499. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

νς'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 156. Κρήτης. **Jeannaraki** σ. 276, 139. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Ε' 484. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

νζ'. Ἀνέκδοτον (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

νη'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 8. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 318, 253. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Ε' 441.

νθ'. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 318, 242.

ξ'. Ἠπείρου. ΖΑ. Α' 12, 17.

ξα'. Ῥογδιᾶς Κρήτης. ΖΑ. Β' 77, 17.

ξβ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 121. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 343, 672.

ξγ'. Κρήτης. Λαογραφ. Α' 292, 74.

ξδ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 83.

ξε'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου (Στρατιωτ. νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

ξς'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 136. Λευκάδος ΚΠ. Η' 420, 70. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 347, 739 (= **Meyer** Gr. Volksl. 61, 26). Κρήτης. Λαογραφ. Α' 297, 119.

ξζ'. Ῥούμελης. ΔΙΕ. Α' 356, 3.

ξη'. ΝΕΑ. Α' 298, 542.

ξθ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 22.

ο'. Σύρου. ΝΕΑ. Α' 308, 681.

οα'. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 106.

οβ'. Αὐτ. σ. 108.

ογ'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 150. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 351, 807.

οδ'. Λιανοτράγουδα σ. 156. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 352, 819.

οε'. Ἀνέκδοτον Ἀθηνῶν.

136. Πύργου Ἠλείας. Πανδώρ. ΙΓ' 308, 1. [Στ. 2 «Ἀποκεῖ ἁλωνίζουν δώδεκα καὶ συμπαίζουν δέκα»]. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 478, 2.

137. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 200, 330.

138. Αὐτ. 354, 860.

139. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 153, 140.

140. Ἀνέκδοτον Δημητσάνης.

141 Α'. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** σ. 112. Ἀλαγονίας Μεσσηνίας. ΚΠ. Η' 505, 28.

141 Β'. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** σ. 101.

142. Φθιώτιδος(;) Ἰωνιὰ σ. 64.

143. Κρήτης. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ. 50. 51.

144 Α'. Αὐτ. σ. 32.

144 Β'. Αὐτ. σ. 75.

145. Αὐτ. σ. 90.

146. Αὐτ. σ. 40.

147 Α'. **Passow** 596. **Wachsmuth** Das alte Griechenland im neuen. σ. 99. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 475, 38. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 134, 8. ***Ἀραβαντιν.*** 165, 247. Ζαγορίου. **Passow** 597 (=Ἀνθολογία Κορομηλᾶ 1838 σ. 25-6. ***Σιγάλα*** Ἐθν. ᾄσματα σ. 375-6). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Αἰγίου δύο, Καλαμάτας, Τρικάλων, Καρατσὸλ Τιρνάβου, ἀδήλου τόπου.

Β'. Λιγουριοῦ. Λαογραφ. Δ' 163, 44. Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** 30. Λευκάδος. Λαογραφ. Α' 312-3. Ζαγορίου. ***Ἀραβαντιν.*** 246, 414. Γρεβενῶν. Αὐτ. 288, 476. Παγγαίου. Μακεδονικὸν ἡμερολόγ. 1911 Δ' 231, 5. Χίου. ΝΕΑ. Α' 102, 42. Σάμου. ***Ε. Ι. Κ[ρητικίδου]*** Σαμιακὰ ἔθιμα, Ἑρμούπ. 1875 σ. 26. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 281-2. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 230, 1. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Αἰγίου, Δημητσάνης, Μπλάσδου Νευροπόλεως, Κερασοῦντος.

Α' καὶ Β' (συμφυρμός). ***Μανούσου*** Β' 53. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 90, 34. Ζακύνθου. ***Κατραμῆ*** Φιλολ. ἀνάλ. σ. 476. Πλεμοναριοῦ Ζακύνθου. **B. Schmidt** 192, 56. Λακκοβικίων. ***Γουσίου*** 88, 133. Διδυμοτείχου. ***Δ. Α. Κονδύλη*** Περὶ τῆς γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν, Ἀθ. 1905 σ. 15, 7. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 622, 41. Κοντζὲ Νικομηδείας. ***Παχτίκου*** 100. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Σκοπέλου, Μεσορόπης Μακεδονίας, Πάρου.

148. Πάργας. ***Ἀραβαντιν.*** 132, 169.

149. Χίου. **Fauriel** II 432 = **Passow** 584 (Στ. 6 ὑπάγει. Στ. 7 μου, ποῦ σουν χτές, προχτές).

150. ***Σιγάλα*** Ἐθνικὰ ᾄσματα σ. 514 (Στ. 1 Ὕπνε καὶ Στ. 2 καὶ γέμισε τὴν πέτζα του. Στ. 11 τάλεύρια χιόνισε).

151. Ἀθηνῶν. Βύρων Α' 77.

152. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Ε' σ. 214-5.

153. Πελοποννήσου. ***Δελένου*** Ἐπιδόρπιον σ. 127 (στ. 8 Νὰ εἶν' τοῦ ὁ.).

154. Μαστιχοχώρων Χίου. ***Κανελλάκη*** 211, 5.

155. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 337.

156. Λακκοβικίων Παγγαίου. ***Γουσίου*** 14, 20.

157. Γρεβενῶν καὶ Χασίων. ***Ἀραβαντιν.*** 199, 327.

158. Θεσσαλίας. **Passow** 302. ***Ἀσωπίου*** Ἀττ. ἡμερολόγ. 1889 Β' 173, 5. Γρεβενῶν καὶ Χασίων (βαγίτικο) ***Ἀραβαντιν.*** 199, 326. Θεσσαλίας. **Passow** 302. Διδυμοτείχου. ***Δ. Α. Κονδύλη*** περὶ γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν σ. 12, 2. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 359-360.

159. **Passow** 295. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 197, 323. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτος, 31, 12. Σάμου. ***Ε. Ι. Κ[ρητικίδου]*** Σαμιακὰ ἔθιμα σ. 51. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 361.

160. Αἰγίνης. Λαογραφ. Β' 686. Λέσβου. ***Ἀναγνώστου*** Λεσβιακὰ 210, 2 (μὴ τηρηθέντων τῶν ἰδιωτισμῶν).

161. Κορινθίας. ***Δελένου*** Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 8, 1. ***Δελένου*** Ἐπιδόρπιον σ. 9. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 508, 1. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 32, 10. 196, 13. ***Ἀραβαντιν.*** 195, 318. ΖΑ. 100, 103. 186, 19. Διδυμοτείχου. ***Δ. Α. Κονδύλη*** περὶ γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν 14, 4. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** Συλλογὴ ἀνέκδοτ. 24, 2. Σάμου. ***Ε. Ι. Κ[ρητικίδου]*** Σαμιακὰ ἔθιμα σ. 51. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 337.

162. Ἀμφίσσης. Ἑλικὼν 1871 σ. 147.

163. Θεσσαλίας. ***Ἀσωπίου*** Ἀττ. ἡμερολόγ. 1889 Β' 177, 13. Διδυμοτείχου. ***Δ. Α. Κονδύλη*** περὶ γλώσσης καὶ καταγωγῆς τῶν Θρακῶν 15, 6.

164. **Passow** 310 (**Kind** Anthologie 1861 σ. 120, 2). Χωρίων Κερκύρας. ΝΕΑ. Β' 526-7 (Ἑστία 1882 ΙΓ' σ. 286). Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 260, 440. Κύπρου. ***Σακελλάρ.*** Α' 709. Β' 180, 61.

165. **Passow** 343 (***Μανούσου*** Β' 98. **Kind** Anthologie 1861 σ. 124, 4). Αὐτ. 345. 346. 347 (= ΖΑ. Α' 91, 69. 99, 98. 117, 166). Αὐτ. 350 (***Μανούσου*** Β' 57). Ἀθηνᾶ, Ναύπλιον 1831 σ. 112. Πανδώρ. ΙΓ' 460, 4. ***Τσικνοπούλου*** Δημώδη ᾄσματα 23, 24. ΖΑ. Α' 94, 79. Λιγουριοῦ. Λαογραφ. Δ' 164, 47. Λεωνιδίου Κυνουρίας. ***Ἀσωπίου*** Ἀττικὸν ἡμερολόγιον 1877 σ. 452. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 317, 3. Μάνης. ***Ῥαζέλου*** Προοίμια μοιρολογίων λακωνικῶν σ. 36. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 81, 23. Ζακύνθου. ***Κοσμῆ*** Κυψέλη 1608 Γ' σ. 171-2. Κοιλιωμένου Ζακύνθου. **B. Schmidt** 210, 67 (= ***Κατραμῆ*** Φιλολογ. ἀνάλεκτα 1880 σ. 472-3). Κεφαλληνίας. **B. Schmidt** 212, 68. Ἠπείρου. ***Χασιώτου*** 83, 18. Πάργας, Ζαγορίου. ***Ἀραβαντιν.*** 279, 464. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΑ' 268, 10. Θεσσαλίας. **Passow** 344 (= ΖΑ' 116, 165). Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 159, 4. Παγγαίου. Αὐτ. 220. Λακκοβικίων. ***Γουσίου*** 85, 128. 92, 142. 104, 161. Πύργου Δέρκων. ***Παχτίκου*** 141. Βιζύης. ***Λακίδου*** Ἱστορία τῆς Βιζύης 124, 13. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 647, 76. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Λουλουδοπούλου*** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 51, 38. 54, 62. 68, 58. 104, 111. Κρήτης. **Jeannaraki** 163. 195. 199, 261. 205. 266. ***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 218. Θήρας. ΝΕΑ. Β' 450, 26. Χίου. ***Κανελλάκη*** 16, 11. 70, 59. Λέσβου. ***Ἀναγνώστου*** Λεσβιακὰ 238, 14. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 363, 28. Κύπρου. Πανδώρ. Δ' 115 (= ***Σακελλαρίου*** Β' 65, 25. **Legrand** 224, 104). ***Σακελλαρίου*** Β' 198, 68. 200, 69. Κορσικῆς. Πανδώρ. ΙΕ' 416, 4 (**Legrand** 248, 123). ***Φαρδὺ*** Ἱστορία τῆς Κορσικῆς σ. 172-3. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαί: Κορίνθου, Ὑπάτης, Καρατσὸλ Τιρνάβου δύο, Μακεδονίας, Μεσορόπης, Βάρνης, Πάρου δύο, Πόντου, ἀδήλου τόπου τρεῖς.

166. **Passow** 323 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 148, 14. ΖΑ. Α' 155, 280. Ἑστία 1878 Ε' 69. 1890 Α' 156. Ἐθν. ἀγωγὴ 1899 σ. 30. ***Θέρου*** σ. 92).

167. ***Πολίτου*** Παροιμίαι Α' 161, 22. 23. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 340, 2. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 208 346. ΝΔ. Μακεδονίας. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 232, 8.

168. **Passow** 335. 339. 336 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 142, 11 = Ἑστία 25 Δεκεμβρ. 1894 σ. 4). ***Μανούσου*** Β' 82. ***Μπάρτα*** Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 167 (= ***Σιγάλα*** Ἐθνικὰ ᾄσματα 161 = ***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 102, 35). Ἠπείρου ΖΑ. Α' 183, 8. Μαλακασίου. ***Ἀραβαντιν.*** 206, 342 (= ***Λεσίου*** ὁ Ἠπειρώτης, ἡμερολόγ. Γ' 67). Παραμυθιᾶς. Δωδώνη, ἡμερολόγ. Β' 169. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας δύο, Γρανίτσης Εὐρυτανίας, Ἠπείρου καὶ Ζαγορίου. — Παραλλαγαί τινες παρουσιάζουσι μέ τινας ἐπουσιώδεις μεταβολὰς τὸ ᾆσμα τοῦτο τῆς ξενιτειᾶς ὡς μοιρολόγιον: Ἀραχόβης Λακεδαίμονος. Πανδώρ. Κ' 115 (= **Legrand** 238, 116). Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 127, 25. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλ.*** 198, 23. Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** 76.

169. Κορινθίας. ***Δελένου*** Ἐπιδόρπιον 70. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 101, 66. Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** σ. 92. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 212, 351.

(***Λεσίου*** Ἠπειρώτης, ἡμερολόγ. Γ' σ. 70). Ἰωαννίνων. ***Παχτίκου*** 210. Βάρνης. ΚΠ. Η' 502, 17.

170. **Passow** 351. Αὐτ. 496 (=ΖΑ. Α' 146, 254). Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 201, 29. Λάστας Γορτυνίας. Λαογραφ. Α' 272, 65. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 85, 22. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 273, 28. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 159. Κρήτης. **Jeannaraki** 101, 85 (=***Κριάρη*** Κρητικὰ ᾄσματα σ. 169). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Δημητσάνης, Ἡραίας, Στεμνίτσης, Λαγκαδίων Γορτυνίας, Παλαιοχωριοῦ Ἀσπροποτάμου.

171. **Passow** 325. 326. ***Μανούσου*** Α' 196. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ ᾀσμάτων σ. 88-90. Ἑστία 1890 Α' 286. ΖΑ. Α' 89, 64. 115, 160. 170, 325. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογία 1868 σ. 153. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. **B. Schmidt** 190, 55 (=Παρνασσὸς ΙΔ' 343). Λευκάδος. ΚΠ. Η' 401, 3. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 75, 2. 76, 3. 4. ***Ἀραβαντιν.*** 202, 235. Ζαγορίου. Αὐτ. 203, 336. ΚΠ. ΙΔ' 266, 3. ***Λαμπρίδου*** Ζαγοριακὰ σ. 164-5. ΖΑ. Α' 184, 12. ***Λεσίου*** Ἠπειρώτης σ. 63. Καταφυγῆς Πιερίας. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 230, 2. ΝΔ. Μακεδονίας. Αὐτ. Δ' 231, 3. Κουτσοβλάχων Βλάτσης. Αὐτ. 1912 Ε' 219. Λακκοβικίων Παγγαίου. ***Γουσίου*** 82, 125. Κρήτης. ***Κριάρη*** Κρητ. ᾆσμ. 242. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Αἴνου, Βάρνης.

172. **Passow** 520 (=**Kind** Anthologie 1861 σ. 164-8. Ἑστία Δ' 751. ΖΑ. Α' 153, 277). **Passow** 521 (=**Kind** 162, 7). **Passow** 522 (=**Kind** 162, 6). Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη 1865 Α' 37. ***Σιγάλα*** Ἐθν. ᾄσματα σ. 436. ΖΑ. Α' 116, 163. Κυψέλη (ἡμερολόγ. Σύρου) 1886 σ. 191. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 23. Αὐτ. 1868 σ. 121, 102. Καστρίου Κυνουρίας. Λαογραφ. Γ' 489, 2. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 95, 96. 96, 57. Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** σ. 35. Ἀθηνῶν. **Passow** 340 (=**Kind** Antholog. 144, 12). ***Καμπούρογλου*** Μνημ. τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων τ. Γ' σ. 8-9. Κερκύρας. Ἐφημ. φιλομαθῶν 1870 σ. 2260. ***Κοντοῦ*** Δημ. ᾆσμ. 11, 6. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 78, 7. 79 9. 10. ΝΕΑ. Α' 78, 13. ***Ἀραβαντιν.*** 276, 458. 459. Ζαγορίου. ***Παχτίκου*** 221. Πηλίου. Ἑβδομὰς 1889 φ. 6 στ. 6. Χαλκιδικῆς. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1911 Δ' 233, 12. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς (ἡμερολόγ.) 1902 Β' σ. 294-5. Βερροίας. Φόρμιγξ 1904 σ. 4 ἀρ. 23. Τσουκαλοχωρίου Καστορίας. ***Παχτίκου*** 179. Μακεδονίας αὐτ. 192. Λακκοβικίων Παγγαίου. ***Γουσίου*** 38, 69. 97, 150. Χάλκης. **Passow** 523. Καρυῶν Καβακλῆ. ***Δουλουδοπούλου*** Ἀνέκδοτος συλλογὴ 59, 48. Κρήτης. **Jeannaraki** 116, 118. Καρπάθου. **Wescher**-***Μανωλακάκη*** Δωρικὸν ψήφισμα 84, 31. Νισύρου. ΖΑ. Α'. 401, 23. Σαρδογανίου Βιθυνίας. ***Παχτίκου*** 121. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας, Βάλτσας Κερπινῆς, Δημητσάνης Γορτυνίας, Ἀγράφων, Σκοπέλου δύο

Β' τύπος. Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 80, 22. Πύργου Δέρκων. ***Παχτίκου*** 142. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 603, 20. Σίφνου. **Dieterich** 353, 31. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 316, 49. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 223, 8. 225, 11. 227, 17. Τζεσμέ. ΚΠ. ΙΘ' 138.

173. Λευκάδος. Χρυσαλλὶς Δ' 489. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς 1902 Β' 298 (τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ ὅταν θὰ μ' ἀδοκέται).

174. Ῥούμελης. ***Βλαχογιάννη*** Προπύλαια σ. 71. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 425, 9. Πλάτων Γ' 186, 63. Χρυσαλλὶς Δ' 489. ***Σταματέλλου*** Μοιρολόγ. 10, 10. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Ἀκαρνανίας.

175. Ζακύνθου. Ἰθάκης. **Schmidt** σ. 150. 152 ἀρ. 3. 4 (στ. 6 ποῦ, λείπει) = ***Θέρου*** σ. 73).

176. Κρήτης. **Jeannaraki** 158. 181. ***Κριάρη*** Κρητ. ᾄσματα σ. 149. Πρβλ. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 143, 10. Κεφαλληνίας. **B. Schmidt** 158, 18 στ. 19 κέ. Λακωνίας. ***Ῥαζέλου*** προοίμια μοιρολογίων σ. 13.

177. Λακωνίας. ***Ῥαζέλου*** αὐτ. σ. 17.

178. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 191. 5.

179. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Ε' σ. 316.

180. Ἀνέκδοτον Κυνουρίας.

181. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 146, 21.

182. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 557, 6.

183. Λευκάδος. Χρυσαλλὶς Δ' 489.

184. Λακωνίας. ***Ῥαζέλου*** Προοίμια μοιρολογ. σ. 32. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Καρυᾶς τῆς Κορινθίας.

185. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 200, 27. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 557, 18. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 143, 9. Ἀραχόβης Λακεδαίμονος. Πανδώρ. Κ' 115. Καταποδάτων Κεφαλληνίας. **B. Schmidt** 156, 15 (=***Πολυλᾶ*** Φιλολογικὴ γλῶσσα 1892 σ. 72-3). Ἰου. Λαογραφ. Β' 606, 3.

186. **Passow** 168. ***Μανούσου*** Α' 148-9. ΖΑ. Α' 153, 275.

187. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 193, 9.

188. Γορτυνίας. Αὐτ. 190, 1. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 550, 1. Οἰνοῦντος Λακεδαίμονος. ***Κουκουλὲ*** Οἰνουντιακὰ 106, 6.

189. Λευκάδος. Πλάτων Γ' 186, 64.

190. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 63 στ. 1478-1481. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 190, 2. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 560, 2. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 144, 12. Παραλλαγὴ ἀνέκδοτος Δημητσάνης.

191. Γορτυνίας ***Παπαζαφειροπούλου*** 191, 3. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 59, 1. Λακωνίας. ***Ῥαζέλου*** Προοίμια μοιρολογίων σ. 6. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Δημητσάνης.

192. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 530, 5.

193. ***Θέρου*** σ. 70.

194. Σάμου. ***Σταματιάδ.*** Σαμιακὰ Ε' 317.

195. Ἀραχόβης Λακεδαίμονος. Πανδώρ. Κ' 114.

196. Ῥούμελης. ***Βλαχογιάννη*** Προπύλαια σ. 69. Λακωνίας. ***Ῥαζέλου*** Προοίμια μοιρολογίων σ. 30.

197. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. **Schmidt** 154, 11 (=Παρνασσὸς ΙΔ' 342) (στ. 3 τσοΐ, ὀρθὸς διαλεκτικὸς τύπος).

198. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 319.

199. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 256, 432 (=Ἑστία 1882 ΙΓ' σ. 111).

200. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 207, 45. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 548, 3.

201. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 241.

202. Καστελλορίζου. ΚΠ. ΚΑ' 343, 177.

203. Λακωνίας. ***Ῥαζέλου*** Προοίμια μοιρολογ. σ. 40.

204. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 15 (γαμήλιον) Αὐτ. 1868 σ. 147, 7 (ἐπίσης) 152. 152-3. Ἐπιδόρπιον σ. 192. 193. Ἠπείρου.

Χασιώτ. 165, 48. *Ἀραβαντιν.* 152, 244 (ἐρωτικόν). Λευκάδος. ΚΠ. Η' 413, 3 (ἐπίσης). 425, 6. Βάρνης. Αὐτ. 508, 42. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 551, 4. Ἀραχόβης Λακεδαίμονος. Πανδώρ. Κ' 115. Λακωνίας. *Ῥαζέλου* Προοίμια μοιρολογ. σ. 39. Οἰνοῦντος. *Κουκρυλὲ* Οἰνουντιακὰ σ. 104, 1. Πελοποννήσου Φόρμιγξ (παράρτημα μουσικὸν) Περίοδος Β' ἔτος Γ' φ. 11 σ. 49. Λαδᾶ Ἀλαγονίας. **Thumb** Handbuch d. neugr. Volksspr. 1910 σ. 299-300. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 141, 3. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* Τραγούδια 26, 4. Σιατίστης. Μακεδον. ἡμερολόγ. 1910 Γ' 203, 1. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς, ἡμερολ. 1902 Β' 297. Βελβεντοῦ. Ἀρχ. νεωτέρας ἑλλην. Α' β' σ. 111. Κρήτης. **Jeannaraki** 211, 273. *Κριάρη* Κρητ. ᾄσματ. σ. 210. Καρπάθου *Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ 252, 62. Κορσικῆς. Πανδώρ. ΙΕ' 416 (**Legrand** Recueil 290, 130). **Legrand** 240, 117. 118 (ἐρωτικά). *Τσικνοπούλου* Δημώδη ᾄσματα 39, 30 (ὁμοίως). Σπετσῶν(;) Παναθήναια ΚΑ' 288 (τῆς ξενιτειᾶς). Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κυπαρισσίας, Βρεσθένων, Δημητσάνης, Καρατσὸλ Τιρνάβου, ἀδήλου τόπου. Εἰς τσακωνικὴν διάλεκτον: βλ. Ἐπίμετρον σ. 269.—Παρόμοια δημοτικὰ ἑλληνικὰ ᾄσματα τῶν μέσων χρόνων, ἐρωτικά: Διήγησ. Ἀχιλλέως στ. 1290-4 σ. 40 Wagner. Καταλόγια στ. 292-300 Hesseling et Pernot (Wagner Ἀλφάβητος 26).

205. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 427, 22 = *Σταματέλλου* Μοιρολόγια σ. 18, 5. = Πλάτων Γ' 184, 58.

206. Χίου. *Κανελλάκη* 343, 8 (Στ. 4 μηδὲ μάννα τῆς κόρης. Στ. 5 μηδὲ παιδιὰ εἰς τοὺς γ. μηδὲ γ.).

207. **Passow** 368 (*Θέρου* 77). Λευκάδος. ΚΠ. Η' 426, 14. Κρήτης. **Jeannaraki** 144, 145. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικὰ σ. 174, 226. Ψαρῶν. **Passow** 369.

208. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 427, 17 = *Σταματέλλου* Μοιρολόγια 22, 16.

209. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 142, 4.

210. Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. **Deffner's** Archiv σ. 88. Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 620, 38. Κρήτης. **Jeannaraki** 4, 5. *Κριάρη* Ἄσμ. κρητικὰ σ. 219. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ζατούνης τῆς Γορτυνίας, Βουρβούρων τῆς Κυνουρίας.

211. Λακωνίας. *Ῥαζέλου* Προοίμια μοιρολογ. σ. 24.

212. Αὐτ. σ. 30.

213. Κρήτης. **Jeannaraki** 147, 150.

214. **Passow** 426 (= ΖΑ. Α' 131, 212). Αὐτ. 427 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 74, 9. ΖΑ. Α' 131, 213). Αὐτ. 429. Αὐτ. 431 (= *Μανούσου* Β' 94. *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 111, 11). Αὐτ. 433 (= **Kind** Anthologie 70, 7. ΖΑ. Α' 132, 215). *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημ. ᾀσμάτων σ. 16-8. Ἀκρόπολις 24 Μαΐου 1911 σ. 4. *Μπάρτα* Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος σ. 158. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 182-3 Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 193, 10. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρης* 544, 2. 547, 1. 548, 4. Σκιλλοῦντος. Λαογραφ. Δ' 180, 3. Κεφαλληνίας. Αὐτ. 68, 12. Ἠπείρου. *Χασιώτ.* 167, 1. Λακκοβικίων Παγγαίου. *Γουσίου* 99, 153. 102, 159. Γκιουμουλτζίνας. Λαογραφ. Β' 287, 7. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 355, 5. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 34, 17. 55, 44. Σαμοθράκης. **Passow** 432. Ἴμβρου. ΚΠ. Η' 539, 6. Κρήτης. *Κριάρη* Κρητικὰ ᾄσματα σ. 234. Καρπάθου. ΖΑ. Α' 338, 1. *Μανωλακάκη* 240, 40. 252, 61. Χίου. *Κανελλάκη* 108, 78. Νισύρου. ΚΠ. ΙΘ' 198, 4. Φερτακαίνων. ΔΙΕ. Α' 724-5. Τελμησσοῦ. **Lagarde** Neugriechisches aus Klein Asien 17, 10. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Λιβαρτζίου Καλαβρύτων, Κακοχωρίου Αἰγιέων, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας, Καρατσὸλ Τιρνάβου, Βάρνης, ἀδήλου τόπου (Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν).

215. Κρήτης. **Jeannaraki** 142, 142. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικὰ σ. 169. *Ἐλπίδος Μελαίνης* Κρητικὴ μέλισσα 1873 σ. 29-30 (1888 στ. 18-9).

216. Κρήτης. **Jeannaraki** σ. 148, 153. *Κριάρη* Κρητικὰ ᾄσματα σ. 181. *Ἐλπίδος Μελαίνης* Κρητικὴ μέλισσα 1873 σ. 29-30 (1888 σ. 13-9). *Φραντζεσκάκη* Ἡ Ἀριάδνη σ. 44. Ῥογδιᾶς Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ' 162, 30.

217. **Passow** 414. Αὐτ. 415 (= **Kind** Anthologie 1861 σ. 110, 22. ΖΑ. Α' 93, 74). Αὐτ. 417 (= *Μανούσου* Β' 104). *Ἰατρίδου* Συλλογὴ δημοτ. ᾀσμάτων. Ἀθ. 1859 σ. 67-8 (= ΖΑ. Α' 87, 59). *Βρετοῦ* Ἐθνικὸν ἡμερολόγ. 1868 σ. 19-20. *Θέρου* 33. Ἀρκαδίας. **Passow** 416. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 192, 7. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 69, 13. Μάνης. Παρνασσὸς ΙϚ' 953, 6. Ἀμφίσσης. **Passow** 418 (= ΖΑ. Α' 129, 208). Ζακύνθου. **Passow** 413 (= *Κατραμῆ* Φιλολογικὰ ἀνάλεκτα 1880 σ. 478). Ἠπείρου. *Χασιώτ.* 165, 5. *Ἀραβαντιν.* 285, 472. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 271, 20. Κοζάνης. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς (ἡμερολόγ.) 1902 Β' 296. Λακκοβικίων. *Γουσίου* 105, 163. Αἴνου. ΚΠ. Θ' 354, 3. Καρυῶν Καβακλῆ *Δουλουδοπούλου* Ἀνέκδοτος συλλογὴ 32, 14. Κρήτης. Παρνασσὸς Ι' 346, 8-9. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικὰ σ. 243. Ἀντικυθήρων κρητικόν. *Βρετοῦ* Ἐθν. ἡμερολόγ. 1865 σ. 42-4. Σίφνου. **Dieterich** 350, 27. Θήρας. ΝΕΑ. 434, 6. 435, 7. Ἴου. Λαογραφ. Β' 597, 7. Λέσβου. *Ἀναγνώστου* Λεσβιακὰ 252, 24. Revue des tradit. popul. τ. 8 σ. 336 = **Georgeakis** et **Pineau** Folklore de Lesbos 87, 59 (μόνον γαλλ. μετάφρασις). Χίου. *Κανελλάκης* 26, 10. 38, 28. Ἰκαρίας. *Σταματιάδου* Ἰκαριακὰ σ. 147-8. Καρπάθου. *Μανωλακάκη* Καρπαθιακὰ 226, 14. Ῥόδου. Παναθήναια 1902 Γ' 332. Καστελλορίζου. Λαογραφ. Γ' 447, 1. Κύπρου. *Σακελλαρίου* Β' 173, 58. Λαογραφ. Γ' 261, 2. Κοντζὲ Νικομηδείας. *Παχτίκου* 95. Τριγλείας τῆς Προύσης. Αὐτ. 254. Σουρμένων Πόννου. **Deffner's** Archiv 123-4. Σινασοῦ. Neugriechisches aus Klein Asien 34, 34. (τεχνικῆς ποιήσεως). **Passow** 419.—Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυᾶς Κορινθίας δύο, Δημητσάνης δύο, Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας τρεῖς, Ἀγράφων, Νάξου δύο, Βάρνης δύο, Κερασοῦντος τρεῖς.

218. **Passow** 409 (= *Μανούσου* Β' 93. Ἑστία 1876 Β' 447. ΖΑ. Α' 149, 263. *Οἰκονομίδου* Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 112, 2. Ἐθνικὴ ἀγωγὴ 1899 σ. 63). Κορινθίας. *Δελέκου* Δημ. ἀνθολ. 1868 σ. 155. *Δελέκου* Ἐπιδόρπ. 201. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 197, 20. 21. 199, 25. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 540, 3. Σκιλλοῦντος. Λαογραφ. Δ' 179, 1. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 428, 24 = Πλάτων Β' 487, 19. Ζαγορίου. ΚΠ. ΙΔ' 271, 21. Λακκοβικίων Μακεδονίας. *Γουσίου* 101, 156. Καρυῶν Καβακλῆ. *Δουλουδοπούλου* Συλλογὴ ἀνέκδοτος 186. Κρήτης. *Κριάρη* Ἄσματα κρητικὰ 236.—**Dieterich** 340, 20, 3.

219. Κορινθίας. *Δελέκου* Ἐπιδόρπιον σ. 190. 190-1. Ἄργους. Λαογραφ. Γ' 266, 7. Γορτυνίας. *Παπαζαφειροπούλου* 195, 12. Λάστας Γορτυνίας. *Δάσκαρη* 556, 1. 559, 10. Λακωνίας. *Ῥαζέλου* Προοίμια μοιρολ. σ. 7. Τριφυλίας. ΔΙΕ. Β' 145, 17. Ῥούμελης. *Βλαχογιάννη* Προπύλαια σ. 72. Ζερβάτων Κεφαλληνίας. **B. Schmidt** 158, 18 (= *Θέρου* σ. 70). Ἰθάκης. **Schmidt** 160, 19.

Λευκάδος. ΚΠ. Η' 462, 12. 428, 24 = Πλάτων Γ' 182, 53. ***Σταματέλλου*** Μοιρολόγια Λευκάδ. 17, 2. Ἀνένκδοτοι παραλλαγαὶ Λαγκαδίων Γορτυνίας τρεῖς, Κυνουρίας.

220. Λευκάδος. ΚΠ. Η' 425, 8. Πλάτων Γ' 185, 60. ***Σταματέλλου*** Μοιρολόγια Λευκάδος 19, 7. Ζακύνθου. **B. Schmidt** 166, 25. Ἰθάκης. Αὐτ. 26. Κεφαλληνίας. Αὐτ. 27. ***Θέρου*** 78.

221. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολ. 1852 σ. 35. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 196, 15. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 547, 2. Ἄργους. Λαογραφ. Γ' 265. Κακοχωρίου Αἰγιέων ἀνέκδοτος παραλλαγή.

222. Ἀθηνᾶ, Ναύπλιον 1831 σ. 128. **Passow** 421. 422. 425 (= ΖΑ. Α' 130, 209. 210. 211). Αὐτ. 423. 424. ***Ἰατρίδου*** Συλλογὴ δημ. ᾀσμ. σ. 21. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1868 σ. 153. 153-4. Ἐπιδόρπιον σ. 195-6. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 69, 14. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειρόπουλ.*** 200, 26. Καστρίου Κυνουρίας. Λαογραφ. Γ' 490, 7. Βουρβούρων. ***Ἐπ. Γ. Παπαμιχαὴλ*** Μῦθοι σ. 17-8. Οἰνοῦντος. ***Κουκουλὲ*** Οἰνουντιακὰ 106-7. Μάνης. Παρνασσὸς ΙΖ' 80, 22. Ἀραχόβης Φωκίδος. **Passow** 420 (= ***Θέρου*** 81). Ἁγίου Λέοντος Ζακύνθου. Μοῦσαι 1910 ΙΗ' φ. 409 σ. 3. Κερκύρας. ***Μανούσου*** Β' 90, 1. 2. Ἠπείρου. ***Ἀραβαντιν.*** 288, 475. Ζαγορίου. ΚΠ. Η' 598, 3, Νιγρίτης. Ἀκρόπολις 30 Ἀπριλίου 1913 (= Ἑστία 2 Μαΐου 1913). Κρήτης. **Jeannaraki** 145, 147 = ***Κριάρη*** Κρητ. ᾆσμ. σ. 180. Νισύρου. ΖΑ. Α' 393, 7. Φερτακαίνων. ΔΙΕ. Α' 725-6. Τελμησσοῦ. **Lagarde** Neugriech. aus Klein Asien 17, 10. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας, Δημητσάνης δύο, Κεφαλληνίας, ἀδήλου τόπου.

223. ***Ζαμπελίου*** Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ σ. 48-9 (= Πανδώρ. Ι' 497-8. ***Λαμπρίδου*** Ζαγοριακὰ σ. 159-160. ΖΑ. Α' 79, 37). ***Τσικνοπούλου*** Δημ. ᾄσματα σ. 12. 13. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 32. Αὐτ. 1868 σ. 132. 135-6. 138. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 475, 39. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 365. Ἐσμὲ Νικομηδείας. ***Παχτίκου*** 116. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ ἀδήλου τόπου.

224. Λακεδαίμονος. ***Θέρου*** σ. 89. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Καρυῶν Κορινθίας, Λιδωρικίου.

225. ***Χασιώτου*** 200, 20 (***Οἰκονομίδου*** Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 137, 9). Αἰγίνης. Λαογραφ. Δ' 141, 20. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Εὐβοίας. Πρβλ. ἀρ. 28.

226. Κρήτης. **Jeannaraki** 171, 218.

227. Αὐτ. 156, 174.

228. Αὐτ. 171, 220.

229. Ἠπείρου. ***Χασιώτ.*** 59, 9. ΖΑ. Α' 83, 45.

230. Κρήτης. ***Βλαστοῦ*** ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ σ, 25.

231. Πάτμου. ΔΙΕ. Γ' 353.

232. **Passow** 414. 415 (= **Kind** Anthologie 138, 8). ΖΑ. Α' 104, 121. Αὐτ. 122 (= ***Θέρου*** σ. 96). Πελοποννήσου. Πλάτων Ε' 159, 3. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἀνθολογ. 1868 σ. 121, 100. Ἄργους. Λαογραφ. Δ' 129, 99. Γορτυνίας. ***Παπαζαφειροπούλου*** 137, 113. Μάνης. Πανδώρ. Κ' 40. Ἀθηνῶν. Ἑστία 1881 ΙΒ' 522. Αἰγίνης Λαογραφ. Δ' 129, 100. Κερκύρας. ***Μανούσου*** Β' 89-90. Ἠπείρου. Πανδώρ. Κ' 40. Παραμυθιᾶς. Δωδώνη, ἡμερολόγ. Β' 169. Μελενίκου. **Abbott** Macedonian Folklore σ. 94. Νιγρίτας. Αὐτ.

Σωζοπόλεως. Λαογραφ. Α' 645, 72. Σπαρτοῦντος Χίου. ***Ἀμάντου*** Χιακὸν ἀρχεῖον Α' 141. Ἀνέκδ. παραλλαγαὶ Λεχαινῶν Ἠλείας, Λαγκαδίων Γορτυνίας

233 α'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 104.

233 β'. Λιγουριοῦ Ἐπιδαύρου. Λαογραφ. Δ' 152, 19. Κρήτης. ***Σιγάλα*** Ἐθνικὰ ᾄσματα σ. 323-4. Σύρου(;) ΝΕΑ. Α' 310, 705. Λέσβου. ***Ἀναγνώστου*** Λεσβιακὰ 225, 32. Σύμης. ΚΠ. ΙΘ' 235. Κύπρου. ΔΙΕ. Ε' σ. 327 στ. 7-8. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Ἄργους, Σωζοπόλεως.

233 γ'. Ῥογδιᾶς Κρήτης. ΚΠ. ΛΑ' 186. Κρήτης. Ἑβδομὰς Α' σ. 32.

233 δ'. Καστελλορίζου. Λαογραφ. Γ' 466, 120.

233 ε'. Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Δημ. ἀνθολογ. 1852 σ. 31.

233 ς'. Ἀνέκδοτον ἀδήλου τόπου.

233 ζ'. Σάμου. ***Σταματιάδου*** Σαμιακὰ Ε' 177.

233 η'. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 108. Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπ. σ. 111.

233 θ'. Σητείας Κρήτης. ΖΑ. Β' 39, 45.

234. Μάνης. **Legrand** 246, 120. ΚΠ. Η' 409, 49. Ἰκαρίας. ***Σταματιάδου*** Ἰκαριακὰ σ. 150. Πιτυοῦ Χίου. **Pernot** 207, 86. Αὐγωνύμου Χίου. Αὐτ. 208, 87. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Μάνης.

235. Λάστας Γορτυνίας. ***Λάσκαρη*** 471, 32. 474, 36. 475, 37.

236. **Passow** 507 (= ***Μανούσου*** Α' 94-6. ΖΑ. Α' 81, 43). Κλεωνῶν Κορινθίας. ***Δελέκου*** Ἐπιδόρπιον σ. 184-5. Ἀκαρνανίας. ***Παχτίκου*** 235. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Κορίνθου, Μεσσηνίας δύο, Μπλάσδου Νευροπόλεως.

237. Ἀναγραφὴν τῶν δημοσιευμένων παραλλαγῶν βλ. ἐν Λαογρ. Δ' 158. Ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Λαγκαδίων Γορτυνίας, Τριφυλίας, Ἀγράφων, Καρατσὸλ Τιρνάβου δύο.

238. Ζαγορίου. ***Ἀραβαντιν.*** 217, 360. ΚΠ. ΙΔ' 269, 14.

Ἐπίμετρον Α'.—1. Ἄνν. Κομνην. Β' 4 σ. 69, 4. R. Βλ. καὶ ***Πολίτην*** ἐν Λαογραφ. Γ' 643 κἑ.

2. Λύβιστρος καὶ Ῥοδάμνη στ. 3245-3255 σ. 333 Wagner. (Στ. 3 χώραν καὶ Στ. 8 οἱ στεναγμοί του—οἱ ἀναστεναγμοί του κατὰ διόρθωσιν τοῦ Wagner).

3. Α'. Καταλόγια στ. 1-8.—Β'. στ. 51-9.—Γ'. στ. 123-4.—Δ'. στ. 125-6.—Ε'. στ. 164-190 (μέρος τῶν Ἑκατολλόγων) στ. 1 ἀγαπᾷ· στ. 21-2 τὸ καλοκαῖριν τρῶσιν τὸ σταφύλιν του τὴν ἀγουρίδα τὸν χειμῶνα καὶ τὸ κρασίν του πίνουν το ἀπέσω 'ς τὸ ποτῆριν.—ς'. Καταλόγια στ. 454-6.—Ζ'. στ. 502-5.—Η'. στ. 533-9.—Θ'. στ. 549-580. στ. 15 καὶ δόξα. στ. 16 Ἐσ' εἶσαι. στ. 17 καὶ ἥ. στ. 18 αὐγῆς αὐ. στ. 28 ἐσέβην (διὰ τῆς γραφῆς ἐσέβη ἀποκαθίσταται τὸ μέτρον, γινομένης συνιζήσεως).—Ι'. Καταλόγια στ. 586-594. στ. 6 ὅτι ἐσύ.—ΙΑ'. στ. 667-9.

4. Ἐκ βενετικοῦ χειρογράφου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ ***Σπ. Π. Λάμπρου*** ἐν Byz. Zeitschrift 1894 τ. III σ. 165 (= Μικταὶ σελίδες σ. 395-7). Βλέπε καὶ τὰς παρατηρήσεις μου ἐν Λαογραφ. Α' σ. 138.

5. **Legrand** Recueil σ. 32. Bibliothèque grecque vulgaire τ. II σ. 56 καὶ ἐξ ἐμῆς ἀντιβολῆς πρὸς τὸν κώδικα τῆς Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης.

6 α'. Χειρ. Βιέννης. **Legrand** σ. 340, 10.

6 β'. Αὐτ. 348, 34.

6 γ'. Αὐτ. 356, 56.

Ἐπίμετρον Β'.—1. Λαογραφ. Β' 81, 1.

2. **K. Dieterich** 241, 20, 7.

3. ***Ἀναγνώστου*** Λεσβιακὰ σ. 210-2.

4. Λαογραφ. Α' 297, 1.

5. Α'. **Passow** 198. ***Σ. Ἰωαννίδου*** Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος σ. 292-3, 25 (Τὸ ᾆσμα συμφύρεται μετὰ τοῦ νεωτέρου ᾄσματος τοῦ Ἀθανάση Διάκου, καὶ προστίθεται εἰς τὸ τέλος ἕτερον ᾆσμα περὶ τῆς ἁλώσεως, τοῦ Β' τύπου). **Legrand** 76, 49 (ἐσφαλμένως νομίζει ὁ L. ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος). Κιρετσχανὲ Τραπεζοῦντος. ***Παχτίκου*** 38 (ἀπόσπασμα). Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ Τραπεζοῦντος.

Β'. ***Σ. Ἰωαννίδου*** σ. 293-4, (25β). Δύο ἀνέκδοτοι παραλλαγαὶ Τραπεζοῦντος.

6. Ἀνέκδοτον Κερασοῦντος.

7. Ἓξ παραλλαγαὶ καππαδοκικαί. Λαογραφ. Β' 681.

8. **Deffner's** Archiv σ. 152.

9. **V. Palumbo** ἐν Apulia 1910 φυλ. 1 (μετὰ διαφόρων ἄλλων παραλλαγῶν ἄλλοθεν).

10. **D. Comparetti** Saggi dei dialetti greci dell' Italia meridionale σ. 45, 39.

11. Αὐτ. σ. 4, 2.

12. Αὐτ. σ. 26, 24.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ[1]

Α'.

Ἀδάμος Ε. 3θ'.
Ἅη Γιώργης 53γ. 335.
Ἅη Δημήτρης 102.
Ἅη Θωμᾶ (τοῦ) 183.
Ἀλέξης (ἀντρειωμένος) 70.
Ἀλέξης (Κομνηνὸς) Ε. 1.
Ἀλῆ μπεης 53β.
Ἀλῆ πασᾶς (5). 6. (7). (9αβ). 61αγ.
Ἀλῆ Τσεκούρας 56.
Ἀλωνάρης 170.
Ἀμαζόνες 17.
Ἀμιρᾶς 73.
Ἀνδρίτσος 52. 57.
— (Λυσέας) 11.
Ἀνδρόνικος 69. 71. 91. Ε. β' 6.
Ἀνδροῦτσος 87.
— Βλ. Ἀνδρίτσος.
Ἀνεράδες 74.
Ἀντρειόβλαχος 210.
Ἀντριᾶς 88.
(Ἀντώναινα) 59.
Ἀντώνης. Βλ. Κατσαντώνης.
Ἀπρίλης 53γ. 132. 164. 235. 337
Ἀρετὴ 81. 86α. 92.
Ἀρετοῦλα. Βλ. Ἀρετή.
Αὔγουστος 21. 135 ϛ'. 170.
Βάγιας (Θανάσης) 11.
Βαρλάμης 34.
Βασίλης 25.
Βέβρος (44).
Βεληγκέκας 58. 65.
Βελῆ πασᾶς 68.
Βενετσανάκης. Βλ. Παναγιώταρος.
Βλαχοθανάσης (Μῆτρος) 52.
Βλαχόπουλο (μικρὸ) 70.
Βλάχος. Βλ. Βλαχοθανάσης.
Βοριᾶς 88. 149. Ε. β' 3.
Γεννάρης 101.
Γιαννάκης 86β.
— (Ἠπειρώτης) (44).
Γιάννης 72α. 87. Ε. β' 4.
Γιάννος (γιὸς τ' Ἀνδρόνικου) 71.
Γιουσοὺφ Ἀράπης 62.
Γιῶργος 102.
Γιώτης (Μπαρζόκας) 55.
Γκόλφω 28.
(Γρηγόριος Ε'.). Βλ. Πατριάρχης.
Γρίβας (ὄνομα ἵππου) 76.
Δαίμονας 233 ϛ'.
Δέσποινα (Θεοτόκος) 2. Ε. β' 4. Βλ. Παναγία.
Δέσπω (τοῦ Λιακατᾶ) (46).
— (Μπέτση) 8.
Δῆμος 44. Βλ. Μπουκουβάλας.
Διᾶκος (Θανάσης) 11.
Διγενὴς 78α.β. Ε. β' 4.
Δούκας 85. 86α. (90β.).
Δράκοντα (κόραις) 74.
Δράκος 71. 78β.
Δράμαλης (Μαχμοὺδ πασᾶς) 15.
Ἑλένη (46).
Ἐμὶρ Ἀλῆς Ε. β' 6.
Ἐμίρισσα 97.
Ἐμιροποῦλα (97).
Ἔρωτες Ε. 3θ' Ε' β' 3.
Εὐγενοῦλα 217.
Ζαχαράκης 62.
Ζέρβος 5.

---

[1] Οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦσι τὸν αὔξοντα ἀριθμὸν τῶν ᾀσμάτων. Τὸ δὲ προτασσόμενον Ε δηλοῖ τὸ ἐπίμετρον.

Ζερβοπούλα 99.
Ἥλιος 98. 149. 221. 225. Ε. β' 10.
Θεόλογος Ε. β' 7.
Θεὸς 147α. 233δ'.θ'. Ε. β' 3.
Θεριστὴς 170.
Θεώνη 116.
Ἰωάννης (μέγας) Ε. β' 5β.
Καλούδης (ὄνομα βοϊδίου) 102.
Καλύβας (Δημήτρης) 11.
Κατσαντώνης 65α.(β).
Κιαμὶλ μπεης 13.
Καλομηνᾶς (Μάϊος) Ε. β' 6.
Κίτσος 47.
Κολοκοτρωναῖοι 53α.γ. 60. 64.
Κολοκοτρώνης (Γεῶργος) 64.
— (Δημητράκης) 64.
— (Θοδωρῆς) 15. (29). 64.
— (Κωσταντὴς) 53α.β.
Κοντογιάνναινα 63.
Κοντογιάννης (Κωσταντὴς) 63.
— (Νικολάκης) 63.
Κοντοθόδωρος 86β.
Κουτσονίκας 5.
Κυριάκαινα (Μαυρομιχάλη) 14.
Κύριος 133. 176.
Κύρκατης Ε. 4.
Κωσταντάκης. Βλ. Τουρκοκωσταντάκης.
Κωσταντάρας 51.
Κωσταντᾶς. Βλ. Κωσταντῖνος (Μικροκωσταντῖνος).
Κωσταντὴς 80. 210. Ε. β' 1. 4.
— Βλ. Κωσταντῖνος (Μικροκωσταντῖνος).
Κωσταντῖνος (Μικροκωσταντῖνος) 69. 70. 74. 81. 90α. 91. 92. 217.
Κωσταντῖνος (Παλαιολόγος) Ε. β' 5α.β.
Κώστας 45.
— Βλ. Κωσταντῖνος (Μικροκωσταντῖνος).
Λαζαῖοι 68.
— (γυναῖκες τῶν Λαζαίων) 68.
Λάζος (Κώστας. Κώσταινα) 68.
— (Τόλιας, Τόλιαινα) 68.
Λαμπράκης 43.
Λαμπρὴ 90α. 183. 236. Ε. β' 2.
Λάμπρος. Βλ. Τζαβέλας.
Λεβεντογιάννης 11.
Λιάκαινα 59.
Λιακατᾶ (Δέσπω) (46).
Λιᾶκος (Παναγιώτης) 58. 59.
Λιβίνης 48.
— (Γιώργης) 48.
Λιογέννητη 74.
Μάης 21. 46. 92. 101. 106. 122. 135ξε'. 147α. 164. 166. 170. 171. 196. 197. 232. 237. Ε. 4.
Μάρου Ε. β' 7.
Μαριὰ (τῆς Μ. ὁ ψυχογιὸς) 79.
Μαρουδὴ 136.
Μάρτης 53γ. 132. Ε. 4.
Μάρω 146.
Μᾶς. Βλ. Μάης.
Μαυραΐλὴς 78β.
Μαύρης (ὄνομα ἵππου) 76.
Μαυριανὸς 81.
Μαυρομάτης 49.
Μαυρόματο (ὄνομα βοϊδίου) 102.
Μαυρομιχαλαῖοι 14.
Μαυρομιχάλης (Κυριακούλης) 14.
— (Κωσταντῖνος) 17.
— (Πετρόμπεης) 14. 17.
Μηλιόνης (Χρῆστος) 49.
Μηνᾶς 78β.
Μῆτρος 48.
Μικροκωσταντῖνος. Βλ. Κωσταντῖνος
Μιτσομπόνος 5.
Μοίραις 143.
Μόσκω. Βλ. Τζαβέλας.
Μουσουχουσαῖοι 50.
Μουσταφᾶς 58.
Μουχτὰρ Κλεισούρας 49.
Μουχτὰρ πασᾶς 5. 6.
Μπακογιάννης. Βλ. Λεβεντογιάννης.
Μποτσαραῖοι 5.
Μπότσαρη (Λένω) 7.
Μπότσαρης (Γιάννης) 7.
— (Γιώργης) 5.
Μπουκουβαλαῖοι 67.
Μπουκουβάλας (Γιάννης) 50.
— (Δῆμος) 43.

Μπραΐμης 16. (17).
Νικηταρᾶς, Νικήτας 11. 15. 64.
Νικηφόρος 74.
Νῖκος. Βλ. Νικοτσάρας.
Νικοτσάρας 66α.β.
Ξαντῖνον Ε. β' 6.
Ὀδυσσεύς. Βλ. Ἀνδρίτσος (Λυσσέας).
Ὀμὲρ Βρυόνης 11.
Παλιοπαπποῦς Ε. β' 4.
Παναγιὰ 64. 73. 147α. 153. 154. 236. Βλ. Δέσποινα.
Παναγιώταρος (Βενετσανάκης) 53α.β.
Παπαφλέσας (13).
Πάσκα Ε. β' 2.
Πατριάρχης 10β.
Πέπανος (ὄνομα ἵππου) 76.
Πετρόμπεης 14 (17).
Πετροτράχηλος 74.
Πικροχάροντας. Βλ. Χάρος.
Πλαπουταῖοι 12.
Πούλια 46. 142.
Ῥήγας (90β).
Ῥήνη 85. 86α.
Ῥηνιὼ 85.
Σελιχτάρ. Βλ. Σιλιχτάρ.
Σεντέμπρης 18β.
Σιλιχτὰρ Πόττας 5.
Σκλήραινα 86α.
Σκληρὸς 86α.
Σουλεϊμάνης 49.
Σούφης. Βλ. Γιουσοὺφ Ἀράπης.
Σπαχίδες 5.
Σταθᾶς (Γιάννης) 67.
Σταθούλης 48.
Στέργιος 54.
Τζαβέλα (Μόσκω) 5.
Τζαβέλαινα (Μόσκω) 5.
Τζαβέλας Λάμπρος 5.
Τουρκοκωσταντάκης 48.
Τρεμαντάχειλος 78β.
Τρυγητὴς 170.
Τσαμαδὸς 77.
Τυρινὴ Ε 1.
Ὕπνος 148. 149. 150. 152.
Ὕψωσαις Ε. β' 2.
Φλεβάρης Ε. 4.
Φουκᾶς. Βλ. Φωκᾶς.
Φροσύνη (κυρὰ) 6.
Φωκᾶς 74. 82.
Φῶτα Ε. β' 2.
Χάιδω (Σουλιωτοπούλα) 5
Χαλὶλ μπέης 11.
Χάροντας. Βλ. Χάρος.
Χαρόντισσα 220.
Χάρος 78αβ. 92. 181. 192. 211. 223. 233α'. Ε. β' 4.
Χάρος. Χ. μάννα 219.
Χήρας ὑγιὸς 76. 77. 90β.γ.
Χριστὸς 9β. 10β. 64. 154. Ε. 3ϛ'. Ε. β' 2. Ε' β' 3.
— (τοῦ Χριστοῦ) 183.
Χριστούγεννα Ε. β' 2.
Χρόνης 56.
Χρυσοκουβουκλιώτισσα 86α.

Β'.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Ἀγγλία 18α.
Ἅδης 176. 222.
Ἀγαρηνοὶ 17.
Ἅγια Λαύρα 10α.
Ἁγιὰ Σοφιὰ 2. 10β. Ε. β' 5α.β.
Ἅγιο Λιᾶς 28.
Ἅγιος Τάφος 10β.
Ἄγραφα 65α.β.
Ἅη Γιάννης 82. 92. Ε. β' 7.
Ἅη Γιώργης 72α. 77.
Ἅη Δονᾶτος 74.
Ἅη Θανάσης 39.
Ἀκρωτῆρι (Κρήτης) 18β.
Ἀλαμάνα (Σπερχειὸς) 11.
Ἀλαμᾶνος 53α.
Ἀλησμόνη 206.
Ἀνάπλι 86α.
Ἀνατολὴ 72α. 148.

'Αντριανόπολη 1.
'Απάνου κόσμος 207. 221. 222.
'Αραβίνα 78β.
'Αραπᾶδες 17.
'Αράπηδες 70.
'Αραπιὰ 16. 18α. 86α.
'Αρβανίταις 4. 5. 8. 25. 30. 54. 55. 56. 58. Βλ. Λιάπηδες.
'Αρβανιτιὰ 5.
'Αρβανίτισσαις 58.
'Αργυροποῦλι 66α.
"Αρια (Λακεδαίμονος) 53β.
'Αρμενιὰ 172.
'Αρμενοποῦλα 172.
'Αρμυρὸ ('Ηπείρου) 49.
— (Θεσσαλίας) 58. 62.
— (Μάνης) 17.
'Αρνεσιᾶς βρύση 185.
"Αρνης βουνά, λαγκάδια 184. 185.
"Αρτα 7. 19. 49. 89.
'Αττάλεια 88.
'Αφράτης 89. Ε. β' 4 (Εὐφράτης).
'Αφρίτης. Βλ. 'Αφράτης.
Βαβυλῶνα 92. Ε. β' 3.
Βάλτος 49.
Βαρδαριοῦ κάμπος (44).
Βενετιὰ 153. Ε. β' 3.
Βενετσᾶνος 82.
Βλαχομπουχτανιώτισσα 114.
Βλάχος 106.
Βλαχοῦλα 106.
Βουλγαριᾶς κάμπος (44).
Βουνιχώρα 51.
Γαλατᾶς 86β.
Γαλλία 18α.
Γερακοβοῦνι 58.
Γιάννενα, Γιάννινα 6. 7. 19. 61γ. 65α. 68. 87. 118.
Γιαννιώτισσα 85.
Γκιώνα 57.
Γούρας βουνὰ ("Οθρυς) 36. 58.
Γραικοὶ 11.
Γραμβοῦσα 18α.
Δενῆς (στράτα τσῆ) Ε. β' 6.
Δερβενάκι 15.
Δημουλᾶ (πύργος) 8.
Δηρό 17.
Δούναβης 89.
Δύση 72α. 148.
"Ελληνες 11. 12. 15. Ε. β' 4. 5α.β. Βλ. Γραικοί, 'Ρωμιοί.
"Ελυμπος. Βλ. "Ολυμπος.
"Επαχτος 51.
Ζάκυνθος 64.
Ζητοῦνι, Ζιτοῦνι 11. 58.
Ζίχνα 66β.
Κακοσοῦλι. Βλ. Σοῦλι.
Καλαματιανοῦλα 107.
Καλὸ χωριὸ 22.
Καλύβαις (Κρήτης) 18α.
Καρπενίσι 48.
Καρύταινα 68.
Κατελᾶνος Ε. 5.
Κασάντρα 67.
Καστανιά, Καστάνιτσα (Λακεδαίμονος) 53α.γ.
Καστρὶ 86α.
Κατερίνα 68.
Κάτω κόσμος 74. 199. 204. 205. 209. 222.
Κεράσοβο 50.
Κιάφα 5. 8.
Κίσαβος 23.
Κόκκινη μηλιὰ 143.
Κονιαριὰ 23.
Κόνιαροι 58. 73.
Κόρθος, Κόριθο (Κόρινθος) 13. 86α.
Κρῆτες 18α.
Κρήτη 18α.β.
Κρύα βρύση 46. 49.
Κωστάρτσα 51.
Λάλα 12.
Λαλιώτισσαις 12.
Λαμποβίτσα 5.
Λαρσινοὶ 23.
Λεβαδειά. Βλ. Λιβαδιά.
Λιάκουρα 21. 46. 51. 57.
Λιάπηδες ('Αρβανίταις) 8. 9α. 9β.
Λιβαδιὰ 11. 22. (44). 95.
Λοντάρι 64.
Μάνη 17. 53β.
Μαύρη θάλασσα 90α(;)

Μαυρομηλιά. Βλ. Μηλιά.
Μεσολόγγι 14.
Μέτσοβο 19.
Μηλιὰ (Λακεδαίμονος) 53α.
Μισίρι 18α.
Μισιριώταις 18α.
Μονεβασιὰ κρασὶ 74.
Μοραϊτόπουλο 42.
Μοριᾶς 4. 13. 210.
Μπαρμπαρία Ε. β' 11.
Μπαρμπαρέσσοι 3.
Μπούμηλο 58.
Μυστρᾶς 53α.
Μῶρος Ε. 5.
Νάδης 176.
"Ολυμπος 23. 61α. 66α. 68.
Παλιοβοῦνα 62.
Παράδεισο 201.
Πάργα 9α.β.
Παργινοὶ 9α.β.
Παρίσι 18α.
Παναγιᾶς πύργος 55.
Παντάνασσα (ἐκκλησία) 74.
Πάτρα 4.
Πετρίλο 26.
Πετροβοῦνι 14.
Πλάτανος 86α.
Πόλη (Κωνσταντινούπολις) 2. 85. 87. 153. Ε. β' 5α.β' 6.
Ποῦντα ("Ακτιον) 19.
Πράβι 66α.β.
Πρέβεζα 9β.
Προῦσα 88.
'Ρούμελη 15. 95.
'Ρουμελιωτάκι 42.
'Ρουφιᾶς 195.
'Ρωμανία Ε. β' 5α.β. 6.
'Ρωμιὸς 71. Ε. β' 1. 5β.
'Ρωμιὰ 73.
Σάλωνα ("Αμφισσα) 52.
Σαρακηνὸς 70. 72α. Ε. β' 4.
Σαρακήνικος (ὄχλος) Ε. 4.
Σκάλα (Σαλώνων) 57.
Σοῦλι 5. 7. 8.
Σουλιώταις, Σουλιώτισσαις 5.
Σπαρτιατόγονα 17.
Σύρα (Συρία) 78β.
Τάρταρα 207.
Τουρκάκι 73.
Τουρκιὰ 9α.β. 10. 11. 17. 25. 26. 51. 52. 58. 65. 70. Ε. 5.
Τούρκισσαις 13.
Τουρκόπουλος 86α.
Τοῦρκος 5-11. 15. 17. 18α.β. 22. 25. 26. 29. 30. 49-55. 59. 61β. 62. 66β. 67. 71. 73. 109. 143. Ε. β' 1. 5α.β. 6. 11.
Τούρναβος 68.
Τριπολιτσὰ 13.
Τρίχας γεφῦρι 29. 129β.
Τρφάδα 17.
Τσουμέρκα 65β.
Φήβα 86β.
Φονιᾶ κάμπος 44.
Φραγκιὰ 2.
Φράγκος 18α.β. 82. 109.
Χαλκομάτα 11.
Χάντακας 66α.β.
Χελμὸς 135κα'.
Χιὸ 114.
Χιώτισσα 114.
Χόρμοβο 5.
Χριστιανοὶ 17. 18α.β.
'Ωριᾶς κάστρο 73. (Ε. β' 7).

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΜΕΛΕΤΑΙ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ:

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ. Ἐν Ἀθήναις 1899 - 1902 (Τέσσαρες τόμοι ἐκ σελίδων ἐν ὅλῳ 2752. Τιμὴ ἑκάστου τόμου δρ. 8).

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ. Ἐν Ἀθήναις 1904 (Δύο τόμοι ἐκ σελίδων 1348. Τιμὴ ἀμφοτέρων τῶν τόμων δρ. 20).

Τιμὴ τῶν ἓξ τόμων ὁμοῦ λαμβανομένων δρ. 45.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ. Δελτίον τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον.

Τιμὴ ἐτησίας συνδρομῆς δρ. 15.

ΑΘΗΝΑΙ, ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ,, Κ. ΜΑΪΣΝΕΡ ΚΑΙ Ν. ΚΑΡΓΑΔΟΥΡΗ — 9661

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σ. 112 στ. 4. Ἀντὶ «παραμύθια καὶ» γρ. παραμύθια.

σ. 154 στ. 9 κάτωθεν γρ. ἠλίθιος.

σ. 177 ἀρ. 136 στ. 6 γρ. νἀγαπῶ.

σ. 200 ἀρ. 169 στ. 3 γρ. καὶ τὰ τίναξε.